

Lagrådsremiss

En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol

---

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 3 februari 2005

Thomas Bodström

Monika Sörbom
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen lämnar regeringen förslag till förändringar av det processuella regelverket. Det övergripande syftet med förslagen är att skapa en modernare rättegång i allmän domstol som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden.

Som ett led i moderniseringsarbetet föreslås ett bättre utnyttjande av modern teknik genom att försöksverksamheten med videokonferens permanentas och utvecklas. Vidare föreslås att berättelser som vittnen och andra lämnar i bevisyfte dokumenteras med videoteknik.

För att åstadkomma en ökad flexibilitet och därmed i större omfattning kunna anpassa handläggningen av ett mål till vad som behövs i det enskilda fallet föreslås uppmjukningar av kravet på muntlighet samt enhetligare regler för sammanträden. Ett antal förslag syftar till att betona parternas ansvar för att målet drivs framåt.

I lagrådsremissen lämnas vidare förslag som syftar till en mer ändamålsenlig hovrättsprocess. Bland annat föreslås att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta flertalet slag tvistemål och domstolsärenden som överklagas från tingsrätt till hovrätt. Vidare föreslås att hovrätten i större utsträckning än i dag skall grunda sin prövning på samma material som legat till grund för tingsrättens avgörande. Därmed tydliggörs att tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i första instans.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2007.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	6
2	Lagtext.....	7
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	7
2.2	Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	44
2.3	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	45
2.4	Förslag till lag om ändring i jordabalken.....	46
2.5	Förslag till lag om ändring i miljöbalken.....	48
2.6	Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	49
2.7	Förslag till lag om ändring i utskökningsbalken.....	50
2.8	Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	51
2.9	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	52
2.10	Förslag till lag om ändring i patentlagen (1967:837).....	53
2.11	Förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål	54
2.12	Förslag till lag om ändring i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.....	55
2.13	Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).....	56
2.14	Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister	58
2.15	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift	59
2.16	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.....	60
2.17	Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)...	61
2.18	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning.....	64
2.19	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden.....	65
2.20	Förslag till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20) .	66
2.21	Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334).....	67
2.22	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt.....	68
2.23	Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009).....	69
2.24	Förslag till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450).....	71
2.25	Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden	72
2.26	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål	75
3	Ärendet och dess beredning.....	76
4	Processen i allmän domstol reformeras.....	76

5	Ljud- och bildteknik i rättegången	81
5.1	Videokonferens	81
5.1.1	Bakgrund.....	81
5.1.2	Verksamheten med videokonferens i allmän domstol permanentas	85
5.1.3	Utgångspunkter för användning av videokonferens.....	86
5.1.4	Närmare om förutsättningarna för att använda videokonferens	91
5.1.5	Påföljder vid utevaro.....	94
5.2	Telefon	96
5.3	Annan användning av ljud- och bildöverföring	98
5.3.1	Parts möjligheter att tillgodogöra sig förhör vid frånvaro enligt 36 kap. 18 § RB	98
5.3.2	Sidosal.....	99
5.4	Dokumentation av bevisning med videoteknik.....	103
5.4.1	Videoupptagningen och integritetsskyddet...	108
5.4.2	En sekretessregel införs	113
5.4.3	Gallring och arkivering.....	119
5.5	Lagstiftning utanför rättegångsbalken	119
6	Förberedelse i tvistemål.....	121
6.1	Förberedelsens syfte.....	121
6.2	Mera enhetliga regler för sammanträden under förberedelsen.....	122
6.3	Sammanställningar av parternas ståndpunkter.....	128
6.4	Tidsplaner	130
7	Förberedelse i brottmål.....	132
8	Avgörande i tvistemål.....	134
8.1	Nuvarande ordning.....	134
8.2	Huvudförhandlingens centrala roll behålls	135
9	Avgörande i brottmål.....	138
9.1	Nuvarande ordning.....	138
9.2	Kravet på huvudförhandling i brottmål mjukas upp	139
10	Hänvisningar till handlingar vid en huvudförhandling	142
10.1	Nuvarande ordning.....	142
10.2	Kravet på muntlighet mjukas upp	143
11	Vissa frågor om bevisning.....	147
11.1	Bevisupptagning utom huvudförhandling.....	147
11.1.1	Nuvarande ordning	147
11.1.2	Ökade möjligheter till bevisupptagning utom huvudförhandling	148
11.2	Rättens möjligheter att inhämta bevisning.....	152
11.3	Hinder mot att lägga fram bevisning	154
11.4	Förhörets genomförande	160
11.5	Skriftliga berättelser.....	164
11.5.1	Nuvarande ordning	164
11.5.2	Ökade möjligheter att åberopa skriftliga berättelser.....	164

12	Särskilda åtgärder för ett förbättrat hovrättsförfarande	166
12.1	Nuvarande ordning i huvuddrag	166
12.2	Tidigare reformer och reformförslag	167
12.3	Hovrättens roll och reformbehovet	169
12.4	Systemet med prövningstillstånd utvecklas	170
12.4.1	Nuvarande ordning	170
12.4.2	Konventionsåtaganden.....	172
12.4.3	En internationell utblick	175
12.4.4	Ett behovsanpassat förfarande	175
12.4.5	Vilka avgöranden skall omfattas av systemet med prövningstillstånd?	178
12.4.6	Förutsättningarna för prövningstillstånd.....	182
12.4.7	Partiellt prövningstillstånd.....	185
12.4.8	Komplettering av skälen för prövnings- tillstånd.....	187
12.4.9	Skriftväxlingen.....	188
12.4.10	Sammanträde vid tillståndsprövningen.....	188
12.4.11	Hovrättens tillgång till förhørsutsagor	189
12.4.12	Beslutförhet och omröstning.....	191
12.4.13	Beslutets utformning och behovet av en informationsskrift	194
12.5	Presentation av muntlig bevisning i hovrätten.....	195
12.5.1	Nuvarande ordning	195
12.5.2	Tidigare reformer och reformförslag	196
12.5.3	Nya former för presentation av muntlig bevisning.....	197
12.5.4	När skall muntlig bevisning tas upp på nytt?	199
12.5.5	Tilltrosreglerna.....	203
13	Övriga frågor	207
13.1	Samförståndslösningar	207
13.2	Avtal att inte överklaga en dom	209
13.3	Domskrivning	212
13.4	Tillkännagivande – förlikning vid handläggningens slutskede.....	214
14	Ikraftträdande m.m.	215
15	Kostnader och andra konsekvenser	216
16	Författningskommentar	218
16.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	218
16.2	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	274
16.3	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	274
16.4	Förslaget till lag om ändring i jordabalken	275
16.5	Förslaget till lag om ändring i miljöbalken.....	276
16.6	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	277
16.7	Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken.....	277
16.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	278
16.9	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	278

16.10	Förslaget till lag om ändring i patentlagen (1967:837)...	279
16.11	Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål	279
16.12	Förslaget till lag om ändring i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.	280
16.13	Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)	280
16.14	Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister	281
16.15	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift	282
16.16	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd	283
16.17	Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)	284
16.18	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning	285
16.19	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden	286
16.20	Förslaget till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20)	286
16.21	Förslaget till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)	287
16.22	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt	287
16.23	Förslaget till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)	288
16.24	Förslaget till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450)	289
16.25	Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden	289
16.26	Förslaget till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål	291
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet En modernare rättegång (SOU 2001:103)	293
Bilaga 2	Lagförslagen i betänkandet En modernare rättegång	300
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över betänkandet En modernare rättegång	327
Bilaga 4	Sammanfattning av departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden (Ds 2001:36)	328
Bilaga 5	Lagförslagen i departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden	331
Bilaga 6	Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden ..	362

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i äktenskapsbalken,
3. lag om ändring i föräldrabalken,
4. lag om ändring i jordabalken,
5. lag om ändring i miljöbalken,
6. lag om ändring i brottsbalken,
7. lag om ändring i utsökningsbalken,
8. lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.,
9. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
10. lag om ändring i patentlagen (1967:837),
11. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
12. lag om ändring i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.,
13. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
14. lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
15. lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift,
16. lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd,
17. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100),
18. lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning,
19. lag om ändring i lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsförordningens områden,
20. lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20),
21. lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334),
22. lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt,
23. lag om ändring i sjölagen (1994:1009),
24. lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450),
25. lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden,
26. lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken¹

dels att 42 kap. 10 §, 46 kap. 7 §, 47 kap. 10 §, 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 §, 52 kap. 10 § och 56 kap. 10 § skall upphöra att gälla,

dels att 2 kap. 4 §, 5 kap. 9 §, 6 kap. 4 och 6 §§, 9 kap. 5 §, 35 kap. 6, 7, 9, 13 och 14 §§, 36 kap. 16, 18 och 19 §§, 38 kap. 6 §, 39 kap. 2 §, 42 kap. 6, 12, 16 och 20 §§, 43 kap. 5, 7–9 och 13 §§, 44 kap. 1–4 och 7 §§, 45 kap. 4 och 13 §§, 46 kap. 6, 9 och 10 §§, 47 kap. 6, 12–14, 17, 20 och 24 §§, 49 kap. 2 och 12–14 §§, 50 kap. 4, 7–10, 12 a, 17–19 och 23 §§, 51 kap. 4, 7–10, 17–19 och 23 §§, 52 kap. 6, 7 och 11 §§, 54 kap. 2 §, 55 kap. 7, 8, 14 och 15 §§, 56 kap. 7 § samt rubrikerna till 5, 45, 49 och 54 kap. skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas tio nya paragrafer, 5 kap. 10–12 §§, 6 kap. 6 a §, 45 kap. 10 a §, 49 kap. 14 a §, 50 kap. 7 a §, 51 kap. 7 a §, 52 kap. 6 a § och 56 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

4 §²

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Finns det inte anledning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.

¹ Senaste lydelse av

42 kap. 10 § 1987:747

46 kap. 7 § 1987:747

47 kap. 10 § 1987:747

50 kap. 11 § 1994:1034

51 kap. 11 § 1994:1034

² Senaste lydelse 1999:84.

52 kap. 10 § 1994:1034

56 kap. 10 § 1994:1034.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av en annan tjänsteman i hovrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. *Närmare bestämmelser om detta meddelas av regeringen.*

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra tjänstemän än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare. *Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 49 kap. 14 a § första stycket får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.*

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare. *Detsamma gäller vid beslut om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats.*

Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av en annan tjänsteman i hovrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. *Regeringen meddelar närmare föreskrifter om detta.*

5 kap.

Om offentlighet och ordning vid domstol

Om offentlighet och ordning *m.m.* vid domstol

9 §³

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de *föreskrifter* som behövs. *Han* får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. *Han* får också begränsa antalet åhörare i rättsalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda *att annan tar upp förhör på fonetisk väg*, om det kan antas att upptagningen *så* besvårar den som

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de *ordningsregler* som behövs. *Ordföranden* får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. *Ordföranden* får också begränsa antalet åhörare i rättsalen för att undvika trängsel.

³ Senaste lydelse 2001:177.

hörs att det blir till men för utredningen. *Fotografi får inte tas i rättssalen.*

En bildupptagning i eller en bildöverföring från rättssalen får ske endast om det följer av lag. Rätten får förbjuda annans ljudupptagning eller ljudöverföring under ett förhör, om det kan antas att upptagningen eller överföringen besvärar den som hörs i sådan grad att det blir till men för utredningen.

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar.

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen, får rätten besluta att han eller hon omedelbart skall häktas och kvarbli i häkte så länge sammanträdet pågår, dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll i domstol finns särskilda föreskrifter.

10 §

Parter och andra som skall delta i ett sammanträde inför rätten skall infinna sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls.

Om det finns skäl för det, får rätten besluta att en part eller annan som avses i första stycket i stället skall delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Vid bedömningen av om det finns skäl för ett sådant deltagande skall rätten särskilt beakta

1. de kostnader eller olägenheter som skulle uppkomma om den som skall delta i sammanträdet måste infinna sig i rättssalen, och

2. om någon som skall delta i sammanträdet känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen.

Ett deltagande enligt andra stycket får inte ske, om det är olämpligt med hänsyn till ända-

målet med personens inställelse och övriga omständigheter.

Den som deltar i ett sammanträde genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring skall anses ha inställt sig inför rätten.

11 §

Om det finns skäl för det, får rätten besluta att syn skall hållas genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Ett sådant beslut får dock inte fattas, om det är olämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter.

12 §

Rätten skall se till att de, som skall delta i ett sammanträde och som inte kan beredas plats i rättssalen, kan följa sammanträdet genom en ljud- och bildöverföring i en lokal som ställts i ordning för detta ändamål (sidosal).

Rätten får även låta åhörare som inte kan beredas plats i rättssalen följa sammanträdet genom en ljudöverföring eller en ljud- och bildöverföring i en sidesal.

Bestämmelserna i 9 § skall tillämpas också i fråga om en sidesal.

6 kap.

4 §⁴

Vid ett sammanträde som hålls under förberedelsen av ett mål och som inte endast avser bevisupptagning skall utöver vad som anges i 3 § följande antecknas:

1. i korthet de omständigheter som parterna åberopar samt motpartens yttrande över dessa omständigheter,
  2. de bevis som parterna vill åberopa och vad de vill styrka med varje *särskilt* bevis, samt
  3. det som i övrigt behövs *till ledning för en huvudförhandling.*
2. de bevis som parterna vill åberopa och vad de vill styrka med varje bevis, samt
  3. det som i övrigt behövs *inför målets avgörande.*

⁴ Senaste lydelse 2000:172.

6 §⁵

Berättelser som avges i bevis-syfte skall tas upp genom ljud-inspelning eller, i den omfattning berättelserna kan antas vara av betydelse i målet, skrivs ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

I tingsrätt skall en berättelse som lämnas i bevissyfte dokumenteras genom en ljud- och bild-upptagning, om det inte finns särskilda skäl mot det. En berättelse som lämnas i högre rätt får dokumenteras på samma sätt.

Om en berättelse som lämnas i bevissyfte inför domstol inte dokumenteras enligt första stycket, skall den dokumenteras genom en ljudupptagning eller, i den omfattning berättelsen kan antas vara av betydelse i målet, skrivs ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

Om berättelsen skrivs ned, skall parterna och den som hörts genast få tillfälle att kontrollera det som skrivits. Den som lämnat berättelsen skall tillfrågas om han eller hon har något att invända mot innehållet. En invändning som inte leder till någon ändring skall antecknas. Därefter får det som skrivits inte ändras.

6 a §

Det som iakttas vid syn får dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning.

9 kap.

5 §⁶

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till penningböter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Den som vid ett sammanträde inför rätten stör förhandlingen, tar upp eller överför bild i strid mot 5 kap. 9 § andra stycket eller bryter mot en ordningsregel eller ett förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till penningböter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Första stycket skall tillämpas också i fråga om en sådan sidosal som avses i 5 kap. 12 §.

⁵ Senaste lydelse 2000:172.

⁶ Senaste lydelse 1991:241.

35 kap.

6 §

Det ankommer på parterna att sörja för bevisningen. Rätten äger ock, om det finnes erforderligt, själmant föranstalta om bevisning. Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, eller är fråga om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, må dock rätten ej utan framställning av part höra vittne, som ej förut hörts på parts begäran, eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis.

Det ankommer på parterna att svara för bevisningen. Rätten får själmant inhämta bevisning endast i tvistemål där förlikning om saken inte är tillåten och i mål om brott som hör under allmänt åtal.

7 §

Finner rätten, att omständighet, som part vill bevisa, är utan betydelse i målet eller att erbjudet bevis ej erforderas eller uppenbart skulle bli utan verkan, må bevisningen ej tillåtas. Rätten äger ock avvisa erbjudet bevis, om bevisningen finnes med avsevärt ringare besvär eller kostnad kunna föras på annat sätt.

Rätten får avvisa bevisning

1. om den omständighet som en part vill bevisa är utan betydelse i målet,

2. om beviset inte behövs,

3. om beviset uppenbart skulle bli utan verkan,

4. om bevisningen med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan föras på annat sätt, eller

5. om beviset trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

9 §

Då bevis skall upptagas utom huvudförhandling, skola parterna kallas. Är i brottmål den tilltalade anhållen eller häktad och finnes hans närvaro erforderlig, förordne rätten om hans inställande. Uteblir part, må beviset dock upptagas.

Skall ett bevis tas upp utom huvudförhandling gäller i fråga om kallelser av parter och om parters underlåtenhet att följa en kallelse det som föreskrivs för sammanträden under förberedelsen. Uteblir en part, får beviset ändå tas upp, om handläggningen av målet skall fortsätta.

13 §⁷

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns

⁷ Senaste lydelse 2000:172.

föreligger hinder mot att ta upp beviset.

Har tingsrätten i ett mål som *fullföljts* till hovrätten tagit upp *mundlig* bevisning *eller hållit syn på stället*, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner *detta vara* av betydelse för utredningen. I *högsta* domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det *föreligger* synnerliga skäl.

något hinder mot att ta upp beviset. *I tvistemål där förlikning om saken är tillåten får dock beviset tas upp på nytt endast om någon av parterna begär det.*

Har tingsrätten i ett mål som *överklagats* till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner *att det är* av betydelse för utredningen. *Kan ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.*

I *Högsta* domstolen får de bevis som *har* tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det *finns* synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

14 §⁸

En berättelse, som någon har avgett skriftligen i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång, eller en uppteckning av en berättelse, som någon i anledning av en sådan rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet eller annars utom rätta, får åberopas som bevis i rättegången endast

1. om det är särskilt föreskrivet,
2. om förhör med den som lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten eller
3. om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter.

Även i annat fall än som sägs i första stycket får dock i tvistemål en sådan skriftlig berättelse eller uppteckning av en berättelse som avses där åberopas som bevis i rättegången, om parterna godtar det och det inte är uppenbart olämpligt.

Vad som sägs i första *stycket* om en skriftlig eller upptecknad berättelse skall också tillämpas i

Vad som sägs i första *och andra styckena* om en skriftlig eller upptecknad berättelse skall också

⁸ Senaste lydelse 1987:747.

fråga om en *fonetisk eller liknande* upptagning av en berättelse.

tillämpas i fråga om en *ljudupptagning eller en ljud- och bildupptagning* av en berättelse.

36 kap.

16 §⁹

Ett vittne skall *avge* sin berättelse muntligen. *Skriftliga vittnesberättelser får inte åberopas*. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör får *vad* vittnet tidigare *anfört* inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet *förebringas* endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han tidigare *anfört* eller när vittnet vid förhöret förklarar att han inte kan eller inte vill yttra sig.

Ett vittne skall *lämna* sin berättelse muntligen. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid *ett* vittnesförhör får *det som* vittnet tidigare *har berättat* inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet *läggas fram* endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han *eller hon* tidigare *har berättat* eller när vittnet vid förhöret förklarar att han *eller hon* inte kan eller inte vill yttra sig. *Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför rätta och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, får dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen. Har den tidigare bevisupptagningen skett i lägre rätt, skall förhöret i högre rätt inledas med en sådan uppspelning, om det inte är olämpligt.*

18 §¹⁰

Om det finns anledning anta att ett vittne av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller någon åhörars närvaro, eller om part eller åhörare hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla honom i talet eller på annat sätt, får rätten förordna att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret.

Rätten får besluta att en part eller en åhörare inte får vara närvarande vid ett vittnesförhör

1. om det finns anledning att anta att vittnet av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens eller åhörarens närvaro, eller

2. om parten eller åhöraren hindrar vittnet i hans eller hennes berättelse genom att falla honom eller henne i talet eller på annat sätt.

⁹ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁰ Senaste lydelse 1987:747.

Vittnesberättelse, som enligt första stycket lämnats i parts frånvaro, skall återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.

När en vittnesberättelse enligt första stycket lämnas i en parts frånvaro, skall parten om möjligt få följa förhöret genom en ljudöverföring eller en ljud- och bildöverföring. Om detta inte kan ske, skall vittnesberättelsen återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.

19 §¹¹

Förhör med ett vittne får äga rum utom huvudförhandling,

1. om *det inte är möjligt för vittnet att* infinna sig vid huvudförhandlingen *eller*

2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen.

1. om *vittnet inte kan* infinna sig vid huvudförhandlingen,

2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen, *eller*

3. om *det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.*

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till förhör enligt första stycket.

38 kap.

6 §¹²

Bevisupptagning genom skriftlig handling får äga rum utom huvudförhandling,

1. om handlingen inte kan *företes* vid huvudförhandlingen *eller*

2. om *företeende* vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisupptagningen sker vid huvudförhandlingen.

1. om handlingen inte kan *visas upp* vid huvudförhandlingen,

2. om *ett uppvisande* vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisupptagningen sker vid huvudförhandlingen, *eller*

3. om *det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.*

¹¹ Senaste lydelse 1987:747.

¹² Senaste lydelse 1987:747.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

39 kap.

2 §¹³

Syn får äga rum utom huvudförhandling,

1. om syn inte kan hållas vid huvudförhandlingen *eller*

2. om syn vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandlingen.

1. om syn inte kan hållas vid huvudförhandlingen,

2. om syn vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandlingen, *eller*

3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till syn enligt första stycket.

42 kap.

6 §¹⁴

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,

2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,

3. vilka bevis som skall *föreläggas* och vad som skall styrkas med varje bevis,

3. vilka bevis som skall *läggas fram* och vad som skall styrkas med varje bevis,

4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och

5. om det finns förutsättningar för förlikning.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning *och, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt, upprätta en tidsplan för denna.*

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

¹³ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁴ Senaste lydelse 2000:172.

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt. Parterna skall fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall detta genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

12 §¹⁵

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas *mot den som uteblir*. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite.

I mål där förlikning om saken inte är tillåten skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att *hans talan i målet* annars förfaller. Skall han infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Svaranden skall föreläggas vite.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall parterna i stället för förelägganden enligt första och

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite. *Parter som skall höras i bevissyfte skall dessutom föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Avser sammanträdet en fråga om rättegångshinder, tillämpas i stället andra stycket.*

I mål där förlikning om saken inte är tillåten, skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. En *kärande* som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite. En *kärande* som skall höras i bevissyfte skall dessutom föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. Svaranden skall föreläggas vite.

Om det behövs, skall det i kallelsen anges vad som skall behandlas vid sammanträdet.

¹⁵ Senaste lydelse 1987:747.

andra styckena föreläggas vite.

16 §¹⁶

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

20 §¹⁷

Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Huvudförhandlingen får med parternas samtycke hållas i förenklad form, om det är möjligt med hänsyn till reglerna i 43 kap. 2 §. Sådan huvudförhandling kan äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett parternas samtycke får huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken är uppenbar.

Om muntlig förberedelse hålls per telefon, får även huvudförhandling i förenklad form hållas per telefon i omedelbart samband med förberedelsen.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som ägt rum under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses ha ägt rum även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

43 kap.

5 §¹⁸

Förhandlingen skall vara muntlig. Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

Det som en part har anfört under förberedelsen får dock läsas upp, om de uppgifter som parten lämnar vid förhandlingen avviker

¹⁶ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁷ Senaste lydelse 2000:172.

¹⁸ Senaste lydelse 1987:747.

från de uppgifter som parten lämnat under förberedelsen eller parten låter bli att yttra sig eller det finns något annat särskilt skäl.

7 §

Vid förhandlingen skall käranden framställa sitt yrkande och svaranden angiva, huruvida han medger eller bestrider det. Parterna skola vidare var i sin ordning utveckla sin talan och yttra sig över vad motparten anfört.

Då omständigheterna föranleda därtill, må vid förhandlingens början rätten kort redogöra för tvisteläget.

Vad part anfört under förberedelsen må icke uppläsa i annat fall, än då hans utsaga vid förhandlingen avviker från den tidigare utsagan eller han underlåter att yttra sig eller eljest särskilda skäl äro därtill.

Äger förhandling rum, ehuru ena parten icke är tillstädes, skall genom rättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anfört.

Vid huvudförhandlingen skall rätten inledningsvis, om det är lämpligt, kort redogöra för tvisteläget och för vad som skall behandlas vid förhandlingen.

Därefter skall käranden framställa sitt yrkande. Svaranden skall ange om yrkandet medges eller bestrids. Vardera parten skall sedan utveckla sin talan och yttra sig över det som motparten har anfört.

Om huvudförhandlingen hålls trots att ena parten har uteblivit, skall rätten i den mån det behövs se till att det som parten tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt andra och tredje styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

8 §¹⁹

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen förbringas.

Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp rörande den omständighet förhöret gäller.

Rätten får förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Detta får ske endast om parterna medger det, rättens ledamöter tagit del av bevisen och det inte är olämpligt

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram.

Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

¹⁹ Senaste lydelse 1987:747.

med hänsyn till omständigheterna.

Bevisning får vid huvudförhandling tas upp per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning enligt vanliga regler skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sätt. Vid bevisupptagning per telefon gäller inte reglerna i denna balk om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaro.

9 §

Efter bevisningens förebringande äge parterna anföra vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

Sedan bevisningen har lagts fram får parterna hålla slutanföranden.

13 §²⁰

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som *upptagits* vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner *detta vara* av betydelse i målet och det inte finns hinder mot att ta upp beviset. Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

Vid *en* ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som *har tagits upp* vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner *att det är* av betydelse i målet och det inte finns *något* hinder mot att ta upp beviset. *I mål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning ske endast om någon av parterna begär det.* Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

44 kap.

1 §

Utebliva båda parterna från sammanträde *för muntlig förberedelse*, skall målet avskrivas.

Uteblir båda parterna från ett sammanträde *under förberedelsen*, skall målet avskrivas.

2 §

Uteblir, då saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, ena

Uteblir, i mål där förlikning om saken är tillåten, ena parten från

²⁰ Senaste lydelse 2000:172.

parten från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att tredskodom eljest må meddelas mot honom, skall, om den tillstådeskomne parten yrkar det, sådan dom meddelas. Yrkas ej tredskodom, skall målet avskrivas.

Är det svaranden, som uteblir, må dock på yrkande av käranden målet utsättas till fortsatt muntlig förberedelse. Kommer svaranden ej heller då tillstådes, gälle vad i första stycket stadgas.

ett sammanträde under förberedelsen och har den uteblivne förelagts att inställa sig vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas, skall sådan dom meddelas mot honom eller henne, om motparten yrkar det. Yrkas inte tredskodom, skall målet avskrivas.

Är det svaranden som uteblir, får dock på yrkande av käranden målet sättas ut till ett nytt sammanträde. Inställer sig svaranden inte heller till detta sammanträde, gäller första stycket.

Första och andra styckena tillämpas också när en part, som har förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd av tredskodom, inte följer föreläggandet.

Avser sammanträdet en fråga om rättegångshinder, tillämpas 3 § i stället för första–tredje styckena.

3 §

Uteblir, då saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, käranden från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att hans talan i målet eljest förfaller, skall målet avskrivas.

Uteblir svaranden och har vite förelagts honom, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Uteblir, i mål där förlikning om saken inte är tillåten, käranden från ett sammanträde under förberedelsen och har han eller hon förelagts att inställa sig vid påföljd att käromålet annars förfaller, skall målet avskrivas.

Första stycket tillämpas också när en kärande, som har förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att käromålet annars förfaller, inte följer föreläggandet.

Uteblir svaranden och har vite förelagts, får rätten i stället för att förelägga nytt vite besluta att svaranden skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

4 §

Om parts utevaro från rättegångstillfälle för huvudförhand-

Om en part uteblir eller underlåter att infinna sig personligen

ling gälle vad i 1 §, 2 § första stycket och 3 § sägs.

Har föreläggande meddelats part att komma tillstådes vid påföljd att eljest tredskodom må meddelas mot honom eller målet må avgöras utan hinder av hans utevaro, och meddelas ej tredskodom, äge rätten på yrkande av den tillstådeskomne parten företaga målet till förhandling. Framställs ej sådant yrkande, skall målet avskrivas.

vid en huvudförhandling, tillämpas 1–3 §§.

Har en part förelagts att inställa sig eller infinna sig personligen vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas eller att målet kan avgöras även om parten uteblir, och meddelas inte tredskodom, får rätten på yrkande av den part som har inställt sig ändå genomföra huvudförhandlingen. Framställs inte något sådant yrkande, skall målet avskrivas.

7 §

Utebliva båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må frågan avgöras utan hinder därav.

Uteblir en part från ett sammanträde där en rättegångsfråga skall prövas, får frågan ändå prövas, om handläggningen av målet skall fortsätta.

45 kap.

Om väckande av allmänt åtal

Om väckande av allmänt åtal, om förberedelse och om avgörande av mål utan huvudförhandling

4 §²¹

I stämningsansökan skall åklagaren uppgiva:

1. den tilltalade;
2. målsäganden, om sådan finnes;

3. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga;

4. de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis; samt

5. de omständigheter, som betinga domstolens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. 2 § väcka talan om enskilt anspråk, skall han i ansökan uppgiva

I stämningsansökan skall åklagaren uppgive:

1. den tilltalade,
2. målsäganden, om någon sådan finns,

3. den brottsliga gärningen med uppgift om tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som behövs för dess kännetecknande, samt de bestämmelser, som är tillämpliga,

4. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis, samt

5. de omständigheter som gör domstolen behörig, om inte behörigheten framgår på annat sätt.

Vill åklagaren i samband med att åtalet väcks även väcka talan om enskilt anspråk enligt 22 kap. 2 §, skall i ansökan lämnas uppgift

²¹ Senaste lydelse 1973:45.

anspråket och de omständigheter, *varå* det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad *han vill styrka* med varje *särskilt* bevis.

Om den tilltalade är eller har varit anhållen, häktad *eller tagen i förvarsarrest* på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, skall åklagaren *angiva* detta i stämningsansökan. Uppgift skall dessutom lämnas om tiden för frihetsberövandet.

om anspråket och de omständigheter *som* det grundas *på* samt de bevis som åberopas och vad *som skall styrkas* med varje bevis.

Om den tilltalade är eller har varit anhållen *eller* häktad på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, skall åklagaren *ange* detta i stämningsansökan. Uppgift skall dessutom lämnas om tiden för frihetsberövandet.

Har åklagaren några önskemål om hur målet skall handläggas, bör dessa anges i stämningsansökan.

Ansökan skall vara undertecknad av åklagaren.

10 a §

Ett mål skall avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,

2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och

3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, skall

1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och

2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

13 §²²

Om *särskilda skäl föreligger*, får rätten hålla sammanträde för *förberedelse* med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse av

Om *det behövs för målets förberedelse* eller av något annat *skäl*, skall rätten hålla sammanträde med parter och andra som

²² Senaste lydelse 1987:747.

parter skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar *förberedelsens syfte*. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall föreläggas eller att han skall hämtas till rätten.

Vad som sägs om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

berörs. I fråga om kallelse av parter skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar *beredningen av målet*. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall föreläggas eller att han *eller hon* skall hämtas till rätten.

I 24–27 kap. finns bestämmelser om sammanträde för prövning av tvångsmedel.

46 kap.

6 §²³

Vid huvudförhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade skall uppmanas att kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren skall därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade skall i den mån det behövs beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Härefter skall målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning *förebringas*. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp *rörande* den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling *äger rum* trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, skall rätten i den mån det behövs *tillse* att ur handlingarna läggs fram *vad han* anfört.

Därefter skall målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning *läggas fram*. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp *om* den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling *hålls* trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, skall rätten i den mån det behövs *se till* att *det som han eller hon tidigare har* anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt första och tredje styckena samt framläggande av bevisningen får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

9 §

Är brottet sådant, att annan påföljd än böter synes kunna ifrågakomma, eller förekommer eljest särskild anledning därtill, skall utredning förebringas rörande straff, som tidigare

I den utsträckning det behövs skall uppgifter om den tilltalade från belastningsregistret och utredning om den tilltalades personliga förhållanden läggas fram. Detta får ske genom

²³ Senaste lydelse 1987:747.

å dömts den tilltalade, samt hänvisningar till handlingar i angående hans levnadsomständigheter och de personliga förhållanden, som kunna antagas vara av betydelse.

10 §

Efter bevisningens förbringande äge parterna anföra vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

Sedan bevisningen har lagts fram får parterna hålla slutanföranden.

47 kap.

6 §²⁴

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. den tilltalades inställning till åtalet och grunden för den,
  2. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis, samt
  3. om ytterligare utredning eller avgörande.
2. vilka bevis som skall läggas fram och vad som skall styrkas med varje bevis, samt
- andra åtgärder behövs före målets

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning och, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt, upprätta en tidsplan för denna.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt. Parterna skall fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall detta genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

²⁴ Senaste lydelse 2000:172.

12 §²⁵

Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att han annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall *han* infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Den tilltalade skall föreläggas vite. Rätten *förordnar om inställandet av den som är häktad.*

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall målsäganden i stället för föreläggande enligt första stycket föreläggas vite.

Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att han *eller hon* annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall *målsäganden* infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. *En målsägande som skall höras i bevissyfte skall dessutom föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet.* Den tilltalade skall föreläggas vite. Rätten *beslutar att den som är häktad skall inställas till sammanträdet.*

13 §

Utebliva båda parterna från sammanträde *för muntlig förberedelse*, skall målet avskrivas.

Uteblir båda parterna från ett sammanträde *under förberedelsen*, skall målet avskrivas.

14 §

Uteblir målsäganden från sammanträde *för muntlig förberedelse* och har *föreläggande meddelats honom att komma tillstädes* vid påföljd att *han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet, skall*, om den tilltalade yrkar det, förklaring *härom givas; göres ej sådant yrkande*, skall målet avskrivas.

Uteblir den tilltalade och har vite förelagts *honom, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna*, att *han* skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Uteblir en målsägande från ett sammanträde *under förberedelsen*, och har *han eller hon förelagts att inställa sig* vid påföljd att rätten *att föra talan om brottet annars förklaras förlorad, skall en sådan förklaring ges*, om den tilltalade yrkar det. *Yrkas inte detta*, skall målet avskrivas.

Första stycket tillämpas också när en målsägande, som förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet, inte följer föreläggandet.

Uteblir den tilltalade och har vite förelagts, *får rätten i stället för att förelägga nytt vite besluta att*

²⁵ Senaste lydelse 1987:747.

den tilltalade skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till *en* senare dag.

17 §

Utebliva under förberedelsen båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må frågan avgöras utan hinder därav.

Uteblir en part från ett sammanträde under förberedelsen där en rättegångsfråga skall prövas, får frågan ändå prövas, om handläggningen av målet skall fortsätta.

20 §²⁶

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

24 §²⁷

Vid enskilt åtal tillämpas i övrigt 45 kap. 1 § tredje stycket samt 2, 3, 5, 6, 8, 12 och 17 §§.

Beträffande huvudförhandling i mål om enskilt åtal tillämpas bestämmelserna i 46 kap. med följande avvikelser:

1. I fråga om kallelse till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och föreläggande för part gäller det som sägs i 23 § i detta kapitel.

2. Om båda parterna uteblir från huvudförhandling, skall målet avskrivas. I fråga om påföljd för målsägande som uteblir eller underlåter att infinna sig personligen samt om *måls* återupptagande tillämpas bestämmelserna i 14–16 och 18 §§ i detta kapitel. Uteblir *båda parterna eller en av dem från ett särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, får frågan avgöras utan hinder av detta.*

3. Då mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får rätten i stället för åtgärd som avses

Vid enskilt åtal tillämpas i övrigt 45 kap. 1 § tredje stycket, 2, 3, 5, 6, 8, 10 a, 12 och 17 §§.

2. Om båda parterna uteblir från *en* huvudförhandling, skall målet avskrivas. I fråga om påföljd för målsägande som uteblir eller underlåter att infinna sig personligen samt om återupptagande *av mål* tillämpas bestämmelserna i 14–16 och 18 §§ i detta kapitel. Uteblir *en part från en huvudförhandling där en rättegångsfråga skall prövas, får frågan ändå prövas, om handläggningen av målet skall fortsätta.*

3. Då mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får rätten i stället för åtgärd som avses

²⁶ Senaste lydelse 1987:747.

²⁷ Senaste lydelse 2000:172.

i 46 kap. 12 § besluta att förberedelse skall äga rum på nytt samt meddela *föreskrifter* om detta.

i 46 kap. 12 § besluta att förberedelse skall äga rum på nytt samt meddela *bestämmelser* om detta.

49 kap.

Om rätten att överklaga tingsrätts domar och beslut²⁸

Om rätten att överklaga en tingsrätts domar och beslut och om prövningstillstånd

2 §²⁹

Har parterna skriftligen avtalat att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande, gäller avtalet, om förlikning om saken är tillåten. *Ett avtal som ingåtts före tvistens uppkomst gäller dock inte i mål som avses i 1 kap. 3 d § första stycket.*

Har parterna *mundligen inför rätten eller* skriftligen avtalat att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande, gäller avtalet, om förlikning om saken är tillåten.

En utfästelse att inte överklaga som har gjorts efter domen gäller, om förlikning om saken är tillåten.

12 §³⁰

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten krävs prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket och i annat mål där det värde som sägs i 1 kap. 3 d § tredje stycket uppenbart inte överstiger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

För att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut krävs prövningstillstånd, om inte annat är föreskrivet.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser

1. ett avgörande i mål som skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning,

2. ett beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient,

3. ett beslut genom vilket

²⁸ Senaste lydelse 1994:1034.

²⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

³⁰ Senaste lydelse 1994:1034.

tingsrätten ogillat jäv mot en domare, eller

4. ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller ett överklagande avvisats.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket tillämpas.

13 §³¹

I brottmål krävs prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva en tingsrätts dom genom vilken den tilltalade inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader.

Om tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade, gäller i den delen bestämmelserna i 12 §. Krävs inte prövningstillstånd enligt första stycket, eller meddelas sådant prövningstillstånd, och avser överklagandet frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen, behövs inte prövningstillstånd för ett överklagande angående enskilt anspråk med anledning av gärningen.

Första stycket gäller inte om domen överklagas av justitiekanslern eller en justitieombudsman.

Krav på prövningstillstånd enligt första eller andra stycket omfattar även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket tillämpas.

För att hovrätten skall pröva tingsrättens dom i brottmål, såvitt avser annat än enskilt anspråk, krävs prövningstillstånd endast om den tilltalade genom domen

1. inte dömts till annan påföljd än böter, eller

2. frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader.

Har tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade krävs inte prövningstillstånd i den delen, om

1. ett överklagande avser frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärning som det enskilda anspråket hänför sig till, och

2. prövningstillstånd meddelas i den frågan eller sådant prövningstillstånd inte krävs.

Kravet på prövningstillstånd enligt första stycket gäller inte om domen överklagas av justitiekanslern eller en justitieombudsman.

Det som sägs i första–tredje styckena gäller även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

För att hovrätten i brottmål skall pröva tingsrättens slutliga beslut eller beslut som har meddelats under rättegången och som får överklagas särskilt krävs

³¹Senaste lydelse 2004:402.

inte prövningstillstånd.

14 §³²

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt,
2. anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till eller
3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

14 a §

Prövningstillstånd får begränsas till att gälla en viss del av en dom eller ett slutligt beslut, om utgången i den delen inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet.

Ett prövningstillstånd som meddelas utan en sådan begränsning som avses i första stycket gäller

1. domen eller det slutliga beslutet i den utsträckning parten har överklagat avgörandet,
2. överklagade beslut som har tagits in i domen eller det slutliga beslutet och som inte angår ett ombud, ett vittne, en sakkunnig eller någon annan som inte var part eller intervenient i tingsrätten, och
3. överklagade beslut som får överklagas endast i samband med att domen eller det slutliga beslutet överklagas.

Meddelas inte prövningstillstånd skall tingsrättens avgörande stå fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

³² Senaste lydelse 1994:1034.

50 kap.

4 §³³

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, när sådant tillstånd krävs, och
5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör *med ett vittne, en sakkunnig eller en part* eller förnyad syn på stället, skall han ange det och skälen till detta. *Han* skall också ange om han vill att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Klaganden* skall också ange om han *eller hon* vill att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

7 §³⁴

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *Något föreläggande behöver dock inte meddelas om överklagandet är ofullständigt endast i fråga om sådana uppgifter som avses i 4 § första stycket 4.*

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, skall hovrätten, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant

³³ Senaste lydelse 1994:1034.

³⁴ Senaste lydelse 1994:1034.

tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

8 §³⁵

Om inte annat följer av andra stycket skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid.

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett eller inte behövs enligt andra stycket.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas.

9 §³⁶

Om inte klagandens yrkande medges, skall motparten i sin svarsskrivelse yttra sig över de grunder för överklagandet som klaganden anfört och ange de omständigheter han själv vill anföra.

Skrivelsen skall innehålla uppgift om de bevis parten åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis. Om en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall parten i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med svarsskrivelsen. Vill parten att det skall hållas ett förnyat förhör *med ett*

Om inte klagandens yrkande medges, skall motparten i sin svarsskrivelse yttra sig över de grunder för överklagandet som klaganden *har* anfört och ange de omständigheter han *eller hon* själv vill anföra.

Skrivelsen skall innehålla uppgift om de bevis parten åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis. Om en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte *har* lagts fram tidigare, skall parten i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med svarsskrivelsen. Vill parten att det skall hållas ett förnyat

³⁵ Senaste lydelse 1994:1034.

³⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

vittne, en sakkunnig eller en part eller förnyad syn på stället, skall han ange det och skälen till detta. *Han* skall också ange om han vill att klaganden skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Parten* skall också ange om han *eller hon* vill att klaganden skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

10 §³⁷

Hovrätten skall sända över svarsskrivelsen till klaganden.

Om det behövs, får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig. En part får föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. I fråga om ett sådant sammanträde tillämpas bestämmelserna i 16 § första stycket och andra stycket första meningen, 21 § första stycket första meningen och 22 §.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

12 a §³⁸

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör hovrätten *innan förberedelsen avslutas* göra en skriftlig *sammanfattning* av parternas *ståndpunkter*, så som de *uppfattas av hovrätten*. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över *sammanfattningen*.

Om det är till fördel för handläggningen av målet, bör hovrätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

17 §³⁹

I övrigt skall det som sägs i 43 kap. 1–6 §§, 8 § andra–fjärde styckena och 10–14 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

I övrigt skall det som sägs i 43 kap. 1–6 §§, 8 § andra stycket och 10–14 §§, tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

³⁷ Senaste lydelse 1999:84.

³⁸ Senaste lydelse 1999:84.

³⁹ Senaste lydelse 2000:172.

18 §⁴⁰

Vid huvudförhandlingen skall den överklagade domen redovisas i den omfattning det behövs. Klaganden skall ange i vilken del domen överklagas och den ändring i domen *han yrkar*. Motparten skall ange om *han medger* eller *bestrid* yrkandet.

Därefter skall, om inte hovrätten anser något annat lämpligare, först klaganden och sedan motparten utveckla sin talan. Varje part skall yttra sig över vad den andra parten anfört. Om förhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att det som denne anfört läggs fram ur handlingarna i den utsträckning det behövs.

Framställningar enligt första och andra styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

19 §⁴¹

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att den bevisning som han lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten.

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att den bevisning som han *eller hon* lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. *Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.*

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § skall tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

23 §⁴²

Har vid huvudförhandling i tingsrätten *rörande* viss omständighet *vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran*

Har *det* vid huvudförhandling i tingsrätten *hållits förhör* inför rätten eller syn på stället *angående någon* viss omständighet och beror

⁴⁰ Senaste lydelse 1994:1034.

⁴¹ Senaste lydelse 1994:1034

⁴² Senaste lydelse 1994:1034.

hörts inför rätten eller syn på stället *hållits* och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset *har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten* eller tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

51 kap.

4 §⁴³

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, när sådant tillstånd krävs, och
5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis.

Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör *med ett vittne eller en sakkunnig* eller förnyad syn på stället, skall *han* ange det och skälen till detta. *Han* skall också ange om han vill att målsäganden eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Klaganden* skall också ange om han *eller hon* vill att målsäganden eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten

Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall det anges.

7 §⁴⁴

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *Något föreläggande behöver dock inte meddelas om överklagandet är ofullständigt endast i fråga om sådana uppgifter som avses i 4 § första stycket 4.*

⁴³ Senaste lydelse 1994:1034.

⁴⁴ Senaste lydelse 1994:1034.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, skall hovrätten, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

8 §⁴⁵

Om inte annat följer av andra stycket skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett eller inte behövs enligt andra stycket. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning, reseförbud eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken får hovrätten ändra tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

⁴⁵ Senaste lydelse 1999:84.

9 §⁴⁶

Motparten skall i sin svars-skrivelse yttra sig över de grunder för överklagandet som klaganden anfört och ange de omständigheter han själv vill anföra.

Skrivelsen skall innehålla uppgift om de bevis parten åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med svarsskrivelsen. Vill parten att det skall hållas förnyat förhör *med ett vittne eller en sakkunnig* eller förnyad syn på stället, skall *han* ange det och skälen till detta. *Han* skall också ange om han vill att målsäganden eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Motparten skall i sin svars-skrivelse yttra sig över de grunder för överklagandet som klaganden *har* anfört och ange de omständigheter han *eller hon* själv vill anföra.

Skrivelsen skall innehålla uppgift om de bevis parten åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis. Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med svarsskrivelsen. Vill parten att det skall hållas *ett* förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Parten* skall också ange om han *eller hon* vill att målsäganden eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

10 §⁴⁷

Hovrätten skall sända över svarsskrivelsen till klaganden. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som sänds över till den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det behövs, får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig. En part får föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. I fråga om ett sådant sammanträde tillämpas bestämmelserna i 16 § första stycket och andra stycket första meningen, 21 § första stycket första meningen och 22 §. Hovrätten får besluta att den som är anhållen eller häktad skall inställas till sammanträdet.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 45 kap. 13 § och 47 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

17 §⁴⁸

I övrigt skall det som sägs i

I övrigt skall det som sägs i

⁴⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

⁴⁷ Senaste lydelse 1999:84.

⁴⁸ Senaste lydelse 2000:172.

46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 7–9, 11, 13, 16 och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten besluta om lämpliga åtgärder för att målet skall kunna slutföras vid den förhandlingen.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10–12 §§ i detta kapitel.

46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 8, 9, 11, 13, 16 och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10 och 12 §§ i detta kapitel.

18 §⁴⁹

Vid huvudförhandlingen skall den överklagade domen redovisas i den omfattning det behövs. Klaganden skall ange i vilken del domen överklagas och den ändring i domen *han yrkar*. Motparten skall *lämnas* tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Därefter skall åklagaren utveckla åtalet i den utsträckning det behövs för prövningen av överklagandet. Om talan förs endast av målsäganden, gäller detta i stället denne. Om hovrätten finner det lämpligare får dock en tilltalad som överklagat utveckla sin talan före åklagaren eller målsäganden. Varje part skall få tillfälle att bemöta vad den andra parten anført. Om förhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att det som denne anført läggs fram ur handlingarna i den utsträckning det behövs.

Vid huvudförhandlingen skall den överklagade domen redovisas i den omfattning det behövs. Klaganden skall ange i vilken del domen överklagas och den ändring i domen *som yrkas*. Motparten skall *ges* tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Framställningar enligt första och andra styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

19 §⁵⁰

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram. Hovrätten skall se till att den bevisning som lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten.

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram. Hovrätten skall se till att den bevisning som *har* lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. *Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar*

⁴⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

⁵⁰ Senaste lydelse 1994:1034.

till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § skall tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

23 §⁵¹

Har vid huvudförhandling i tingsrätten *rörande* viss omständighet *vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn på stället hållits* och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Har *det* vid huvudförhandling i tingsrätten *hållits förhör* inför rätten eller syn på stället *angående någon* viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset *har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten eller* tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller

2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

52 kap.

6 §⁵²

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *Något föreläggande behöver dock inte meddelas om överklagandet är ofullständigt endast i fråga om sådana uppgifter som avses i 3 § första stycket 4.*

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

6 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket, skall hovrätten, när prövnings-

⁵¹ Senaste lydelse 1994:1034.

⁵² Senaste lydelse 1994:1034.

tillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

7 §⁵³

Om hovrätten finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet, skall överklagandet delges *honom* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Det överklagade beslutet får inte *utan att motparten har lämnats tillfälle att yttra sig ändras såvitt angår hans rätt.*

Har tingsrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att beslutet får verkställas även om det inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. Hovrätten får också ändra tingsrättens beslut i fråga om häktning, tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § eller reseförbud utan att höra motparten.

11 §⁵⁴

Om det är nödvändigt för utredningen i målet att en part eller någon annan hörs muntligen, får hovrätten besluta om detta på lämpligt sätt. Hovrätten skall besluta att den som är anhållen eller häktad skall inställas till förhöret.

Det som sägs i 43 kap. 8 § fjärde stycket gäller även vid ett förhör enligt första stycket.

⁵³ Senaste lydelse 1999:84.

⁵⁴ Senaste lydelse 1994:1034.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

54 kap.

Om rätten att överklaga hovrätts domar och beslut⁵⁵

Om rätten att överklaga en hovrätts domar och beslut och om prövningstillstånd

2 §⁵⁶

Har parterna skriftligen avtalat att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande, gäller avtalet, om förlikning om saken är tillåten. *Ett avtal som ingåtts före tvistens uppkomst gäller dock inte i mål som avses i 1 kap. 3 d § första stycket.*

Har parterna *mundligen inför rätten eller* skriftligen avtalat att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande, gäller avtalet, om förlikning om saken är tillåten.

En utfästelse att inte överklaga som har gjorts efter domen gäller, om förlikning om saken är tillåten.

55 kap.

7 §⁵⁷

Behövs prövningstillstånd, skall Högsta domstolen besluta om sådant tillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det, får frågan tas upp utan att skriftväxling har skett.

Om överklagandet inte avvisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket, skall Högsta domstolen, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

8 §⁵⁸

Om inte annat följer av 7 §, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som

⁵⁵ Senaste lydelse 1994:1034.

⁵⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

⁵⁷ Senaste lydelse 1994:1034.

⁵⁸ Senaste lydelse 1999:84.

delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Har hovrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller ett beslut om sådan åtgärd, får Högsta domstolen omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har hovrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrättens eller hovrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrättens beslut även om motparten inte hörts.

14 §⁵⁹

Har vid huvudförhandling i lägre rätt *rörande* viss omständighet *vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran* hörts inför rätten eller syn på stället *hållits* och beror avgörandet även i Högsta domstolen av tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandling. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hovrätten antagit.

Har *det* vid huvudförhandling i lägre rätt *hållits förhör* inför rätten eller syn på stället *angående någon* viss omständighet och beror avgörandet även i Högsta domstolen av tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandling *eller ta del av en ljud- och bildupptagning av förhöret*. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller

2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hovrätten antagit.

15 §⁶⁰

Vid rättegången i Högsta domstolen skall i övrigt följande bestämmelser tillämpas:

1. i tvistemål, 50 kap. 10 § tredje *och fjärde styckena*, 12 §, 14–22 §§, 24 § och 25 § första och andra styckena och

2. i brottmål, 51 kap. 8 § fjärde stycket, 10 § tredje *och fjärde styckena*, 12 §, 14–22 §§, samt 23 a, 24, 25 och 30 §§.

Vid rättegången i Högsta domstolen skall i övrigt följande bestämmelser tillämpas:

1. i tvistemål, 50 kap. 10 § tredje *stycket*, 12 §, 14–22 §§, 24 § och 25 § första och andra styckena och

2. i brottmål, 51 kap. 8 § fjärde stycket, 10 § tredje *stycket*, 12 §, 14–22 §§, samt 23 a, 24, 25 och 30 §§.

⁵⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

⁶⁰ Senaste lydelse 1994:1034.

Det som sägs i 50 kap. 26–29 §§ rörande tvistemål samt i 51 kap. 26–29 §§ rörande brottmål om undanröjande av tingsrätts dom och om återförvisning gäller för Högsta domstolen i fråga om lägre rätts dom.

56 kap.

6 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket, skall Högsta domstolen, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

7 §⁶¹

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet, skall överklagandet delges honom med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet *och prövningstillstånd beviljas eller sådant tillstånd inte krävs*, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, *om detta inte redan har skett*. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.
  2. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet.
  3. Äldre bestämmelser gäller i fråga om avtal att inte överklaga en dom enligt 49 kap. 2 § och 54 kap. 2 §, som har ingåtts före ikraftträdandet.

⁶¹ Senaste lydelse 1999:84.

2.2 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att det i äktenskapsbalken skall införas en ny paragraf, 18 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 kap.

3 a §

I mål om äktenskapsskillnad, krävs inte prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut, om överklagandet avser en fråga om vårdnad, boende eller umgänge som har prövats genom domen eller beslutet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

2.3 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att nuvarande 20 kap. 11 § skall betecknas 20 kap. 10 §,
dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 20 kap. 11 §, av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

11 §

*Prövningstillstånd krävs inte för
att hovrätten skall pröva tings-
rättens dom eller beslut, om över-
klagandet avser en fråga om
vårdnad, boende eller umgänge
som har prövats genom domen
eller beslutet.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Balken omtryckt 1995:974.

2.4 Förslag till lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 19 kap. 16 och 26 §§ jordabalken¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 kap.

16 §²

Om det på grund av någon särskild omständighet finns anledning att anta att det förvärv som sökanden åberopar är ogiltigt eller inte kan göras gällande eller att den sökta åtgärden på annat sätt skulle kränka någon annans rätt, skall inskrivningsmyndigheten ge den vars rätt berörs tillfälle att yttra sig skriftligen. I samband med detta får även sökanden eller annan ges tillfälle att yttra sig skriftligen.

Om det behövs, skall inskrivningsmyndigheten hålla ett sammanträde. Beträffande kallelse till och utevaro från ett sådant sammanträde gäller för sökanden 14 § andra stycket i detta kapitel och för någon annan än sökanden 18 och 20 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden. *Sammanträdet får hållas på telefon, om det är lämpligt. Underlåtenhet att delta i ett telefonsammanträde får dock inte leda till någon påföljd.* Protokoll skall föras över vad som framkommer vid sammanträdet.

Om inskrivningsmyndigheten finner att det råder tvist om sökandens rätt, får myndigheten förelägga sökanden att inom viss tid väcka talan vid domstol. Följer sökanden inte föreläggandet, får inskrivningsmyndigheten avvisa ansökan. En upplysning om detta skall tas in i föreläggandet.

26 §³

Om inte annat följer av denna balk, skall följande bestämmelser i lagen (1996:242) om domstolsärenden tillämpas vid inskrivningsmyndighetens handläggning:

12 § om utredning av ärendet,

13 § första stycket om skriftligt förfarande,

16 § om skriftväxling,

21 § första stycket om offentlighet och ordning vid sammanträde,

Om det behövs, skall inskrivningsmyndigheten hålla ett sammanträde. Beträffande kallelse till och utevaro från ett sådant sammanträde gäller för sökanden 14 § andra stycket i detta kapitel och för någon annan än sökanden 18 och 20 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden. Protokoll skall föras över vad som framkommer vid sammanträdet.

21 § första stycket om offentlighet och ordning *m.m.* vid sammanträde,

¹ Balken omtryckt 1971:1209.

² Senaste lydelse 2000:226.

³ Senaste lydelse 2000:226.

22 § om parts rätt att få del av uppgifter,
23–25 §§ om bevisning,
27 § om beslut,
43 § om straff och vite,
44 § första och tredje styckena om inkommande handlingar,
45 § om hinder mot inställelse,
46 § om delgivning,
47 § om ombud och biträde samt
48 § om tolk och översättning av handlingar.

Vad som sägs i de i första stycket angivna paragraferna om domstolen skall i stället avse inskrivningsmyndigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

2.5 Förslag till lag om ändring i miljöbalken

Härigenom föreskrivs att 23 kap. 1 och 2 §§ miljöbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

1 §¹

Miljödomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos Miljööverdomstolen. För överklagande gäller de tidsfrister som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken även i till miljödomstolen överklagade mål.

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol *i dit överklagat mål* krävs prövningstillstånd. *Detsamma gäller i mål som avser utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet. Krävs sådant tillstånd skall miljödomstolens dom eller beslut innehålla uppgift om detta och innehållet i 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291).*

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol krävs prövningstillstånd. *Miljödomstolens dom eller beslut skall innehålla uppgift om detta och om de grunder på vilka tillstånd kan meddelas.*

2 §

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § *andra stycket* förvaltningsprocesslagen (1971:291), *om det gäller ett avgörande som har meddelats i ett mål som överklagats till miljödomstolen eller i ett mål som avser utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet. I annat fall tillämpas 49 kap. 14 § och 14 a § första och andra styckena rättegångsbalken.*

Meddelas inte prövningstillstånd står miljödomstolens dom eller beslut fast. En uppgift om detta skall tas in i Miljööverdomstolens beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2002:175.

2.6 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 37 kap. 8 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2004/05:34   Föreslagen lydelse

37 kap.

8 §¹

Bestämmelserna i 7 § första stycket tillämpas på motsvarande sätt beträffande den som har dömts till skyddstillsyn.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av *övervakningsnämnd* i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 5 a § andra stycket 7 eller 11 §. *Skrivelsen* skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av *övervakningsnämnden* i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 5 a § andra stycket 7 eller 11 §. *Överklagandet* skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 1994:1037.

2.7 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 16 a § utsökningsbalken¹ skall upphöra att gälla vid utgången av december månad år 2006. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse av 18 kap. 16 a § 1996:248.

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Talan mot övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket föres genom besvär hos hovrätt. Detsamma gäller beträffande talan mot övervakningsnämnds beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Besvärstiden räknas från den dag den dömde erhöll del av beslutet. Över hovrättens beslut må klagan icke föras.

Åtnöjes villkorligt frigiven icke med övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 22 §, äger han hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet. Talan må ej föras mot kriminalvårdsnämndens beslut.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse, såvida ej annorlunda förordnas.

Föreslagen lydelse

27 §¹

Övervakningsnämndens beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket får överklagas till hovrätt. Detsamma gäller övervakningsnämndens beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Överklagandet skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då den dömde fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. Prövnings-tillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut. Hovrättens beslut får inte överklagas.

Om en villkorligt frigiven inte är nöjd med övervakningsnämndens beslut om framställning enligt 22 §, får han eller hon hos Kriminalvårdsnämnden begära prövning av beslutet. Kriminalvårdsnämndens beslut får inte överklagas.

Övervakningsnämndens beslut som avses i denna paragraf gäller omedelbart, om inte annat beslutats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 1974:913.

2.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §¹

Mål mot den som inte har fyllt tjuogoett år skall, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, såvitt möjligt sättas ut till handläggning i sådan ordning att målet inte tilldrar sig uppmärksamhet.

Om offentlighet vid förhandling i mål mot den som inte har fyllt tjuogoett år är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för, får rätten förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar. Anser rätten att ett sådant förordnande bör meddelas och är också någon som har fyllt tjuogoett år tilltalad i målet skall rätten, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras, handlägga åtalet mot den som är under tjuogoett år som ett särskilt mål.

Även om beslut meddelas enligt andra stycket får rätten medge att den tilltalades anhöriga, liksom annan vars närvaro kan väntas bli till nytta, får närvara vid handläggningen.

I mål mot den som inte har fyllt arton år skall tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

2.10 Förslag till lag om ändring i patentlagen (1967:837)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 67 § patentlagen (1967:837) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

67 §¹

Hovrätten är i mål, i vars avgörande i tingsrätten tekniskt sakkunnig ledamot deltagit, domför med tre lagfarna och två tekniskt sakkunniga ledamöter. Har tre lagfarna ledamöter deltagit i tingsrättens avgörande, skall dock minst fyra lagfarna ledamöter delta i hovrättens avgörande. Fler än fem lagfarna och tre tekniskt sakkunniga ledamöter får inte sitta i rätten.

Om hovrätten finner att medverkan av tekniskt sakkunniga ledamöter uppenbarligen inte behövs, är hovrätten domför utan sådana ledamöter.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En tekniskt sakkunnig ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 1986:233.

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §¹

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida inte hovrätten finner att medverkan av en sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter ingå i hovrätten.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En teknisk ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 1990:1130.

2.12 Förslag till lag om ändring i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.

Härigenom föreskrivs att 16 och 17 §§ lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 §²

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken *om offentlighet vid domstol äger motsvarande tillämpning* vid Marknadsdomstolen.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken *skall tillämpas* vid Marknadsdomstolen

17 §

Vid *marknadsdomstolens* sammanträden *föres* protokoll.

Vid *Marknadsdomstolens* sammanträden *skall* protokoll *föras*. *Berättelser som lämnas under förhör i bevissyfte behöver inte dokumenteras.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Lagen omtryckt 1984:294.

² Senaste lydelse 1993:22.

2.13 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrivs att 14 och 25 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §¹

Till muntlig förhandling skall kallas sökande eller klagande och den som har att svara i målet. *Enskild* får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd av att hans utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. *Förvaltningsmyndighet* eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökande eller klagande och den som har att svara i målet får medverka per telefon i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 42 kap. 10 § rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utemåls gäller inte i fråga om sökande eller klagande och den som har att svara i målet, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

Till muntlig förhandling skall kallas sökande eller klagande och den som har att svara i målet. *En enskild* får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd av att hans *eller hennes* utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. *En förvaltningsmyndighet* eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökande eller klagande och den som har att svara i målet får medverka per telefon i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utemåls gäller inte i fråga om sökande eller klagande och den som har att svara i målet, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

25 §²

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 14, 16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Vittne och sakkunnig får medverka per telefon i muntlig Vittne och sakkunnig får medverka per telefon i muntlig

¹ Senaste lydelse 2001:27.

² Senaste lydelse 2001:27.

förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 43 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro gäller inte i fråga om vittne och sakkunnig, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro gäller inte i fråga om vittne och sakkunnig, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

Denna lag träder ikraft den 1 januari 2007.

2.14 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 4 och 12 §§ lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

4 §¹

Berättelser som lämnas vid huvudförhandling under förhör i bevissyfte behöver inte *antecknas*.

Berättelser som lämnas vid huvudförhandling under förhör i bevissyfte behöver inte *dokumenteras*.

12 §²

En tingsrätts dom eller beslut får överklagas hos Arbetsdomstolen enligt 49 kap. rättegångsbalken. Överklagandet skall ske inom den tid som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ eller 52 kap. 1 § rättegångsbalken.

Prövningstillstånd krävs endast om målet har handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken och i annat mål där det värde som sägs i 1 kap. 3 d § tredje stycket uppenbart inte överstiger prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Prövningstillstånd krävs inte om överklagandet avser

1. ett beslut som rör någon annan än en part eller en inter-venient,

2. ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare, eller

3. ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller ett överklagande har avvisats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 2000:177.

² Senaste lydelse 1994:1043.

2.15 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift

Härigenom föreskrivs att 10 a § lagen (1976:206) om felparkeringsavgift skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 a §¹

Hovrätten får inte pröva ett överklagande av ett beslut av en tingsrätt, om inte hovrätten meddelat prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser beslut som rör någon annan än en part, beslut i vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare eller beslut genom vilket en anmälan av bestridande avvisats.

Hovrättens beslut får inte överklagas av en enskild part. Hovrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 1996:257.

2.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att 17 och 21 §§ lagen (1976:839) om Statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning *föres* protokoll.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken *om offentlighet* vid domstol och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol gäller i tillämpliga delar.

Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad, som *ej* är för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller *utgöres* av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

Föreslagen lydelse

17 §¹

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning *förs* protokoll.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol gäller i tillämpliga delar.

Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad, som *inte* är för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller *utgörs* av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

21 §²

Den som vill överklaga skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ges in till nämnden inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva nämndens beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 2001:165.

² Senaste lydelse 1994:1044.

2.17 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs i fråga om sekretesslagen (1980:100)¹
dels att 12 kap. 3 § och 16 kap. 1 § skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 7 kap. 47 §, av följande
lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

47 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

12 kap.

3 §²

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte sekretess enligt 5 kap. 6 §.

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte sekretess enligt 5 kap. 6 § *och* 7 kap. 47 §.

Förebringas sekretessbelagd uppgift som avses i första stycket vid förhandling inom stängda dörrar, består sekretessen under den fortsatta handläggningen, om domstolen inte förordnar annat. Sedan domstolen har skilt målet eller ärendet från sig, består sekretessen endast om domstolen i domen eller beslutet har förordnat om det. Sådant förordnande skall alltid meddelas för uppgift för vilken sekretess gäller enligt 9 kap. 3 § andra stycket, om det skulle strida mot avtal som avses där att uppgiften röjs.

Fullföljs talan i mål eller ärende vari domstol har meddelat förordnande om att sekretess för uppgift skall bestå, skall den högre rätten pröva förordnandet när den skiljer målet eller ärendet från sig.

¹ Lagen omtryckt 1992:1474.

² Senaste lydelse 1993:437.

16 kap.

1 §³

Nuvarande lydelse

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

---

3. denna lag enligt

---

7 kap. 40 §

såvitt avser uppgift om annat än verkställigheten av beslut om vård utan samtycke

8 kap. 3 §, 4 § andra stycket första meningen, 5 § första stycket 2 eller 6 § första stycket 2

Föreslagen lydelse

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

---

3. enligt denna lag

---

7 kap. 40 §

såvitt avser uppgift om annat än verkställigheten av beslut om vård utan samtycke

7 kap. 47 §

8 kap. 3 §, 4 § andra stycket första meningen, 5 § första stycket

³ Senaste lydelse 2004:999.

2 eller 6 § första stycket 2

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

2.18 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

Härigenom föreskrivs att 58 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

58 §¹

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1, 8–11 och 16 a §§ utsökningsbalken.

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1 och 8–11 §§ utsökningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 1993:520.

2.19 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden

Härigenom föreskrivs att 10 kap. 2 § lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

2 §¹

Juryen skall under sin överläggning ha tillgång till de anteckningar och ljudinspelningar som har tillkommit enligt 6 kap. rättegångsbalken och de handlingar som har åberopats under huvudförhandlingen.

Juryens prövning skall grundas på vad som har kommit fram vid huvudförhandlingen inför juryen.

Juryens svar skall skriftligen överlämnas till rätten.

Juryen skall under sin överläggning ha tillgång till de anteckningar, ljudupptagningar och ljud- och bildupptagningar som har tillkommit enligt 6 kap. rättegångsbalken och de handlingar som har åberopats under huvudförhandlingen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 2000:145.

2.20 Förslag till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20)

Härigenom föreskrivs att 64 § konkurrenslagen (1993:20) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

64 §¹

Om något annat inte följer av denna lag tillämpas,

1. beträffande rättegången i frågor som avses i 23 § andra stycket och 63 § första stycket 1–3, vad som är föreskrivet i rättegångsbalken om tvistemål där förlikning inte är tillåten, och

2. beträffande handläggningen av frågor som avses i 60 § första stycket och 63 § första stycket 4–6, lagen (1996:242) om domstolsärenden, dock skall i fråga om rättegångskostnader gälla vad som föreskrivs i 31 kap. rättegångsbalken.

I mål och ärenden enligt 63 § skall *vad* som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen.

I mål och ärenden enligt 63 § skall *det* som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande.*

Om det finns särskilda skäl, får Marknadsdomstolen i mål eller ärende där enskilda är motparter till varandra, bestämma att var och en av parterna skall svara för sina rättegångskostnader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 2004:409.

2.21 Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

Härigenom föreskrivs att 31 § skuldsaneringslagen (1994:334)¹ skall upphöra att gälla vid utgången av december månad år 2006. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse av 31 § 1996:267.

2.22 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag.

Föreslagen lydelse

2 §

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag.
Prövningstillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva hyresnämndens beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

2.23 Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 10, 12 och 13 §§ sjölagen (1994:1009) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

10 §¹

En tingsrätt är i dispaschmål domför med tre eller högst fyra lagfarna domare tillsammans med tre särskilda ledamöter utsedda enligt 8 §. Rätten är dock domför med en lagfaren domare när målet bereds samt vid prövning om klander skall avvisas och vid handläggning enligt 8 §.

En tingsrätt är i dispaschmål domför med tre eller högst fyra lagfarna domare tillsammans med tre särskilda ledamöter utsedda enligt 11 §. Rätten är dock domför med en lagfaren domare när målet bereds samt vid prövning om klander skall avvisas och vid handläggning enligt 11 §.

12 §²

Om någon vill klandra en dispasch skall han inom fyra veckor från dispaschens dag ge in en klanderinlaga till tingsrätten. Med de avvikelser som följer av tredje stycket i denna paragraf har bestämmelserna i 52 kap. 2, 3, 5, 6, 8, 9 och 10–12 §§ rättegångsbalken motsvarande tillämpning i mål om klander av dispasch.

Om någon vill klandra en dispasch skall han *eller hon* inom fyra veckor från dispaschens dag ge in en klanderinlaga till tingsrätten. Med de avvikelser som följer av tredje stycket i denna paragraf har bestämmelserna i 52 kap. 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11 och 12 §§ rättegångsbalken motsvarande tillämpning i mål om klander av dispasch.

Upptas klander av en dispasch har en motpart rätt att utan avgift få del av klanderinlagan. Vill han bemöta klandret skall han senast fyra veckor efter fullföljdstidens utgång ge in en skriftlig förklaring till tingsrätten. Tingsrätten bör sända meddelanden till alla kända sakägare om rätten att få del av klandret och att avge förklaring.

Upptas klander av en dispasch har en motpart rätt att utan avgift få del av klanderinlagan. Vill han *eller hon* bemöta klandret skall han *eller hon* senast fyra veckor efter fullföljdstidens utgång ge in en skriftlig förklaring till tingsrätten. Tingsrätten bör sända meddelanden till alla kända sakägare om rätten att få del av klandret och att avge förklaring.

Rätten får hålla förhör eller förhandling även för annat ändamål än som avses i 52 kap. 10 § rättegångsbalken. Rättens

Rätten får hålla förhör eller förhandling även för annat ändamål än som avses i 52 kap. 11 § rättegångsbalken. Rättens

¹ Paragrafen fick sin nuvarande beteckning 1995:1081.

² Paragrafen fick sin nuvarande beteckning 1995:1081.

avgörande av saken sker genom utslag.

avgörande av saken sker genom utslag.

13 §³

Tingsrättens utslag eller beslut i dispaschmål överklagas *genom besvär*.

Tingsrättens utslag eller beslut i dispaschmål överklagas *enligt bestämmelserna om överklagande av beslut i tvistemål*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av utslag och beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

³ Paragrafen fick sin nuvarande beteckning 1995:1081.

2.24 Förslag till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450)

Härigenom föreskrivs att 51 § marknadsföringslagen (1995:450) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall *vad* som sägs i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden *om hovrätten* i stället gälla Marknadsdomstolen.

Föreslagen lydelse

51 §¹

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall *det* som sägs *om hovrätten* i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 1999:114.

2.25 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen om domstolsärenden (1996:242)

dels att 19 § skall upphöra att gälla,

dels att 21, 24, 25, 38 och 39 §§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §

I fråga om offentlighet och ordning vid ett sammanträde tillämpas 5 kap. 1–5 och 9 §§ rättegångsbalken.

Under sammanträdet skall det föras anteckningar om vad som förekommer vid detta när det gäller yrkanden, medgivanden, bestridanden, åberopanden, invändningar och erkännanden samt om den utredning som läggs fram vid sammanträdet. Har sammanträdet begränsats enligt 13 §, skall även det antecknas.

I fråga om offentlighet och ordning *m.m.* vid ett sammanträde tillämpas 5 kap. 1–5 och 9–12 §§ rättegångsbalken.

I fråga om dokumentation av berättelser som lämnas i bevissyfte och av syn tillämpas 6 kap. 6 och 6 a §§ rättegångsbalken.

24 §

Vid sammanträde får vittnesförhör hållas. Förhöret får hållas under ed. I övrigt tillämpas 36 kap. 1–18 och 20–25 §§ rättegångsbalken på förhöret.

Förhöret får hållas på telefon, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning vid ett sammanträde inför domstolen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sätt. Vid bevisupptagning på telefon gäller inte rättegångsbalkens bestämmelser om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaro.

25 §

I fråga om skriftliga bevis tillämpas 38 kap. 1–5 och 7–9 §§ rättegångsbalken. I fråga om syn tillämpas 39 kap. 1 och 4–5 §§

I fråga om skriftliga bevis tillämpas 38 kap. 1–5 och 7–9 §§ rättegångsbalken. I fråga om syn tillämpas 39 kap. 1 och 4–5 §§

rättegångsbalken. I fråga om sakkunnig tillämpas 40 kap. rättegångsbalken, dock inte hänvisningen i 11 § till 36 kap. 19 § rättegångsbalken. *Förhör med sakkunniga får hållas på telefon enligt 24 § andra stycket.*

rättegångsbalken. I fråga om sakkunnig tillämpas 40 kap. rättegångsbalken, dock inte hänvisningen i 11 § till 36 kap. 19 § rättegångsbalken.

38 §

Den som vill överklaga ett beslut skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ha kommit in till den domstol som meddelat beslutet inom tre veckor från dagen för beslutet

1. om beslutet innebär att ärendet avgjorts,
2. om beslutet har meddelats vid ett sammanträde eller
3. om det vid ett sammanträde har angetts när beslutet kommer att meddelas.

I annat fall är klagotiden tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Om prövningstillstånd krävs, skall klaganden ange de omständigheter som åberopas till stöd för att sådant tillstånd skall meddelas.

Klaganden skall ange de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas.

Den domstol som meddelat beslutet prövar om överklagandet har gjorts i rätt tid och skall avvisa ett överklagande som har gjorts för sent. Om överklagandet inte avvisas, skall det tillsammans med övriga handlingar i ärendet sändas över till den domstol som skall pröva överklagandet.

Vid överklagande tillämpas i övrigt bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket samt 9 och 10 §§.

39 §

Tingsrättens beslut överklagas till hovrätten.

I de fall det är särskilt föreskrivet får hovrätten pröva ett överklagande endast om hovrätten har meddelat prövningstillstånd.

För att hovrätten skall pröva tingsrättens beslut krävs prövningstillstånd.

Prövningstillstånd får meddelas endast om

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre domstol,
2. anledning förekommer till ändring i det slut till vilket tingsrätten kommit, eller

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,

3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller

4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

I fråga om meddelade pröv-

I fråga om prövningstillstånd

ningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken tillämpas. Meddelas inte prövningstillstånd står tingsrättens beslut fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

2.26 Förslag till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål

Häri genom föreskrivs att 4 kap. 9 § lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

9 §

Bestämmelserna i 46 kap. 7 § *andra stycket* rättegångsbalken om förhör per telefon vid huvudförhandling får tillämpas när den som skall höras befinner sig i en annan stat om den staten tillåter det. Om den andra staten kräver att dess myndigheter skall hjälpa till vid förhöret, skall svensk domstol ansöka om rättslig hjälp med telefonförhöret.

Bestämmelserna i rättegångsbalken om förhör per telefon vid huvudförhandling får tillämpas när den som skall höras befinner sig i en annan stat om den staten tillåter det. Om den andra staten kräver att dess myndigheter skall hjälpa till vid förhöret, skall svensk domstol ansöka om rättslig hjälp med telefonförhöret.

Behöver en svensk domstol hjälp av utländsk myndighet med ett telefonförhör, får domstolen ansöka om rättslig hjälp med förhöret om det har avtalats om sådan hjälp i en internationell överenskommelse med den andra staten eller om den staten annars ger sådan hjälp.

Av en ansökan om rättslig hjälp med telefonförhör skall det framgå att den som skall höras samtycker till telefonförhör.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

3 Ärendet och dess beredning

År 1999 tillkallade regeringen en särskild utredare för att undersöka hur rättegången i tvistemål och brottmål med bibehållen rättssäkerhet kunde förbättras. Utredaren skulle särskilt uppmärksamma frågor om muntlighet och omedelbarhet i förfarandet samt frågor om bevisning. I utredningsuppdraget ingick inte att behandla frågor som enbart rörde processen i högre domstol eftersom de frågorna var föremål för överväganden i annan ordning. Utredningen antog namnet 1999 års rättegångsutredning. I december 2001 lämnade utredningen sitt slutbetänkande *En modernare rättegång* (SOU 2001:103). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Lagförslagen i betänkandet finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2001/8661/DOM).

I promemorian *Hovrättsprocessen i framtiden* (Ds 2001:36) lämnas förslag som syftar till en effektivare och mer ändamålsenlig hovrättsprocess. Vissa av förslagen har sin grund i Hovrättsprocessutredningens betänkande *Ett reformerat hovrättsförfarande* (SOU 1995:124) och en promemoria som har utarbetats av en av hovrätterna sammansatt processgrupp och som lämnats in till Justitiedepartementet av hovrättspresidenterna (*Effektivare hovrättsförfarande*, dnr Ju1999/4445/DOM). Det gäller bl.a. förslagen om en utvidgning av systemet med prövningstillstånd, dokumentation av domstolsförhör genom videoupptagningar och ändringar av de s.k. tilltrosparagraferna i 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § rättegångsbalken (1942:740, RB). Därutöver föreslås en uppmjukning av kravet på muntlighet vid huvudförhandling i hovrätten. En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 4*. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 5*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju1995/4888/DOM).

Regeringen behandlar i denna lagrådsremiss förslagen i betänkandet och i promemorian. Mot bakgrund av de överväganden som regeringen gör i detta lagstiftningsärende saknas det skäl att genomföra utestående förslag från Hovrättsprocessutredningen (jfr prop. 1998/99:37 *Ändringar i rättegångsbalken – hovrättsfrågor m.m.*).

4 Processen i allmän domstol reformeras

Allmänt om reformarbetet

Sedan flera år pågår ett omfattande reformarbete för att utveckla och modernisera domstolsväsendet. Det övergripande målet för förändringsarbetet är att domstolarna även i fortsättningen skall kunna leva upp till de krav som medborgarna har rätt att ställa på rättssäkra avgöranden

inom rimlig tid. För att uppnå detta mål har arbetet inriktats på att renodla domarnas arbetsuppgifter och domstolarna. Andra hörnstenar i förändringsarbetet är att ytterligare höja kompetensen inom domstolsväsendet, att göra verksamheten mer flexibel och mindre sårbar och att kontinuerligt anpassa domstolarna till den tekniska utvecklingen. Inriktningen på reformarbetet har under de senaste åren haft sin tyngdpunkt i organisationsfrågor och arbetsmetoder.

Under de mer än femtio år som rättegångsbalken har varit i kraft har samhället genomgått stora förändringar. Detta har ställt krav på en kontinuerlig anpassning av det processrättsliga regelverket. Rättegångsbalken har också varit föremål för översyn vid flera tillfällen sedan den trädde i kraft. De mest genomgripande förändringarna skedde under 1980-talet på grundval av förslag från den år 1977 tillsatta Rättegångsutredningen (prop. 1986/87:89, bet. 1986/87:JuU31, rskr. 1986/87:278). Ett av de främsta syftena med de förändringar som då gjordes var att i högre grad än tidigare kunna anpassa handläggningen till behoven i de enskilda fallen. Vidare har vissa ändringar gjorts i syfte att förenkla och effektivisera domstolsförfarandet för såväl parterna som domstolarna (prop. 1999/2000:26, bet. 1999/2000:JuU10, rskr. 1999/2000:151). Dessförinnan genomfördes år 1998 vissa begränsade förändringar för att åstadkomma ett mer ändamålsenligt hovrättsförfarande (prop. 1998/99:37, bet. 1998/99:JuU13, rskr. 1998/99:143). År 2000 påbörjades en försöksverksamhet med videokonferens i allmän domstol (prop. 1998/99:65, bet. 1998/99:JuU23, rskr. 1998/99:212).

Erfarenheterna från det reformarbete som skett är goda. Det finns därför anledning att gå vidare i fråga om hur förfarandet i allmän domstol ytterligare kan förbättras. Utgångspunkten bör även i fortsättningen vara att handläggningen i domstolarna skall kunna anpassas till behoven i de enskilda fallen. Samtidigt får kraven på förutsebarhet och rättssäkerhet inte sättas åt sidan. Det är också viktigt att reglerna skapar så goda förutsättningar som möjligt för den som vänder sig till domstol med ett anspråk att få sin sak prövad inom skälig tid och för den som utsätts för ett oberättigat krav att så snabbt som möjligt komma ifrån den press som en rättegång innebär. I arbetet med att göra processen i allmän domstol så effektiv och ändamålsenlig som möjligt ligger också att ta till vara den tekniska utveckling som skett i samhället. Situationen för brottsoffer och vittnen måste särskilt uppmärksammas. Vidare bör rättegångsreglerna vara utformade så att parterna i möjligaste mån kan tillvarata sin rätt utan juridiskt ombud.

Den tekniska utvecklingen

Den informationstekniska utvecklingen i samhället går framåt med stora steg, inte minst på telekommunikationsområdet. Att den tekniska utvecklingen inom domstolarna håller jämn takt med utvecklingen i samhället i övrigt är en nödvändighet för att domstolsväsendet skall kunna möta de krav som det moderna samhället ställer. Ett utbyggt teknikstöd underlättar handläggningen av mål och ärenden samtidigt som det ökar tillgängligheten till domstolarna. Även den ökade internationaliseringen ställer nya krav på teknikstödet i domstolarna. Som exempel

kan nämnas ett ökat behov av att kunna förhöra personer i andra länder än det där rättegången äger rum.

När rättegångsbalken infördes var möjligheterna att ta hjälp av informationsteknik vid handläggningen av mål och ärenden mycket begränsade. Trots att de tekniska förutsättningarna fanns, saknades det möjligheter att höra parter och vittnen per telefon. När det gäller formerna för att dokumentera förhör i domstol var under det första årtiondet efter balkens ikraftträdande skriftlig nedteckning det gängse förfarings sättet. Därefter har en rad förändringar skett. Under senare år har det blivit mer och mer vanligt att förhör som hålls i domstol dokumenteras genom ljudinspelningar. Detta har givetvis inneburit flera fördelar framför alternativet att man dokumenterar ett förhör genom ett skrivet referat eller en fullständig utskrift i dialogform.

Möjligheterna att hålla sammanträden och förhör per telefon har funnits i ett antal år. Användningen av telefon i rättegång inleddes med en försöksverksamhet där deltagande per telefon användes som ett alternativ och komplement till de ordinarie reglerna om parter närvaro och bevisupptagning. Reglerna permanentades i samband med 1987 års reform av tingsrättsförfarandet (prop. 1986/87:89, bet. 1986/87:JuU31, rskr. 1986/87:278).

Den 1 januari 2000 påbörjades en försöksverksamhet med videokonferens. Försöksverksamheten utformades med utgångspunkt i reglerna om användning av telefon i rättegång. Försöket innebär att parter, vittnen och andra får delta vid ett sammanträde inför rätten genom ljud- och bildöverföring (videokonferens) på samma formella villkor som de som gäller för telefonkonferens. Försöksverksamheten är begränsad till formerna för deltagande i rättegången. Det innebär bl.a. att det inte är möjligt att dokumentera vad som sker under rättegången, t.ex. vid ett vittnesförhör, med videoteknik. Förhör som hålls inom ramen för försöksverksamheten dokumenteras i stället som regel med den äldre tekniken, alltså genom en separat inspelning på ljudband.

Vid sidan av denna utveckling har målhanteringen i domstolarna avsevärt förenklats genom användningen av datorer. Datortekniken används inte bara för framställning av dokument genom ord- och textbehandlingsprogram, utan även för dagbokföring och som stöd vid kallelser, expediering av domar och beslut, delgivningsrutiner, bevakning av frister m.m. Även statistikrapporteringen sköts sedan flera år med hjälp av datorteknik. Under ledning av Domstolsverket pågår ett arbete med att ta fram ett nytt heltäckande datorsystem för mål- och ärendehanteringen i domstolarna (VERA-projektet).

Även om det inom domstolsväsendet ännu inte i någon större utsträckning förekommer att handlingar ges in elektroniskt får det närmast ses som en tidsfråga innan domstolarna ges tekniska möjligheter att använda sig av exempelvis elektroniska akter, såsom bl.a. skett inom skatteförvaltningen. En sådan utveckling skulle kunna göra det möjligt för parter och andra inblandade att få insyn i domstolens akt genom uppkoppling mot domstolens målhanteringssystem, något som skulle öka tillgängligheten till den dömande verksamheten. Inom Justitiedepartementet pågår ett arbete med att ta fram en ny reglering för hantering av personuppgifter i domstol. Avsikten är bl.a. att skapa ett regelsystem som möjliggör en framtida uppbyggnad av elektroniska akter med eventuell

åtkomst för parterna genom direktuppkoppling mot domstolens datorsystem.

En annan del av den tekniska utvecklingen i domstolarna är användningen av modern presentationsteknik. Med detta menas ett teknikstöd som underlättar parternas presentation av processmaterialet i en rättegång. Redan nu är det inte ovanligt att stora delar av processmaterialet i en rättegång, framför allt i mer omfattande brottmål, presenteras med hjälp av dator teknik. Även videouppspelningar kan ingå som ett komplement till den muntliga presentationen vid en rättegång. Härigenom ökar möjligheterna för såväl rätten som parterna och allmänheten att ta del av materialet i målet, samtidigt som rättegången kan genomföras under smidigare former. Genom bl.a. försöksverksamheten med videokonferens finns i vissa domstolar redan i dag utrustning för att använda modern presentationsteknik. Framför allt från åklagarhåll har det framförts önskemål om en snabb utbyggnad av tekniken i domstolarna.

Det kan alltså konstateras att teknikanvändningen i domstolarna genomgår en snabb utveckling. Regeringen avser nu att driva utvecklingen vidare när det gäller användningen av teknik i rättegången.

Muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna

När den nuvarande rättegångsbalken tillkom var syftet framför allt att komma till rätta med de problem som de äldre förfarandereglerna gav upphov till. Det gällde bl.a. den legala bevisteorin med omfattande regler om vilken bevisning som kunde tillåtas och om en gradering av de olika bevismedlen. Ett annat särdrag för den äldre rättegångsbalken var det muntlig-protokollariska systemet som innebar att processen i och för sig hade ett inslag av muntlighet men att det inte var det muntligt sagda utan vad som antecknades i rättens protokoll som utgjorde grundvalen för domen. Förfarandet var ofta segdraget genom att det inbjöd till upprepade uppskov under handläggningen. För att komma till rätta med de uppenbara olägenheter som med tiden blev följden av denna processordning kom den nya rättegångsbalken att utmärkas av principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Principerna går delvis i varandra och utgör varandras förutsättningar. De brukar beskrivas på följande sätt.

Muntlighetsprincipen innebär att processmaterialet skall läggas fram muntligen och inte skriftligen. Det råder ett förbud för part att läsa upp en skriftlig inlägga. Ett vittne får vid förhör i princip inte hänvisa till en skriftlig berättelse och det är i huvudsak förbjudet att som bevis åberopa skriftliga berättelser som tillkommit utom rätta med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång. Av *omedelbarhetsprincipen* följer, om huvudförhandling hålls, att domen får grundas endast på vad som förekommit vid förhandlingen. Endast de domare som varit med om hela förhandlingen får delta i avgörandet. En förutsättning för omedelbarhet är att *koncentrationsprincipen* tillämpas. Den innebär att den processuella verksamheten skall – så långt möjligt – försiggå utan uppehåll och tidsförlust. En huvudförhandling skall i princip fortgå i ett sammanhang. För att det skall få göras uppehåll i en huvudförhandling krävs att vissa särskilt angivna förutsättningar är uppfyllda.

Strävandena att radikalt bryta med det äldre systemet medförde att principerna genomfördes med stor stränghet. Det ledde i sin tur till att utrymmet för att anpassa förfarandet till förhållandena i det enskilda målet blev förhållandevis litet. De nya principerna för rättegången genomfördes dock inte helt undantagslöst. Redan vid införande av rättegångsbalken såg man ett behov av att kunna anpassa handläggningen till de speciella krav som kunde uppkomma i enskilda fall. Som exempel kan nämnas reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandling (t.ex. 36 kap. 19 § RB) och möjligheterna att i vissa fall hänvisa till skriftliga berättelser (35 kap. 14 § RB).

Efterhand som åren gått och erfarenheterna samlats har systemet genomgått justeringar och jämkningar, dock utan att de grundläggande principerna ändrats. På grundval av betänkanden av Rättegångsutredningen har det införts t.ex. en möjlighet att pröva tvistemål i sak utan att hålla huvudförhandling och att vid en huvudförhandling hänvisa till skriftliga bevis utan att läsa upp dem. Även förutsättningarna för att ta upp bevisning utom huvudförhandling har gjorts något mindre restriktiva (prop. 1986/87:89, bet. 1986/87:JuU31, rskr. 1986/87:278). Vidare har koncentrationsprincipen genomgått vissa förändringar i uppmjukande riktning, senast genom en lagändring år 2000 som innebar att möjligheterna att fortsätta en huvudförhandling efter uppehåll utökades (prop. 1999/2000:26, bet. 1999/2000:JuU10, rskr. 1999/2000:151).

Enligt regeringen råder det inte något tvivel om att principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration i allmänhet fortfarande ger den bästa garantin för en fri bevisvärdering och de bästa förutsättningarna för riktiga avgöranden. Därmed är emellertid inte sagt att det inte finns ett utrymme för reformer när det gäller tillämpningen av dessa principer.

Dagens mångskiftande samhälle ställer helt andra krav på handläggningen i domstol än de krav som ställdes för några årtionden sedan. Målen har generellt sett ökat i komplexitet och omfattning. I en del fall kan det vara så att ett strikt fasthållande vid framför allt kravet på muntlighet kan leda till att förfarandet blir tungrott, tidsödande och kostnadskrävande utan att man därigenom når några rättssäkerhetsvinster. Även den ökade internationaliseringen ställer nya krav på domstolarna.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen i denna lagrådsremiss flera ändringar i uppmjukande riktning av de regler som knyter an till muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna. När det gäller koncentrationsprincipen har de regler som anknyter till den relativt nyligen genomgått en förändring i uppmjukande riktning (se ovan). Det saknas därför för närvarande behov av ytterligare reformer på det området.

Rollfördelningen mellan instanserna

Ett effektivt domstolväsende förutsätter att varje instans ägnar sig åt det som den är avsedd för. Det ställer krav på att arbetsformerna är anpassade efter domstolens uppgifter i instansordningen.

Att tvistefrågorna så långt möjligt kan lösas redan i första instans av en resursstark och kompetent tingsrätt bidrar till att stärka rättssäkerheten och öka tillgängligheten till domstolsprocessen. Det skapar också

förutsättningar för en smidig och rättssäker hovrättsprocess i de fall tingsrättens avgörande överklagas. Det anses därför sedan länge att instansordningen skall bygga på en funktionsfördelning mellan de olika nivåerna i domstolsorganisationen och att tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i första instans (se t.ex. prop. 1992/93:216 s. 28). Med tyngdpunkten i rättskipningen i första instans bör hovrättens uppgift framför allt vara att granska de tingsrättsavgöranden som överklagas och rätta eventuella felaktigheter.

Hovrättsprocessen som den ser ut i dag innebär att det stora flertalet mål som överklagas avgörs efter en ny och fullständig prövning; en omprövning som ofta inte är motiverad i det enskilda fallet. Från flera håll har det efterlysts regeländringar som kan anpassa hovrätternas arbetsmetoder till dess ställning i instansordningen. Regeringen föreslår därför en reformering och renodling av hovrättsprocessen för att ge hovrätterna möjligheter att koncentrera sitt arbete till det som är deras egentliga uppgift, nämligen att granska de tingsrättsavgöranden som överklagas och rätta eventuella felaktigheter i dessa avgöranden. I detta ligger bl.a. en utvidgning av systemet med prövningstillstånd och en reformering av reglerna om framläggande av bevisning i hovrätt.

5 Ljud- och bildteknik i rättegången

5.1 Videokonferens

5.1.1 Bakgrund

Användning av telefon i rättegång

I såväl tvistemål som brottmål är det för en part under vissa förutsättningar möjligt att vara närvarande per telefon vid ett sammanträde för muntlig förberedelse i tingsrätt (42 kap. 10 §, 45 kap. 13 § och 47 kap. 10 § RB). Har en part i tvistemål deltagit per telefon vid ett sådant sammanträde, får han eller hon också delta per telefon vid en huvudförhandling i förenklad form, om denna hålls i omedelbart samband med förberedelsesammanträdet (42 kap. 20 § RB). Någon ytterligare möjlighet att medverka per telefon i en huvudförhandling i tvistemål finns inte. I brottmål är det överhuvudtaget inte tillåtet för en part att delta vid en huvudförhandling per telefon. Genom hänvisningar i bestämmelserna för hovrätt och Högsta domstolen gäller bestämmelserna i tillämpliga delar även under rättegången i högre rätt.

För att en part skall tillåtas föra sin talan per telefon krävs normalt att det är lämpligt med hänsyn till sammanträdet ändamål och övriga omständigheter. Detta förutsätter att ett telefonsammanträde framstår som sakligt sett så gott som likvärdigt med ett vanligt sammanträde inför rätten. Ändamålet med sammanträdet får alltså inte bli lidande av att det hålls per telefon. Ett sammanträde per telefon får emellertid också hållas i vissa fall trots att denna sammanträdesform inte framstår som helt likvärdig med att parterna i stället infinner sig i rättssalen. Så är fallet om ett sammanträde inför rätten skulle medföra kostnader eller olägenheter

som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att sammanträde hålls på det sättet. Denna rimlighetsbedömning skall göras utifrån betydelsen av den fråga som föranlett sammanträdet (prop. 1986/87:89 s. 200).

Även muntlig bevisning, t.ex. vittnesförhör, kan tas upp per telefon i såväl tvistemål som brottmål (43 kap. 8 §, 46 kap. 7 § och 47 kap. 24 § RB). Sådan bevisupptagning får ske om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagningen enligt vanliga regler skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sätt.

Vid handläggning enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen) får en part i vissa fall närvara per telefon. Även muntlig bevisning kan tas upp per telefon (19, 24 och 25 §§ ärendelagen). Villkoren för att få använda sig av telefon vid handläggning enligt den lagen är desamma som enligt rättegångsbalken. Av 16 kap. 2 § konkurslagen (1987:672) följer att rättegångsbalkens bestämmelser om tvistemål gäller i tillämpliga delar i konkursärenden, om inte något annat sägs i konkurslagen. Detta innebär att det även i konkursärenden är möjligt att ta upp bevis per telefon.

Av de bestämmelser i rättegångsbalken och ärendelagen som reglerar användningen av telefon framgår att vanliga regler om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro inte gäller för personer som deltar vid sammanträden per telefon (42 kap. 10 §, 43 kap. 8 §, 46 kap. 7 § och 47 kap. 10 § RB samt 19 och 24 §§ ärendelagen). Det innebär att några påföljder inte kan komma i fråga om den som skall delta i ett sammanträde per telefon inte medverkar.

Av förordningen (1996:272) om användningen av telefon vid domstolssammanträde följer att domstolar och andra statliga myndigheter, om arbetets behöriga gång och förhållandena i övrigt tillåter det, vid behov skall ställa telefon och lokal till förfogande för den som skall medverka per telefon i ett domstolssammanträde. Den som skall delta i ett sammanträde per telefon får kallas till domstol eller någon annan myndighet eller inrättning på den ort där han eller hon brukar vistas eller på annan lämplig ort. Företrädesvis bör kallelsen gälla inställelse vid tingsrätt eller polismyndighet. I praktiken sker dock ett deltagande per telefon normalt från hemmet eller arbetsplatsen. Det förekommer även att mobiltelefon används.

Försöksverksamhet med videokonferens

Den 1 januari 2000 påbörjades en försöksverksamhet med videokonferens. Bestämmelserna, som finns i lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång (prop. 1998/99:65, bet. 1998/99:JuU23, rskr. 1998/99:212), har utformats med utgångspunkt i nu gällande regler om användning av telefon i rättegång. Enligt lagen får parter vid ett sammanträde enligt rättegångsbalken närvara genom videokonferens på samma villkor som de som gäller för telefonkonferens. Vidare kan bevisning tas upp genom videokonferens på samma villkor som gäller för användning av telefon.

Försökslagstiftningen är tillämplig både i brottmål och i tvistemål och omfattar alla typer av sammanträden. För brottmålets del finns dock

vissa begränsningar när det gäller den tilltalades deltagande i en huvudförhandling genom videokonferens i tingsrätt. En tilltalad får vid en sådan förhandling nämligen inte delta genom videokonferens, om det finns anledning att döma honom eller henne till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening. Med dessa påföljder likställs förordnande enligt 34 kap. 1 § 1 brottsbalken, om det inte i samband med ett förordnande kommer i fråga att förklara villkorligt medgiven frihet förverkad i fråga om strafftid som överstiger tre månader. Slutligen omfattar lagen även sammanträden enligt ärendelagen och sammanträden vid handläggning av konkursärenden.

Den som har kallats att delta i ett sammanträde genom videokonferens men som motsätter sig att delta på det sättet har rätt att inställa sig där sammanträdet hålls. Den som deltar i ett sammanträde genom videokonferens skall anses ha inställt sig inför rätten. Rättegångsbalkens vanliga regler om påföljder för utevaro gäller inte den som kallats att delta i ett sammanträde genom videokonferens. Det innebär att några påföljder inte kan komma i fråga i dessa fall.

Beträffande det praktiska genomförandet gäller enligt 2 § förordningen (1999:856) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång, att domstolar och andra myndigheter som har utrustning för videokonferens skall ställa utrustning och lokaler till förfogande för den som skall delta i ett domstolssammanträde genom videokonferens, om arbetets behöriga gång och förhållandena i övrigt tillåter det.

Med stöd av lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol pågår det sedan den 1 april 2001 en motsvarande försöksverksamhet vid ett antal länsrätter och kammarrätter (prop. 1999/2000:142, 2000/01:JuU5, rskr. 2000/01:132).

Utvärdering av försöksverksamheten

När lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång infördes fick Domstolsverket i uppdrag att genomföra och utvärdera verksamheten. Försöket omfattade från början åtta domstolar; Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Övre Norrland, Norrköpings tingsrätt, Blekinge tingsrätt (tidigare Karlskrona tingsrätt), Helsingborgs tingsrätt, Gällivare tingsrätt och Luleå tingsrätt. Antalet domstolar har därefter successivt utökats, dels den 1 augusti 2000 med Högsta domstolen, Stockholms tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Kalmar tingsrätt och dåvarande Oskarshamns tingsrätt, dels den 1 maj 2001 med Svea hovrätt, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Lycksele tingsrätt och Skellefteå tingsrätt, dels den 1 april 2003 med Linköpings tingsrätt och Jönköpings tingsrätt. Av dessa 20 domstolar har 16 hittills erhållit utrustning för videokonferens. För att följa upp och utvärdera försöksdomstolarnas användning av videokonferenstekniken har Domstolsverket tagit fram särskilda rapporteringsrutiner för domstolarna.

Domstolsverket har i juni 2002 lämnat en slutrapport över försöksverksamheten (DV-rapport 2002:5). Sammanlagt har under perioden den 1 januari 2000 – den 1 maj 2002 totalt 169 personer deltagit vid olika sammanträden genom videokonferens. Den övervägande delen av sam-

manträdena med videokonferens har varit huvudförhandlingar i brottmål. De flesta som deltagit genom videokonferens har infunnit sig vid en annan försöksdomstol, men deltagande har även skett från en åklagarkammare och från en annan lokal vid den domstol där sammanträdet ägt rum.

Enligt Domstolsverkets rapport har videokonferens tillåtits vid 115 sammanträden medan en begäran om videokonferens har avslagits vid sex tillfällen. Sammanträden med videokonferens i brottmål har förekommit vid sammanlagt 90 tillfällen, därav 82 tillfällen vid huvudförhandling och åtta vid omhäkningsförhandling. Sammanträden med videokonferens i tvistemål har förekommit vid sammanlagt 16 tillfällen, därav åtta tillfällen vid huvudförhandling i dispositiva mål, tre vid huvudförhandling i indispositiva mål samt fyra respektive ett vid sammanträde för muntlig förberedelse i dispositiva respektive indispositiva mål. Slutligen har videokonferens förekommit vid fyra konkursförhandlingar och vid fem muntliga förhandlingar i andra typer av ärenden.

Under utvärderingsperioden har i brottmål totalt 124 personer deltagit genom videokonferens, därav 36 vittnen eller medtilltalade (29 %), 29 åklagare (23,5 %), 24 målsägande (19,5 %), 21 misstänkta eller tilltalade (17 %), tio försvarare, ombud eller biträden (12 %) samt två sakkunniga (1,5 %) och två tolkar (1,5 %). I tvistemål har totalt 30 personer deltagit i sammanträden genom videokonferens, därav 13 vittnen (43 %), åtta parter (27 %), sju ombud eller biträden (23 %) samt en tolk och en annan person (7 %). De flesta tänkbara kategorier av medverkande har således deltagit i sammanträden genom videokonferens under försöksperioden. Vid en del sammanträden har flera aktörer deltagit på det sättet.

Användningsfrekvensen har varierat mycket mellan de olika domstolarna. Vissa domstolar har utnyttjat möjligheten till videokonferens i betydligt högre utsträckning än andra. Göta hovrätt har t.ex. redovisat att videokonferens genomförts vid 38 sammanträden medan några domstolar inte har redovisat några genomförda videokonferenser.

I rapporten anges att samtliga de försöksdomstolar som har besvarat Domstolsverkets enkät är positiva till möjligheterna att använda videokonferens och anser att lagstiftningen bör permanentas och utvidgas till att omfatta samtliga allmänna domstolar. En övervägande del av domstolarna har ansett att videokonferens borde kunna utnyttjas oftare än vad som skett och påpekat att användningsfrekvensen borde öka i och med ytterligare utveckling av tekniken och ökad geografisk spridning av tekniken. Domstolsverket konstaterar i rapporten att många fördelar står att vinna med att använda videokonferens i rättegångar, både när det gäller effektiviteten och tillgängligheten till domstolarna.

Användningen av videokonferens har för tiden efter utvärderingen fortsatt i ungefär samma omfattning (se DV-rapport 2004:1).

Videokonferens och telefon i ett internationellt sammanhang

Den ökande internationaliseringen ställer nya krav på våra domstolar. Såväl brottsligheten som den kommersiella handeln och familjerättsliga tvister blir mer gränsöverskridande, vilket bl.a. innebär ett ökat behov av

att kunna förhöra personer som befinner sig i andra länder än det där rättegången äger rum. Att hålla förhör genom videokonferens är i viss utsträckning redan möjligt i internationella sammanhang. Sedan några år tillbaka finns lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål som bl.a. reglerar förhör med personer genom videokonferens eller per telefon, se 4 kap. 8–12 §§ lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Vidare har Sverige undertecknat en konvention från år 2000 om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan EU:s medlemsstater och ett tilläggsprotokoll till denna konvention. Konventionen innehåller bl.a. bestämmelser om rättslig hjälp i form av telefonförhör och videokonferens. Sverige har vidare undertecknat det andra tilläggsprotokollet till 1959 års Europarådskonvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål. Protokollet innehåller bestämmelser som i stora delar motsvaras av EU:s konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål. Inom Justitiedepartementet pågår för närvarande ett arbete med att förbereda Sveriges ratifikation av konventionen och de båda tilläggsprotokollen.

Vidare antog Europeiska unionens råd den 28 maj 2001 förordning (EG) nr 1206/2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur. Syftet med förordningen är att underlätta för den som har en privaträttslig tvist i en medlemsstat och som behöver hjälp med bevisupptagning i en annan medlemsstat (prop. 2002/03:76). För att underlätta och påskynda hanteringen skall domstolarna, om möjligt, använda sig av modern teknik i form av videokonferens och telefon vid bevisupptagning mellan medlemsstaterna. Förordningen, som är direkt tillämplig, trädde i kraft den 1 juli 2001 och är tillämplig fullt ut sedan den 1 januari 2004. Förordningen kompletteras av lagen (2003:493) om EG:s förordning om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur.

Slutligen kan nämnas att det inom Europarådet pågår ett arbete för att få till stånd en konvention mot människohandel där ett av förslagen är att offer för sådan brottslighet skall kunna delta i rättegång genom videokonferens (Council of Europe's ad hoc Committee on Action Against Trafficking in Human Beings).

5.1.2 Verksamheten med videokonferens i allmän domstol permanentas

Regeringens förslag: Verksamheten med videokonferens permanentas och utsträcks till att omfatta samtliga allmänna domstolar.

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens (se SOU 2001:103 s. 90 f.).

Remissinstanserna: Det helt övervägande antalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. *LO-TCO Rättskydd AB* uttalar tveksamhet inför att parter och förhörspersoner skall kunna medverka i huvudförhandling genom videokonferens och menar att användningsområdet i vart fall bör vara begränsat.

Skälen för regeringens förslag: Som regeringen inledningsvis har varit inne på är det viktigt att domstolsväsendet är modernt och anpassat till samhället i övrigt. Försöksverksamheten med videokonferens är en

del av det arbete som syftar till att utveckla och modernisera domstolsväsendet. Som Domstolsverket har konstaterat i sin utvärderingsrapport är erfarenheterna av försöksverksamheten goda. Möjligheten att använda videokonferensteknik i allmän domstol har bidragit till att öka tillgängligheten till domstolarna och att åstadkomma en mer flexibel handläggning. Vid en jämförelse har möjligheten att kunna använda videokonferens ansetts ha fördelar framför möjligheten att använda telefon, inte minst eftersom videotekniken inte bara låter de som deltar höra utan även se varandra.

Regeringen konstaterar att det finns ett behov av modern kommunikationsteknik i den framtida domstolsprocessen och att det finns stora fördelar med videokonferenstekniken. Användningen av sådan teknik kommer att kunna öka tillgängligheten till domstolarna för såväl parter som andra som deltar i sammanträden inför rätta, vilket bl.a. kan bidra till att minska antalet inställda huvudförhandlingar. Genom att använda videokonferens kan också kostnader och olägenheter minskas. Detta kan i sin tur få till följd att parter i större utsträckning kan åberopa och få till stånd upptagning av nödvändig men annars kostsam bevisning som t.ex. förhör med sakkunniga. Det blir också möjligt att åstadkomma en mer flexibel och effektiv handläggning. Därmed kan också handläggningstiderna förkortas. Regeringens uppfattning är således att en användning av videokonferenstekniken inom rättskipningen på flera sätt är positiv, bl.a. i ett medborgarperspektiv, samtidigt som rättssäkerheten kan upprätthållas och i vissa avseenden stärkas. Tekniken utgör därmed ett viktigt hjälpmedel i en modernisering av domstolarnas verksamhet. Regeringen delar alltså inte den tveksamhet till tekniken som *LO-TCO Rättskydd AB* gett uttryck för. Verksamheten med videokonferens bör således göras permanent vid de allmänna domstolarna.

I försökslagen används uttrycket videokonferens. För att inte låsa lagstiftningen till en teknik och ett språkbruk som snabbt kan föråldras menar regeringen, i likhet med utredningen, att lagstiftningen bör utformas så teknikneutralt som möjligt. Regeringen föreslår därför att uttrycket ljud- och bildöverföring används i lagtexten för att beskriva tekniken.

5.1.3 Utgångspunkter för användning av videokonferens

Regeringens förslag: En generell bestämmelse om videokonferens införs i rättegångsbalken. Parter, personer som skall höras i bevissyfte och andra som skall delta i ett sammanträde inför rätten skall kunna delta genom videokonferens. Även syn skall kunna hållas genom videokonferens. Fortfarande skall dock huvudregeln vara att den som skall delta i ett sammanträde skall infinna sig i rättsalen eller där sammanträdet annars hålls.

Utredningens förslag och bedömning: Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. Utredningen föreslår därutöver att parter alltid skall ha rätt att infinna i rättsalen. Utredningen gör vidare den bedömningen att andra än parter inte skall ha rätt att påräkna full ersättning för sin inställelse på den plats där sammanträdet hålls, om de

har kallats att delta genom videokonferens (se SOU 2001:103 s. 90–96 samt 98 och 99).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan erinran. *Riksdagens ombudsmän (JO)* anser att en fråga om häktning alltid bör prövas vid en förhandling där parterna är närvarande i rättsalen. Ytterligare några remissinstanser, *Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Övre Norrland* och *Åklagarmyndigheten i Malmö*, ifrågasätter om det inte är befogat med en mer uttrycklig begränsning av möjligheterna att använda videokonferens, framför allt vad gäller för tilltalade men även för åklagare och offentliga försvarare.

Några remissinstanser, *Östersunds tingsrätt* och *Ekobrottsmyndigheten, Östra avdelningen*, ställer sig tveksamma till att en part alltid skall ha rätt att inställa sig där sammanträdet hålls och menar att undantag från den regeln bör kunna göras, särskilt vad gäller misstänkta vid omhäktningförhandlingar. *Svea hovrätt* och *Hovrätten för Övre Norrland* anser att den skillnad som utredningen gör mellan parter och andra vad gäller frivillighet i fråga deltagande genom videokonferens inger betänkligheter, bl.a. med hänsyn till den starka presumtion som skall gälla för inställelse på den plats där sammanträdet hålls. De två hovrätterna, liksom *Länsrätten i Skåne län*, ifrågasätter vidare om inte utredningens bedömning angående ersättning för andra än parter bör komma till klart uttryck i författning. *Svea hovrätt* tillägger att en begränsning i rätten till ersättning i vart fall bör framgå av kallelsen, så att den som infinner sig i rättsalen är medveten om konsekvenserna.

Skälen för regeringens förslag

Generella regler för deltagande genom videokonferens

Lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång är tillämplig både i brottmål och tvistemål och omfattar alla typer av sammanträden. För brottmålsdelen finns dock vissa begränsningar när det gäller den tilltalades möjligheter att i tingsrätt kunna delta i en huvudförhandling genom videokonferens.

Utredningen har föreslagit att reglerna görs generella, dvs. att inget sammanträde och ingen kategori deltagare i sig utesluts från reglernas tillämpningsområde. De remissinstanser som invänt mot förslaget har ansett att vissa begränsningar bör göras vad gäller användning av videokonferens i brottmål.

En bestämmelse om vem som skall kunna ha möjlighet att delta genom videokonferens och vid vilka sammanträden kan utformas på så vis att den i detalj räknar upp vissa aktörer som kan delta på det sättet vid särskilt angivna sammanträden. Detta skulle öka förutsebarheten. Nackdelen med en sådan lösning är svårigheten att förutse alla situationer där ett deltagande genom videokonferens i det enskilda fallet alltid skulle vara otänkbart. En sådan detaljerad utformning inbjuder även till motsatsslut som kan vara olyckliga. Ett annat alternativ är att ge bestämmelsen en generell utformning. Fördelen med en sådan lösning är ökad flexibilitet och större möjligheter att anpassa handläggningen till vad som kan vara lämpligt i det enskilda fallet. Denna utformning är också den som använts i försökslagstiftningen, dock med undantag för

tilltalade i vissa fall. Enligt Domstolsverkets utvärdering har den lagstiftningen fungerat väl.

Enligt regeringens mening har en generellt utformad reglering klara fördelar. Det framstår vidare som vanskligt att utesluta någon som skall uppträda inför rätten från att använda tekniken, vare sig generellt eller vid behandling av vissa frågor. Att vissa kategorier av deltagare vid sammanträden av viss karaktär som regel inte bör delta genom videokonferens utgör inte tillräckliga skäl för att direkt i lag förbjuda sådant deltagande. Detta gäller även misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade. En särskild fråga i detta sammanhang är om en användning av videokonferens kan anses vara förenlig med den Europeiska konventionen (d. 4 nov. 1950) om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), som bland annat innehåller krav på att envar som är berövad friheten på grund av att han är misstänkt för brott utan dröjsmål skall ställas inför en domare (artikel 5.3). Av 6 § i lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång följer att den som deltar i ett sammanträde genom videokonferens skall anses ha inställt sig inför rätten. Regeringen uttalade i det lagstiftningsärendet att det förhållande att kommunikationen sker med hjälp av ljud- och bildöverföringsteknik inte kan anses innebära att en misstänkt inte ställs inför en domare på sätt som Europakonventionen kräver (se prop. 1998/99:65 s. 18). Regeringen gjorde bedömningen att det fanns goda skäl för att låta t.ex. en anhållen delta i en häktningförhandling genom videokonferens, om exempelvis sådan teknik kunde bidra till att det blev möjligt att få till stånd en snabbare handläggning. Regeringens bedömning i denna fråga kvarstår oförändrad. Detta innebär alltså att den som deltar i ett sammanträde genom videokonferens skall anses ha inställt sig inför rätten och att det inte med hänsyn till Europakonventionen eller tekniken som sådan bedöms finnas några hinder mot att besluta om ett sådant deltagande.

Regeringen anser således att bestämmelser om videokonferens bör vara utformade så att ingen kategori av personer helt utesluts från möjligheten att delta vid ett sammanträde via videolänk. Detta bör gälla oavsett vilken fråga som skall behandlas vid sammanträdet. Under vilka närmare omständigheter ett deltagande genom videokonferens bör kunna ske redovisas i avsnitt 5.1.4.

Enligt 5 § lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång kan videokonferenstekniken även användas vid hållande av syn enligt 39 kap. RB (se prop. 1998/99:65 s. 31). Utredningen har inte närmare behandlat denna fråga. Enligt regeringen saknas det anledning att utesluta användning av videokonferens vid denna typ av bevisupptagning. En bestämmelse som möjliggör en användning av tekniken vid syn bör alltså införas.

Fördelarna med att använda videokonferens är lika stora oavsett domstolsinstans. Bestämmelser som möjliggör sådan användning bör därför vara tillämpliga i både över- och underrätt.

För att rättens användning av videokonferens inte skall stå i strid med förbudet i 5 kap. 9 § RB att fotografera i rättssalen bör det för tydlighets skull föreskrivas att undantag från det förbudet får göras i lag.

Inställelse i rättssalen som huvudregel

Utredningen har föreslagit att det i lagtexten föreskrivs att huvudregeln även fortsättningsvis skall vara att den som skall delta i ett sammanträde finner sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls. Några remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt* och *Stockholms tingsrätt*, har särskilt betonat betydelsen av utredningens förslag i denna del.

Rättegångsbalkens regler bygger på att de som deltar i en förhandling befinner sig på den plats där förhandlingen hålls. De nuvarande bestämmelserna om användning av videokonferens och telefon utgör således undantag från denna grundprincip. Enligt regeringens mening finns det inte anledning att frångå denna ordning. Det som prövas i våra domstolar är i allmänhet mycket viktigt för de inblandade. Även om videokonferens innebär ett i flera avseenden bättre kommunikationssätt än telefon, kan videotekniken inte i alla situationer till fullo förmedla intryck och upplevelser på samma sätt som den personliga närvaron kan göra såväl mellan rätten och parterna som mellan parterna sinsemellan. Inställelse i rättssalen kan i sig också ha en psykologisk betydelse för såväl parter som vittnen och andra förhörspersoner. Huvudregeln bör därför – som utredningen anfört – även fortsättningsvis vara att den som skall delta i ett sammanträde finner sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls. Det bör framgå direkt av lagtexten. Detta innebär att användning av videokonferens bör ses som ett komplement till reglerna om fysisk inställelse i rättssalen.

Nuvarande regler innebär att den som skall delta i en förhandling inte själv förfogar över frågan om inställelsen i sig. Däremot har den som skall höras inflytande över valet av inställelsesform på så sätt att användning av videokonferens och telefon i rättegång bygger på frivillighet. Med andra ord har parter och andra alltid rätt att inställa sig i rättssalen om de så önskar.

Utredningen har föreslagit att en medverkan vid ett sammanträde genom videokonferens även fortsättningsvis bör vara frivillig för parter. De remissinstanser som har haft invändningar mot utredningens förslag har pekat på framför allt omhäktningssituationer som exempel på sammanträden där en parts närvaro inte alltid är nödvändig. Även *Kriminalvårdsstyrelsen* har vid redovisning av ett regeringsuppdrag om effekterna av en användning av videokonferens i allmän domstol, se avsnitt 15, anfört att rätten i en omhäktningssituation bör få möjlighet att besluta om deltagande genom videokonferens även i de fall där den frihetsberövade motsätter sig detta utan sakliga skäl.

Ett av syftena med att möjliggöra användning av videokonferens är att underlätta för den som skall delta vid ett sammanträde. Videotekniken utgör också ett hjälpmedel som kan användas för att på olika sätt underlätta genomförandet av en förhandling och se till att processen kan föras på ett effektivt och ändamålsenligt sätt. Det är rätten som ansvarar för hur rättegången bedrivs och fattar de beslut som anses nödvändiga för att processen skall kunna genomföras under så goda förutsättningar som möjligt. Som bestämmelsen om deltagande genom videokonferens enligt regeringens förslag bör vara utformad kommer ett sådant deltagande dessutom att vara likställt med en inställelse i rättssalen.

Det finns situationer där en parts fysiska närvaro i rättssalen inte är nödvändig samtidigt som en sådan inställelse skulle medföra kostnader och olägenheter eller på annat sätt hindra ett effektivt resursutnyttjande som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att parten infinner sig i rättssalen. Om rätten i en sådan situation gör bedömningen att ett deltagande genom videokonferens kan ske, anser regeringen att det inte är rimligt att parterna skall ha ett avgörande inflytande över frågan om hur de skall inställa sig till en förhandling. Utredningens förslag i denna del bör alltså inte genomföras.

För övriga deltagare i rättsprocessen, främst förhörspersoner, gör sig de ovan anförda argumenten i än högre grad gällande. Utredningen har ansett att dessa personer inte bör ha rätt att själva kunna bestämma valet av inställelseform. Denna uppfattning, som har stöd av flertalet remissinstanser, ansluter sig regeringen till.

Ersättning för inställelsen

I praktiken kan naturligtvis varken rätten eller en part normalt hindra att t.ex. ett vittne som har kallats att delta genom videokonferens, i stället beger sig till den plats där rättssalen är belägen. Utredningen har uttalat att vittnet i ett sådant fall inte skall kunna påräkna full ersättning för sin fysiska inställelse på den plats där sammanträdet hålls. Utredningens uppfattning i denna del har emellertid inte kommit till uttryck i något författningsförslag. Några remissinstanser har invänt mot detta.

Regeringen delar utredningens uppfattning att ett vittne i den angivna situationen inte utan vidare skall kunna påräkna ersättning för sin inställelse i rättssalen. Vad gäller frågan om detta kräver någon särskild författningsreglering gör regeringen följande bedömning.

Av 36 kap. 24 § RB framgår att vittnesersättning som betalas av part, skall avse nödvändiga kostnader för resa, uppehälle och tidsspillan enligt vad rätten prövar skäligt. Även ersättning som betalas av allmänna medel skall enligt 1 § andra stycket förordningen (1982:805) om ersättning av allmänna medel till vittnen m.m. avse sådana nödvändiga kostnader. Av 2 § andra meningen i nämnda förordning följer att ersättningen inte får beräknas för längre färdväg eller bortovaro än vad som skäligen krävs för inställelsen. För ersättning till medtilltalade och till sakkunniga gäller motsvarande regler, se 36 kap. 1 § fjärde stycket och 40 kap. 17 § RB.

Om rätten kallar annan än part att delta vid ett sammanträde genom videokonferens, innebär det samtidigt ett ställningstagande i frågan om nödvändigheten av personens närvaro i rättssalen. De kostnader vid inställelse genom videokonferens som kan tänkas uppkomma, t.ex. för resa till och från lokalen där videokonferensanläggningen finns, kan givetvis anses som nödvändiga enligt gällande regler och därmed vara ersättningsgilla. Därmed torde rätten som regel komma att bedöma merkostnader som uppkommit för att t.ex. ett vittne rest till den plats där rättegången hålls trots att han eller hon kallats att närvara vid sammanträdet från en annan plats, som onödiga. Gällande bestämmelser om rätt till ersättning reglerar således redan den situationen och det finns därför inget behov av ytterligare bestämmelser eller förtydliganden.

Svea hovrätt har i sitt remissyttrande anført att en begränsning i rätten till ersättning bör framgå av kallelsen, så att den som infinner sig i

rättssalen är medveten om konsekvenserna. Regeringen kan konstatera att det av 36 kap. 7 § andra stycket RB framgår att vittnen i kallelsen skall erinras om sina rättigheter och skyldigheter enligt bl.a. 24 § samma kapitel. Detta innebär att ett vittne som inte kan räkna med att få full ersättning i den situation som beskrivits bör informeras om detta i kallelsen.

5.1.4 Närmare om förutsättningarna för att använda videokonferens

Regeringens förslag: Om det finns skäl för det, skall rätten kunna besluta att en person som skall delta i ett sammanträde skall göra detta genom videokonferens. Vid rättens bedömning av om sådana skäl finns skall särskilt beaktas de kostnader eller olägenheter som annars skulle uppkomma och om någon känner en påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen.

Ett deltagande genom videokonferens får inte ske om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens men innebär en något annan lagteknisk lösning (se SOU 2001:103 s. 91–96).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller förklarar att man inte har någon invändning mot att det genomförs. *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Hovrätten för Övre Norrland* invänder mot utformningen av lämplighetsbedömningen. Några remissinstanser, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Stockholms tingsrätt*, *Riksåklagaren* och *Åklagarmyndigheten i Västerås*, framhåller att en persons rädsla endast undantagsvis bör utgöra skäl att tillåta deltagande genom videokonferens och att alternativet med s.k. medhörning alltid bör övervägas i första hand. *Åklagarkammaren i Jönköping* anser däremot att videokonferens i dessa fall är ett bättre alternativ än medhörning.

Skälen för regeringens förslag

Skäl för ett deltagande genom videokonferens

Som anförts ovan bör ingen som skall delta vid ett sammanträde utestängas från möjligheten att inställa sig inför rätten genom videokonferens. Det blir därmed en uppgift för rätten att avgöra om ett sådant deltagande i det enskilda fallet också skall ske. Frågan är vilka närmare villkor som bör uppställas för rättens prövning.

Utredningen har föreslagit att ett deltagande genom videokonferens skall kunna ske om det inte är olämpligt med hänsyn till ändamålet med sammanträdet och övriga omständigheter. Enligt utredningen skall rätten vid sin bedömning, utöver parternas uppfattning i frågan, särskilt beakta de kostnader och olägenheter som annars skulle uppkomma om någon måste inställa sig i rättssalen och att någon känner stark rädsla för att vara närvarande.

Ett viktigt syfte med att möjliggöra användning av videokonferens är enligt regeringens mening att den enskilde skall kunna delta vid sammanträden utan att detta framstår som alltför belastande för denne, t.ex. med hänsyn till olägenheter som kan uppkomma vid en inställelse inför rätten. I ljuset av detta framstår det som naturligt att skäl för ett deltagande genom videokonferens och särskilt styrkan av sådana skäl bör utgöra ett viktigt inslag i rättens ställningstagande av om tekniken skall användas vid ett sammanträde. Samtidigt bör, som anförts i föregående avsnitt, huvudregeln vara att personer som skall delta i ett sammanträde skall infinna sig i rättssalen. Det bör därför finnas någon särskild anledning för att det skall beslutas om undantag från detta, dvs. att en person skall delta vid sammanträdet genom videokonferens.

Skäl för ett deltagande genom videokonferens bör enligt regeringens mening hänföras till de syften och målsättningar som ligger bakom det nu presenterade förslaget om användning av videokonferens i de allmänna domstolarna. I likhet med vad utredningen föreslagit anser regeringen att det är av värde att särskilt peka på vad som utgör de tydligaste exemplen på beaktansvärda omständigheter för ett deltagande genom videokonferens.

En parts eller ett vittnes inställelse i rättssalen kan i flera fall vara förenade med kostnader eller olägenheter. Ett exempel är när en sådan inställelse kräver en lång resa från hemmet till domstolen. Att i en sådan situation i stället kunna delta genom videokonferens kan innebära såväl ekonomiska vinster som tidsvinster. I likhet med utredningen anser regeringen således att ett skäl för att kunna delta i ett sammanträde genom videokonferens bör vara att därigenom förhindra eller begränsa kostnader eller olägenheter som annars skulle uppkomma vid en inställelse i rättssalen. Det kan vara kostnader eller olägenheter för såväl den person frågan rör som för andra.

Utredningen har vidare föreslagit att någons starka rädsla för att vara närvarande i rättssalen bör utgöra en omständighet som särskilt skall beaktas. Denna fråga har tidigare varit föremål för diskussion. I den promemoria som föregick försökslagstiftningen ansågs att en målsägandes eller ett vittnes rädsla för en tilltalad inte borde vara skäl för att tillåta ett deltagande genom videokonferens (Ds 1997:7 s. 205). Brottsofferutredningen föreslog däremot i sitt betänkande (SOU 1998:40) att videokonferens borde kunna få användas, om målsäganden eller vittnen har utsatts eller riskerar att utsättas för hot eller andra övergrepp på grund av sin medverkan i en rättegång. I den proposition som behandlade försöksverksamheten uttalade regeringen att det inte borde finnas några hinder mot att i vissa situationer använda videokonferens men att möjligheten borde användas med återhållsamhet och aldrig på bekostnad av den tilltalades rättsäkerhet (prop. 1998/99:65 s. 23 f.). Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Riksåklagaren*, har pekat på att en markering av rädslefallen kan innebära en risk för att många förhörspersoner som känner obehag av att uppträda i en rättegång regelmässigt kommer att begära videokonferens av detta skäl. Domstolarna kan därmed i stor omfattning få pröva om tillräcklig rädsla föreligger och det kommer inte alltid att vara lätt att bedöma tyngden av åberopade skäl.

Enligt regeringens mening måste den rädsla som brottsoffer och andra som deltar i domstolsprocessen kan känna tas på stort allvar. Åtgärder som kan bidra till att deras deltagande underlättas bör därför alltid noga övervägas. Användning av videokonferens kan vara en sådan åtgärd. Samtidigt finns det i dag en allmän strävan att öka målsägandens delaktighet i processen. En målsägande eller ett vittne kan många gånger ha ett eget intresse av att få lämna sin berättelse direkt inför rätten och det är därför inte givet att en möjlighet att få delta i ett sammanträde genom videokonferens alltid ligger i deras intresse. Regeringen anser trots detta att det bör finnas utrymme att beakta någons rädsla och att detta således bör kunna utgöra ett skäl för att få delta i ett sammanträde genom videokonferens. Det gäller inte minst vittnen och målsägande i mål om åtal mot personer som kan befaras vara knutna till organiserad brottslighet.

När ett deltagande genom videokonferens inte bör ske

Om det i det enskilda fallet inte finns tillräckliga skäl för att använda videokonferens, bör personen naturligtvis inte delta på det sättet.

Vid behandlingen av lagrådsremissen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång anmärkte Lagrådet på att de bestämmelserna hade utformats på ett sådant sätt att videokonferens kunde hållas även när det var olämpligt, nämligen om en persons inställelse i rättssalen skulle föra med sig orimliga kostnader eller olägenheter (prop. 1998/99:65 s. 48 f.). Av remissinstanserna har *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Hovrätten för Övre Norrland* invänt mot att utredningens förslag också kan ge intryck av att rätten vid bedömningen av om ett deltagande genom videokonferens är lämpligt skall beakta vilka kostnader och olägenheter som annars skulle uppkomma samt någons rädsla för att vara närvarande.

Regeringen anser – liksom utredningen – att det är viktigt att säkerställa att tekniken inte används när det är olämpligt och att detta uttryckligen bör fastslås i rättegångsbalken. Det som främst bör vara avgörande vid bedömningen av om ett användande av videokonferens är olämpligt i det enskilda fallet är möjligheten att genomföra sammanträdet utan att kvaliteten på rättsprocessen blir lidande eller att rätts säkerheten på annat sätt äventyras. Vad som är av särskild vikt för rättens bedömning i det enskilda fallet varierar beroende på vem som skall inställa sig och varför. Härvid måste hänsyn tas till målets karaktär, vilken typ av sammanträde det är fråga om, vilken roll personen har och vad som skall avhandlas vid sammanträdet. Det kan t.ex. vara rättens möjlighet att värdera bevisning, vikten av att unga tilltalade är närvarande i rättssalen vid prövningen av åtal mot dem eller behovet av personlig närvaro i syfte att få till stånd förlikningsdiskussioner. När frågan om att delta genom videokonferens uppkommer bör alltså rätten med beaktande av ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter, avgöra om ett sådant deltagande är olämpligt eller inte. Härigenom tillgodoses de synpunkter Lagrådet framförde vid behandlingen av lagrådsremissen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

Parternas uppfattning

Det är naturligt att rätten vid bedömningen av om ett deltagande skall ske genom videokonferens tar stor hänsyn till parternas uppfattning i frågan. Parterna bör emellertid inte ha ett avgörande inflytande i fråga om formen för inställelsen, utan det bör vara rätten som har det yttersta ansvaret. Som föreslagits i avsnitt 5.1.3 bör detta gälla även för partens egen inställelse. Även om det som regel endast undantagsvis bör komma i fråga att kalla en part att, mot dennes vilja, delta genom videokonferens, bör det finnas utrymme för rätten att besluta om ett sådant deltagande t.ex. om betydelsen av att parten infinner sig i rättssalen inte bedöms uppväga de kostnader eller olägenheter en sådan inställelse skulle medföra. Som exempel på ett sådant fall kan nämnas omhåkningsförhandlingar. Transporter av frihetsberövade kräver stora personella och ekonomiska resurser och det kan även av säkerhetsskäl finnas anledning att minimera antalet sådana transporter, t.ex. när det finns risk för fritagning.

Sammanfattande synpunkter

Sammanfattningsvis menar regeringen att rätten vid sitt ställningstagande till om videokonferens skall användas vid ett sammanträde bör göra en helhetsbedömning av samtliga relevanta omständigheter. Betydelsen av att personen inställer sig i rättssalen måste vägas mot de omständigheter som talar för att han eller hon i stället inställer sig på annat sätt. För att besluta om videokonferens när det t.ex. är fråga om en prövning av allvarlig brottslighet eller där en person som önskar delta genom videokonferens utgör den avgörande eller enda bevisningen, måste starka skäl föreligga. Det kan naturligtvis finnas situationer där en persons närvaro i rättssalen bedöms så avgörande att videokonferens inte kan tillåtas, oavsett hur starka skäl för detta som anförs, eftersom ett deltagande genom videokonferens aldrig får ske om det är olämpligt.

5.1.5 Påföljder vid utevaro

Regeringens förslag: Rättegångsbalkens regler om påföljder vid underlåtenhet att inställa sig till ett sammanträde skall tillämpas även på den som underlåter att enligt kallelse inställa sig genom videokonferens.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens (se SOU 2001:103 s. 100–102).

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som yttrat sig i denna fråga tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: En part som har kallats att inställa sig till ett sammanträde i rättssalen kan drabbas av olika påföljder om han eller hon uteblir från sammanträdet. Beroende på vilken typ av mål och domstolsinstans det är fråga om kan rätten vid en parts utevaro meddela tredskodom, skriva av målet från vidare handläggning eller förklara partens överklagande förfallet. I andra situationer kan parter, men framför allt vittnen och andra förhörspersoner, som uteblir dömas att betala

vite. För den som däremot har kallats att delta i ett sammanträde genom videokonferens enligt försökslagstiftningen gäller inte motsvarande regler om kallelser och påföljder för utevaro. Det innebär att några påföljder inte kan göras gällande mot en part eller annan som inte inställer sig vid ett sammanträde i dessa fall.

När reglerna om användning av telefon i rättegång permanentades behandlades frågan om behovet av att införa ett system med påföljder för underlåtenhet att medverka i rättegång på det sättet. Regeringen konstaterade då att försöksverksamheten hade byggts på frivillighet och att frivilligheten inte tycktes ha haft några praktiska nackdelar av betydelse. Mot denna bakgrund föreslogs inga påföljder för underlåtenhet att delta i rättegång per telefon (prop. 1986/87:89 s. 129). Samma bedömning gjordes vid införandet av lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång. Regeringen anförde att videokonferens troligen skulle användas i större utsträckning än telefon och att det talade för att det skulle kunna finnas ett behov av ett sanktionssystem vid underlåtenhet att medverka i rättegång på det sättet. Ett sådant system skulle emellertid kunna bli ganska komplicerat och med hänsyn till att lagstiftningen dessutom byggde på frivillighet ansåg regeringen att det inte fanns något uttalat behov av ett sanktionssystem (prop. 1998/99:65 s. 25).

Den pågående försöksverksamheten bygger alltså på frivillighet. Det leder till att två i praktiken likartade fall behandlas helt olika. Uteblir någon från ett sammanträde genom att inte inställa sig i rättssalen, leder detta normalt till att han eller hon drabbas av en påföljd. Om samma person däremot kallas att inställa sig vid sammanträdet genom videokonferens och därefter uteblir, drabbas han eller hon inte av motsvarande påföljd. Konsekvensen av utevaron är dock många gånger densamma, nämligen att förhandlingen får ställas in, med kostnader och merarbete för alla inblandade som följd. För motparten kan det framstå som stötande att den andra parten har fått tillstånd att delta genom videokonferens och sedan inte inställer sig, utan att någon sanktion kan användas. Det är överhuvudtaget svårt att motivera att påföljder inte skall drabba även de som slarvar när det gäller ett för dem i regel betydligt enklare sätt att delta i sammanträdet. I avsnitt 5.1.3 har föreslagits att varken parter eller andra längre skall ha ett avgörande inflytande över hur de inställer sig. I avsnitt 11.3 föreslår regeringen vidare skärpta påföljder för parter i tvistemål som skall höras i bevissyfte men som underlåter att infinna sig personligen. De negativa konsekvenserna av att bibehålla en ordning utan påföljder vid inställelse genom videokonferens blir därmed än mer påtagliga.

Enligt regeringens mening talar därför goda skäl för att nu införa en ordning där påföljder kan göras gällande också mot dem som underlåter att delta genom videokonferens. De praktiska problem som kan tänkas uppkomma är inte av den beskaffenheten att de kan anses hindra en sådan ordning. Har ett vittne nåtts av en kallelse att inställa sig vid domstolen i sin hemort för att därifrån höras vid ett sammanträde i en annan domstol och han eller hon inte inställer sig, bör alltså vite kunna dömas ut. Likaså bör en part som skall inställa sig genom videokonferens men inte gör det få finna sig i att rätten beslutar om tredsdom eller skriver av målet. I dessa situationer hade de berörda kunnat drabbas av motsvarande påföljder om de inte hade kommit till rättssalen.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att de påföljder som rättegångsbalken föreskriver för någons underlåtenhet att inställa sig vid ett sammanträde skall kunna drabba även den som underlåter att inställa sig genom videokonferens. Av detta följer att de allmänna reglerna om kallelser till sammanträde bör vara tillämpliga även när någon skall delta i sammanträdet genom videokonferens.

Som beskrivits i avsnitt 5.1.1 finns det ett antal bestämmelser om bevisupptagning med hjälp av videokonferens i internationella sammanhang. Dessa innehåller regler som innebär begränsningar i möjligheten att kalla förhörspersoner vid äventyr av en påföljd, liksom i möjligheten att senare utdöma en sådan påföljd. I bl.a. 9 kap. 7 § andra stycket RB och 5 § andra stycket delgivningslagen (1970:428) finns sedan tidigare bestämmelser som hanterar en konflikt mellan nationella regler om kallelser och påföljder och regler grundade på internationella överenskommelser. Vad regeringen nu föreslår innebär ingen ändring i det hänseendet.

5.2 Telefon

Regeringens förslag: De villkor som skall gälla för att delta vid ett sammanträde genom videokonferens skall gälla även för att delta per telefon.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår dock att undantag görs på så sätt att åklagare, målsägande som för enskilt åtal, misstänkta och offentliga försvarare i tingsrätt aldrig skall kunna delta per telefon vid häktningsförhandling och huvudförhandling i brottmål (se SOU 2001:103 s. 109–112).

Remissinstanserna: Det övervägande antalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Åklagarmyndigheten i Malmö* anser att närvaro i brottmål bör kunna sker per telefon i vissa fall, t.ex. vid häktningsförhandlingar. Hovrätten anser vidare att kretsen av de personer som inte får delta per telefon är ofullständig medan *Åklagarmyndigheten i Göteborg* anser att ytterligare någon sammanträdesform bör omfattas av förbudet.

Skälen för regeringens förslag: De nu gällande villkoren för när en part eller annan skall få närvara vid ett sammanträde per telefon har tillämpats i många år. All erfarenhet visar att de fungerar väl. Allmänt sett har möjligheten att använda sig av telefon visat sig vara ett utmärkt sätt att minska olägenheterna för de berörda och hålla nere processkostnaderna. Möjligheten att använda telefon kan även antas ha lett till att färre sammanträden fått ställas in. Regeringen anser att reglerna om i vilka sammanhang någon skall få delta genom videokonferens eller per telefon så långt som möjligt bör vara överensstämmande. Detta gör reglerna mer överskådliga och får antas allmänt sett underlätta tillämpningen. En annan sak är att det förhållandet att villkoren är lika utformade inte innebär att det i alla sammanhang är lika lämpligt att använda sig av telefon som av videokonferens. Den sistnämnda kommunikationsformen överträffar i de flesta hänseenden telefonen.

Utredningen har föreslagit att möjligheterna att delta per telefon, med undantag för brottmålen, görs generella avseende alla sammanträden och personer. Remissinstanserna har inte invänt mot detta. När det gäller tvistemål är regeringen av den uppfattningen att det bör finnas ett inte oväsentligt utrymme för att besluta om att deltagande skall ske per telefon även vid vanliga huvudförhandlingar. Sådana sammanträden kan medföra betydande kostnader för parterna och i många typer av mål är inte en parts närvaro i rättssalen nödvändig. Detta gäller, särskilt i dispositiva tvistemål, även den muntliga bevisningen.

I brottmål är det enligt gällande rätt inte möjligt för parter att delta per telefon vid huvudförhandling eller vid sammanträde som avser häktning. Utredningen har föreslagit att denna ordning i huvudsak bör bestå. Som skäl för att vidhålla ett förbud för parterna att delta per telefon har utredningen i fråga om misstänkta anfört det starka intresset av att rätten skall kunna förvissa sig om att inte någon annan än den misstänkte deltar i sammanträdet. När det gäller åklagare och offentliga försvarare menar utredningen att deras offentliga förtroende skulle kunna undergrävas om de deltog endast per telefon.

Några remissinstanser har invänt mot utredningens bedömning i denna del. Bland annat *Hovrätten för Västra Sverige* och *Ekobrottsmyndigheten* har ansett att det i vart fall vid häktningsförhandlingar bör vara möjligt för parterna att delta per telefon. Andra instanser har pekat på att förbudet mot användning av telefon borde omfatta deltagande av tilltalade samt deltagande vid sammanträden som hålls för prövning av fråga om besöksförbud.

Det är regeringens uppfattning att det i allmänhet är olämpligt att låta parter eller offentliga försvarare delta per telefon vid sammanträden i brottmål. Samtidigt kan det finnas situationer där det i vart fall bör kunna övervägas att låta dem delta på det sättet. Exempel på sådana situationer är åklagares eller offentliga försvarares deltagande vid en häktningsförhandling som hålls i den misstänktes frånvaro eller en tilltalads deltagande i mål som annars kan komma att avgöras i hans eller hennes utevaro. En annan och inte helt otänkbar situation är då t.ex. en tilltalad deltar i ett sammanträde genom videokonferens och den tekniken av någon anledning slutar att fungera. Om det uppställdes ett sådant förbud som utredningen föreslår skulle sammanträdet i den uppkomna situationen omedelbart behöva avbrytas, oavsett vad som återstår av handläggningen i fråga om tid och innehåll.

Mot den bakgrunden finns det enligt regeringens mening inte anledning att uppställa något generellt hinder mot att parter och offentliga försvarare deltar per telefon vid häktnings- och huvudförhandlingar i brottmål. Det bör i stället överlämnas till rätten att i det enskilda fallet avgöra om ett deltagande per telefon är olämpligt eller inte. Bestämmelserna om deltagande per telefon bör alltså omfatta även parter och offentliga försvarare.

Utredningen har i övrigt föreslagit att bestämmelser om användning av telefon och videokonferens sammanförs och regleras i en och samma bestämmelse. Några remissinstanser, bl.a. *Riksåklagaren*, har anfört att det bör vara olika förutsättningar för när telefon och videokonferens kan användas, t.ex. i rädslefallen. *Åklagarkammaren i Jönköping* har ansett att denna skillnad bör framgå direkt av lagtexten.

Som anförts anser regeringen att det bör överlåtas på rätten att pröva lämpligheten av att någon deltar per telefon. Regeringen ser inte några fördelar med att utforma reglerna för denna prövning på annat sätt för telefon än för videokonferens. Reglerna om videokonferens och telefon bör därför sammanföras och regleras i en paragraf.

Vad som i avsnitt 5.1.3–5.1.5 i övrigt har föreslagits beträffande videokonferens bör gälla också vid användning av telefon.

Också när det gäller deltagande per telefon bör regleringen göras så teknikneutral som möjligt. Det är därutöver önskvärt att skapa samstämmighet mellan reglerna om användning av videokonferens och telefon. I lagtexten bör därför begreppet telefon ersättas med begreppet ljudöverföring.

5.3 Annan användning av ljud- och bildöverföring

5.3.1 Parts möjligheter att tillgodogöra sig förhör vid frånvaro enligt 36 kap. 18 § RB

Regeringens förslag: Det etablerade systemet med s.k. medhörning regleras i lag. För att tillgodose intresset av att den part, som under ett förhör inte befinner sig i rättssalen, på ett så bra sätt som möjligt kan få del av vad förhörspersonen berättar skall ljud- och bildöverföring kunna användas även för detta ändamål.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens (se SOU 2001:103 s. 96–98).

Remissinstanserna: Det helt övervägande antalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller förklarar att man inte har någon erinran mot att det genomförs. *Svea hovrätt* anser att frågor som t.ex. om en frånvarande part skall kunna iakttas och avlyssnas av rätten och övriga närvarande i rättssalen behöver belysas närmare. *Stockholms tingsrätt* framhåller vikten av att den som följer förhör från ett särskilt rum inte bara hör utan också ser den person som förhörs i rättssalen.

Skälen för regeringens förslag: I Domstolsverkets rapport om utvärderingen av försöksverksamheten (DV-rapport 2002:5) anges att videotekniken har använts vid s.k. medhörning. Även om samma teknik används bör det göras åtskillnad mellan vad som i egentlig mening här avses med videokonferens och de situationer när man kan använda den tekniska utrustningen för s.k. medhörning. Av 36 kap. 18 § jämförd med 37 kap. 3 § RB framgår att om det finns anledning anta att ett vittne, en part eller en målsägande som inte för talan, av rädsla eller av annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller åhörarens närvaro, får rätten besluta att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret. Den utvisade parten brukar i sådana situationer hänvisas till ett rum där han eller hon genom ljudöverföring kan höra vad som sägs i rättssalen. Detta kallas allmänt för medhörning och skiljer sig från de föreslagna reglerna om videokonferens, bl.a. genom att det i videokonferensfallet är den person som känner rädsla som befinner sig någon annanstans än i rättssalen. Vidare sker normalt medhörning från en plats i närheten av rättssalen medan motsatsen nästan alltid gäller för video-

konferens. Slutligen sträcker sig möjligheten till medhörning tidsmässigt inte längre än förhöret varar.

36 kap. 18 § RB öppnar inte uttryckligen för möjligheten att låta den utvisade följa förhöret genom att höra eller se vad som sker i rättssalen. Det är naturligt, eftersom sådan teknik inte användes när bestämmelsen infördes. Däremot innehåller paragrafen en bestämmelse om att en part, som under ett förhör vistas utanför rättssalen, efter förhöret i behövlig omfattning skall få ta del av vad som har sagts. Detta förfaringssätt används emellertid bara i undantagsfall. I stället används medhörning. Lagtexten speglar således inte det som sker i praktiken. Detta är en brist som bör åtgärdas. Regeringen föreslår därför att den ifrågavarande paragrafen ändras på så sätt att det tydligt framgår att huvudregeln när en part har utvisats från rättssalen med stöd av 36 kap. 18 § RB bör vara att den parten ändå kan följa förhöret.

Att detta på samma sätt som i dag skall kunna ske genom ljudöverföring är klart. Frågan är om även bildöverföring bör komma i fråga i en situation där en part visats ut med stöd av 36 kap. 18 § RB. Enligt regeringens mening finns det inte några principiella invändningar mot att så sker. Tvärtom innebär det att möjligheten att tillgodogöra sig vad som tilldrar sig vid förhöret ökar. Möjliggör den tekniska utrustningen att förhör kan följas med hjälp av ljud- och bildteknik bör alltså detta kunna ske.

Den främsta anledningen till att utvisning sker enligt 36 kap. 18 § RB är att målsäganden eller vittnen av rädsla för den tilltalade inte anser sig kunna berätta fritt, antingen med denne i blickfånget eller med vetskap om att denne ser förhörspersonen berätta. Det kan därför i vissa fall vara mindre lämpligt att i en sådan situation överföra även bilder från rättssalen. Enligt regeringens uppfattning bör rätten därför i det enskilda fallet kunna välja att inte överföra bild till sidorummet, om syftet med utvisningen annars skulle förfelas.

Sådana angränsande rum där den utvisade placeras kommer även att användas av personer som genom videokonferens skall delta i förhandlingar vid andra domstolar. Detta innebär att det även kan komma att vara möjligt att överföra ljud och bild från rummet till rättssalen i den nu behandlade situationen. Det kommer dock enligt regeringens uppfattning normalt inte finnas anledning att överföra ljud och bild från sidorummet.

5.3.2 Sidosal

Regeringens förslag: Rätten skall vid platsbrist i rättssalen ordna så att de parter och andra som deltar och som inte kan beredas plats i rättssalen, kan följa sammanträdet genom en ljud- och bildöverföring från en annan plats (sidosal).

Rätten får även låta åhörare som inte kan beredas plats i rättssalen följa sammanträdet genom en ljudöverföring eller en ljud- och bildöverföring.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår därutöver att rättens ordförande skall ha möjlighet att delegera sina skyldigheter och befogenheter till en annan person som

därmed blir ansvarig för ordningen i sidosalen. Till skillnad från regeringens förslag innefattar utredningens förslag angående överföring till en sidosal där rättegångsdeltagare placeras även möjligheten till enbart ljudöverföring. Utredningen föreslår därutöver att domstolen får ställa i ordning en sidosal för åhörare endast om det finns särskilda skäl. Slutligen föreslår utredningen att möjligheterna att utvisa någon från rättssalen och sidosalen p.g.a. ordningsstörningar skall utökas (se SOU 2001:103 s. 105–108 och 316 f.).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller förklarar att man inte har någon erinran mot dem. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* avstyrker förslaget om en möjlighet för ordföranden att delegera sina skyldigheter och befogenheter i sidosalen medan några remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt* och *Justitiekanslern*, anser att delegering bör kunna ske endast till någon som är lagfaren. Vad gäller förslaget om sidosal för åhörare anser *Hovrätten för Västra Sverige* och *Hovrätten för Nedre Norrland* att det inte bör uppställas krav på att särskilda skäl skall föreligga medan *Svea hovrätt* invänder mot att regeln görs fakultativ. *Justitiekanslern* och *Patentbesvärsrätten* anser att överföring till en sidosal alltid bör ske genom både ljud och bild. *Stockholms tingsrätt* ifrågasätter förslaget när det gäller utdömande av penningböter för ordningsstörning m.m. i sidosal och anser att förslaget i den delen bör bli föremål för ytterligare överväganden.

Skälen för regeringens förslag: Det förekommer att vissa rättegångar har en sådan omfattning att alla de som på ett eller annat sätt deltar i förhandlingen inte får plats i rättssalen. Ett exempel på detta från senare år är rättegången om diskoteksbranden i Göteborg. Vidare kan det förekomma att de som vill följa ett sammanträde som åhörare inte får plats. Som exempel kan nämnas rättegångarna efter statsminister Olof Palmes respektive utrikesminister Anna Lindhs död. Från och med den 1 januari 2003 är det vidare möjligt att föra en grupptalan i Sverige. Det kan inte uteslutas att en förhandling i en grupprättegång kommer att tilldra sig intresse, t.ex. från ett större antal av de gruppmedlemmar som inte är parter i målet.

Parter och andra som deltar i ett sammanträde

En parts närvaro vid ett sammanträde är i allmänhet behövlig och även om en sådan närvaro i ett mål skulle bedömas vara utan betydelse vore det anmärkningsvärt om parten inte ändå skulle ha en generell rätt att närvara vid sammanträdet. Inte desto mindre är det av utrymmesskäl ibland omöjligt att låta alla parter vara närvarande i rättssalen. Man får i sådana situationer på något sätt försöka arrangera så att alla parter som vill följa sammanträdet också kan göra det. Det finns inte några särskilda bestämmelser som tar sikte på denna situation. Enligt 5 kap. 9 § RB kan visserligen rättens ordförande begränsa antalet åhörare i rättssalen och på så sätt bidra till att parter i stället för åhörare får plats i rättssalen. Men detta är inte tillräckligt om antalet parter och andra personer som berörs av rättegången överstiger det totala antalet platser i rättssalen.

I rättegången om mordet på Olof Palme arrangerade Stockholms tingsrätt så att ljud och bild sändes från en rättssal till en annan sessionssal i domstolens lokaler. JO, som hade anledning att undersöka

frågan, har uttalat att till sitt praktiska resultat skiljer sig en sådan ljud- och bildöverföring inte på något väsentligt sätt från vad man åstadkommer genom att använda en större förhandlingssal. JO konstaterade dock att detta förfarande uppenbarligen inte hade förutsetts av lagstiftaren och att det därför fanns anledning att överväga om ändringar eller förtydliganden behövdes i detta avseende (JO 1992/93 s. 38). Vid rättegången om diskoteksbranden anordnade Göteborgs tingsrätt och Hovrätten för Västra Sverige på liknande sätt ljud- och bildöverföring till närliggande salar.

Den situationen att rättssalen inte rymmer tillräckligt antal platser för att deltagarna i rättegången skall få plats uppstår nästan aldrig. I de fall situationen uppkommer kan den normalt lösas genom att en större rättssal tas i anspråk. I ett fåtal mål är emellertid antalet deltagare så stort att inte ens domstolens största sal ensam är tillräcklig för att alla skall få plats ens om samtliga åhörarplatser tas i anspråk. Denna situation har visserligen såvitt framkommit hittills alltid kunnat lösas på ett praktiskt tillfredställande sätt men det hindrar inte att frågan bör uppmärksammas och få en uttrycklig reglering i rättegångsbalken. Regeringen anser mot denna bakgrund att det bör införas en bestämmelse om att rätten i situationer av det avsedda slaget skall se till att alla parter och andra som skall delta i rättegången, t.ex. ombud och vårdnadshavare, och som inte kan beredas plats i rättssalen kan följa sammanträdet. Det bör kunna ske från en lokal som ställts i ordning särskilt för det ändamålet. En sådan lokal, som inte nödvändigtvis behöver vara lokaliserad på samma plats som rättssalen, bör lämpligen kallas sidosal för att särskilja den från rättssalen.

Åhörare vid ett sammanträde

I de mer uppmärksammade rättegångarna, där kanske inte ens parterna får plats i rättssalen räcker den ännu mindre till för åhörare, vilka inkluderar allt från parternas familj och vänner till representanter för massmedia och allmänheten i övrigt. Utredningen har föreslagit en fakultativ bestämmelse med innebörd att rätten får ställa i ordning en sidosal varifrån åhörare skall kunna följa vad som händer i rättssalen, men att detta endast bör komma i fråga om det finns särskilda skäl.

Hovrätten för Västra Sverige har ansett att frågan bör överlämnas till rättens bedömning i det enskilda fallet och att det därför inte bör uppställas något krav på särskilda skäl. *Hovrätten för Nedre Norrland* har också ansett att ett sådant krav inte bör uppställas, eftersom rätten skall ha en generös inställning i frågan och ställa i ordning en sidosal så snart det kan förväntas att antalet åhörare inte kommer att få plats i den ordinarie rättssalen. *Svea hovrätt* har å sin sida ansett att rätten skall ha en skyldighet att ordna en sådan sal om det finns särskilda skäl.

Att domstolsförhandlingar är offentliga och att även andra än deltagarna i rättegången har möjlighet att följa en förhandling är ett viktigt rättssäkerhetsintresse. Det bör därför enligt regeringens mening öppnas en möjlighet att använda en sidosal även för åhörare. En bestämmelse om detta bör tas in i rättegångsbalken. Till skillnad från vad som skall gälla för parter och andra berörda är det dock inte rimligt att rätten skall ha en skyldighet att ställa i ordning särskilda lokaler vid varje tillfälle som

samtliga åhörare inte får plats. I de mest uppmärksammade rättegångarna kommer ändå inte alla som vill följa ett sammanträde att kunna få plats, även om det finns en sidosal. Regeringen anser således i likhet med utredningen att regeln om att ordna en sidosal för åhörare bör göras frivillig. Det blir då upp till rätten att i varje enskilt fall bedöma om det är möjligt, nödvändigt och lämpligt att ställa i ordning en sådan sal. Det är samtidigt viktigt att betona betydelsen av att allmänheten kan ta del av vad som sker i domstolarna. Det är därför inte motiverat att, såsom utredningen föreslagit, uppställa ett krav på att det skall finnas särskilda skäl för att en sådan sal skall ställas i ordning för åhörare.

Kommunikation mellan rättsalen och sidosalen

För att de parter eller andra som blir placerade i en sidosal skall kunna följa vad som händer i rättsalen måste det finnas någon form av teknisk kommunikation mellan salarna. Utredningen har föreslagit att ljudöverföring bör vara en möjlig lösning, även om överföring av såväl ljud som bild i första hand bör komma i fråga. Bland annat *Justitiekanslern* har anfört att överföring av både ljud och bild till en sidosal i förekommande fall alltid bör ske. Att placera en part i en sidosal bör komma i fråga endast om det är alldeles nödvändigt. Enligt regeringens mening framstår det som klart tveksamt att begränsa partens deltagande ytterligare genom ett beslut om att dennes deltagande skall ske endast genom ljudöverföring. Som anförts i avsnitt 5.3.1 kan det vid s.k. medhörning finnas skäl att inte överföra bilder mellan salarna och därför vara motiverat att begränsa kommunikationen till endast ljud under den normalt begränsade tid som medhörning pågår. Några motsvarande skäl finns inte vid en parts deltagande från en sidosal. Regeringen anser därför att om det blir aktuellt att placera en part i en sidosal bör han eller hon därifrån kunna följa förhandlingen i rättsalen genom en ljud- och bildöverföring. Motsvarande bör gälla även för andra som deltar vid ett sammanträde. För åhörare gör sig ovan anförda överväganden inte gällande. Om de personer som befinner sig i sidosalen enbart är åhörare, bör därför kommunikationen mellan rättsalen och sidosalen kunna begränsas till ljudöverföring.

Ordningsfrågor i sidosalen

Utredningen har föreslagit att bestämmelserna om rättens och ordförandens befogenheter och skyldigheter i 5 kap. 9 § RB skall göras tillämpliga på förhållandena i sidosalen. Likaså har föreslagits att regeln i 9 kap. 5 § RB om straff vid otillbörligt uppträdande i rättsalen skall omfatta sådant uppförande även i sidosalen. *Stockholms tingsrätt* har ifrågasatt förslaget att störningar i sidosalen skall kunna föranleda sanktioner. Enligt tingsrätten har störningarna i dessa fall skett utanför rättsalen och har således inte iakttagits av rätten. Vidare förutsätter en sådan regel enligt tingsrätten att någons uppträdande stört förhandlingen och det kan ifrågasättas om ett agerande i en sidosal skulle kunna störa verksamheten i rättsalen. Regeringen delar inte denna uppfattning. Även om möjligheten att störa förhandlingen är mer begränsad från en sidosal,

är det inte uteslutet att sådana störningar ändå kan ske och det måste i sådant fall finnas möjlighet att stävja detta. Det bör i detta sammanhang beaktas att parter och andra deltagare i förhandlingen kan placeras i sidosalen och där utsättas för ordningsstörningar. De föreslagna bestämmelserna gör det dessutom också möjligt att ingripa mot t.ex. fotografering eller otillåten ljudupptagning i sidosalen. Enligt regeringens mening är det av stort värde att sidosalen och vad som sker i den behandlas på samma sätt som rättssalen. Det förhållande att det i praktiken kan finnas skillnader i möjligheten att med sanktioner stävja t.ex. ordningsstörningar i sidosalen respektive i rättssalen utgör inte skäl att helt ta bort den möjligheten. Regeringen delar sålunda utredningens uppfattning att bestämmelserna om rättens och ordförandens befogenheter och skyldigheter i 5 kap. 9 § och 9 kap. 5 § RB bör göras tillämpliga även på förhållandena i sidosalen.

Utredningen har vidare föreslagit att möjligheterna att utvisa någon från rättssalen och sidosalen p.g.a. ordningsstörningar utökas. Regeringen anser emellertid att utrymmet för ordföranden att enligt 5 kap. 9 § RB utvisa personer är väl avvägt och det saknas därför anledning att genomföra utredningens förslag i denna del.

Utredningen har slutligen föreslagit att ordföranden bör ha möjlighet att delegera sitt ansvar till någon annan eftersom ordföranden inte själv alltid kan ha direkt uppsikt över vad som händer i sidosalen under sammanträdet. Vid ett utövande av dessa skyldigheter och befogenheter kan det bli fråga om myndighetsutövning. Att överlåta sådan utövning på vem som helst bör enligt regeringens mening inte komma i fråga utan sådan delegering skulle, som vissa remissinstanser anført, behöva begränsas till lagfaren personal. Regeringen anser att det vid sådant förhållande måste ifrågasättas om en delegation av detta slag skulle vara ändamålsenlig. Inte minst med tanke på att parter och andra som deltar i ett sammanträde kan komma att bli placerade i en sidosal framstår det vidare som mindre lämpligt att skyldigheten att upprätthålla ordningen och befogenheten att beivra ordningsbrott i de olika salarna inte ligger i samma hand, nämligen ordförandens. I praktiken bör rättens ordförande, vid upprätthållande av ordningen i sidosalen, kunna ta hjälp av t.ex. vaktmästare som får i uppgift att rapportera incidenter, eventuellt med hjälp av särskild kommunikationsutrustning. Sammantaget anser regeringen att den möjlighet till delegering som utredningen föreslagit inte bör införas.

5.4 Dokumentation av bevisning med videoteknik

Regeringens förslag: En berättelse som lämnas i bevissyfte i tingsrätt skall dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning (videoinspelning), om det inte finns särskilda skäl mot det. En berättelse som lämnas i högre rätt får dokumenteras på ett sådant sätt. Vad som iakttas vid syn får dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian föreslås dock att en videoupptagning inte skall ske om den som skall höras motsätter sig det eller det finns något annat skäl mot

en upptagning (se Ds 2001:36 s. 95 f.). I promemorian görs vidare bedömningen att det inte nu finns anledning att ge hovrätterna möjlighet att dokumentera muntlig bevisning med videoteknik. Promemorian innehåller inte något ställningstagande till frågan om domstolarna skall kunna använda videotekniken för dokumentation av syn.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller framför ingen särskild åsikt i frågan. Till dem som ställer sig positiva hör *Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten, Brottsoffermyndigheten, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* och *Sveriges advokatsamfund*. Några, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, anser att reformen bör föregås av en försöksverksamhet vid vissa domstolar.

En minoritet bestående av bl.a. *Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten för Övre Norrland, Helsingborgs tingsrätt, Örebro tingsrätt, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* samt *Landsorganisationen i Sverige (LO)* avstyrker förslaget eller anser att det inte bör genomföras utan en fördjupad analys av framför allt integritetsaspekterna. Flera framför synpunkter på den lagtekniska utformningen. Bland annat *Justitiekanslern* och *Hovrätten för Nedre Norrland* invänder mot att det genom kravet på samtycke överlämnas åt den enskilde att avgöra formerna för hur förhöret dokumenteras. Andra, däribland *Hovrätten för Övre Norrland* och *Gävle tingsrätt*, anser att det bör krävas ett aktivt samtycke från den som skall höras.

Skälen för regeringens förslag: Redan i samband med att rättegångsbalken infördes öppnades en möjlighet att dokumentera berättelser som lämnades i bevissyfte i rättegången genom ljudinspelning. Ett undantag gjordes emellertid för förhöret med den tilltalade. Vanligare än ljudupptagning var dock att rätten gjorde en uppteckning av förhöret, antingen i form av ett referat eller som en fullständig utskrift i dialogform. Allt eftersom tekniken för att göra inspelningar blivit vanligare har de skrivna uppteckningarna trätt i bakgrunden och förekommer numera inte annat än i undantagsfall. En inspelning har väsentliga fördelar framför utskriftsalternativet, framför allt när det gäller hovrättens möjligheter att göra en tillförlitlig bevisvärdering i de fall målet överklagas. År 1999 gjordes en lagändring som innebar att även förhöret med den tilltalade i brottmål skulle protokolleras (prop. 1998/99:37, bet. 1998/99:JuU13, rskr. 1998/99:143). I samband med att domstolens skyldighet att föra protokoll togs bort året därefter gjordes ljudinspelning även i lagtexten till huvudregel när det gäller formerna för att dokumentera en berättelse som lämnas i bevissyfte i tingsrätt och hovrätt (prop. 1999/2000:26, bet. 1999/2000:JuU10, rskr. 1999/2000:151).

Inom ramen för det övergripande målet att skapa ett mer ändamålsenligt hovrättsförfarande föreslog Hovrättsprocessutredningen att förhör med vittnen m.fl. i tingsrätt, med den hördes samtycke, skulle kunna tas upp på videoband (SOU 1995:124 s. 241). I propositionen *Ändringar i rättegångsbalken – hovrättsfrågor m.m.* (prop. 1998/99:37) anfördes att förslagen om videoinspelade förhör borde tas upp till behandling i samband med ärendet om försöksverksamhet med video-

konferens. Det lagstiftningsärendet (jfr prop. 1998/99:65) kom emellertid att begränsas till frågor om närvaro vid en rättegång genom videokonferens. Frågor om protokollering av förhör med videoteknik togs alltså inte upp. Förhör som hålls inom ramen för försöksverksamheten dokumenteras därför alltså med den äldre tekniken, alltså genom en separat inspelning på ljudband.

Regeringen kan konstatera att den informationstekniska utvecklingen i samhället går framåt med stora steg. Denna utveckling bör utnyttjas i reformarbetet, något som poängteras av flera av remissinstanserna. Mot den bakgrunden har regeringen i avsnitt 5.1 föreslagit en generell regel i rättegångsbalken som möjliggör för parter och andra att under vissa förutsättningar delta i en rättegång genom videokonferens.

Om en möjlighet införs att dokumentera förhørsutsagor i tingsrätt med videoteknik, finns det enligt regeringen mycket att vinna. Framför allt innebär det att hovrätterna får ett ännu bättre underlag än vad ljudupptagningarna ger när det gäller att bedöma bevisvärdet av ett i tingsrätten hållet förhör. Jämfört med en ljudinspelning kan en videoupptagning förmedla åtskilligt som kan ha betydelse vid förståelsen och bedömningen av en persons utsaga, såsom gester, ansiktsuttryck m.m. Som närmare utvecklas i avsnitt 12.5 innebär förslaget att antalet omförhör i hovrätt kan minska, utan att hovrättens möjligheter att bedöma utsagan för den skull blir sämre. I vissa fall kan det till och med vara en fördel om tingsrättsförhöret kan läggas fram i hovrätten genom en videoupptagning i stället för att förhörspersonen hörs på nytt, eftersom berättelsen i tingsrätten, som lämnas i närmare anslutning till den aktuella händelsen än en berättelse i hovrätten, i många fall ger ett bättre uttryck för vittnets verkliga iakttagelser. Frågan har också uppmärksamats i internationella sammanhang. Av Rådets rambeslut (2001/220/RF) av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden framgår att medlemsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att se till att brottsoffer inte utsätts för fler förhör än vad som är nödvändigt. Att spela in förhör i tingsrätt på video för att sedan i hovrätten, om målet överklagas, kunna spela upp videoupptagningen av förhöret, ligger i linje med vad som uttalas i rambeslutet. Även för tingsrättsprocessen skulle det i en del fall vara en fördel om bevisningen dokumenterades med videoteknik. Det gäller framför allt vid bevisupptagning utom huvudförhandling. Denna fråga behandlas närmare i avsnitt 11.1.2.

I promemorian har mot den nu redovisade bakgrunden föreslagits att ett förhör som hålls i tingsrätt normalt skall dokumenteras genom en videoupptagning. Regeringen ställer sig bakom förslaget. En förutsättning för att förslaget kan genomföras är dock att integritetsfrågorna kan lösas på ett tillfredsställande sätt, något som särskilt understrukits av flera remissinstanser. Det är nödvändigt såväl för den enskildes skull som för att bevisvärdet av ett förhör inte skall riskeras.

Närmare om förutsättningarna för att dokumentera ett förhör med videoteknik

Den tveksamhet som en förhörsperson kan känna inför en videoupptagning torde huvudsakligen sammanhånga med på hur upptagningen

kan komma att användas. Endast i mindre utsträckning torde det vara själva inspelningssituationen som sådan som upplevs vara besvärande, något som bekräftats genom erfarenheterna från försöksverksamheten med videokonferens. Avgörande är i stället risken för att upptagningen kan komma att spridas och användas på ett okontrollerat sätt, något som kan innebära ett integritetsintrång för den enskilde. Som utvecklas närmare i avsnitt 5.4.2 bör bilduppgifterna i videoupptagningen därför omfattas av sekretess.

Oavsett förekomsten av en sekretessregel bör dock möjligheterna att dokumentera domstolsförhör med videoteknik vara underkastade en viss begränsning, framför allt av hänsyn till utredningen. I promemorian har föreslagits att en videoupptagning skall få göras endast om den som skall höras inte motsätter sig det och det inte finns något annat skäl mot en inspelning. Enligt regeringens mening finns det emellertid en rad invändningar mot att tillmäta ett direkt eller indirekt samtycke avgörande betydelse för om en videoupptagning kan komma till stånd. Flera remissinstanser, däribland *Justitiekanslern*, *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Stockholms tingsrätt*, har också kritiserat förslaget att det skall överlämnas åt den enskilde att avgöra formerna för hur förhöret bör dokumenteras.

När det gäller frågan om samtycke har *Justitiekanslern* från principiella utgångspunkter anfört viss tveksamhet till att rätten skulle fråntas möjligheterna att påverka det sätt på vilket ett förhör skall dokumenteras under rättegången. Justitiekanslern påpekar att det i övrigt är domstolen som ansvarar för hur rättegången bedrivs och fattar de beslut som anses nödvändiga för att processen skall kunna genomföras under så goda förutsättningar som möjligt. Också regeringen känner tveksamhet till promemorians förslag i denna del. Mot förslaget kan invändas – utöver vad Justitiekanslern har anfört – att kravet på samtycke i många fall kan komma att leda till en obalans i rättegången i hovrätten i de fall tingsrättens avgörande överklagas. Det gäller särskilt med tanke på de förslag för hovrättsprocessen som regeringen tar ställning till i avsnitt 12.5. De förslagen innebär nämligen att hovrätten som huvudregel skall ta del av den muntliga bevisningen genom tingsrättens videoupptagningar och endast i speciella fall ta upp bevisningen på nytt. Ett krav på samtycke skulle därför direkt påverka hur hovrättsprocessen i det enskilda fallet kommer att gestalta sig. Sådana långtgående konsekvenser av det ställningstagande en enskild förhörsperson gör när det gäller dokumentationen av förhöret bör undvikas.

Något krav på samtycke – direkt eller indirekt – bör därför inte uppställas som villkor för att en videoupptagning skall få ske. Enligt regeringens mening bör rätten i stället kunna avstå från att dokumentera förhöret genom en videoupptagning, om det finns särskilda skäl. Så kan framför allt vara fallet om det kan antas att den som skall höras uppfattar inspelningen som så besvärande att detta på ett negativt sätt återverkar på hans eller hennes berättelse. Ett annat exempel kan vara om tekniken av någon anledning skulle falla eller inte finnas tillgänglig.

En särskild fråga är om rätten, när den prövar om ett förhör skall dokumenteras med videoteknik, skall försöka bedöma behovet av en sådan dokumentation i det enskilda fallet. Som har uttalats i promemorian är möjligheten att dokumentera förhör med videoteknik bl.a.

avsedd att förbättra och effektivisera hovrättsprocessen. Om tingsrätten av ett eller annat skäl anser sig kunna göra bedömningen att det inte finns något behov av en inspelning, t.ex. vid förhör som hålls i erkända brottmål, bör enligt promemorian en videoupptagning inte ske. Promemorians ståndpunkt har varit föremål för kritik under remissförfarandet. Bland annat har det gjorts gällande att det inte är ovanligt att en tilltalad som inledningsvis erkänt gärningen, vid det efterföljande förhöret i själva verket visar sig bestrida åtalet. Även regeringen ställer sig kritisk till att överlämna åt tingsrätterna att pröva om det finns behov av en videoupptagning. Det är inte lämpligt att tingsrätten gör en bedömning av om målet kan komma att överklagas eller någon bedömning av behovet av att bevisningen läggs fram på nytt i en hovrättsprocess. Principen bör i stället vara att förhör skall dokumenteras genom en videoupptagning så länge utredningsintresset eller starka integritetsskäl inte lägger hinder i vägen, dvs. att det inte finns några särskilda skäl mot en sådan upptagning. Bestämmelserna om dokumentation med videoteknik bör alltså utformas så att rätten inte beaktar behovet av en videoupptagning i det enskilda fallet.

Avslutningsvis måste reglerna i personuppgiftslagen (1998:204) uppmärksammas. Om videoupptagningen sker med digital teknik blir nämligen upptagningen att betrakta som behandling av personuppgifter. Det innebär att personuppgiftslagen ställer ett krav på samtycke från den enskilde för att uppgifterna skall få behandlas, om inte något annat följer av lag eller förordning. Inom Justitiedepartementet bereds för närvarande ett förslag till en lag om behandling av personuppgifter vid allmänna domstolar. Förslaget grundas på Domstolsdatautredningens slutbetänkande, Informationshantering och behandling av uppgifter vid domstolar, En rättslig översyn (SOU 2001:100). Om förslaget genomförs innebär det att personuppgifter får behandlas i automatiserad form i den rättsskipande eller rättsvårdande verksamheten om det behövs för bl.a. handläggningen av mål och ärenden. Därigenom skulle det slås fast att det är möjligt att dokumentera ett förhör i domstolen med digital teknik, utan krav på samtycke från den enskilde. Det skulle gälla även om det är fråga om känsliga personuppgifter i personuppgiftslagens mening. För att fastslå att förhör i domstol kan dokumenteras genom digitala videoupptagningar utan samtycke, innan en sådan lag om behandling av uppgifter vid de allmänna domstolarna som Domstolsdatautredningen föreslagit kan träda i kraft, avser regeringen att genomföra nödvändiga ändringar i förordningen (1991:639) om registerföring m.m. vid allmänna domstolar med hjälp av automatiserad behandling.

Förhör i högre rätt

Enligt promemorian finns det inte anledning att nu öppna en möjlighet även för hovrätterna att dokumentera förhör med videoteknik. Denna ståndpunkt grundas framför allt på det faktum att det vid överklagande till Högsta domstolen enligt 55 kap. 14 § RB gäller mycket stränga regler om tilltrosbevisning. Enligt regeringen finns det emellertid fall där det vore en fördel om framför allt också hovrätterna har möjlighet att dokumentera förhör som hålls i domstolen genom en videoupptagning. Det kan t.ex. vara fråga om situationer när hovrätten tar upp muntlig

bevisning utom huvudförhandling. I vart fall saknas det skäl att inte tillåta dokumentation med videoteknik också i högre rätt. Regeringen föreslår därför att överinstanserna får möjlighet att besluta att förhör där skall dokumenteras med videoteknik.

Syn

I promemorian har inte övervägts om det bör införas en möjlighet för domstolarna att dokumentera även syn genom en videoupptagning. Enligt regeringens mening saknas det dock skäl att i detta sammanhang inte beröra även detta bevismedel.

Av nuvarande regler följer att vad som iakttas vid syn på stället skall antecknas av rätten (6 kap. 3 § 8 RB). Detsamma anses gälla vid syn som hålls i rättssalen av föremål som inte tas in i akten eller som kan tänkas komma att förändras eller av någon anledning inte längre vara tillgängliga i sitt ursprungliga skick (jfr *Fitger*, Rättegångsbalken s. 6:10).

Enligt regeringens mening finns det flera fördelar med att dokumentera även syn genom en videoupptagning. Särskilt uppenbara är fördelarna om föremålet för synen riskerar att förändras eller gå förlorad innan avgörandet vunnit laga kraft. Är det fråga om syn på stället, kan en videodokumentation av synen innebära att beviset inte behöver tas upp på nytt i hovrätten, vilket kan leda till besparingar och förenklingar för såväl parterna som rätten. Även i de fall då syn hålls utom huvudförhandling finns fördelar att vinna om synen kan dokumenteras genom en videoupptagning. Det bör därför i rättegångsbalken införas en möjlighet för domstolarna att dokumentera även syn genom en videoupptagning.

Det saknas i detta sammanhang skäl att göra någon åtskillnad mellan syn på stället och syn som hålls i rättssalen. Enligt regeringens uppfattning kan det överlämnas till domstolarna att utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet göra bedömningen när en syn bör dokumenteras genom en videoupptagning. Några särskilda förutsättningar under vilka en syn bör kunna dokumenteras genom en videoupptagning behöver därför inte anges.

5.4.1 Videoupptagningen och integritetsskyddet

Regeringens bedömning: Den rättsliga regleringen av videoupptagningar från domstolsförhör bör vara utformad på ett sätt som tillgodoser skyddet av enskildas personliga integritet samt förhindrar att fotograferingsförbudet i rättssalen kringgås.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 102–109).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna ställer sig bakom promemorians bedömning. Flera anser att frågan om hur skyddet av enskildas personliga integritet bör lösas är helt avgörande för om förslaget med videoinspelade förhör kan godtas.

Skälen för regeringens bedömning

Offentlighetsprincipen

En grundläggande princip för rättsordningen i vårt land är att rättsskipningen skall ske inom ramen för offentlighetsprincipen. Därigenom tillgodoses behovet av kontroll och insyn i domstolarnas verksamhet, vilket bidrar till att upprätthålla allmänhetens förtroende för rättsskipningen. Offentlighetsprincipen i rättsskipningen kommer till uttryck *dels* i regeringsformens föreskrifter om att en förhandling vid domstol skall vara offentlig, *dels* i den likaså grundlagsfästa rätten för varje medborgare att ta del av allmänna handlingar. Domstolsoffentligheten tar alltså sikte på såväl de muntliga som de skriftliga delarna i en rättsprocess.

Huvudregeln är att offentlighet råder i domstolarnas verksamhet och att inskränkningar i offentligheten får göras endast om det finns starka skäl. De situationer där integritetsintresset getts företräde framför offentligheten är noga angivna i lag, närmare bestämt i sekretesslagen (1980:100) och rättegångsbalken. När det gäller handlingsoffentligheten finns i sekretesslagen ett flertal bestämmelser om sekretess till skydd för enskildas personliga förhållanden. Av dessa är emellertid endast ett fåtal direkt tillämpliga hos domstolarna. Som exempel kan nämnas 7 kap. 22 § om uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden som framkommer vid särskild personutredning, rättspsykiatrisk undersökning eller annan sådan utredning (personalia i brottmål) och 9 kap. 16 § om uppgift om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden i mål om ansvar för vissa brott, t.ex. sexualbrott. I vissa fall kan sekretess gälla hos domstol enligt särskilda regler om överföring av sekretess (12 kap. 1 och 2 §§ sekretesslagen).

Av 5 kap. 1 § andra stycket RB följer att domstolen får förordna om stängda dörrar om det kan antas att det vid en förhandling kommer att läggas fram en uppgift som omfattas av sekretess, om det bedöms vara av synnerlig vikt att uppgiften inte röjs. En förhandling får alltid hållas inom stängda dörrar, om det gäller sekretess enligt vissa särskilt angivna bestämmelser (7 kap. 22 §, 8 kap. 17 § eller 9 kap. 15 eller 16 § sekretesslagen). Härutöver följer av paragrafens tredje stycke att förhör med den som är under 15 år eller lider av en psykisk störning får hållas inom stängda dörrar. Vidare finns i 27 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare en bestämmelse som möjliggör att en rättegång avseende den som inte fyllt tjuugoett år hålls inom stängda dörrar, om en offentlig förhandling är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den tilltalade därigenom kan antas bli föremål för.

De ljudupptagningar av förhör som domstolarna gör enligt nuvarande regler (6 kap. 6 § första stycket RB) blir allmänna handlingar. Den som begär det har därför med stöd av 2 kap. 12 och 13 §§ tryckfrihetsförordningen (TF) som regel rätt att ta del av en sådan bandinspelning och att få ut en avskrift eller kopia av den. Enligt 19 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol skall domstolen, om någon begär det, tillhandahålla en kopia av en sådan bandinspelning, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att göra en utskrift. Om ett förhör har ägt rum inom stängda dörrar enligt reglerna i 5 kap. 1 § andra stycket RB, kan uppgifterna på bandet omfattas av sekretess. Om

så inte är fallet eller om domstolen, när den skilt målet från sig, inte har förordnat att sekretessen skall bestå, är ljudbanden offentliga och tillgängliga för envar. Härutöver gäller att var och en har rätt att själv göra en ljudinspelning av ett förhör så länge inspelningen inte kan antas besvara den som hörs i sådan grad att det blir till men för utredningen.

En i sammanhanget betydelsefull fråga är vid vilken tidpunkt en ljudupptagning blir en allmän handling, eftersom det är först då som domstolen kan bli skyldig att lämna ut en kopia av upptagningen. Detta har betydelse bl.a. vid tillämpningen av regeln i 36 kap. 9 § RB som innebär att ett vittne inte utan att det finns särskilda skäl får vara närvarande vid rättegången innan han eller hon har hörts. I detta avseende finns inga skillnader mellan dagens ljudinspelningar och de videoupptagningar som domstolarna kommer att göra enligt regeringens förslag.

Enligt 2 kap. 3 § första stycket TF är en handling allmän, om den förvaras hos myndighet och enligt 2 kap. 6 eller 7 § TF är att anses som inkommen till eller upprättad hos myndigheten. Grundregeln i 2 kap. 7 § första stycket TF är att en handling anses upprättad hos myndigheten först när den expedieras. En handling som inte har expedierats anses upprättad när det ärende till vilket den hänförs har slutbehandlats hos myndigheten eller, om handlingen inte hänförs till ett visst ärende, när den har justerats av myndigheten eller på annat sätt har färdigställts. En myndighets protokoll och därmed jämförliga anteckningar anses dock enligt 2 kap. 7 § andra stycket 3 TF med vissa undantag upprättade redan när handlingen har justerats av myndigheten eller på annat sätt färdigställts.

När det gäller ljudupptagningar av förhör anses dessa i praxis utgöra en del av det protokoll som rätten för över förhandlingen (se t.ex. prop. 1999/2000:26 s. 135 samt JO 1992/93 s. 36 och 2003/04 s. 41). För ett protokoll över sammanträdet enligt bestämmelserna i 15 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol, innebär det att ljud- eller videoupptagningen blir en allmän handling när protokollet färdigställts och fått sin slutliga avfattning, vilket tidigast kan ske när förhandlingen avslutas. Vad som nu sagts gäller oavsett vilka uppgifter rätten enligt 6 kap. 3 § RB väljer att anteckna i protokollet; så länge det upprättas en särskild handling över de uppgifter som antecknas utgör denna ett protokoll i tryckfrihetsförordningens mening.

År 2000 ändrades reglerna om rättens skyldighet att föra protokoll (prop. 1999/2000:26, bet. 1999/2000:JuU10, rskr. 1999/2000:151). Ändringen innebär bl.a. att något protokoll inte behöver föras om de uppgifter som skall antecknas i stället framgår på något annat sätt, t.ex. direkt i domen eller genom en anteckning i målregistret (jfr 6 kap. 3 och 4 §§ RB samt 15 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol). De fall då något protokoll över huvud taget inte förs, inte ens i förenklad form, torde emellertid vara ganska ovanliga (jfr DV-rapport 2002:8). Frågan är när en ljud- eller videoupptagning som görs vid ett sammanträde utan protokoll blir en allmän handling. Enligt regeringens mening är det mest naturliga i den situationen att falla tillbaka på huvudregeln i 2 kap. 7 § första stycket TF och lägga vikt vid att upptagningen hör till ett visst ärende i vilket ett sammanträde hålls. Det innebär att ljud- eller videoupptagningen blir en allmän handling när ärendet slutbehandlats hos myndigheten, dvs. när domstolens avgörande avkunnas eller

expedieras. Upptagningen blir alltså normalt en allmän handling tidigast när förhandlingen har avslutats, oavsett om något protokoll förs eller om rätten för anteckningar över sammanträdet på något annat sätt, t.ex. direkt i målregistret. Regeringen utgår i det följande från det angivna synsättet.

Det massmedierättsliga normsystemet

I ett system där ett domstolsförhör vid en offentlig förhandling dokumenterats genom en ljud- eller bildupptagning finns inga möjligheter inom ramen för det processuella regelsystemet att begränsa *åtkomsten* av upptagningen. När det gäller *användningen* av åtkommet material finns däremot regler – av olika valör – i det massmedierättsliga normsystemet. Av särskilt intresse i detta sammanhang är sådana regler som anger förutsättningarna för publicering av uppgifter om enskildas personliga förhållanden. De regler det i huvudsak är fråga om är förtalsreglerna i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL), radio- och TV-lagen (1996:844), programföretagens sändningstillstånd samt de etiska regler som gäller för press, radio och TV. Utmärkande för dessa regler är att varje publicering måste föregås av en avvägning mellan allmänhetens intresse av att få del av informationen och den enskildes rätt till integritet och privatliv. När det gäller namn- respektive bildpublicering i radio och TV föreskrivs i sändningstillstånden för Sveriges Radio och Sveriges Television att den enskildes privatliv skall respekteras, om inte ett oavvisligt allmänt intresse kräver något annat. Även enligt de pressetiska reglerna bör man noga överväga publicitet som kränker privatlivets helgd samt konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Om inte namn anges, skall man även undvika att publicera bild och vissa andra uppgifter som gör en identifiering möjlig.

Till skillnad från de processuella reglerna, vars tillämpning ankommer på domstolarna, kan pressen, radio och TV självständigt avgöra om och hur ett visst material skall användas för publicering. De överväganden som görs kan dock i efterhand prövas i ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål eller av Pressombudsmannen, Pressens Opinionsnämnd eller Granskningsnämnden för radio och TV.

Det finns således en rad regler som anger förutsättningarna för massmedias publicering av namn- och bilduppgifter på enskilda. Reglerna innebär att möjligheterna att publicera bilder på enskilda personer utan deras samtycke i viss utsträckning är begränsade. Utmärkande för det massmedierättsliga normsystemet är att det är massmedierna själva som avgör om en publicering skall ske. Några garantier kan därför inte lämnas till en person som uppträder i en offentlig rättegång att uppgifter om hans eller hennes personliga förhållanden inte kommer att spridas genom massmedias nyhetsbevakning. Härtill kommer att de pressetiska reglerna inte är juridisk bindande och att sanktionssystemet är begränsat. Det bör även noteras att t.ex. flera av de TV-bolag som riktar sig till den svenska marknaden är baserade utomlands och i flera avseenden följer andra rättssystem än det svenska. Inte heller träffar de etiska reglerna en spridning på internet genom privatpersoner och andra som inte omfattas av det massmedierättsliga normsystemet. Sammantaget anser regeringen

att det massmediala normsystemet inte ger ett tillräckligt skydd för enskildas personliga integritet i denna fråga och att det därför finns behov av lagstiftning.

Närmare om fotograferingsförbudet

Frågan om dokumentation av domstolsförhör genom bildupptagning har – som några remissinstanser framhållit – ett nära samband med fotograferingsförbudet i 5 kap. 9 § RB. Förbudet innebär ett ovillkorligt förbud att fotografera i rättssalen. Det omfattar även elektronisk bildupptagning för TV (se bl.a. prop. 1979/80:87 s. 12 och JO 1992/93 s. 31 och 33).

Fotograferingsförbudet infördes år 1948 i samband med rättegångsbalken. Till grund för regleringen låg uppfattningen *dels* att fotografering i rättssalen i allmänhet verkar störande på förhandlingen, *dels*, när det gäller tilltalad i brottmål, att den är ägnad att utsätta denne för ett onödigt lidande (se SOU 1938:44 s. 113).

Vid behandlingen i riksdagen av förslaget till rättegångsbalk var fotograferingsförbudet en av de frågor som tilldrog sig störst uppmärksamhet. Argumentation kom i hög grad att präglas av synpunkter på pressens sätt att sköta rättegångsrapporteringen. Medan företrädarna för ett ovillkorligt fotograferingsförbud ansåg att en obegränsad rätt att fotografera i rättssalen innebar ett onödigt lidande för den tilltalade hävdade förslagens motståndare att frågorna om vilka bilder som pressen skulle publicera borde lösas på frivillighetens väg genom överenskommelser med pressen. Det gjordes även gällande att fotograferingsförbudet innebar en inkonsekvent inskränkning av förhandlingsoffentligheten.

Det bör framhållas att integritetsfrågorna vid tiden för balkens införande helt fokuserades på den tilltalades förhållanden. Andra enskilda parter, vittnens och målsägandens integritetsintressen uppmärksammades inte alls. Enligt regeringen råder det emellertid inte något tvivel om att dessa personers behov av skydd för sin personliga integritet väger i allt väsentligt lika tungt som skyddet av den tilltalades personliga förhållanden. Det gäller särskilt målsäganden och vittnen i brottmål. Fotograferingsförbudet får därför i dag anses ha en lika stor betydelse för dessas personliga integritet som för den tilltalades.

Senast frågan om fotograferingsförbudets förhållande till offentlighetsprincipen berördes i ett lagstiftningsärende var år 1980 i samband med att möjligheterna att göra privata ljudupptagningar begränsades. I den promemoria, upprättad av Domstolsverket, som låg till grund för lagändringen framhölls bl.a. att fotograferingsförbudet innebar en inskränkning av offentlighetsprincipen i dess vidaste mening men att fotografering regelmässigt får anses vara en sådan allvarlig integritetskränkning att offentlighetsintresset bör få stå tillbaka (se prop. 1979/80:87 s. 57 f.). Regeringen ansåg att förbudet var väl avgränsat och instämde i verkets och flertalet remissinstansers bedömning att förbudet mot fotografering i rättssalen borde bibehållas (prop. s. 12).

Frågor om fotograferingsförbudet har relativt nyligen varit föremål för debatt i samband med rättegången med anledning av utrikesminister Anna Lindhs död. I debatten har integritetsfrågorna ställts mot framför allt massmedias behov att rapportera om rättegångarna i våra domstolar.

Enligt regeringens mening har inget framkommit som gör att frågan om fotograferingsförbudets vara eller inte vara kommit i ny dager. De överväganden som låg bakom införandet av fotograferingsförbudet gör sig i allt väsentligt gällande även i dag. Även utredningen har uttalat att förbudet bör vara kvar. Med denna utgångspunkt bör den rättsliga regleringen av ljud- och bildupptagningar av domstolsförhör vara utformad på ett sätt som förhindrar att fotograferingsförbudet kringgås genom att en kopia på bildupptagningen alltid lämnas ut på begäran av en enskild person.

5.4.2 En sekretessregel införs

Regeringens förslag: Sekretess skall gälla för bilduppgiften i en videoupptagning som gjorts vid ett domstolsförhör, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. Sekretessen skall bestå även om upptagningen spelas upp vid en offentlig förhandling.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 102–109).

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. En majoritet av remissinstanserna tillstyrker promemorians förslag eller framför inga synpunkter. Några remissinstanser, bl.a. *Justitiekanslern* och *Åklagarmyndigheten i Stockholm*, anser att den föreslagna sekretessregeln inte är tillräckligt långtgående. Andra remissinstanser tillstyrker att uppgiften i bilden sekretessbeläggs i någon form men anlägger synpunkter på sekretessreglernas närmare utformning. *Svea hovrätt* avstyrker förslaget, bl.a. med motiveringen att det strider mot den systematik som reglerar förhållandet mellan sekretess och förhandlingsoffentlighet. I huvudsak av samma skäl anser även *Hovrätten för Västra Sverige*, *Stockholms tingsrätt*, *Gävle tingsrätt* och *Riksåklagaren* att förslaget är problematiskt.

Skälen för regeringens förslag

Rätten att ta del av videoupptagningen i domstol bör begränsas genom en särskild sekretessregel

Det kan på goda grunder antas att de allra flesta som kallas till en domstol i förhörssyfte skulle anse att en obegränsad möjlighet för andra att ta del av videoupptagningen från deras förhör utgör ett avsevärt intrång i den personliga integriteten, betydligt större än vad dagens ljudupptagningar innebär. Särskilt brottsoffer upplever många gånger offentligheten som mycket pressande och många personer skulle sannolikt överväga att inte frivilligt medverka till ett förhör med vetskap om att uppgifter om utseende och sättet att agera kan komma att spridas på ett obegränsat sätt. Särskilt allvarligt blir intrånget i förhörspersonens privata sfär om bildupptagningen används för utsändning i TV eller spridning på internet. Risken för repressalier eller trakasserier mot förhörspersoner i mål med en underliggande hotbild eller starka motsättningar mellan parterna bör inte heller negligeras.

Medborgarperspektivet talar alltså för att en spridning av själva bildupptagningen på något sätt bör begränsas. En risk för en obegränsad

spridning av bildupptagningen skulle med stor säkerhet även inverka negativt på många människors förmåga att avge en spontan och klar berättelse, något som i sin tur innebär att bevisvärdet av utsagan äventyras.

Såväl hänsynen till enskildas personliga integritet som intresset av att rätten får ett gott underlag för sin bedömning av målet kräver alltså att möjligheten att ta del av en videoupptagning från ett domstolsförhör begränsas i någon form.

I likhet med vad som har anförts i promemorian anser regeringen att en begränsningsregel bör ha sin utgångspunkt i önskemålet att förhindra att bildupptagningen får en omfattande spridning och offentlighet. Det kan därmed förefalla ändamålsenligt att integritetsaspekterna tillgodoses genom en reglering som riktar sig just mot användningen av bildupptagningen. Av den anledningen finns skäl att lyfta fram de möjligheter som domstolarna i Norge och Danmark har att under vissa förhållanden ge föreskrifter om hur och när en upptagning från en rättegång får användas, s.k. referatförbud. Enligt norsk rätt kan domstolen besluta om referatförbud för hela eller delar av förhandlingen om publiceringen av ett referat "vil kunne ha skadelig virkning på opplysningen eller på dømmelsen av saken" eller då "hensynet till privatlivets fred eller fornærmedes ettermæle krever det". Även i Danmark kan ett referatförbud meddelas till skydd för såväl utredningsintresset som personliga förhållanden.

Överfört på svenska förhållanden skulle ett system med referatförbud innebära en möjlighet för domstolarna att meddela regler om användningen av en bildupptagning från ett domstolsförhör, t.ex. för att förhindra att uppgifterna publiceras eller används för otillbörliga syften. Det svenska systemet innebär dock att det i första hand har överlämnats till massmedierna själva att avgöra i vilken utsträckning offentligt material skall publiceras eller hur det i övrigt skall användas medan det ankommer på domstolarna att – inom givna ramar – besluta om inskränkningar i offentlighetsprincipen. Enligt regeringens mening passar därför ett system med referatförbud illa in i de regelkomplex som i Sverige styr offentligheten vid domstolar och publicering av uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Det naturliga är i stället att integritetsintresset tillgodoses genom en begränsning av rätten att ta del av bildupptagningarna. Mot bakgrund av tryckfrihetsförordningens bestämmelser bör, såsom har föreslagits i promemorian, en sådan begränsning ske genom en särskild sekretessregel.

Sekretessregelns utformning

Enligt förslaget i promemorian skall sekretess gälla hos domstol för uppgift i bild som tagits upp vid ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att det uppstår något men för den hörde. Bestämmelsen skall enligt promemorias förslag införas i en ny paragraf i 7 kap. sekretesslagen. Enligt förslaget skall detta slag av sekretess inte omfattas av 12 kap. 3 § sekretesslagen, dvs. sekretessen skall inte upphöra att gälla om uppgiften förebringas vid en offentlig förhandling. Några remissinstanser, däribland *Svea hovrätt* och *Riksåklagaren*, har ifrågasatt promemorias förslag med motiveringen att det

strider mot den systematik som reglerar förhållandet mellan sekretess och offentlighet i domstol. Enligt hovrätten är det tveksamt om man kan föreskriva om sekretess för uppgifter som har tillförts målet i sak vid en offentlig förhandling, som behåller sin offentlighet när de spelas upp i rättssalen, men som i övrigt omfattas av ett förbud mot röjande på alla andra sätt.

Vid tillkomsten av sekretesslagen var det ett uttalat önskemål att reglerna om handlingssekretess, tystnadsplikt och förhandlingssekretess skulle ges en enhetlig och logisk uppbyggnad så att de skulle bli lättare att förstå än de dåvarande. Såvitt gäller förhållandet mellan handlingssekretessen hos domstolarna och begränsningarna i förhandlingsoffentligheten innebar den nya regleringen att möjligheterna att hålla förhandlingar inom stängda dörrar i princip kom att styras av sekretessregleringen. Detta kommer till uttryck i 5 kap. 1 § RB. Regleringen innebär vidare att uppgifter som en person har kunnat få del av vid en offentlig domstolsförhandling därefter inte skall kunna omfattas av sekretess hos domstolen (jfr prop. 1979/80:2 s. 95 och s. 304). Det senare har kommit till uttryck i 12 kap. 3 § första stycket sekretesslagen som innehåller bestämmelser om en domstolsförhandlings inverkan på sekretessen. Av styckets första mening följer att sekretess för uppgift i mål eller ärende i en domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften läggs fram vid en offentlig förhandling i samma mål eller ärende.

Huvudprincipen i rättegångsbalken är alltså att förhandlingssekretessen skall styras av sekretessregleringen i sekretesslagen. Principen är emellertid inte utan undantag. I de fall en bestämmelse om rätt för domstol att hålla förhandling inom stängda dörrar har ett annat syfte än att åstadkomma sekretess för uppgifter av viss natur, berörs inte bestämmelsen av sammankopplingen av handlingssekretessen och förhandlingssekretessen vid domstol. Så är t.ex. fallet när det gäller möjligheterna att förordna om stängda dörrar i mål som rör unga lagöverträdare samt vid förhör med barn eller psykiskt sjuka. I de fallen motiveras förhandlingssekretessen i stället av intresset att skydda dessa personer mot de olägenheter som kan vara förenade med själva förhandlingen.

Inte heller bestämmelsen i 12 kap. 3 § sekretesslagen är längre utan undantag. I samband med tillkomsten av 5 kap. 6 § sekretesslagen, som föreskriver sekretess i syfte att förebygga vidarespridning av beslagttaget eller konfiskerat material i mål om barnpornografibrott m.fl. brott, infördes ett undantag i andra meningen i 12 kap. 3 § sekretesslagen. Sekretessbestämmelsen i 5 kap. 6 § sekretesslagen har konstruerats på ett sådant sätt att den inte hindrar den som så önskar att med stöd av offentlighetsprincipen ta del av skildringarna på stället. Sekretess inträder endast vid fara för att uppgiften sprids vidare. Undantaget i 12 kap. 3 § sekretesslagen tillkom för att tillgodose syftet med bestämmelsen i 5 kap. 6 § sekretesslagen och innebär att sekretessen – dvs. begränsningen i rätten att kunna få ut kopior av materialet – även kan bestå efter det att materialet har lagts fram vid en offentlig förhandling vid domstol.

Ett sätt att åstadkomma ett integritetsskydd för den enskilde skulle kunna vara att den aktuella sekretessbestämmelsen, med 5 kap. 6 § sekretesslagen som förebild, konstrueras så att sekretess gäller om det inte står

klart att uppgiften kan röjas utan att den sprids på ett sätt som innebär men för den hörde. Det skulle medföra att uppgifterna inte får lämnas ut för spridning utanför domstolen men vara möjliga för allmänheten och massmedia att ta del av i domstolens lokaler.

Enligt regeringens mening ger emellertid en sådan lösning inte ett tillräckligt skydd för den enskildes personliga integritet. Många parter, vittnen och andra som hörs i domstol i bevissyfte upplever redan i dag förhöret som mycket obehagligt. Vetskapen om att utseende och sätt att agera under förhöret är möjligt att ta del av i efterhand av vem som helst skulle för många säkert upplevas som ett avsevärt intrång i den personliga integriteten, oavsett om det finns en sekretessreglering som hindrar vidare spridning av uppgifterna utanför domstolen. För att syftet med en sekretessregel skall kunna tillgodoses är det därför nödvändigt att sekretessen träffar varje form av röjande av uppgifterna och som innebär en risk för men för den enskilde.

Regeringen föreslår därför en sekretessregel där sekretessen knyts till varje form av risk för att den hörde lider men genom att uppgiften röjs. När det gäller utformningen av skaderekvisitet anser regeringen – i likhet med vad som anförts i promemorian och i linje med vad flera av remissinstanserna anført – att det krävs ett s.k. omvänt skaderekvisit. Det innebär att sekretess gäller, om det inte står klart att uppgiften kan lämnas ut utan att den hörde lider men. Det är med andra ord frågan om en presumtion för sekretess.

Bland annat *Justitiekanslern* har ifrågasatt om inte sekretessregeln i promemorians förslag fått en alltför begränsad utformning. Som den har utformats i förslaget träffar den endast ett utlämnande som sker till men för den hörde. Enligt *Justitiekanslern* bör regeln också ta sikte på att skydda vissa allmänna intressen, främst intresset av att rättsprocessen kan fortgå utan allvarliga störningar. *Justitiekanslern* har därför föreslagit att den föreslagna sekretessregeln skärps genom att det införs ett skydd mot att rättsprocessen påverkas menligt genom ett utlämnande.

Som berörts i avsnitt 5.4.1 kommer en videoupptagning som huvudregel att bli en allmän handling tidigast när förhandlingen har avslutats, antingen genom att protokollet färdigställs eller att domstolens avgörande avkunnas eller expedieras. Möjligheterna att vägra lämna ut en videoupptagning innan dess är alltså stora. Någon särskild sekretessregel som – oavsett den hördes inställning – möjliggör för domstolen att hålla inspelningarna undan offentligheten till dess att förhandlingen avslutats behövs därför inte. Regeringen anser vidare att det inte heller i övrigt finns tillräckliga skäl för att skärpa sekretessbestämmelsen på det sätt som *Justitiekanslern* föreslagit.

En särskild fråga är om rätten skall ge den som hörts tillfälle att yttra sig innan den tar ställning i en fråga om utlämnande av en videoupptagning. I promemorian har, med hänvisning till ett uttalande i förarbetena till sekretesslagen (se prop. 1979/80:2 s. 332), uttalats att detta ofta kan vara lämpligt. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Hovrätten för Västra Sverige* och *Hovrätten för Nedre Norrland*, har invänt mot denna uppfattning och gjort gällande att handläggningen av en fråga om utlämnande av videoupptagningen därigenom skulle bli onödigt tungrodd.

Regeringen instämmer i hovrätternas uppfattning och anser att ett krav på kommunikation med den som förhöret avser skulle vålla domstolarna

stora praktiska olägenheter. Det bör dessutom påpekas att regeringen vid införandet av sekretesslagen inte ansåg att det borde införas någon generell regel om kommunikationsskyldighet. Det ovan angivna förarbetsuttalandet ger tvärtom vid handen att frågan om den enskilde bör kontaktas i samband med sekretessprövningen bör avgöras efter vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Mot bakgrund av att den föreslagna sekretessregeln innebär en presumtion för sekretess, torde inte en sådan kommunikationsskyldighet få någon betydelse för den som regeln avser att skydda. Regeringen föreslår alltså ingen regel om kommunikationsskyldighet.

Som nämnts följer av 12 kap. 3 § sekretesslagen att sekretessen normalt upphör att gälla om uppgifterna läggs fram vid en offentlig förhandling i samma mål eller ärende. I promemorian har det föreslagits att undantag göras från denna regel på samma sätt som gjorts i fråga om sekretess enligt 5 kap. 6 § sekretesslagen, för att därigenom säkerställa att sekretessen består även efter det att ett förhör läggs fram i t.ex. hovrätten genom en ljud- och bildupptagning. Regeringen är av samma uppfattning. De skäl som regeringen ovan ansett motivera en sekretessregel för bilduppgiften i en upptagning gäller med samma styrka även efter det att upptagningen spelats upp i hovrätten. 12 kap. 3 § sekretesslagen bör därför ändras så att en uppspelning av videoupptagningen vid en offentlig förhandling inte medför att sekretessen upphör att gälla.

Den nya sekretessregeln och meddelarfriheten

Sekretesslagen innehåller en gemensam reglering av såväl handlingssekretessen som tystnadsplikten. Sekretess innebär således förbud att röja uppgift, vare sig det sker muntligen eller genom att en allmän handling lämnas ut eller det sker på annat sätt (1 kap. 1 § sekretesslagen). Bestämmelser om sekretess kan dock till viss del få vika för meddelarfriheten. Med meddelarfrihet avses rätten att lämna ut uppgifter i vilket ämne som helst för publicering i de medier som tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen omfattar (1 kap. 1 § tredje stycket TF och 1 kap. 2 § YGL). Meddelandefriheten avser endast utlämnande av uppgifter och innefattar inte någon rätt att lämna ut sekretessbelagda allmänna handlingar. Det är därför aldrig tillåtet att uppsåtligen lämna ut en sekretessbelagd allmän handling under åberopande av meddelarfriheten (7 kap. 3 § TF första stycket 2 och 5 kap. 3 § första stycket 2 YGL). Till den del sekretessbestämmelserna reglerar tystnadsplikten har meddelarfriheten som huvudregel företräde, dvs. det kan vara tillåtet att muntligen lämna en sekretessbelagd uppgift till medierna, även om det inte är tillåtet att lämna ut den allmänna handling varav uppgiften framgår. De tystnadsplikter som har företräde framför meddelarfriheten räknas upp i 16 kap. 1 § sekretesslagen. Om någon lämnar ut en allmän handling eller uppgifter i strid med nämnda bestämmelser, kan han eller hon dömas för brott mot tystnadsplikt (20 kap. 3 § brottsbalken).

En konsekvens av den föreslagna sekretessregeln jämförd med den nuvarande lydelsen av 16 kap. 1 § sekretesslagen är att en domstolsanställd som till medierna uppsåtligen lämnar ut en sekretessbelagd videoupptagning, som utgör en allmän handling, skall dömas för brott mot tystnadsplikt. En videoupptagning, som omfattas av sekretess men

som ännu inte blivit allmän handling, kan emellertid lämnas ut inom ramen för meddelarfriheten om inget annat anges i 16 kap. 1 § sekretesslagen.

Frågan är då om 16 kap. 1 § sekretesslagen bör ändras så att också utlämnande av videoupptagningar som ännu inte blivit allmänna handlingar undantas från meddelarfriheten. Enligt promemorian saknas anledning att göra något undantag från meddelarfriheten när det gäller den föreslagna sekretessbestämmelsen. Några remissinstanser, däribland *Justitiekanslern*, har rest frågor kring promemorians ställningstagande i denna del.

Enligt regeringens uppfattning talar övervägande skäl för att införa ett uttryckligt undantag från meddelarfriheten, såvitt gäller de nu aktuella videoupptagningarna. Utan ett sådant undantag finns det en risk för att den föreslagna sekretessbestämmelsen inte kommer att fylla sitt syfte. Som anförts ovan är sekretessbestämmelsen i sin tur en förutsättning för att förslaget om videoupptagningar av domstolsförhör skall kunna genomföras. Mot ett undantag kan visserligen invändas att det innebär en viss begränsning i allmänhetens möjligheter att i efterhand kunna ta del av rättegången. Detta intresse måste emellertid i detta sammanhang anses väga mindre tungt. De uppgifter som förhörspersonerna lämnar kommer, liksom hittills, att vara offentliga, såvida inte förhandlingen hålls inom stängda dörrar och allmänheten kommer normalt att kunna ta del av ljudupptagningar från förhöret. Ett undantag från meddelarfriheten, såvitt gäller själva bilduppgifterna, får därför inte någon egentlig betydelse för allmänhetens insyn i rättegången. Till detta kommer att det skulle vara inkonsekvent att tillåta utlämnande av videoupptagningar under pågående rättegång, när de inte får lämnas ut när rättegången har avslutats. 16 kap. 1 § sekretesslagen bör alltså ändras i enlighet härmed.

Rätten till partsinsyn och 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen

Några remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, har uppmärksammat den föreslagna sekretessregelns förhållande till vad som gäller om partsinsyn enligt rättegångsbalken och bestämmelserna i 14 kap. 5 § sekretesslagen.

En allmän princip enligt rättegångsbalken är att en part har en rätt att ta del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörandet. Denna princip har ansetts så självklar att man inte har funnit det nödvändigt att uttryckligen slå fast den i rättegångsbalken. Principen kommer däremot till uttryck i 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen. Där framgår bl.a. att sekretess inte innebär några begränsningar i en parts rätt att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av mål eller ärende. Av denna bestämmelse följer alltså att sekretesslagens regelsystem över huvud taget inte kan åberopas mot parten i detta hänseende och att denna har rätt att ta del även av uppgifter som är belagda med sekretess. Det innebär bl.a. att det inte är möjligt att ställa upp ett förbehåll enligt 14 kap. 10 § sekretesslagen som inskränker mottagarens rätt att lämna uppgiften vidare eller utnyttja den (se t.ex. JO 1995/96 s. 46 f. och NJA 2002 s. 433).

Att sekretessen, enligt 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen, viker för partsinsynen innebär dock inte att parten med automatik har rätt att få den handling utlämnad till sig, där de omständigheter domstolen grundar

sitt avgörande på framgår (prop. 1979/80:2 Del A s. 335, jfr NJA 1983 C 7 och JO 1995/96 s. 29 f.). Rätten till partsinsyn torde därför kunna realiserats utan att videoupptagningen lämnas ut till parten, under förutsättning att parten, dennes ombud eller den offentlige försvararen ges möjlighet att ta del av videoupptagningen på annat sätt, t.ex. i domstolens lokaler eller genom att parten får en kopia av endast upptagningen av ljudet.

Regeringen ser mot den nu angivna bakgrunden inte något behov av särskilda bestämmelser om partsinsyn vad gäller videoupptagning.

5.4.3 Gallring och arkivering

Regeringens bedömning: En ljud- och bildupptagning bör bevaras i två månader efter det att domstolen avgjort målet eller ärendet. Om avgörandet överklagas, bör upptagningen bevaras till dess att målet eller ärendet har avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft.

Promemorians bedömning: I promemorian tas inte ställning till frågor om gallring och arkivering.

Remissinstanserna: *Riksarkivet* och *Statskontoret* anför att det är angeläget att frågor om arkivering, bevarande och gallring uppmärksammas särskilt i lagstiftningsärendet. Ingen av övriga remissinstanser har kommenterat dessa frågor.

Skälen för regeringens bedömning: I 20 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol föreskrivs att en bandinspelning skall bevaras i två månader efter det att domstolen avgjort målet eller ärendet. Om avgörandet överklagas, skall dock inspelningen bevaras till dess att målet eller ärendet har avgjorts av en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft. Enligt regeringen saknas skäl att förfara på något annat sätt när det gäller en videoupptagning från ett domstolsförhör. Regeringen avser därför att genomföra nödvändiga förordningsändringar så att även en videoupptagning omfattas av bestämmelserna.

5.5 Lagstiftning utanför rättegångsbalken

Regeringens förslag: Videokonferens skall kunna användas vid de allmänna domstolarnas handläggning enligt ärendelagen och konkurslagen. Även vissa andra domstolar och nämnder, som i viss utsträckning tillämpar rättegångsbalkens regler, skall kunna använda sådan teknik.

De nya reglerna om dokumentation av förhör med hjälp av videoteknik skall gälla endast de allmänna domstolarna. Regler om dokumentation av bevisning med videoteknik införs i ärendelagen.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens såvitt avser möjligheten att använda videokonferens och telefon vid handläggning enligt ärendelagen och konkurslagen (se SOU 2001:103 s. 112–113).

Promemorians förslag: I promemorian föreslås för domstolsärenden en regel i ärendelagen om att en berättelse som lämnas i bevissyfte i tingsrätt får dokumenteras genom en videoupptagning.

Remissinstanserna: *Hyresnämnden och arrendenämnden i Stockholm* påpekar att det i lag (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder hänvisas till bl.a. 5 kap. RB och att nu föreslagna regler om videokonferens och telefon därmed kommer att bli gällande även för hyresnämnderna, vilket nämnden tillstyrker. *Kammarrätten i Jönköping, Länsrätten i Stockholms län* och *Länsrätten i Skåne län* påpekar att även förvaltningsprocesslagen hänvisar till vissa nu aktuella bestämmelser i rättegångsbalken. *Marknadsdomstolen* framhåller att ett användande av videokonferens vid domstolens sammanträden ökar effektiviteten och passar väl för de måltyper som handläggs vid Marknadsdomstolen.

Skälen för regeringens förslag

Videokonferens

Lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång innehåller särskilda regler för användning av videokonferens vid handläggning enligt ärendelagen och konkurslagen. Därutöver finns det i ärendelagen bestämmelser som reglerar möjligheten att närvara per telefon och i konkurslagen finns en hänvisning till rättegångsbalkens regler om tvistemål.

Enligt Domstolsverkets utvärdering har videokonferens förekommit vid några tillfällen då det varken varit fråga om tvistemål eller brottmål. Det har förekommit i felparkerings- och sjöförklaringsärenden, där handläggningen sker enligt ärendelagen, samt vid ett antal sammanträden enligt konkurslagen. Användningen av videokonferens i domstols- och konkursärenden har således varit sparsam. Den typ av ärenden och den muntliga handläggning i dessa ärenden som kan komma i fråga är enligt regeringens uppfattning inte av sådant slag att det finns anledning att reglera användningen av videokonferens och telefon på annat sätt än vad som föreslagits gälla för mål som handläggs enligt rättegångsbalken.

I lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål finns regler om bevisupptagning per telefon och genom videokonferens. En ändring av dessa reglers innehåll och disposition måste övervägas mot bakgrund av olika internationella överenskommelser om rättslig hjälp i brottmål. Sådana överväganden kan inte ske inom ramen för detta lagstiftningsärende.

I flera procedurlagar som gäller för andra domstolar och nämnder än allmänna domstolar finns redan en hänvisning till rättegångsbalken i allmänhet eller vissa bestämmelser i balken, t.ex. 5 kap., i synnerhet. Detta gäller bl.a. hyres- och arrendenämnderna samt Arbetsdomstolen och Marknadsdomstolen. Enligt regeringen bör det vid dessa domstolar och nämnder finnas utrymme för användning av videokonferens vid handläggningen och även för användning av telefon i den utsträckning detta inte redan är möjligt.

Vid de allmänna förvaltningsdomstolarna pågår sedan en tid tillbaka en särskild försöksverksamhet med videokonferens. Denna har relativt nyligen utvärderats. Frågor om även denna verksamhet bör göras permanent och hur den i så fall närmare bör regleras bereds för närvarande inom Justitiedepartementet och bör avgöras i ett annat sammanhang. Däremot bör de föreslagna villkoren för tillåtande av telefondeltagande redan nu göras tillämpliga även på dessa domstolar.

När det gäller domstolsärenden har det i promemorian föreslagits en regel i ärendelagen som ger rätten möjlighet att dokumentera berättelser som lämnas i bevis syfte genom en videoupptagning. Som skäl för att inte införa en obligatorisk regel har anförts att de relativt få förhör som förekommer i domstolsärenden ofta har en något annan karaktär än förhören i tvistemål och brottmål och att det inte finns några regler om hinder mot omförhör eller om tilltrosbevisning. Enligt regeringens mening är detta inte tillräckliga skäl för att avstå från att dokumentera de förhör som likväl kan förekomma med bästa tillgängliga teknik. I likhet med vad som föreslås på rättegångsbalkens område bör det därför vara obligatoriskt för en tingsrätt att dokumentera ett förhör som hålls i ett domstolsärende genom en videoupptagning, om det inte finns några särskilda skäl mot det. När det gäller hovrättens handläggning av domstolsärenden bör regeln ges en fakultativ konstruktion, på samma sätt som föreslagits för tvistemål och brottmål (se avsnitt 5.4). I likhet med vad som gäller för tvistemål och brottmål bör det även beträffande ärendelagen införas en möjlighet att dokumentera syn genom en videoupptagning.

Genom befintliga hänvisningar i 16 kap. 2 § konkurslagen kommer de föreslagna reglerna om dokumentation av bevisning att bli tillämpliga även vid förhör som hålls i bevis syfte i ett konkursärende. Detta framstår enligt regeringens mening som en lämplig ordning.

När det gäller Marknadsdomstolen finns bestämmelser som hänvisar bl.a. till föreskrifterna i rättegångsbalken om tvistemål där förlikning av saken inte är tillåten (se t.ex. 64 § konkurrenslagen [1993:20] och 50 § marknadsföringslagen [1995:450]). När det gäller Arbetsdomstolen finns hänvisningar till reglerna om rättegången i tvistemål där förlikning om saken är tillåten (5 kap. 3 § lagen om [1974:371] rättegången i arbetstvister). Hänvisningarna har ansetts innebära att t.ex. reglerna i 6 kap. RB om registrering av uppgifter och handlingar är tillämpliga i både Marknadsdomstolen och Arbetsdomstolen. Enligt regeringen bör varken Marknadsdomstolen eller Arbetsdomstolen omfattas av de nya reglerna i 6 kap. RB om dokumentation av bevisning med videoteknik, eftersom avgöranden i dessa domstolar inte får överklagas. Undantag bör därför göras i lagen om rättegången i arbetstvister och i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m., som reglerar handläggningen i den domstolen. Det lämnas härigenom fritt för Marknadsdomstolen och Arbetsdomstolen att avgöra om, och i så fall hur, förhørsutsagor som lämnas i dessa domstolar skall dokumenteras.

6 Förberedelse i tvistemål

6.1 Förberedelsens syfte

Förfarandet enligt rättegångsbalken är formellt uppdelat i ett skede för förberedelse och ett skede för avgörande. Det gäller för såväl tvistemål som brottmål, även om förberedelsen spelar en betydligt större roll i tvistemål. Ett av förberedelsens syften är att klargöra ramarna för

processen och lägga fast de ståndpunkter som domstolen har att ta ställning till inför målets avgörande. Ett annat är att i tvistemål undersöka möjligheterna för en samförståndslösning av tvisten.

En väl genomförd förberedelse bidrar till att målet kan avgöras så smidigt och rättssäkert som möjligt. Det är därför viktigt att formerna för förberedelsen lätt kan anpassas till behoven i det enskilda fallet. Mot denna bakgrund har utredningen undersökt om reglerna för förberedelsen i någon mån behöver ändras. En fråga som uppmärksammas är möjligheterna att i vissa fall låta ett sammanträde i tvistemål utgöra endast ett komplement till en i övrigt skriftlig handläggning. Utredningen har också undersökt om reglerna om sammanträden för förberedelse kan göras mer enhetliga. Utredningen har vidare undersökt om reglerna om sammanställningar av processuppgifter och upprättande av tidsplaner bör ändras.

6.2 Mera enhetliga regler för sammanträden under förberedelsen

Regeringens förslag: Reglerna om sammanträden under förberedelsen samt om kallelser och påföljder för utevaro görs mera enhetliga. En och samma sammanträdesform skall kunna användas för samtliga frågor som under förberedelsen kräver muntlig handläggning. Påföljderna vid utevaro skärps samtidigt för vissa fall.

Utredningens förslag och bedömning: Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen gör dock vidare den bedömningen att det helt och hållet saknas behov av bestämmelser om en särskild sammanträdesform för behandling av annat än hela målet (se SOU 2001:103 s. 144–153).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna ställer sig bakom utredningens förslag om enhetligare regler för sammanträden under förberedelsen. Endast ett fåtal remissinstanser kommenterar behovet av en särskild sammanträdesform för behandling av frågor som rör endast en del av ett mål. Ingen remissinstans tar avstånd från utredningens överväganden i den delen.

Skälen för regeringens förslag

Behövs en ny sammanträdesform?

En av utredningens uppgifter har varit att föreslå lagändringar om ökade möjligheter att avgöra mål utan huvudförhandling trots att vissa muntliga inslag ingår i underlaget för domen. Mot denna bakgrund har utredningen uppmärksammat frågan om möjligheterna att låta ett sammanträde under förberedelsen tjäna som ett komplement till en i övrigt skriftlig handläggning och behovet av att införa en särskild sammanträdesform för behandling av endast en viss del av målet.

Av 42 kap. 9 § RB följer att förberedelse i tvistemål i tingsrätt skall ske vid ett sammanträde eller genom skriftväxling eller annan handläggning. Om det inte är olämpligt får dessa olika förberedelseformer förenas. Denna bestämmelse möjliggör således för rätten att använda sig

av olika handläggningsformer för olika delar av ett mål. En fråga kan behöva utvecklas närmare i en skrift medan det beträffande målet i övrigt kan vara lämpligare att hålla ett sammanträde. Parterna kan vid sammanträdet närmare redogöra för hur de ser på en viss fråga. De kan också utveckla sin talan rörande en eller flera frågor i rättsligt hänseende. Om det som förekommer vid ett förberedelsesammanträde dokumenteras i protokoll eller på annat sätt, kan det bli processmaterial i händelse av ett senare avgörande på handlingarna. Tidigare begränsades denna möjlighet att kombinera muntliga och skriftliga förberedelseåtgärder något av det då gällande förbudet att i protokollet från ett sammanträde dokumentera en parts utveckling i rättsligt hänseende. Med motiveringen att det i vissa fall kunde finnas anledning att anteckna parternas ståndpunkter även i sådana frågor togs emellertid det förbudet bort år 2000 (prop. 1999/2000:26, bet. 1999/2000:JuU10, rskr. 1999/2000:151). Ett sammanträde kan därmed fullt ut tjäna som komplement till en i övrigt skriftlig handläggning. Någon särskild sammanträdesform behöver därför, som också utredningen har konstaterat, inte införas.

Enligt 6 kap. 4 § 3 RB skall rätten vid ett sammanträde under förberedelsen anteckna det som i övrigt behövs till ledning för en huvudförhandling. Eftersom – såsom nyss konstaterats – ett sammanträde under förberedelsen bör kunna tjäna som underlag även för ett avgörande utan huvudförhandling bör den regeln ändras.

Till skillnad från vad som är fallet i tingsrätt förekommer sammanträden för muntlig förberedelse endast undantagsvis i hovrätten. I 50 kap. 10 § tredje stycket RB föreskrivs att ett sammanträde under förberedelsen får hållas om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. Även för hovrättsprocessens del medger alltså gällande rätt att ett sammanträde för muntlig förberedelse kan utnyttjas för att föra in vissa muntliga inslag i processen som ett komplement till en i övrigt skriftlig handläggning. Inte heller för hovrättsprocessens del finns det därför behov av en ny förberedelseform.

Enhetligare regler för sammanträden under förberedelsen

Den vanligaste typen av sammanträde under förberedelsen i tvistemål i tingsrätt är det sammanträde för muntlig förberedelse som hålls enligt reglerna i 42 kap. 9 § RB. Denna sammanträdesform är emellertid inte den enda som kan förekomma under förberedelsen. Därutöver kan det även hållas sammanträde för bevisupptagning enligt 35 kap. 9 § RB och sammanträde för behandling av en rättegångsfråga. Ett sammanträde av det senare slaget kan avse en fråga om rättegångshinder eller någon annan rättegångsfråga, t.ex. om interimistiskt yrkande i vårdnadsmål. Sammanträdesformerna skiljer sig åt när det gäller vilka frågor som kan behandlas vid sammanträdet och hur parterna skall kallas till sammanträdet. Ett sammanträde som hålls enligt 42 kap. 9 § RB har till syfte att klargöra de flesta tänkbara frågor i målet. Efter sammanträdet bör om möjligt målet vara så förberett att det är klart för att avgöras, oavsett om detta skall ske vid en huvudförhandling eller inte.

Sammanträden för bevisupptagning utom huvudförhandling förutsätts i hög grad avse just bevisupptagning och alltså inte de materiella eller processuella frågorna i målet. Detta framgår t.ex. av 36 kap. 19 § andra

stycket RB. Där anges att annan handläggning får äga rum vid ett sammanträde för bevisupptagning utom huvudförhandling endast om det är av synnerlig vikt för utredningen.

När det gäller sammanträden för prövning av rättegångsfrågor förutsätts dessa behandla enbart en eller flera rättegångsfrågor. Av denna anledning är reglerna om kallelser till sådana sammanträden utformade annorlunda i förhållande till vad som gäller vid ett traditionellt sammanträde för muntlig förberedelse. En annan sak är att det i praktiken ofta är så att även rättegångsfrågor behandlas inom ramen för ett sammanträde enligt 42 kap. 9 § RB. Så är regelmässigt fallet t.ex. när det gäller yrkanden om interimistisk vårdnad i familjemål.

För att underlätta handläggningen bör enligt utredningen reglerna om sammanträden under förberedelsen i möjligaste mån vara enhetliga. Utgångspunkten bör vara att det i formellt hänseende bara finns en sorts sammanträde under förberedelsen. Det skall enligt utredningen vid detta sammanträdestillfälle vara möjligt att behandla dels materiella frågor i målet, dels rättegångsfrågor och om det är lämpligt, ta upp bevisning enligt de särskilda reglerna för bevisupptagning utom huvudförhandling.

Regeringen delar denna bedömning. Enhetliga regler ökar handläggningens smidighet och underlättar för domstolen att tillämpa reglerna. Även från den enskildes synpunkt är det en fördel om reglerna är så överskådliga och enkla som möjligt. Detta innebär att bestämmelserna som styr handläggningen av sammanträden under förberedelsen i möjligaste mån bör utformas så att det inte finns hinder mot att vid ett sammanträde avhandla de olika frågor som kan finnas vid det tillfället.

Som nämnts ovan medger nuvarande lagstiftning att annan handläggning äger rum i samband med bevisupptagning utom huvudförhandling endast om det är av synnerlig vikt för utredningen (se t.ex. 36 kap. 19 § RB). Eftersom det i många fall kan finnas skäl för parterna att vid sidan av bevisupptagningen diskutera andra frågor i målet, utgör kravet på synnerlig vikt ett onödigt hinder för en smidig handläggning. Enligt regeringens mening bör kravet därför tas bort. Av samma skäl bör en bevisupptagning kunna ske inom ramen för ett traditionellt sammanträde för muntlig förberedelse.

En särskild möjlighet till bevisupptagning utom huvudförhandling regleras i 43 kap. 3 § RB. Enligt den bestämmelsen får, om en huvudförhandling ställs in, rätten ändå – under vissa förutsättningar – ta upp muntlig bevisning. I samband med en sådan bevisupptagning får även annan handläggning äga rum, om det är av synnerlig vikt för utredningen. Denna situation kan uppkomma först när förberedelsen har avslutats och man kan inte jämföra med den situationen som avses i t.ex. 36 kap. 19 § RB, inte minst till följd av att förutsättningarna för bevisupptagningen är andra. Bestämmelsen bör därför inte, vilket utredningen har föreslagit, tas bort.

I 42 kap. 20 § RB ges tingsrätten en möjlighet att hålla en särskild huvudförhandling om en rättegångsfråga eller en del av saken som kan avgöras särskilt och detta utan att förberedelsen i övrigt har avslutats. I vissa rättegångsfrågor, t.ex. frågor om rättegångshinder eller forumfrågor, kan utredningen vara mycket omfattande och parterna kan därför behöva hålla såväl sakframställningar som slutanförenden. Detta lämpar sig

huvudförhandlingsformen särskilt väl för. Enligt regeringens mening bör därför denna möjlighet även fortsättningsvis finnas kvar.

Kallelser till sammanträden och underlåtenhet att följa en kallelse

Utredningen har också lämnat förslag i syfte att göra reglerna om kallelser mera enhetliga liksom reglerna om påföljder för dem som inte följer en kallelse. Som anförts ovan innebär enhetliga regler ökade möjligheter att vid ett sammanträde avhandla de olika frågor som kan uppkomma vid det aktuella tillfället, vilket i sin tur ökar handläggningens smidighet. Regeringen ansluter sig därför till utredningens bedömning att även reglerna om kallelser till sammanträden och underlåtenhet att följa en kallelse bör göras mera enhetliga.

I ett dispositivt tvistemål skall parterna i dag kallas att inställa sig till ett sammanträde för muntlig förberedelse vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas (42 kap. 12 § första stycket RB). I ett indispositivt tvistemål skall käranden kallas att inställa sig till ett sådant sammanträde vid påföljd att hans eller hennes talan annars förfaller (42 kap. 12 § andra stycket RB). När det däremot gäller sammanträden för bevisupptagning utom huvudförhandling och för prövning av rättegångsfrågor, skall parterna endast kallas att inställa sig vid vite (35 kap. 9 § och 42 kap. 12 § tredje stycket RB).

Regeringen anser – i likhet med utredningen – att parterna i så stor utsträckning som möjligt bör kallas att inställa sig vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas eller att talan annars förfaller. Detta bör gälla som huvudregel oavsett vad som primärt skall avhandlas vid sammanträdet. Härigenom blir regelverket mera enhetligt. Samtidigt skärps i viss utsträckning reglerna om påföljder vid utevaro. Därmed betonas parternas ansvar för att målet drivs framåt samtidigt som riskerna minskar för att handläggningen drar ut på tiden genom försumlighet från parternas sida.

Utredningen har förslagit att bestämmelserna om kallelser m.m. till sammanträde för bevisupptagning utom huvudförhandling i 35 kap. 9 § RB skall upphävas. Enligt utredningen bör i stället de allmänna bestämmelserna om kallelser till sammanträde under förberedelsen i 42 kap. 12 § gälla. Regeringen ansluter sig delvis till utredningens förslag. De av utredningen åsyftade bestämmelserna om kallelser till sammanträde under förberedelsen gäller emellertid inte generellt utan endast för tingsrättsprocessen. Vissa bestämmelser i 35 kap. 9 § RB bör därför enligt regeringens mening vara kvar men hänvisa till de regler om kallelser och underlåtenhet att följa en kallelse som gäller för sammanträden under förberedelsen i allmänhet.

Vid sammanträden som endast skall behandla en rättegångsfråga skall, som redogjorts för ovan, parterna i dag inte kallas vid påföljd av tredskodom eller att käromålet annars förfaller utan i stället vid vite. Det beror på att rättegångsbalken förutsätter att i vart fall vissa rättegångsfrågor alltid måste avgöras innan målet prövas i materiellt hänseende. De frågor i ett mål som anses utgöra rättegångsfrågor har med åren blivit fler och anses numera inkludera även t.ex. intermistiska yrkanden i familjemål (jfr SOU 1982:26 s. 244). Många av dessa frågor är till sin karaktär sådana att det skäl som ansetts motivera en särbehandling av rättegångs-

frågor inte gäller. Enligt regeringen är det naturligt att parterna även i fråga om sammanträden för prövning av rättegångsfrågor i största möjliga utsträckning kallas enligt de vanliga reglerna för respektive måltyp. Om exempelvis käranden i ett dispositivt tvistemål har framställt ett yrkande om kvarstad och frågan sätts ut för att behandlas vid ett sammanträde bör tredsokodot kunna meddelas mot käranden, om han eller hon inte inställer sig till sammanträdet.

Undantag bör dock göras om det är fråga om rättegångshinder. Sådana frågor bör nämligen även i fortsättningen alltid avgöras innan någon materiell prövning av målet sker. Ett exempel är om svaranden gör invändning om att ett skiljeavtal har ingåtts mellan käranden och svaranden angående den i målet aktuella frågan. Enligt 4 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande får en domstol mot en parts bestridande inte pröva en fråga som enligt ett skiljeavtal skall prövas av skiljemän. Om rätten kallar till ett sammanträde för att pröva behörighetsfrågan och svaranden inte kommer, måste rätten ändå ta ställning till den frågan. Om svaranden i stället skulle få en tredsokodot mot sig har rätten meddelat ett avgörande i målet som kan få rättskraft och förhindra att den materiella frågan prövas på nytt. Därmed skulle avgörandet strida mot den angivna paragrafen.

Regeringen anser emellertid att påföljden mot en part som inte inställer sig till ett sammanträde för prövning av en fråga om rättegångshinder bör skärpas. Nuvarande regler innebär att en kärande som uteblir inte drabbas av någon annan påföljd än att förelagt vite döms ut. Sett ur svarandens synvinkel kan kärandens underlåtenhet att infinna sig medföra lika stora nackdelar som om käranden inte kommit till ett sammanträde under förberedelsen av vilket annat slag som helst. Samma sanktion bör i dessa fall kunna drabba käranden som den som kan drabba en kärande i ett indispositivt mål om han eller hon uteblir från ett sammanträde, nämligen att käromålet förfaller. Detta är följdriktigt eftersom frågor om rättegångshinder normalt har en indispositiv karaktär. Det är även följdriktigt att de sanktioner som gäller i indispositiva mål tillämpas gentemot svaranden, som många gånger är den som gör invändning om rättegångshinder. Det innebär att en svarande som uteblir bör kunna hämtas, om rätten finner att frågan inte kan prövas i hans eller hennes utvaro.

Mot denna bakgrund bör reglerna ändras på så sätt att kallelser till sammanträden som skall behandla andra rättegångsfrågor än sådana som gäller rättegångshinder skall utformas i enlighet med de allmänna reglerna för kallelser i mål av det slag kallelsen gäller. Om däremot en fråga som avser rättegångshinder i ett dispositivt tvistemål skall behandlas, bör kallelsen utformas i enlighet med vad som gäller för kallelser i indispositiva tvistemål.

I 44 kap. 1 § RB finns en bestämmelse om vad som gäller om båda parterna uteblir från ett sammanträde för muntlig förberedelse. Målet skall då avskrivas. Bestämmelsen är inte tillämplig om parterna uteblir från ett sammanträde för bevisupptagning eller för behandling av en rättegångsfråga. Då gäller i stället att frågan får prövas utan hinder av parternas utvaro (se 35 kap. 9 § och 44 kap. 7 §). Enligt regeringens mening bör samma bestämmelser gälla som för övriga sammanträdesfall. Bestämmelserna i 44 kap. 1 § RB bör därför ändras och omfatta samtliga sammanträden som hålls under förberedelsen.

Vad regeringen nu föreslår om påföljder vid parts eller parters utevaro från sammanträde för behandling av rättegångsfråga medför i sin tur att regeln i 44 kap. 7 § RB, om att en rättegångsfråga kan prövas utan hinder av parts utevaro, fortsättningsvis kommer att bli tillämplig framför allt om det är svaranden som uteblir, antingen från ett sammanträde i ett indispositivt mål eller från ett sammanträde i ett dispositivt mål som rör en fråga om rättegångshinder. Att svaranden t.ex. uteblir från ett sammanträde där ett interimistiskt yrkande om vårdnad skall behandlas bör alltså inte behöva hindra att frågan prövas. Denna bedömning föranleder en viss justering av paragrafens lydelse.

På motsvarande sätt bör bestämmelsen i 35 kap. 9 § RB om bevisupptagning utom huvudförhandling justeras. För det fall att en part uteblir från ett sådant sammanträde kommer – liksom i fråga om rättegångsfrågor – utrymmet för att ändå genomföra sammanträdet och ta upp bevisningen att minska, eftersom parts utevaro i högre grad än vad som är fallet i dag kommer att leda till att handläggningen av målet avslutas, antingen genom tredskodom eller att målet skrivs av.

En mera enhetlig reglering enligt vad regeringen nu föreslår innebär att en och samma sammanträdesform kan komma att behandla en rad olika frågor. Det kan därför i vissa fall finnas behov av att redan i kallelsen upplysa parterna om vad sammanträdet skall behandla. Detta gäller särskilt om sammanträdet gäller bevisupptagning utom huvudförhandling eller om endast en rättegångsfråga skall behandlas.

De nu föreslagna reglerna om kallelser bör enligt regeringens mening gälla även vid kallelse till huvudförhandling i tingsrätt. Så blir utan vidare fallet genom den hänvisning till reglerna om kallelse till sammanträde under förberedelsen som finns i 42 kap. 21 § RB.

När det gäller hovrättsprocessen är behovet av sammanträde under förberedelsen i regel mindre än vad det är i tingsrätt. Enligt 50 kap. 10 § tredje stycket RB skall ett sammanträde hållas om det behövs för en ändamålsenlig handläggning. Till skillnad från vad som är fallet i tingsrätt är en och samma sammanträdesform tillämplig oavsett om det är hela saken eller endast en rättegångsfråga som skall behandlas. Bestämmelser om kallelser till sammanträde och om påföljd för part som inte följer en kallelse återfinns i 50 kap. 16 och 21 §§ RB. Bestämmelserna innebär att parterna skall kallas till ett förberedelsesammanträde och att klaganden skall föreläggas att inställa sig till ett förberedelsesammanträde vid påföljd att överklagandet annars förfaller. Motparten kan föreläggas vite. Mot denna bakgrund saknas det enligt regeringens mening behov av förändringar motsvarande vad som nu föreslås för tingsrättsprocessen. När det gäller sammanträde för bevisupptagning utom huvudförhandling tillämpar hovrätten – liksom tingsrätten – 35 kap. 9 § RB. Detta har hittills inneburit att parterna i hovrätten har förelagts att inställa sig vid vite. Regeringen har ovan föreslagit att 35 kap. 9 § RB bör hänvisa till de regler om kallelser och underlåtenhet att följa kallelser som gäller för sammanträden under förberedelsen i allmänhet. Detta innebär en skärpning av påföljderna för en utevaro från ett sådant sammanträde även i hovrätten. Samtidigt blir reglerna i hovrätten därigenom mera enhetliga.

6.3 Sammanställningar av parternas ståndpunkter

Regeringens förslag: Reglerna om upprättande av sammanställningar av parternas ståndpunkter skärps. Om det är till fördel för handläggningen av målet skall tingsrätten i tvistemål göra en sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Tingsrätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.

Bestämmelsen om sammanställningar bör även i fortsättningen vara fakultativ såvitt gäller hovrättsförfarandet. I övrigt anpassas reglerna för hovrätten till vad som skall gälla för sammanställningar i tingsrätten.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. Förslaget innehåller dock inga ändringar av regeln om sammanställningar som görs i hovrätten. Utredningen föreslår vidare vissa terminologiska ändringar (se SOU 2001:103 s. 192–200).

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, *Huddinge tingsrätt* samt *Mariestads tingsrätt* och *Länsrätten i Mariestad*, är positiva till förslaget att det skall vara obligatoriskt att göra en sammanställning om det är till fördel för handläggningen. Förslaget avstyrks dock av en del domstolar och myndigheter, däribland *Göta hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Stockholms tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt*, *Justitiekanslern* och *Arbetsdomstolen*. De som är negativa anför bl.a. att arbetet med att upprätta sammanställningar är tidskrävande och inte heller nödvändigt i alla mål och att bestämmelsen därför även i fortsättningen bör ha en fakultativ konstruktion.

Skälen för regeringens förslag: I 42 kap. 16 § RB föreskrivs att rätten, innan förberedelsen avslutas och om det är till fördel för handläggningen, *bör* göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten.

Inledningsvis kan det konstateras att en sammanfattning är avsedd att innehålla bl.a. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Det är därför inte adekvat att, som den nuvarande lydelsen av bestämmelsen gör, tala om en ”sammanfattning”. Vad det är frågan om är i stället en sammanställning av ståndpunkterna i målet.

Som utredningen konstaterat, har systemet med sammanställningar inte kommit att ges någon mer allmän tillämpning i domstolarna. En förklaring till det kan vara bestämmelsens fakultativa konstruktion och att många domare anser att nyttan med en sammanställning ofta inte motsvarar det arbete som ett upprättande av en sådan sammanställning innebär.

Enligt regeringens mening skulle en mera frekvent användning av sammanställningar ha flera fördelar. En sammanställning ger såväl rätten som parterna en god överblick över processen och vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att målet skall bli klart för avgörande. Den skapar vidare bättre förutsättningar för en koncentrerad och effektiv huvudförhandling. Arbetet med sammanställningen tvingar parterna att precisera sina ståndpunkter. En välskrivna sammanställning kan också många gånger vara till stor hjälp vid domskrivningen.

Såsom kravet på upprättande av sammanställning i dag är utformat kan rätten låta bli att göra en sammanställning även när en sådan skulle vara till fördel för handläggningen. Detta kan bl.a. leda till att rätten, t.ex. i förhoppningen att parterna kommer att träffa en uppgörelse vid förberedelsens avslutande, avstår från att upprätta en sammanställning. Mot bakgrund av de redovisade fördelarna som finns med att upprätta en sammanställning anser regeringen att nuvarande ordning kan ifrågasättas.

Det finns därför starka skäl att, såsom utredningen föreslagit, skärpa kravet så att sammanställningar kommer till stånd oftare än i dag.

Mot utredningens förslag har bl.a. gjorts gällande att förslaget inte ligger helt i linje med ambitionen att undvika onödigt detaljerade föreskrifter som begränsar en flexibel handläggning. Enligt *Justitiekanslern* synes inriktningen mot en ökad användning av sammanställningar visserligen välmotiverad. Justitiekanslern har dock ansett att det finns anledning att utgå från att domare i allmänhet även utan skärpta regler kommer att se stora fördelar med sammanställningar och då upprätta sådana i ökad utsträckning i framtiden.

Enligt regeringens mening talar emellertid erfarenheterna av den nuvarande bestämmelsens tillämpning för att en lagändring behövs. Regeringen föreslår därför att det i rättegångsbalken föreskrivs att rätten *skall* göra en sammanställning över parternas yrkanden, och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på, om det är till fördel för handläggningen av målet. Utgångspunkten bör vara att en sammanställning upprättas successivt under förberedelsen av målet. Ett sådant förfarande är tidssparande samtidigt som det underlättar för rätten och parterna att kontinuerligt skapa sig en god överblick över processen.

För hovrättsprocessen finns en motsvarande bestämmelse om sammanställningar. Förberedelsen i hovrätten har inte samma betydelse som i tingsrätten och behovet av att upprätta en ny sammanställning i hovrätten är därför många gånger litet. Enligt regeringen saknas det mot denna bakgrund skäl att ge bestämmelsen om sammanställningar i hovrätten en obligatorisk utformning.

Föreläggande till parterna att lämna underlag för sammanställningen

Såsom påpekats av bl.a. *Svea hovrätt* får en mera frekvent användning av sammanställningar inte leda till att parterna tar ett mindre ansvar än i dag för processen. Bestämmelserna bör därför utformas så att parterna, där så är lämpligt, tar del i arbetet med att upprätta en sammanställning. I linje med detta har utredningen föreslagit att det införs en möjlighet att förelägga parterna att lämna underlag till sammanställningen.

Domstolarna har till viss del redan i dag befogenhet att begära klarlägganden av parterna på olika punkter (42 kap. 3–5 §§ och 8 § andra stycket samt 44 kap. 7 a § RB). För att med stöd av dessa bestämmelser begära klarlägganden förutsätts emellertid att parternas ståndpunkter på något sätt är oklara eller att det finns formella brister i materialet. Även med en omsorgsfull förberedelse kan processmaterialet vara svåröverskådligt och därigenom försvåra arbetet med att upprätta en sammanställning, t.ex. i komplicerade mål med ett omfattande skriftligt material. Det bör då enligt regeringens mening finnas en möjlighet för rätten att begära att parterna strukturerar sina ståndpunkter i en särskild

inlägga som ges in till rätten. Det är sedan rättens sak att göra själva sammanställningen. Regeringen föreslår därför att det införs en sådan möjlighet som utredningen har förordat.

Även hovrätten bör ges möjlighet att förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.

En terminologisk fråga

I rättegångsbalken beskrivs vad som utgör parternas ståndpunkter i ett tvistemål delvis med olika formuleringar. Utredningen – som har bedömt att detta i en del fall kan bereda problem – har därför föreslagit att vissa av de aktuella bestämmelserna ges en annan lydelse i terminologiskt hänseende.

Regeringen anser att det i och för sig är eftersträvansvärt att i största möjliga utsträckning använda en enhetlig terminologi när det gäller att beskriva vad som är parternas ståndpunkter i målet. Regeringen delar dock inte utredningens uppfattning att den bristande överensstämmelse i språkligt hänseende som i några fall råder mellan de olika bestämmelserna bereder några egentliga problem i den praktiska tillämpningen. Mot den bakgrunden kan det ifrågasättas om det är lämpligt att frångå en vedertagen terminologi. Till detta kommer att inte heller utredningsförslaget innebär att det på alla punkter åstadkoms en enhetlig terminologi. Utredningens förslag bör därför inte genomföras i denna del.

6.4 Tidsplaner

Regeringens förslag: Reglerna om upprättande av tidsplan i tingsrätt skärps. En tidsplan skall upprättas, om det inte är obehövt på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl.

Parterna åläggs att fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas. Uppstår svårigheter att hålla tidsplanen skall det genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

Utredningens förslag, såvitt avser förslaget om fortlöpande kontroll av tidsplaner, överensstämmer med regeringens. Utredningens förslag innebär däremot att bestämmelsen om upprättande av tidsplaner även fortsättningsvis skall vara fakultativ (se SOU 2001:103 s. 258–261).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser är positiva till utredningens förslag. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Malmö tingsrätt* anser att ett totalt överförande av ansvaret för vittnens och andras inställelse på parterna själva vore att föredra. *Hovrätten för Övre Norrland* är tveksam till att även domstolarna skall åläggas en underrättelseskyldighet på sätt som föreslås.

Skälen för regeringens förslag

Upprättande av en tidsplan

Möjligheterna att upprätta en tidsplan fick en uttrycklig reglering i rättegångsbalken genom en reform som skedde år 2000. Bestämmelsen, som återfinns i 42 kap. 6 § tredje stycket RB, innebär att rätten, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat skäl är obehövt, *bör* upprätta en tidsplan för handläggningen (prop. 1999/00:26, bet. 1999/00:JuU10, rskr. 1999/00:151).

Erfarenheterna visar att bestämmelsen om upprättande av tidsplan inte har fått det genomslag som var tänkt och som är önskvärt. En förklaring till detta är svårigheten med att bestämma dag för huvudförhandling, vilket måste anses vara det viktigaste inslaget i en tidsplan. Detta gäller särskilt i de mål som skall avgöras av tre domare. En annan anledning till att någon tidsplan inte har upprättats kan vara att vissa domare många gånger anser att det är ett onödigt arbete, då många mål ändå förlikas före huvudförhandlingen. *Mariestads tingsrätt* och *Länsrätten i Mariestad* har i detta sammanhang dock pekat på att många domare som har fastställt en tidsplan ser stora fördelar med det.

Som bestämmelsen om tidsplan i dag är utformad har rätten möjlighet att underlåta att upprätta en tidsplan även i de fall en sådan plan är behövt. En sådan ordning kan enligt regeringens mening ifrågasättas. En omsorgsfullt upprättad tidsplan medför en uppstramning och effektivisering av förberedelsen och ger såväl parterna som rätten en god överblick över processen och vilka åtgärder som återstår att vidta för att få målet till avgörande. Det skapar vidare förutsättningar för en snabbare handläggning.

Enligt regeringens uppfattning är det viktigt att de som ansvarar för målets handläggning arbetar upp en rutin med att upprätta tidsplaner och att domstolarnas arbetssätt och organisation anpassas till detta. Inte minst gäller det att möjliggöra bokning av tid för huvudförhandling och en brist i detta hänseende bör inte utgöra skäl att underlåta att upprätta en plan. Regeringen föreslår därför att bestämmelsen om upprättande av tidsplan justeras så att en tidsplan *skall* upprättas, om det inte är obehövt.

Fortlöpande kontroll av en tidsplan

Enligt rättegångsbalken är det domstolen som har att se till att de personer som skall höras vid en huvudförhandling också inställer sig. Det är domstolen som skall utfärda kallelser och normalt också se till att dessa delges. Det är vidare endast domstolen som kan förelägga och besluta om påföljder för en underlåtenhet att följa en kallelse. Systemet har många fördelar, inte minst med tanke på att det är domstolen som har det yttersta ansvaret när det gäller att avgöra vilka som skall vara närvarande och på vilket sätt de skall vara närvarande.

Det är ändå ingen självklarhet att det är domstolen som måste svara för kallelsearbetet. I bl.a. Danmark förekommer det att parterna i tvistemål själva kallar sina vittnen och även ser till att dessa inställer sig vid huvudförhandlingen. I Sverige har ett steg tagits i den riktningen genom införandet av bestämmelser som syftar till snabbare lagföring i brottmål. Dessa bestämmelser innebär att åklagarens behörighet att utfärda stäm-

ning och kalla till huvudförhandling utvidgats (prop. 2001/02:147, bet. 2001/02:JuU24, rskr. 2001/02:249). Som *Hovrätten för Västra Sverige* och *Malmö tingsrätt* har anfört finns det fördelar med att uppgiften att kalla vittnen och andra förhörspersoner i tvistemål läggs på parterna. Liksom utredningen anser regeringen dock att nuvarande ordning har åtskilliga fördelar och att den för närvarande inte bör ändras.

Däremot är det enligt regeringens mening viktigt att överväga i vilken utsträckning parterna i tvistemål kan åläggas ett ansvar när det gäller att kontrollera att vittnen och andra som skall vara närvarande vid en huvudförhandling inte kommer att ha förhinder. Utredningen har föreslagit att detta skall ske inom ramen för institutet med tidsplaner för handläggningen av tvistemål.

När en tidsplan upprättas, är det enligt regeringens uppfattning rimligt att domstolen och motparten kan utgå från att den part som åberopar t.ex. ett vittne också ser till att vittnet kan närvara vid den planerade huvudförhandlingen. Parten bör därför ha en sådan kontroll över sin bevisning att han eller hon håller sig informerad om förhållanden som kan innebära hinder för förhörspersoner att närvara. Genom att parterna har kontakt med de personer som åberopas som bevisning försäkras man sig om att dessa verkligen kan närvara vid bevisupptagningen. Kravet på fortlöpande kontroll kan motverka att huvudförhandlingar blir inställda med kort varsel och därmed att målets avgörande försenas.

Regeringen anser således att parternas ansvar för att målet skall kunna avgöras inom rimlig tid bör komma till tydligare uttryck. Ett lämpligt sätt att göra detta är att knyta an till tidsplanen. I rättegångsbalken bör det därför föreskrivas att parterna fortlöpande skall kontrollera att det inte finns några hinder att hålla tidsplanen. Om något hinder uppstår bör detta omgående anmälas till rätten. Om hindret ligger på domstolens sida, bör givetvis parterna underrättas. Tidsplanen kan på det föreslagna sättet utnyttjas effektivare.

7 Förberedelse i brottmål

Regeringens förslag: Kravet på särskilda skäl för att i tingsrätt hålla sammanträde för förberedelse i brottmål slopas. Ett sammanträde skall hållas, om det behövs för beredningen av målet eller av något annat skäl. Reglerna för sammanträden under förberedelsen i brottmål görs mera enhetliga.

Bestämmelserna om förberedelsen i mål om enskilt åtal ändras så att de i allt väsentligt motsvarar vad som föreslagits för förberedelsen i tvistemål.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens (se SOU 2001:103 s. 153–156).

Remissinstanserna: Förslagen kommenteras framför allt från åklagarhåll. Samtliga åklagarmyndigheter som yttrat sig är positiva till att kravet på särskilda skäl slopas. Enligt *Ekobrottsmyndigheten* finns det skäl att överväga om det bör införas ett åliggande för rätten att hålla ett förberedande sammanträde om det finns sakliga skäl för det. *Göta*

hovrätt ifrågasätter däremot om det finns något behov av den föreslagna ändringen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 45 kap. 13 § RB får rätten hålla sammanträde för förberedelse i brottmål, om det finns särskilda skäl. I vissa mål, t.ex. mål om ekonomisk brottslighet eller mål om brott mot miljölagstiftningen, kan ett förberedande sammanträde många gånger underlätta den kommande huvudförhandlingen. Bland annat i mål om ekonomisk brottslighet förekommer det att den tilltalade redovisar sin inställning till åtalet redan vid ett sammanträde under förberedelsen av målet. Detta kan föranleda att åklagarens bevisuppgift justeras. Ett exempel är att den tilltalade i ett mål om skattebrott erkänner att han eller hon kände till att det förelåg viss skattskyldighet vilket kan föranleda åklagaren att återkalla ett eller flera vittnesmål som har åberopats för att styrka just detta. En ordentlig genomgång av materialet och inställningen till åtalet vid ett sammanträde under förberedelsen av målet kan alltså i många fall leda till en smidigare huvudförhandling genom att parterna redan före denna är på det klara med varandras inställning.

Kravet på att det skall finnas ”särskilda skäl” kan emellertid leda till att ett sammanträde inte kommer till stånd trots att det kanske skulle vara till fördel för handläggningen. Regeringen föreslår därför att kravet tas bort.

Här skall nämnas att ett alternativ till sammanträde under förberedelsen ibland kan vara att en tingsrätt i enlighet med 45 kap. 10 § tredje stycket RB, förelägger den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för denna.

I likhet med vad som har föreslagits för tvistemålen del anser regeringen att reglerna för sammanträden under förberedelsen av ett brottmål i tingsrätt bör göras mera enhetliga. När det gäller sammanträden för prövning av straffprocessuella tvångsmedel bör den befintliga regleringen kring dessa dock kvarstå oförändrad. Dessa sammanträden blir ofta aktuella redan innan åtal har väckts och passar därför mindre väl att regleras i 45 kap. RB. Däremot bör sammanträden för andra rättegångsfrågor än tvångsmedel regleras i enlighet med vad som gäller för ett sammanträde enligt 45 kap. 13 § RB. Inte heller för dessa fall bör det krävas särskilda skäl för att hålla sammanträde.

Både vid prövning av rättegångsfrågor och vid bevisupptagning utom huvudförhandling bör – liksom i dag – den principen gälla att sådan prövning och upptagning av bevis får ske även om någon som kallats till ett sammanträde där detta skall äga rum uteblir.

Sammanfattningsvis anser regeringen att kravet på särskilda skäl för att få hålla ett sammanträde bör tas bort. Bestämmelsen i 45 kap. 13 § RB bör också utformas så att den träffar alla sammanträden under förberedelsen utom sammanträden som avser prövning av straffprocessuella tvångsmedel.

För hovrättsprocessen finns bestämmelser om förberedelse i brottmål i 51 kap. 10 § tredje stycket RB. Paragrafen överensstämmer i allt väsentligt med vad som gäller i tvistemål enligt 50 kap. 10 § tredje stycket RB. Det saknas enligt regeringens mening anledning att ändra dessa bestämmelser (jfr avsnitt 6.2).

I 47 kap. RB finns regler om väckande av enskilt åtal och om huvudförhandling i mål, vari sådant åtal förs. Regleringen i kapitlet bygger på att det innan enskilt åtal väcks i allmänhet inte har skett någon

förundersökning. Förberedande frågor behöver därför i de flesta fall utredas närmare. På grund härav gäller i huvudsak samma bestämmelser som enligt 42 kap. RB vid förberedelse i tvistemål. När det däremot gäller avgörandeskedet vid enskilt åtal tillämpas i huvudsak samma bestämmelser som enligt 46 kap. RB vid allmänt åtal.

Reglerna i 47 kap. RB om förberedelsen i mål om enskilt åtal bör enligt regeringens mening ändras på i allt väsentligt samma sätt som föreslagits beträffande tvistemålshandläggningen. Det innebär att reglerna om sammanträden under förberedelsen samt om kallelser och påföljder för utevaror bör göras mera enhetliga (se avsnitt 6.2). Vidare bör reglerna om upprättande av sammanställningar av parternas ståndpunkter skärpas och tingsrätten ges rätt att förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen (se avsnitt 6.3). Slutligen bör reglerna om upprättande av tidsplan i tingsrätt skärpas och parterna åläggas att fortlopande kontrollera att tidsplanen kan hållas (se avsnitt 6.4).

8 Avgörande i tvistemål

8.1 Nuvarande ordning

I tingsrätt skall tvistemål enligt huvudregeln avgöras efter huvudförhandling. Utan huvudförhandling får rätten avgöra ett mål på annat sätt än genom dom, meddela tredsdom, meddela dom med anledning av talan som medgetts eller eftergetts, stadfästa förlikning och även i annat fall meddela dom om huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och inte heller begärs av någon av parterna (42 kap. 18 § RB). Som framgår är det egentligen endast i det sistnämnda fallet som rätten prövar målet i sak utan huvudförhandling och det därmed kan bli aktuellt att göra någon form av bevisvärdering inom ramen för ett skriftligt förfarande.

I 42 kap. 20 § RB finns bestämmelser om huvudförhandling i förenklad form. Med parternas samtycke får huvudförhandling hållas i förenklad form, om målet är berett och alla som skall vara närvarande vid en vanlig huvudförhandling är på plats. En sådan huvudförhandling kan hållas i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Är saken uppenbar, behöver parternas samtycke inte inhämtas. Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som ägt rum under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses ha förekommit även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

När det gäller hovrättsprocessen får en hovrätt enligt 50 kap. 13 § RB alltid avgöra ett tvistemål utan huvudförhandling om klagandens ändringsyrkande har medgetts eller om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat. Kan saken utredas tillfredsställande, får hovrätten även i andra fall avgöra mål utan huvudförhandling, om parterna har begärt det eller ingen av parterna har haft någon invändning mot det sedan frågan tagits upp. För en prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas. Begär part att det hålls en huvudförhandling, får

hovrätten avgöra målet på handlingarna endast om det är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig.

8.2 Huvudförhandlingens centrala roll behålls

Regeringens bedömning: Huvudförhandlingen bör även i fortsättningen inta en central plats i det processrättsliga systemet. Detta bör liksom hittills komma till uttryck i rättegångsbalken. I tingsrättsprocessen bör parterna även i fortsättningen ha ett avgörande inflytande över frågan om huvudförhandling skall hållas.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att rättegångsbalken utformas så att målets avgörande efter huvudförhandling i tingsrätt inte längre framstår som huvudregel. Därutöver föreslås att möjligheterna att avgöra ett tvistemål på handlingarna utökas något. Enligt förslaget skall det i tingsrätten hållas en huvudförhandling om det behövs med hänsyn till utredningen i målet eller av något annat skäl är lämpligt eller om en part begär det och parten inte på annat sätt har fått tillfälle att muntligt utföra sin talan i tillräcklig omfattning (se SOU 2001:103 s. 156–159).

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. Förslagen tillstyrks i sin helhet av bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Huddinge tingsrätt* och *Länsrätten i Skåne län*. Enligt dessa överensstämmer den föreslagna dispositionen av bestämmelsen om huvudförhandling bättre med det faktum att de flesta tvistemål inte avgörs efter en huvudförhandling. Även *Svea hovrätt* ställer sig positiv till förslagen men framhåller värdet av att en huvudförhandling hålls även ur andra aspekter än rent utredningsmässiga, t.ex. huvudförhandlingens betydelse för den enskildes upplevelse av rättvisa samt rationalitets- och effektivitetshänsyn. Några remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* avstyrker förslaget om att huvudförhandling inte längre skall framstå som huvudregel. Flera remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Justitiekanslern*, *Arbetsdomstolen* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, avstyrker eller ställer sig i olika grad tveksamma till förslaget om att utöka möjligheterna att avgöra tvistemål på handlingarna. Bland annat *Göta hovrätt* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* anser att partens inflytande över frågan om huvudförhandling skall hållas bör vara kvar. Flera har synpunkter på den lagtekniska utformningen. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Justitiekanslern*, anser att det av lagtexten uttryckligen bör framgå att parten skall ha en rätt att muntligen lägga fram sin sak inför den eller dem som kommer att döma i målet.

Skälen för regeringens bedömning: Som framgått av redogörelsen för gällande rätt intar huvudförhandlingen en central roll vid rättskipningen i tingsrätt och hovrätt, något som i allmänhet motiveras av omsorgen om den fria bevisprövningen. Genom att målets avgörande grundas endast på det som lagts fram vid en muntlig förhandling som hålls i koncentrerad form säkerställs att bevisprövningen sker på bästa möjliga underlag. Huvudförhandlingens centrala roll i tingsrättsprocessen avseglas inte minst i 42 kap. 18 § RB.

Den nu beskrivna ordningen har enligt utredningen sådana fördelar att den bör finnas kvar. Med utgångspunkt i tillgänglig statistik har utredningen dock konstaterat att de flesta tvistemål i praktiken avgörs utan huvudförhandling. Vad det framför allt är fråga om är mål som förlikas på förberedelsestadiet och käromål som återkallas av det ena eller andra skälet. Det är heller inte ovanligt att tvister avgörs genom tredskodom eller att käromål medges, vilket gör en huvudförhandling obehövlig. Enligt utredningen kan det därför uppfattas som missvisande att ha en huvudregel om att tvistemål skall avgöras efter huvudförhandling. Utredningen har därför föreslagit att bestämmelsen i 42 kap. 18 § RB disponeras om så att ett avgörande efter huvudförhandling inte längre framstår som huvudregel. Av bestämmelsen bör enligt utredningen i stället framgå under vilka förhållanden en huvudförhandling behövs och när det bör vara möjligt med ett avgörande på handlingarna. Enligt utredningen är tanken att antalet huvudförhandlingar skall minska något och att huvudförhandling skall förbehållas de fall där det finns sakliga skäl för en sådan förhandling.

Regeringen delar utredningens uppfattning att huvudförhandlingen även i fortsättningen bör spela en central roll i rättegången. De statistiska uppgifter utredningen hänfört sig till motiverar emellertid inte i sig att bestämmelsen i 42 kap. 18 § RB justeras. Uppgifterna innefattar alla typer av avgöranden, dvs. även avgöranden som inte föregåtts av någon materiell prövning. Vad som skulle vara av intresse i detta sammanhang är i stället relationen mellan mål som avgjorts på handlingarna, exklusive de mål där valet mellan huvudförhandling och att avgöra målet på handlingarna praktiskt sett aldrig har aktualiserats, och de mål som avgjorts efter huvudförhandling.

När det gäller utredningens målsättning att minska antalet huvudförhandlingar har *Svea hovrätt* ifrågasatt utredningens antagande att målen i alla lägen skulle bli snabbare avgjorda om huvudförhandling inte hålls. Hovrätten har vidare framhållit att den ”piska” det innebär för domstolen och parterna att målen skall avgöras efter huvudförhandling inte skall underskattas och att avsaknaden av en bestämd slutpunkt för målets handläggning kan fördröja målets avgörande. Regeringen delar den uppfattningen. *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* har vidare menat att utredningens förslag riskerar att leda till tolkningsproblem och att förutsebarheten minskar. Fakultetsstyrelsen har anfört att även om den bakomliggande normen även i fortsättningen skall vara att en huvudförhandling som huvudregel skall hållas kan en neutralt utformad regel i tveksamma fall ge företräde för tolkningen att en huvudförhandling inte behöver hållas.

Regeringen instämmer i kritiken och anser att det med en neutralt utformad regel i vissa fall kan vara svårt att avgöra när en huvudförhandling skall hållas och när det kan vara tillräckligt med ett avgörande på handlingarna. Dessa svårigheter accentueras om det dessutom införs en möjlighet att ta upp muntlig bevisning utom huvudförhandling för att målet därefter skall kunna avgöras på handlingarna, något som regeringen föreslår i avsnitt 11.1.2.

Sammanfattningsvis anser regeringen att huvudregeln i rättegångsbalken även i fortsättningen bör vara att tvistemål i tingsrätt skall avgöras

efter huvudförhandling. Utredningen förslag i denna del bör alltså inte genomföras.

Partens rätt till en huvudförhandling

Utredningens förslag innebär vidare vissa inskränkningar i parternas inflytande över frågan om det skall hållas en huvudförhandling. Om tingsrätten skall avgöra målet i sak, skall enligt nuvarande regler en huvudförhandling alltid hållas om det begärs av någon av parterna. Det är alltså fråga om en absolut rätt till huvudförhandling. Utredningen har i stället föreslagit att en parts begäran om huvudförhandling – i andra fall än där det behövs med hänsyn till utredningen eller är lämpligt av andra skäl – skall tillmötesgå endast om parten inte på annat sätt har fått tillfälle att muntligt utföra sin talan i tillräcklig omfattning, t.ex. vid ett sammanträde under förberedelsen. Förslaget skall enligt utredningen ses mot bakgrund av att muntliga moment kan föras in i rättegången även om målet inte avgörs vid en huvudförhandling. Om ett sammanträde har hållits under förberedelsen och parterna vid detta angett sina yrkanden och grunder och kanske även argumenterat i rättsligt hänseende bör en part enligt utredningen inte kunna genomdriva en huvudförhandling, om inte några andra sakliga skäl gör det nödvändigt att hålla en sådan förhandling.

Av artikel 6 i Europakonventionen framgår bl.a. att var och en skall, vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling. Detta innebär en rätt till muntlig förhandling. Utredningen har också konstaterat att parten enligt konventionen har en ovillkorlig rätt att lägga fram sin sak muntligt inför den domstol som har att döma i målet men har ansett att detta inte med nödvändighet måste ske vid en huvudförhandling. Det väsentliga är enligt utredningen att parten aldrig får berövas rätten att muntligen vid en offentlig förhandling lägga fram sin sak inför den eller dem som skall döma i målet. Om detta sker vid ett sammanträde under förberedelsen eller vid en huvudförhandling, kan enligt utredningen inte tillmätas avgörande betydelse.

Regeringen kan se fördelar med utredningens förslag. Framför allt är det ägnat att förhindra att den ena parten medvetet fördröjer processen genom att i illojalt syfte begära en huvudförhandling som inte är sakligt motiverad. Från andra utgångspunkter framstår dock förslaget som mer problematiskt. Som framhållits av några remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt* och *Hovrätten för Övre Norrland*, kan den föreslagna regeln komma att bli svårtillämpad. Det gäller framför allt bedömningen av om det som parten lagt fram muntligt vid förberedelsen är tillräckligt för att hans eller hennes rätt till muntlig förhandling enligt Europakonventionen skall vara tillgodosedd. Som poängterats av *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* kan målet, efter det att ett sammanträde har hållits under förberedelsen, komma i ett nytt läge och parten kan då vilja muntligen argumentera utförligare och i andra avseenden än vad han eller hon gjort under förberedelsen. I ett sådant fall torde parten ofta kunna anföra goda skäl för att en begäran om huvudförhandling skall bifallas. Utrymmet för att tillämpa en regel som den föreslagna torde därför vara litet. Till detta kommer, vilket påtalats av bl.a. *Justitie-*

kanslern, att regeln förutsätter att det är samma domare som deltar vid förberedelsesammanträdet som sedan fattar det slutliga avgörandet i målet, något som ytterligare är ägnat att begränsa den praktiska betydelsen av förslaget. Mot denna bakgrund anser regeringen att såväl rättssäkerhetsskäl som effektivitetshänsyn talar för att parterna även i fortsättningen skall ha en absolut rätt till huvudförhandling i tingsrätten när målet är tvistigt. Utredningens förslag bör alltså inte genomföras i denna del.

Hovrättsprocessen

Utredningen har inte haft i uppdrag att överväga ändringar som gäller specifikt för hovrättsprocessen. Något förslag om ändrade regler för huvudförhandling i hovrätt har följaktligen inte lämnats. Inte heller i promemorian har det föreslagits några ändringar av reglerna om huvudförhandling i hovrätt. Regeringen har därför inte underlag att föreslå några ändringar i detta avseende. Genom de nya regler för presentation av muntlig bevisning i hovrätt som regeringen föreslår i avsnitt 12.5 kommer emellertid utrymmet för att i hovrätt avgöra ett mål utan huvudförhandling i praktiken ändå att öka något.

9 Avgörande i brottmål

9.1 Nuvarande ordning

Enligt gällande rätt kan ett brottmål i tingsrätt avgöras utan huvudförhandling endast i vissa speciella fall. Utan huvudförhandling kan tingsrätten meddela dom när åklagaren har lagt ned åtalet på grund av bristande bevisning och den tilltalade, enligt 20 kap. 9 § RB, yrkar frikännande dom. Tingsrätten kan även meddela frikännande dom utan huvudförhandling när en målsägande har ansökt om stämning men hans eller hennes framställning inte innefattar laga skäl för åtalet eller om det annars är uppenbart att åtalet är ogrundat (47 kap. 5 § RB). Vidare kan tingsrätten, om den finner att det är uppenbart att åklagaren inte är behörig att väcka åtal eller om det finns något annat rättegångshinder som innebär att ansökan inte kan tas upp till prövning, avvisa stämningsansökan enligt 45 kap. 8 § RB och därigenom avgöra målet utan huvudförhandling. Av dessa fall är det endast vid en tillämpning av 47 kap. 5 § RB som rätten gör någon egentlig prövning av den tilltalades skuld. Någon motsvarighet till den möjlighet som finns att avgöra ett tvistemål i tingsrätt på handlingarna efter en prövning i sak finns därutöver inte för brottmålsdel.

En möjlighet att avgöra ansvarsfrågan utan huvudförhandling finns emellertid inom ramen för reglerna om strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot. Reglerna för dessa summariska straffprocesser finns i 48 kap. RB och innebär att frågan om ansvar för vissa brott som hör under allmänt åtal får tas upp av åklagare genom strafföreläggande eller av polisman genom föreläggande av ordningsbot. Båda förfarandena

innebär att den misstänkte föreläggs ett straff för godkännande omedelbart eller inom viss tid. Ett strafföreläggande kan avse vissa bötesstraff eller, under särskilda förhållanden, villkorlig dom, eventuellt i förening med böter. Ordningsbot kan föreläggas endast i form av en penningbot. Ett föreläggande av ordningsbot eller ett strafföreläggande som har godkänts av den misstänkte gäller som en dom som har vunnit laga kraft. Godkänns inte föreläggandet, väcks normalt åtal enligt vanliga regler.

Frågan om avgörande av brottmål utan huvudförhandling bör också ses i ljuset av möjligheterna att avgöra ett sådant mål vid huvudförhandling i den tilltalades utvaro. Kan saken utredas tillfredsställande, får målet, enligt 46 kap. 15 a § RB, under vissa närmare angivna villkor avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit. Om den tilltalade inte har erkänt, är dock utrymmet för att ta upp muntlig bevisning och avgöra målet förhållandevis litet.

Även i hovrätten är utrymmet för att avgöra brottmål utan huvudförhandling relativt begränsat. Hovrätten får avgöra sådana mål utan huvudförhandling först och främst om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat. Kan saken utredas tillfredsställande, får dessutom målet i vissa särskilt angivna fall avgöras utan huvudförhandling. Det gäller om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån eller om endast den tilltalade har överklagat och hans eller hennes ändringsyrkande godtas av motparten. Det gäller vidare om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller ådöma honom eller henne påföljd eller döma till annan påföljd än böter och villkorlig dom eller sådana påföljder i förening. Det gäller slutligen om parterna har begärt att målet skall avgöras utan huvudförhandling eller om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta. För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas. Begär en part huvudförhandling, skall en sådan hållas om det inte är uppenbart obehövligt (51 kap. 13 § RB).

9.2 Kravet på huvudförhandling i brottmål mjukas upp

Regeringens förslag: Det införs en möjlighet att i tingsrätten avgöra vissa brottmål på handlingarna. En huvudförhandling skall inte behöva hållas, om det saknas anledning att döma någon till annan påföljd än böter och en förhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet. Avser åtalet någon som är under arton år, skall dock huvudförhandling alltid hållas.

Har åklagaren några önskemål om hur målet skall handläggas, bör dessa anges i stämningsansökan.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens, fränsett att utredningen inte gör något uttryckligt undantag för mål med unga lagöverträdare (se SOU 2001:103 s. 159–164).

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som särskilt kommenterat förslaget, däribland *JO*, *Svea hovrätt*, *Domstolsverket*, *Riksåklagaren*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Sveriges advokatsamfund*, tillstyrker att det införs en möjlighet att avgöra brottmål på handlingarna. Detsamma gäller flertalet av de åklagarmyndigheter som yttrat sig över

förslaget. Flera, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Riksåklagaren* och ett antal åklagarmyndigheter, framhåller dock att mål med unga lagöverträdare även i fortsättningen alltid bör avgöras efter en huvudförhandling. Förslaget avstyrks av *Malmö tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten i Malmö*, bl.a. med motiveringen att utrymmet för att avgöra ett brottmål utan huvudförhandling om den tilltalade förnekar brott i praktiken kommer att vara mycket litet. Några remissinstanser anser att det bör krävas ett uttryckligt samtycke från den tilltalade för att målet skall kunna avgöras utan huvudförhandling. Enligt *Hovrätten över Skåne och Blekinge* bör möjligheten att avgöra brottmål utan huvudförhandling begränsas till mål där den tilltalade har erkänt gärningen. Enligt *Brottsoffermyndigheten* bör huvudförhandling kunna avvaras även i mål där det inte finns anledning att döma till annat än högst sex månaders fängelse. *Åklagarkammaren i Jönköping* anser att även villkorlig dom bör kunna dömas ut utan huvudförhandling.

Skälen för regeringens förslag: Som framgått ovan finns det i dag inga möjligheter att i tingsrätt vid allmänt åtal avgöra ett brottmål på handlingarna efter en prövning av den tilltalades skuld. Under förutsättning att ett mål ändå kan utredas tillfredsställande, finns det däremot en möjlighet att under vissa förhållanden avgöra brottmål i sak trots att den tilltalade uteblir från huvudförhandlingen i tingsrätten. En huvudförhandling måste emellertid alltid hållas. Enligt utredningen finns det ett antal mål som i stället skulle kunna avgöras genom ett rent skriftligt förfarande utan att kvaliteten på avgörandet försämras. Regeringen instämmer i den bedömningen. Förekommer det ingen muntlig bevisning som behöver tas upp vid en huvudförhandling och kan målet utredas tillfredsställande utan att den tilltalade hörs muntligt inför domstolen, saknas det ofta anledning att hålla en huvudförhandling. En sådan slutsats har ett stort stöd bland remissinstanserna. Särskilt de åklagarmyndigheter som yttrat sig över förslaget är positiva till möjligheterna att avgöra vissa brottmål på handlingarna.

Det bör således öppnas för en möjlighet att kunna avgöra vissa brottmål i sak utan huvudförhandling. En förutsättning för att ett avgörande på handlingarna skall kunna komma i fråga är att en huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har ansett att detta bör innebära att möjligheterna att avgöra brottmål på handlingarna begränsas till erkända mål. I likhet med vad som gäller vid handläggning i den tilltalades utevaro anser dock regeringen att det saknas skäl för en sådan begränsning. I stället får denna fråga, på samma sätt som sker för tvistemål, framför allt bedömas utifrån vilken utredning och bevisning som skall presenteras i målet och vilket behov av en muntlig förhandling som därvid finns. Vidare bör det krävas att den tilltalade kan förväntas ta till vara sin rätt – t.ex. föra fram sina synpunkter eller åberopa bevisning – lika väl i skrift som vid en huvudförhandling. I övrigt kan den praxis som utvecklats kring möjligheterna att avgöra mål i den tilltalades utevaro vara vägledande.

En annan förutsättning för att ett brottmål skall kunna avgöras på handlingarna bör enligt regeringens mening vara att det inte är aktuellt att döma till någon mera ingripande påföljd. Det finns remissinstanser, bl.a. *Brottsoffermyndigheten*, som har ansett att både fängelse och villkorlig dom borde kunna dömas ut utan huvudförhandling. Regeringen anser att

detta för närvarande skulle föra för långt. Som utredningen har föreslagit är det i stället rimligt att gränsen dras vid mål i vilka det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter. Om också andra påföljder ingår i straffskalan för det aktuella brottet bör dock inte ha någon betydelse. Det avgörande bör vara den påföljd som kan bli aktuell att döma ut i det enskilda fallet. Med detta synsätt kan t.ex. vissa mål om snatteri, skadegörelse, olovlig körning, rattfylleri och brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål komma att avgöras utan huvudförhandling.

Av framför allt rättssäkerhetsskäl och för att den enskilde skall uppleva att han eller hon får en rättvis rättegång bör en huvudförhandling enligt regeringens mening vidare alltid hållas om en part begär det. En remissinstans har ansett att det bör uppställas ett krav på uttryckligt samtycke från den tilltalade för att målet skall kunna avgöras utan huvudförhandling. Regeringen delar inte den uppfattningen. På motsvarande sätt som gäller om målet kan komma att avgöra i den tilltalades utevaro bör i stället den tilltalade, om målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling, upplysas om det och om sin rätt till muntlig förhandling. En bestämmelse om detta bör tas in i rättegångsbalken. Upplysningen kan lämpligen sändas ut i samband med stämningen.

Även om en huvudförhandling inte behövs av utredningsskäl eller inte begärs av någon av parterna kan det enligt utredningen finnas andra skäl som talar för att en huvudförhandling bör hållas. Utredningen nämner som exempel massmedialt mycket uppmärksammade mål. Som ett annat exempel nämner utredningen vissa ungdomsmål där det kan vara av vikt för domstolen att ha en direkt och personlig kontakt med den tilltalade. Utredningen har därför föreslagit en bestämmelse om att huvudförhandling alltid skall hållas, om det är påkallat av något annat skäl.

Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Övre Norrland* och *Justitiekanslern*, har ställt sig avvisande till att en omfattande massmediebevakning i målet skall kunna utgöra ett självständigt skäl till att hålla huvudförhandling. Regeringen delar den uppfattningen. För det första torde det vara relativt sällsynt att bötesmål tilldrar sig något större intresse från massmedias och allmänhetens sida. Det kan därför ifrågasättas om det finns något behov av en reglering som träffar en sådan situation. För det andra kan det på ett principiellt plan ifrågasättas om hänsyn bör tas till omständigheter som ligger helt utanför processen. Enligt regeringen är det inte rimligt att mot parternas vilja sätta ut målet till huvudförhandling, trots att det inte är motiverat av utredningsskäl eller partshänsyn. Någon bestämmelse av det slag som utredningen har föreslagit bör därför inte införas.

I likhet med flera av remissinstanserna, bl.a. *Riksåklagaren* – anser regeringen att det bör göras ett uttryckligt undantag i lag för mål med unga lagöverträdare. Att den unge får sammanträffa personligen med företrädare för rättsväsendet tjänar ett viktigt pedagogiskt syfte och är också en bärande tanke bakom flera av bestämmelserna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Är den tilltalade under 18 år, bör en huvudförhandling därför alltid hållas.

För att underlätta för domstolen vid bedömningen av om ett mål lämpar sig för ett avgörande på handlingarna bör åklagaren redan i stämningsansökan ange om huvudförhandling kan behövas. Även för den

tilltalade kan det vara av värde att känna till åklagarens uppfattning i denna fråga på ett så tidigt stadium som möjligt. I rättegångsbalken bör därför föreskrivas att åklagaren i stämningsansökan bör ange om han eller hon har några önskemål om hur målet skall handläggas.

I tvistemål skall parterna, innan ett mål avgörs utan huvudförhandling, beredas tillfälle att skriftligen slutföra sin talan, om de inte redan kan anses ha gjort det. Detsamma bör enligt regeringens mening gälla i brottmål. En bestämmelse om detta bör tas in i rättegångsbalken.

10 Hänvisningar till handlingar vid en huvudförhandling

10.1 Nuvarande ordning

Enligt 43 kap. 5 § och 46 kap. 5 § RB skall ett sammanträde för huvudförhandling vara muntligt. Bestämmelserna gäller även för huvudförhandling i högre rätt (50 kap. 17 §, 51 kap. 17 § och 55 kap. 15 § RB). Kravet på muntlighet innebär att processmaterialet skall läggas fram i muntlig form.

Muntlighetskravet är dock inte absolut. Parterna får ge in och läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden, om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för utredningen. Vidare får vad en part anført under förberedelsen i tvistemål och som finns dokumenterat i akten läsas upp, om de uppgifter parten lämnar vid huvudförhandlingen avviker från tidigare lämnade uppgifter eller parten underlåter att yttra sig eller det i övrigt finns särskilda skäl (43 kap. 7 § tredje stycket RB). Dessutom kan en tidigare förhørsutsaga under liknande omständigheter få läsas upp vid ett förhör som hålls i bevisyfte (36 kap. 16 § andra stycket och 37 kap. 3 § första stycket RB). Vid en huvudförhandling i tvistemål och brottmål som hålls trots att en part inte är närvarande, skall rätten – i den mån det behövs – se till att det ur handlingarna läggs fram vad han eller hon har anført (43 kap. 7 § fjärde stycket och 46 kap. 6 § tredje stycket RB). Bestämmelserna gäller även i högre rätt (50 kap. 18 §, 51 kap. 18 § och 55 kap. 15 § RB).

Har huvudförhandling hållits, får domen grundas endast på det som har förekommit vid den förhandlingen (17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § RB). Reglerna innebär – sedda tillsammans med kravet på muntlighet – att rätten, när huvudförhandling har hållits, inte får lägga något annat till grund för sitt avgörande än det som sagts vid förhandlingen.

Ett praktiskt viktigt undantag från kravet på muntlighet och omedelbarhet finns för skriftliga bevis. Enligt 43 kap. 8 § och 46 kap. 7 § RB får tingsrätten besluta att skriftliga bevis skall anses som upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Det får endast ske om båda parterna medger det, om rättens ledamöter tagit del av bevisen och om det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna. Bestämmelserna är tillämpliga endast på det som enligt rättegångsbalken utgör skriftliga bevis och alltså inte på annan bevisning i skriftlig form, t.ex.

sakkunnigutlåtanden. Bestämmelserna gäller även i högre rätt (50 kap. 17 §, 51 kap. 17 § och 55 kap. 15 § RB).

Hålls huvudförhandling i tvistemål i förenklad form enligt 42 kap. 20 § andra stycket RB, anses vad som ägt rum under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades ha ägt rum även vid huvudförhandlingen utan att det behöver ha upprepats vid denna. En förutsättning för att materialet skall få läggas till grund för domen är emellertid att det har lagts fram muntligt vid sammanträdet under förberedelsen. Det är alltså inte möjligt att grunda avgörandet på handlingar som parterna hänvisat till under förberedelsen utan att närmare ha gått in på dem muntligen. Endast det som har sagts vid en huvudförhandling eller vid ett sammanträde som närmast föregått en huvudförhandling i förenklad form enligt 42 kap. 20 § andra stycket RB kan alltså läggas till grund för domen.

10.2 Kravet på muntlighet mjukas upp

Regeringens förslag: Vid en huvudförhandling får, om rätten finner det lämpligt, processmaterial presenteras genom hänvisningar till handlingar i målet. Slutanföranden skall dock även i fortsättningen alltid hållas i muntlig form.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens (se SOU 2001:103 s. 182–192).

Promemorians förslag: För hovrättsprocessens del föreslås att rätten får besluta att den överklagade domen och handlingar som har legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller delvis skall anses vara framlagda vid huvudförhandlingen utan att de har lästs upp eller spelats upp vid förhandlingen. Parternas skall underrättas om beslutet innan huvudförhandlingen avslutas (se Ds 2001:36 s. 114–120).

Remissinstanserna: Utredningens förslag får ett positivt bemötande från remissinstanserna. Flera poängterar dock att muntlighet även i fortsättning bör vara huvudregel och att möjligheterna att hänvisa till skriftliga handlingar bör användas med försiktighet, särskilt i brottmål. Enligt bl.a. *Riksåklagaren* och flera åklagarmyndigheter bör till de muntliga inslagen i domstolarnas handläggning av brottmål även i fortsättningen höra yrkanden, motpartens inställning och åklagarens gärningsbeskrivning. *Stockholms tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten i Göteborg* anser att också sakframställningen i allmänhet bör hållas i muntlig form. Enligt *Åklagarmyndigheten i Umeå* bör, såvitt gäller brottmål, möjligheterna att hänvisa till handlingar begränsas till speciella fall, t.ex. omfattande mål om ekonomisk brottslighet eller mål som rör komplicerade tekniska förhållanden. Förslaget avstyrks i sin helhet av *Huddinge tingsrätt*.

Även promemorians förslag får ett positivt bemötande från remissinstanserna. Några remissinstanser anser dock att det inte bör genomföras utan ytterligare överväganden och samordning med utredningens förslag. *Göta hovrätt* uttrycker viss tveksamhet till förslaget att en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör skall kunna bli process-

material i hovrätten genom en hänvisning till inspelningen eller uppteckningen.

Flera remissinstanser framför synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslagen.

Skälen för regeringens förslag

Reformbehovet

I likhet med utredningen och flertalet remissinstanser anser regeringen att muntlighetsprincipen även i fortsättningen bör spela en central roll när det gäller formerna för hur processmaterialet presenteras för domstolen vid en huvudförhandling. En muntlig handläggningsform skapar normalt det bästa underlaget för en riktig bevisvärdering samtidigt som den underlättar för rätten och parterna att uppfatta vad som utgör processmaterial.

Som utredningen har konstaterat finns det dock fall där en strikt tillämpning av kravet på muntlighet leder till att förfarandet blir tungrott, tidsödande och kostnadskrävande samtidigt som det kan försvåra för rätten och parterna att tillgodogöra sig vad parterna anför till stöd för sin talan. I stora eller komplicerade mål med ett omfattande skriftligt processmaterial torde det många gånger vara mycket svårt för såväl parterna som rätten att tillgodogöra sig materialet endast på grundval av det som sägs vid huvudförhandlingen. Det är därför ofta en förutsättning för att rättegången skall kunna genomföras på ett bra sätt att de inblandade går igenom det skriftliga materialet mycket noga redan före huvudförhandlingen. Så sker också regelmässigt. Som har påpekats av flera av remissinstanserna, bl.a. *Mariestads tingsrätt* och *Länsrätten i Mariestad* samt *Domstolsverket*, skulle det vara en fördel om huvudförhandlingen i dessa fall kunde fokusera på den muntliga bevisningen och sådana frågor som rätten eller parterna vill lyfta fram särskilt vid en muntlig genomgång. Det skulle öka möjligheterna för rätten och parterna att tillgodogöra sig processmaterialet samtidigt som den tid som går åt till själva huvudförhandlingen skulle kunna kortas.

I mål av detta slag – stora och komplicerade mål med ett omfattande skriftligt material – skulle ett system som tillåter hänvisningar till skriftliga handlingar uppenbarligen ha betydande fördelar. Bland annat vissa mål om ekonomisk brottslighet eller mål med tekniska inslag, såsom miljö- eller patentmål, har lyfts fram särskilt av remissinstanserna. Det innebär dock inte att ökade möjligheter att hänvisa till material som tillkommit under förberedelsen skulle vara utan betydelse även i andra typer av mål. I mål där enskilda som processar utan ombud har svårigheter att uttrycka sig muntligen inför rätten och lägga fram sin sak omedelbart vid huvudförhandlingen skulle det många gånger kunna underlätta genomförandet av huvudförhandlingen om det var möjligt att hänvisa till t.ex. ett protokoll från en muntlig förberedelse eller en sammanställning av parternas ståndpunkter som rätten gjort enligt 42 kap. 16 § RB. Men även i brottmål torde det i en del fall finnas fördelar med att ersätta vissa muntliga moment med en hänvisning till handlingar, framför allt när skriftlig bevisning och olika former av sakkunnigutlåtanden skall läggas fram samt när viss utredning om den tilltalades personliga förhållanden skall gås igenom.

Vad som nu har sagts talar enligt regeringens mening för en viss uppmjukning av kravet på muntlighet.

Närmare om förutsättningarna för att hänvisa till handlingar

Utredningen har föreslagit att olika slag av framställningar vid huvudförhandlingen med rättens tillstånd skall kunna göras genom hänvisningar till handlingar i målet. Det gäller yrkanden, redovisning av ståndpunkter, utvecklande av talan, presentation av bevisning i skriftlig form och, i brottmål, genomgång av den tilltalades personliga förhållanden. Förslaget gäller samtliga tre instanser.

När det gäller brottmålsprocessen har flera remissinstanser, bl.a. *Riksåklagaren* och flera åklagarmyndigheter, anfört att möjligheterna att hänvisa till skriftliga handlingar bör användas med särskild försiktighet. Regeringen delar den bedömningen. Medan rättskipningen i tvistemål i princip innebär att det allmänna ställer viss verksamhet till enskildas förfogande för tvistlösning, kännetecknas brottmålsprocessen på ett helt annat sätt av maktutövning mot enskilda. För den enskildes upplevelse av en rättvis rättegång är det av stor betydelse att förfarandet är lättbegripligt och överskådligt. Även om den tilltalade företräds av en försvarare får det inte råda någon tvekan om att den tilltalade själv förstår vad anklagelserna innebär. Flertalet brottmål torde avgöras enklast och bäst efter en huvudförhandling med övervägande muntliga inslag, i vart fall i första instans.

Mot denna bakgrund har bl.a. *Riksåklagaren* ansett att till de muntliga inslagen i brottmålsrättegången även i fortsättningen bör höra presentationen av yrkandet, gärningsbeskrivningen och motpartens inställning. *Stockholms tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten i Göteborg* har gjort gällande att också sakframställningen i allmänhet bör presenteras i muntlig form. Regeringen är i och för sig av samma uppfattning. Enligt regeringen saknas det dock anledning att uttryckligen undanta dessa moment i förhandlingen från möjligheterna att ersätta en muntlig föredragning med en hänvisning till handlingar i målet. Det bör i stället överlämnas till domstolarna att i det enskilda fallet avgöra när en hänvisning till handlingar kan vara lämplig.

Göta hovrätt har ställt sig tveksam till att det skall vara möjligt att vid en huvudförhandling i högre rätt lägga fram muntlig bevisning som inte skall tas upp på nytt enbart genom en hänvisning till förhörsuppgifterna såsom de dokumenterats av tingsrätten. Regeringen delar inte den uppfattningen. Möjligheten att ersätta den muntliga presentationen med hänvisningar till handlingar bör ges en så generell utformning som möjligt. Det finns inte skäl att undanta muntlig bevisning från denna möjlighet. Det bör därför, om rätten finner det lämpligt i det enskilda fallet, vara möjligt att hänvisa även till ljud- och bildupptagningar eller skriftliga referat av tidigare upptagen muntlig bevisning.

Utredningen har även övervägt i vilken mån parternas muntliga slutanförenden bör kunna ersättas helt eller delvis genom en hänvisning till en skriftlig framställning. Utmärkande för slutanförendet är att det utgör ett nytt moment i processen som parterna och rätten av naturliga skäl inte har kunnat ta del av i förväg. Innehållet i slutanförendet baseras i hög grad på de omständigheter och uppgifter som framkommit under

huvudförhandlingen. Det gäller framför allt den muntliga bevisningen. Det är heller inte ovanligt att slutanförändena följs av en viss ordväxling mellan parterna i form av repliker på varandras anföranden. Mot denna bakgrund har utredningen ansett att detta moment i processen lämpar sig mindre väl för att kunna ersättas av en hänvisning till en skriftlig framställning. Regeringen instämmer i den bedömningen.

Sammanfattningsvis anser regeringen att det i de bestämmelser i rättegångsbalken som anger huvudförhandlingens innehåll och yttre förlopp bör anges att vad parterna anför under huvudförhandlingen i form av yrkanden, inställningar och utvecklande av talan bör kunna ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt. Det bör vidare vara möjligt att presentera skriftlig bevisning eller tidigare upptagen muntlig bevisning genom hänvisning till den skriftliga bevisningen respektive en ljud- eller videoupptagning. I brottmål bör det dessutom vara möjligt att presentera utredning om den tilltalades personliga förhållanden genom hänvisning till handlingarna. I huvudsak samma regler bör gälla för samtliga tre domstolsinstanser.

Vissa frågor om offentlighet och sekretess

Några remissinstanser har pekat på de konsekvenser förslagen har för offentlighetsprincipens genomslag vid huvudförhandlingen. Bland annat *Justitiekanslern* har betonat vikten av att domstolen genom en flexibel handläggning ser till att allmänhetens möjligheter att följa förloppet vid en huvudförhandling och ha insyn i processmaterialet inte begränsas av att parterna tillåts hänvisa till skriftligt material.

Enligt regeringen innebär förslaget om en uppmjukning av muntlighetskravet inte någon egentlig inskränkning i allmänhetens möjligheter att ta del av det material som domstolen grundar sitt avgörande på. Genom möjligheterna att ta del av handlingarna i domstolens akt säkerställs allmänhetens insyn i rättskipningen. Inte desto mindre finns det anledning att vara uppmärksam på att möjligheterna att ta del av processmaterialet vid en huvudförhandling där hänvisningar till skriftliga handlingar förekommer kan komma att ställa högre krav på aktivitet från allmänhetens sida. Av det skälet kan det i speciella fall, framför allt i uppmärksammade mål med ett stort allmänintresse, finnas anledning för rätten att med stöd av 16 § tredje stycket avgiftsförordningen (1992:191) tillhandahålla avgiftsfria kopior av vissa av de handlingar parterna hänför sig till under förhandlingen.

En annan aspekt som har lyfts fram av utredningen hänger samman med reglerna om en offentlig förhandlings inverkan på uppgifter som är belagda med sekretess enligt sekretesslagen. Enligt 12 kap. 3 § första stycket sekretesslagen (1980:100) upphör sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättskipande verksamhet att gälla i målet eller ärendet om uppgiften läggs fram vid en offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Frågan är om en uppgift som en part eller rätten hänvisat till vid huvudförhandlingen skall anses förebringad på sätt som avses i sekretesslagen.

Enligt förarbetena till sekretesslagen anses en handling förebringad vid förhandlingen, om den i något sammanhang har åberopats eller lämnats muntligen under förhandlingen och alltså ingår i processmaterialet. Har

handlingen inte lästs upp eller åberopats är uppgifterna i handlingen inte att anses som förebringade (prop. 1979/80:2 s. 304 f.). Av detta torde följa att alla uppgifter som ingår i handlingar som parterna – eller rätten – hänvisar till vid förhandlingen och som utgör processmaterial får anses, i sekretesslagens mening, förebringad vid förhandlingen. Det innebär att sekretessbelagda uppgifter blir offentliga om parterna hänvisar till dem vid en offentlig förhandling även om uppgifterna inte läggs fram muntligen. Ett framläggande av uppgifter bör, vad gäller frågan om offentlighet, hanteras på samma sätt oavsett om uppgifterna läggs fram muntligt eller genom en hänvisning till handlingar. Om en handling som innehåller sekretessbelagda uppgifter inte skall bli offentliga krävs alltså att även hänvisningen till uppgifterna eller den handling som innehåller uppgifterna görs inom stängda dörrar. Enligt regeringens mening finns det inte något behov av att särskilt lagreglera denna fråga.

11 Vissa frågor om bevisning

11.1 Bevisupptagning utom huvudförhandling

11.1.1 Nuvarande ordning

När det gäller bevisupptagning är huvudregeln att bevisning skall tas upp omedelbart vid en huvudförhandling. En part, ett vittne eller någon annan som skall höras i bevissyfte skall alltså lämna sin berättelse direkt och omedelbart inför den eller dem som skall döma i målet. Därigenom säkerställs att bevisningen presenteras för domstolen i bästa möjliga form. I 35 kap. 8 § RB föreskrivs att om huvudförhandling hålls skall bevisningen tas upp vid denna, om inte bevisningen får tas upp utom huvudförhandling enligt de särskilda reglerna för det. Att en huvudförhandling i princip skall hållas om det finns muntlig bevisning följer såvitt gäller tvistemål indirekt av reglerna om huvudförhandling i 42 kap. 18 § och 50 kap. 13 § RB jämfört med reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandling i bl.a. 36 kap. 19 § RB. För brottmål grundade på allmänna åtal finns med nuvarande regler överhuvudtaget inga möjligheter att avgöra ett mål på handlingarna efter en egentlig prövning i sak av den tilltalades skuld.

Reglerna om att bevisningen skall tas upp vid huvudförhandlingen är emellertid inte utan undantag. Redan vid rättegångsbalkens tillkomst förutsågs att det kunde uppstå situationer som gjorde det nödvändigt att ta upp bevisningen vid ett annat tillfälle än vid huvudförhandlingen. Efter en lagändring år 1987, som något vidgade möjligheterna att ta upp bevisning utom huvudförhandling, föreskrivs i 36 kap. 19 § första stycket RB att ett förhör med ett vittne får äga rum utom huvudförhandling om det inte är möjligt för vittnet att infinna sig vid huvudförhandlingen eller om en inställelse vid förhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen (prop. 1986/87:89, bet. 1986/87:JuU31, rskr. 1986/87:278). Bestämmelsen gäller även för förhör med parter och målsägande som inte för talan samt för förhör med sakkunniga. I 38 kap.

6 § och 39 kap. 2 § RB finns för skriftlig bevisning och syn motsvarande regler om bevisupptagning utom huvudförhandling.

Har bevisning tagits upp utom huvudförhandling, skall den tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns några hinder mot att ta upp bevisningen på nytt (35 kap. 13 § första stycket RB). Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på annat lämpligt sätt. Det sker i allmänhet genom att förhöret återges genom en uppspelning av domstolens ljudupptagning.

11.1.2 Ökade möjligheter till bevisupptagning utom huvudförhandling

Regeringens förslag: Bevisupptagning får ske utom huvudförhandling, om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

Utredningens förslag innebär att det i rättegångsbalken föreskrivs att förhör får äga rum utom huvudförhandling om det kan antas att ett nytt förhör inte behöver hållas vid huvudförhandlingen eller att målet kan komma att avgöras utan en sådan förhandling. Utredningen föreslår även att ett förhör skall kunna hållas utom huvudförhandling när rätten skall besluta i en fråga som skall prövas på nytt vid målets avgörande, om det finns synnerliga skäl eller är tillåtet enligt särskilda bestämmelser (se SOU 2001:103 s. 212–223).

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, däribland *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Stockholms tingsrätt*, *Länsrätten i Stockholms län*, *Domstolsverket* och *Sveriges advokatsamfund*, välkomnar en uppmjukning av reglerna men anser att utredningens förslag går för långt. Framför allt görs gällande att det tydligare bör framgå att bevisupptagning utom huvudförhandling är ett undantag från huvudregeln om att muntlig bevisning skall tas upp vid en huvudförhandling. *Göta hovrätt* och *Arbetsdomstolen* avstyrker att det införs en särskild möjlighet att avstå från huvudförhandling när det förekommer muntlig bevisning. Även *Hovrätten för Västra Sverige* är tveksam till att bevisning tas upp utom huvudförhandling enbart för att målet sedan skall kunna avgöras på handlingarna. *Umeå tingsrätt* ifrågasätter såväl behovet av den föreslagna ändringen som den lagtekniska utformningen. Även *Åklagarmyndigheten i Malmö* och *Konsumentverket* anser att det saknas skäl för en uppmjukning av reglerna. Endast ett fåtal remissinstanser kommenterar särskilt förslaget om bevisupptagning utom huvudförhandling vid prövningen av interimistiska yrkanden. Några framför synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslagen.

Skälen för regeringens förslag

Bevisupptagning utom huvudförhandling i mål som skall avgöras efter huvudförhandling

Som redovisats i avsnitt 8.2 och 9 anser regeringen att handläggningen av ett tvistemål eller ett brottmål även i fortsättningen som huvudregel bör innefatta en huvudförhandling. Det innebär bl.a. att en huvudförhandling som regel skall hållas om det förekommer muntlig bevisning

och att bevisningen skall tas upp vid huvudförhandlingen. En sådan ordning skapar normalt de bästa möjligheterna för en tillförlitlig bevisvärdering och därmed de bästa förutsättningarna för en riktig utgång i målet.

Bortsett från den situationen när det inte är möjligt för ett vittne att infinna sig till en huvudförhandling (36 kap. 19 § första stycket 1 RB) får bevisupptagning utom huvudförhandling i dag ske enbart om vittnets inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte är rimliga i förhållande till betydelsen av att vittnet hörs vid den förhandlingen (36 kap. 19 § första stycket 2 RB). Det måste alltså i det senare fallet göras en intresseavvägning mellan å ena sidan förhörets och målets betydelse och å andra sidan kostnaderna för vittnets inställelse vid huvudförhandlingen och de olägenheter inställelsen medför för honom eller henne själv (jfr prop. 1986/87:89 s. 180).

Att rätten i vissa fall kan ta upp bevisning utom huvudförhandling har flera fördelar. En tyvärr inte helt ovanlig situation är att en tilltalad inte inställer sig till en huvudförhandling i brottmål medan vittnen och målsägande gör det. Reglerna i 46 kap. 3 § RB om bevisupptagning i samband med en inställd huvudförhandling kan i en sådan situation göra det möjligt att höra de som inställt sig omedelbart i stället för att kalla dem till en ny huvudförhandling längre fram. Ett sådant förfarande besparar såväl enskilda som domstolen både kostnader och olägenheter. Ett annat praktiskt inte helt ovanligt exempel är att ett vittne, sedan denne delgetts kallelse till en huvudförhandling, meddelar domstolen att han eller hon inte kan inställa sig på grund av en sedan länge inplanerad utlandsresa eller viktiga affärs- eller familjeangelägenheter. Ett visst utrymme finns att höra vittnet i en sådan situation med stöd av reglerna i 36 kap. 19 § RB om bevisupptagning utom huvudförhandling.

Utredningen har i syfte att öka möjligheterna att ta upp bevisning utom huvudförhandling föreslagit att ett förhör skall få äga rum utom huvudförhandling, om det kan antas att ett nytt förhör inte behöver hållas vid huvudförhandlingen. Regeringen delar i och för sig utredningens och flertalet remissinstansers uppfattning att möjligheterna att ta upp bevisning utom huvudförhandling enligt nuvarande reglering är alltför begränsade. Frågan är emellertid om utredningens förslag inte går för långt.

En förutsättning för att bevisupptagning utom huvudförhandling skall tillåtas torde enligt nuvarande regler vara att rätten bedömer att den som skall höras inte behöver höras på nytt vid den kommande huvudförhandlingen (SOU 1982:26 s. 452). I annat fall har ju åtgärden inte inneburit någon vinst för handläggningen. Den nuvarande ordningen måste ses i ljuset av de begränsade möjligheter som hittills funnits för att dokumentera och inför målets avgörande återge uppgifter som lämnas vid en bevisupptagning utom huvudförhandling. Det är givet att rättens bedömning av om beviset måste tas upp på nytt vid huvudförhandlingen till en inte oväsentlig del påverkas av det sätt på vilket rätten vid målets avgörande kan tillgodogöra sig och värdera de uppgifter som lämnats vid bevisupptagningen. Ju större möjligheterna är att göra en tillförlitlig bevisvärdering på grundval av uppgifter som lämnats vid bevisupptagning utom huvudförhandling, desto mindre blir behovet av att ta upp beviset på nytt vid huvudförhandlingen.

I avsnitt 5.4 har regeringen föreslagit att vittnesförhör och andra förhör som lämnas i bevis syfte i tingsrätt, som huvudregel skall dokumenteras med videoteknik. Ett genomförande av det förslaget medför radikalt förbättrade möjligheter att värdera muntlig bevisning utan att den behöver tas upp på nytt. Möjligheterna att göra en tillförlitlig bevisvärdering efter en bevisupptagning utom huvudförhandling kommer i många fall att vara fullt jämförbara med vad som varit fallet om förhöret hållits direkt vid en huvudförhandling. Betydelsen av att förhöret hålls vid en huvudförhandling kommer således att minska och därmed också behovet av att ta upp bevisningen på nytt. Utrymmet för att tillåta bevisupptagning utom huvudförhandling enligt det befintliga regelverket kommer därigenom att öka. Mot denna bakgrund kan det ifrågasättas om det finns skäl för ytterligare uppmjukningar av systemet så som utredningen föreslagit för mål som skall avgöras efter huvudförhandling.

Härtill kommer att utredningens förslag, i likhet med vad som framhållits av bl.a. *Svea hovrätt*, *Domstolsverket* och *Sveriges advokatsamfund*, kan kritiserats för att allt för ensidigt fokusera på frågan om det kan antas att beviset inte kommer att behöva tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Eftersom det som utredningen påpekar ofta kan vara svårt att avgöra denna fråga innan beviset har tagits upp, framstår det som mindre lämpligt att lägga denna bedömning till grund för frågan om beviset bör kunna tas upp utom huvudförhandling. Som framhållits av *Svea hovrätt* innebär förslaget dessutom att bestämmelsen i 36 kap. 19 § första stycket 2 RB lämnas oförändrad. Denna bestämmelse, som innebär att en bevisupptagning utom huvudförhandling förutsätter att vittnets inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte är rimliga i förhållande till betydelsen av att vittnet hörs vid den förhandlingen, skulle komma att träda helt i bakgrunden och därmed öppna upp för alltför frekventa avvikelser från huvudregeln om att den muntliga bevisningen bör tas upp vid huvudförhandlingen.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts anser regeringen att utredningens förslag i denna del inte bör genomföras.

Särskilt om mål som avgörs utan huvudförhandling

De nuvarande reglerna för bevisupptagning utom huvudförhandling förutsätter utifrån sin ordalydelse att det verkligen skall hållas en huvudförhandling i målet. Reglerna är alltså inte formellt tillämpliga på mål som avgörs utan huvudförhandling. Förekomsten av muntlig bevisning anses dock inte utgöra något hinder mot att rätten avgör ett mål utan huvudförhandling (se *Fitger*, Rättegångsbalken s. 17:8 och 42:55). Att så ser sker torde dock vara mycket ovanligt.

Enligt utredningen bör rättegångsbalken ändras så att det uttryckligen framgår att det är möjligt att ta upp bevisning utom huvudförhandling för att därefter avgöra målet på handlingarna, dvs. utan huvudförhandling. En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland* och *Stockholms tingsrätt*, har ställt sig positiva till detta. Vissa tveksamheter har dock framförts bl.a. när det gäller omfattningen av de effektivitetsvinster förslaget kan medföra.

Regeringens utgångspunkt är som berörts tidigare att huvudregeln även i fortsättningen bör vara att muntlig bevisning tas upp vid en

huvudförhandling. Ett ökat utnyttjande av möjligheterna att avgöra ett mål på handlingarna trots att muntlig bevisning förekommer skulle emellertid kunna ge upphov till effektivitetsvinster, bl.a. genom minskade kostnader för såväl parterna som det allmänna. Det gäller även om man beaktar att också en bevisupptagning utom huvudförhandling är förenad med vissa kostnader. En möjlighet att avgöra ett mål på handlingarna även om det förekommer muntlig bevisning torde framför allt kunna tjäna som ett komplement till reglerna om huvudförhandling i förenklad form i 42 kap. 20 § RB. De reglerna förutsätter nämligen att målet i princip är klart för avgörande vid förberedelsesammanträdet. Om någon av parterna vill anföra ny argumentation eller nya omständigheter med anledning av vad som förekommit vid sammanträdet är förutsättningarna för att avgöra målet genom en förenklad huvudförhandling i praktiken mycket små. I en sådan situation skulle ett alternativ kunna vara att rätten tar upp den muntliga bevisningen vid förberedelsesammanträdet varefter parterna i skrift gör de tillägg och förtydliganden de anser vara nödvändiga. Därefter kan målet vara klart för avgörande på handlingarna.

Regeringen föreslår därför att bevisupptagning skall få ske utom huvudförhandling, om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling. För tvistemålen innebär förslaget att bevisupptagning kommer att kunna ske utom huvudförhandling, om rätten bedömer att en huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen och en sådan förhandling inte heller begärs av någon av parterna (42 kap. 18 § första stycket 5 RB). Förslaget får vidare – tillsammans med det förslag som har lämnats i avsnitt 9.2 om avgörande av brottmål på handlingarna – till effekt att det, under samma förutsättningar som i tvistemål, kommer att vara möjligt att ta upp bevisning utom huvudförhandling i bötesbrottmål. Denna möjlighet bör dock användas med försiktighet.

Bestämmelserna bör avse såväl vittnes-, sakkunnig- och partsförhör som syn och skriftlig bevisning.

Bevisupptagning utom huvudförhandling för prövning av intermistiska yrkanden

Utredningen har även föreslagit att det införs en möjlighet att ta upp muntlig bevisning utom huvudförhandling när rätten skall besluta i en fråga som skall prövas på nytt vid målets avgörande. En förutsättning för sådan bevisupptagning skall enligt utredningens förslag vara att det finns synnerliga skäl eller att det är tillåtet enligt särskilda bestämmelser. Förslaget tar sikte på interimistiska beslut som rätten fattar under rättegången och är tillkommet framför allt med tanke på intermistiska yrkanden i mål enligt föräldrabalken. Det omfattar emellertid enligt sin ordalydelse även kvarstad och andra säkerhetsåtgärder enligt 15 kap. RB.

När det gäller mål enligt föräldrabalken tillkallade regeringen år 2002 en kommitté med parlamentarisk förankring för att utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge (Ju 2002:09). I uppdraget ingår bl.a. att se över reglerna om rättegången. Enligt regeringen bör kommitténs arbete inte föregripas. Förslaget om bevisupptagning utom huvudförhandling vid prövningen av interimistiska yrkanden i familjemål bör därför inte genomföras. Mot bakgrund av att utredningens förslag i

första hand tar sikte på interimistiska yrkanden i den typen av mål saknas det skäl att genomföra utredningens förslag i denna del i övrigt.

11.2 Rättens möjligheter att inhämta bevisning

Regeringens förslag: Rättens möjligheter att i dispositiva tvistemål självmant föra in ny bevisning tas bort.

Bevis som i dispositiva tvistemål har tagits upp utom huvudförhandling får tas upp på nytt vid huvudförhandlingen endast om någon av parterna begär det. Detsamma skall gälla om en ny huvudförhandling hålls och bevisning har tagits upp vid den föregående förhandlingen.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens men innebär en något annan lagteknisk lösning (se SOU 2001:103 s. 261–265).

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. *Hovrätten för Övre Norrland* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* avstyrker förslaget. Även *Patentbesvärsrätten* är tveksam till förslaget och anser att det finns anledning att överväga frågan närmare.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 35 kap. 6 § RB skall parterna sörja för bevisningen. Rätten får dock normalt, även utan att en part har begärt det, föra in ny bevisning i ett mål. I dispositiva tvistemål och i mål om brott som inte hör under allmänt åtal, dvs. brott som får åtalas endast av en målsägande, får rätten emellertid inte utan framställning av part höra ett vittne som ”ej förut hörts på parts begäran” eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis. Ingenting hindrar dock att rätten även i sådana mål t.ex. förordnar om syn eller anlitar en sakkunnig eller beslutar att en part skall höras.

Med vittnen som ”ej förut hörts på parts begäran” torde avses nya vittnen. Bevisning i form av vittnen som har hörts utom huvudförhandling eller vid en tidigare huvudförhandling i samma mål som inte får läggas till grund för domen omfattas därmed inte av förbudet för rätten att i bl.a. dispositiva tvistemål föra in bevisning i målet i vidare mån än att parten måste kvarstå vid sitt åberopande av vittnet vid tidpunkten för målets avgörande (jfr NJA II 1943 s. 449 f.). Om vittnet har hörts tidigare, utgör bestämmelsen sålunda inte hinder för rätten att agera. I vilken mån ett förhör med ett sådant vittne skall tas om vid huvudförhandlingen regleras i 35 kap. 13 §, 43 kap. 13 §, 46 kap. 13 §, 50 kap. 17 § och 51 kap. 17 § RB. Av dessa regler följer att rätten mot parternas vilja kan besluta om ett förnyat förhör, om det är av betydelse i målet. Av 35 kap. 13 § andra stycket RB framgår att hovrätten kan besluta att muntlig bevisning som upptagits i tingsrätten skall tas upp på nytt i hovrätten, om det är av betydelse för utredningen.

Inhämtande av ytterligare bevisning

Utredningen har föreslagit att rättens möjligheter att i dispositiva tvistemål självmant inhämta bevisning skall tas bort. Som skäl för sitt förslag

har utredningen pekat dels på att den nuvarande regleringen kan vara svår att förena med rättens opartiskhet, dels kostnadsaspekten.

Enligt regeringens uppfattning bör regler som inskränker parternas möjligheter att i dispositiva tvistemål förfoga över processen i möjligaste mån undvikas. Detta är i linje med regeringens målsättning att i dessa mål överlåta ett större ansvar för bl.a. bevisningen på parterna. Det kan starkt ifrågasättas om det är rimligt att rätten i dispositiva tvistemål skall ha möjlighet att gripa in i parternas bevisföring. Bevisning syftar till att styrka en viss omständighet som åberopas av någon part. Lyckas parten, genom ett bevis som rätten oombett fört in i målet, styrka en sådan omständighet uppnår han eller hon en fördelaktigare position i målet. Motparten kan i detta läge komma att ifrågasätta rättens objektivitet, särskilt som rätten i dispositiva tvistemål inte har det omfattande utredningsansvar, som framför allt motiverar att det inte finns någon begränsning för rätten att självant inhämta bevisning i brottmål och i indispositiva tvistemål. Kostnaden för bevis som inhämtas av rätten i de senare måltyperna svarar parterna i allmänhet inte för. Har rätten däremot självant inhämtat bevisning i ett dispositivt tvistemål, skall parterna normalt solidariskt utge ersättning för de kostnader som kan ha uppkommit (se t.ex. 36 kap. 24 § andra stycket RB). För den tappande parten innebär det att han eller hon kan få betala för bevisning som rätten utan partens begäran fört in i målet och som kan ha lett till att målet förlorats.

Vad gäller bevisning i form av vittnen och skriftlig bevisning är rätten redan enligt nuvarande regler förhindrad att självant föra in ny sådan i dispositiva mål. Frågan är om ytterligare bevis, som utredningen har föreslagit, bör fräntas rättens disposition.

De remissinstanser som har invänt mot utredningens förslag har framför allt påtalat rättens behov av att kunna anlita domstolssakkunniga. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* har pekat på situationen att parterna i ett dispositivt tvistemål själva lägger fram bevisning genom var sin sakkunnig. Om dessa sakkunniga har olika uppfattning kan rätten ha svårt att ta ställning till hur denna bevisning skall värderas. För att rätten skall kunna utföra sin skyldighet att värdera bevismaterialet kan det vara nödvändigt att den har möjlighet att få hjälp av en särskilt förordnad domstolssakkunnig. Fakultetsnämnden har vidare funnit det märkligt att rätten skulle ha mer begränsade möjligheter att agera än vad en skiljenämnd har i motsvarande situation (jfr 25 § lagen [1999:116] om skiljeförfarande).

Att rätten *ex officio* får anlita sakkunniga har framför allt motiverats med att denna typ av bevismedel kan behövas för rättens bevisvärdering. För att rätten skall hamna i en situation där det blir nödvändigt att självant anlita en sakkunnig krävs att parterna, trots rättens påpekande om behovet av sådan bevisning, vägrar att själv begära den. Att rätten i en sådant läge inte skall respektera parternas uppfattning kan starkt ifrågasättas. Regeringen ställer sig även tveksam till att domstolarna, som Fakultetsnämnden anfört, inte skulle ha förmåga att på av parterna önskat sätt ta till sig den fråga som parterna processar om och den bevisning de åberopar. Till detta kommer de ovan angivna negativa sidorna av rättens nuvarande befogenheter. Att en skiljenämnd har viss möjlighet att självant inhämta sådan bevisning kan inte tillmätas avgörande betydelse.

De skäl som nu har angetts för att rätten inte självmant skall kunna föra in sakkunnigbevisning i målet gör sig i än högre grad gällande i fråga om partsförhör och syn.

Regeringen föreslår därför att rättens möjligheter att i dispositiva tvistemål självmant inhämta bevisning helt tas bort.

Ansvar för att bevisning som tagits upp utom huvudförhandling tas upp på nytt

Utredningen har även föreslagit att bevis som i dispositiva tvistemål har tagits upp utom huvudförhandling inte skall kunna tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om ingen av parterna begär det. Av remissinstanserna har endast *Hovrätten för Övre Norrland* särskilt kommenterat förslaget. Enligt hovrätten bör det för speciella fall finnas kvar en möjlighet för rätten att självmant föranstalta om ny bevisupptagning. Regeringen delar emellertid utredningens uppfattning. De skäl som ovan har redovisats för att rätten inte skall ha möjlighet att besluta om ny bevisning gör sig i lika hög grad gällande i denna fråga. Det är i allmänhet parterna som bäst kan avgöra om tvisteföremålet är värt de besvär och merkostnader som ett förnyat förhör kan innebära. I rättegångsbalken bör därför tas in en bestämmelse om att bevis som i dispositiva tvistemål har tagits upp utom huvudförhandling får tas upp på nytt vid huvudförhandlingen endast om någon av parterna begär det. Motsvarande bör vidare gälla om ny huvudförhandling hålls och bevisning har tagits upp vid den föregående förhandlingen.

Ansvar för att tingsrättsbevisning tas upp på nytt i hovrätten

En angränsande fråga är vilka möjligheter som hovrätten bör ha att utan begäran av part besluta om förnyat förhör av bevispersoner som hörts i tingsrätten eller på annat sätt bestämma formerna för bevisningens framläggande. Det ovan förda resonemanget i fråga om ansvaret för bevisningen gör sig inte gällande med samma styrka i denna situation. Detta hänger framför allt samman med de s.k. tilltrosreglernas utformning i 50 kap. 23 § RB och hovrättens ansvar för deras tillämpning, se avsnitt 12.5.5. Hovrättens handlingsutrymme vad gäller frågan om hur den i tingsrätten upptagna bevisningen bör läggas fram i hovrätten bör därför enligt regeringens mening inte begränsas.

11.3 Hinder mot att lägga fram bevisning

Regeringens förslag: Rätten får avvisa ett bevis, om det trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

Parter som i dispositiva tvistemål skall höras i bevissyfte skall i tingsrätten kallas att infinna sig personligen vid påföljd att tredsdom annars meddelas mot honom eller henne. I indispositiva tvistemål skall i motsvarande fall en kändande som skall höras i det syftet kallas att infinna sig till bevisupptagningen personligen vid påföljd att talan annars förfaller.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens (se SOU 2001:103 s. 265–272).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan erinran. *Riksåklagaren*, *Åklagarmyndigheten i Malmö*, *Åklagarkammaren i Jönköping* och *Ekobrottsmyndigheten* avstyrker förslaget om avvisning av bevisning såvitt avser brottmålsprocessen. Enligt dem talar rättssäkerhetsskäl för att bevis bör få läggas fram om det har betydelse för bedömningen av åtalet. Några menar även att de nu gällande reglerna för att hantera de problem som kan uppkomma är tillräckliga och att det därför inte finns något behov av att kunna avvisa bevisning på den grund som föreslås. Flera remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Göteborgs tingsrätt*, *Domstolsverket* och *Arbetsdomstolen*, anser att det tydligare bör understrykas att bestämmelsen om avvisning skall tillämpas restriktivt. *Sveriges advokatsamfund* anser att förslaget bör kompletteras med en bestämmelse med innebörd att en part, innan avvisning sker, skall ges en viss frist att inkomma med uppgifter eller vidta åtgärder som har betydelse för att bevisupptagningen skall kunna ske. *Svea hovrätt* och *Patentbesvärsrätten* pekar på att även bevisning i form av förhör med en part bör kunna avvisas och anser att detta bör komma till tydligare uttryck. Några instanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Hovrätten för Övre Norrland*, anser att frågan om hur hovrätterna skall hantera den situationen att i tingsrätten avvisad bevisning blir tillgänglig i hovrätten behöver analyseras närmare.

Skälen för regeringens förslag

Avvisning av bevisning

En grundläggande förutsättning för en väl fungerande rättsprocess är att parterna får lägga fram sådana bevis som har betydelse i saken. En part har enligt artikel 6 i Europakonventionen en rätt att lägga fram sin sak muntligt. Konventionen ger också den som har blivit anklagad för brott en rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom eller henne samt att själv få vittnen inkallade och förhörda. Av konventionen följer också att var och en skall kunna få sin sak prövad inom skäligen tid och att mål därför skall handläggas skyndsamt. Dessa för rättssäkerheten båda grundläggande aspekter kan i vissa situationer komma i konflikt med varandra.

En inte ovanlig anledning till att ett mål vid domstol inte kan avgöras med den skyndsamhet som är önskvärd är svårigheter att lägga fram bevisning på utsatt tid. Det är enligt rättegångsbalken domstolen som normalt ansvarar för att förhörspersoner, t.ex. vittnen, delges kallelse till huvudförhandlingen. Det visar sig inte alltför sällan omöjligt att nå vittnet med kallelsen och förhandlingen får då ställas in. I andra fall lyckas domstolen till slut delge vittnet kallelsen men om han eller hon trots detta uteblir får förhandlingen också normalt ställas in.

Enligt 36 kap. 7 § RB skall den som skall höras som vittne kallas att vid vite inställa sig till förhandling inför rätten. Om vittnet därefter uteblir, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna om hämtning (36 kap. 20 § RB). Det finns också andra regler som syftar till att få

vittnen att medverka i processen. Om ett vittne uteblir eller vid förhandlingen utan giltigt skäl vägrar att medverka i förhöret, kan han eller hon åläggas att i skälig omfattning ersätta eventuella merkostnader som uppkommer (36 kap. 23 § RB).

Det finns enligt rättegångsbalken vissa möjligheter för rätten att avvisa bevisning. I 35 kap. 7 § RB anges att rätten kan avvisa åberopad bevisning, om rätten finner att en omständighet som part vill bevisa är utan betydelse i målet, att beviset inte är nödvändigt eller uppenbart skulle bli utan verkan eller att bevisningen med avsevärt mindre besvär eller kostnad skulle kunna föras på annat sätt. Därutöver finns det för tvistemål i 42 kap. 15 och 15 a §§, 43 kap. 10 § och 50 kap. 25 § tredje stycket RB vissa möjligheter att vägra part att lägga fram sent tillkommen bevisning.

Det är ett problem att avgörandet av mål försenas på grund av att bevisning, trots rättens ansträngningar, inte kan tas upp. Om parten i en sådan situation inte återkallar bevisningen, finns det inga egentliga möjligheter att komma till rätta med problemet. Mot denna bakgrund har utredningen föreslagit att det införs en möjlighet för rätten att avvisa bevisning i de situationer bevisupptagningen, trots rimliga ansträngningar, inte kan genomföras och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

Regeringen konstaterar att avvisning av bevis på den grund utredningen har föreslagit visserligen kan öka risken för att en part drabbas av rättsförlust, om han eller hon förlorar målet till följd av detta. Mot detta står dock motpartens berättigade krav på att få sin sak prövad inom skälig tid. Det intresset väger också tungt i rättssäkerhetshänseende. Även effektivitetsskäl talar för att bevis bör kunna avvisas på denna grund.

Regeringen ser därför positivt på utredningens förslag. Om den föreslagna regeln skall införas, måste den emellertid balanseras mot den rättssökandes legitima intresse av att få lägga fram den i målet relevanta bevisningen. Regeringen återkommer i det följande till hur denna intresseavvägning bör komma till uttryck i lagtexten.

En avvisningsregel av det nu diskuterade slaget bör givetvis inte införas annat än om den är förenlig med Europakonventionen. Så kommer enligt regeringens bedömning att vara fallet om regeln utformas så att den kan tillämpas på samma sätt mot båda parterna i processen. Konventionen tillåter nämligen att det i nationell lagstiftning uppställs villkor för inkallande och hörande av vittnen, förutsatt att villkoren är desamma för båda parter i rättegången (*"equality of arms"*, se t.ex. *Danelius, H., Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2 uppl., 2002, s. 211* och målet *Dombo Beheer B V v. Nederländerna*, Appl. No. 14448/88).

En fråga är om en regel som möjliggör avvisning av bevisning på denna grund är lämplig i alla typer av mål. Från åklagarhåll har hävdats att rättssäkerhetsskäl talar mot en sådan regel i brottmål och att problemet med att t.ex. vittnen inte är anträffbara kan lösas inom ramen för nuvarande lagstiftning. I brottmål, men även i andra indispositiva mål, finns det naturligtvis ett särskilt intresse av att rättegången utmynnar i ett materiellt riktigt avgörande. Regeringen kan emellertid inte se att det finns skäl att skilja mellan olika typer av mål vad gäller frågan om att kunna avvisa bevisning på nu aktuell grund. Problemet med att åberopa

bevisning inte kan tas upp är inte begränsat till vissa måltyper och betydelsen av ett avgörande inom rimlig tid gör sig gällande i alla typer av mål. Självklart kan en avvägning av de motstående rättssäkerhetsintressena ge olika resultat beroende på bl.a. målets art. Möjligheten att under vissa förutsättningar kunna avvisa bevisning som inte är tillgänglig bör emellertid, enligt regeringens mening, finnas i alla typer av mål.

Närmare om förutsättningarna för avvisning

Den kanske mest avgörande frågan i detta sammanhang är när avvisning bör kunna ske. En första förutsättning är naturligtvis att beviset inte finns tillgängligt.

Flera remissinstanser har understrukt att det endast i undantagsfall bör komma i fråga att avvisa bevis på nu föreslagen grund. *Arbetsdomstolen* har anfört att rätten i många fall genom materiell processledning bör kunna övertyga den åberopande parten om att avstå från beviset med hänvisning till att processen rimligen inte bör fördröjas ytterligare. Regeringen delar denna uppfattning. I första hand bör parterna själva överväga sin bevisituation i de fall deras bevisning inte finns tillgänglig. När ett vittne inte inställer sig, har t.ex. en åklagare redan i dag att avgöra om beviset kan återkallas, om annan bevisning kan åberopas i stället och i sista hand om åtalet bör läggas ned, därför att en fällande dom inte längre kan förväntas. Det blir först om dessa övervägande inte görs eller inte leder till att målet kan avgöras som det blir aktuellt för rätten att pröva frågan om avvisning.

Som regeringen redan har varit inne på bör den nya regeln utformas så att prövningen av om avvisning skall ske grundas på en avvägning mellan intresset av att parterna får lägga fram den bevisning de åberopar och intresset av ett snabbt avgörande. Vad rätten därför först bör beakta är i vilken mån avgörandet inte kan tillåtas att bli ytterligare fördröjt. Även om båda parter intressen givetvis måste vägas in är det naturligt att den bedömningen framför allt utgår från den part som inte har åberopat det ifrågavarande beviset. Vilka omständigheter som ligger bakom det förhållande att bevisningen inte finns tillgänglig bör inte ha någon avgörande betydelse.

Vidare bör det, som utredningen anfört, krävas att ansträngningar har gjorts för att få fram den åberopade bevisningen. Avvisning bör inte komma i fråga innan rimliga åtgärder vidtagits för att få till stånd bevisupptagningen. De möjligheter som redan i dag står till buds för att få till stånd en bevisupptagning bör därför normalt även fortsättningsvis övervägas innan det blir aktuellt att avvisa bevisning.

Ekobrottsmyndigheten, Södra avdelningen, och Patentbesvärsträtten har ansett att särskild hänsyn bör tas till i vilken mån åberopande part kan anses ha gjort vad han eller hon kunnat för att bevisupptagningen skall komma till stånd. I fall där parten inte fullgjort sina skyldigheter i detta avseende bör det många gånger inte möta några betänkligheter att avvisa bevisningen. Regeringen delar denna uppfattning. Den nya bestämmelsen bör utformas så att aspekter av detta slag kan vägas in vid rättens prövning.

Varje situation bör enligt regeringens mening bedömas utifrån de särskilda omständigheter som finns i det fallet. Det är därför inte möjligt

eller lämpligt att uppställa mer generella tidsramar eller ange t.ex. hur många försök att få till stånd en bevisupptagning som bör göras innan avvisning kan bli aktuell. Den nya bestämmelsen måste ges en mera allmän avfattning.

Mot bakgrund av det nu sagda föreslår regeringen en regel med innebörd att bevisning får avvisas, om den trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare. För den närmare tillämpningen av bestämmelsen, se författningskommentaren.

Ett beslut om avvisning av t.ex. ett vittne bör givetvis aldrig få komma som en fullständig överraskning. Det ligger i sakens natur att rätten har haft kontakt med den part som åberopat vittnet och att parten då också upplysts om risken för avvisning. Det kan ofta vara lämpligt att parten ges en viss frist för att komma in med uppgift om ny adress på vittnet eller andra uppgifter som har betydelse för att bevisupptagningen skall kunna ske. Någon uttrycklig bestämmelse om detta, vilket *Sveriges advokatsamfund* föreslagit, anser regeringen dock inte vara nödvändig (jfr 33 kap. 1 och 10 §§ RB).

Parter som skall höras i bevissyfte

Det som nu sagts har i första hand avsett annan bevisning än partsförhör. Det är dock inte ovanligt att även parter underlåter att infinna sig vid sammanträden när de skall höras i målet. I dag kan rätten endast förelägga en part som åberopat förhör med sig själv under sanningsförsäkran att infinna sig personligen vid äventyr av vite. Tredskodomsinstrumentet i dispositiva tvistemål – eller reglerna om att talan förfaller i indispositiva tvistemål – kan således inte tillämpas om parten uteblir personligen men skickar ett ombud. I en sådan situation måste huvudförhandlingen ställas in (43 kap. 2 § första stycket 1 RB). En konsekvens av detta är att en part i tvistemål som vill förhålla rättegången alltid kan undgå tredskodoms- eller förfallopåföljd genom att agera på det sättet.

Utredningens förslag om avvisning omfattar även bevisning i form av partsförhör. Enligt utredningen bör emellertid en part som skall höras i bevissyfte i ett tvistemål och som inte infinner sig personligen vid det sammanträde vid vilket förhöret skall hållas i första hand drabbas av att tredskodom meddelas mot honom eller henne eller av att hans eller hennes käromål förfaller. Enligt utredningen är en sådan sanktion mer kännbar och därmed mer effektiv genom att det skapas garantier mot att parten i ett illojalt syfte underlåter att infinna sig till förhöret. *Patentbesvärsträtten* har redovisat motsatt uppfattning.

I avsnitt 6.2 har regeringen föreslagit att parterna i ökad utsträckning skall kallas att inställa sig vid sammanträden under förberedelsen vid påföljd att tredskodom annars kan meddelas eller att talan annars förfaller. Syftet med det förslaget är att skapa enhetligare regler men även att ytterligare betona parternas ansvar för att målet drivs framåt och att minska riskerna för att handläggningen drar ut på tiden genom försumlighet från parternas sida. Enligt regeringens mening gör sig detta senare önskemål i än högre grad gällande när det gäller en parts personliga närvaro för det fall han eller hon skall höras i bevissyfte.

Regeringen föreslår därför att rättegångsbalkens regler om parter kallelser i tvistemål ändras. I 42 kap. 12 § RB bör föreskrivas att parter

som i dispositiva mål skall höras i bevissyfte skall föreläggas att infinna sig *personligen* vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. I indispositiva mål bör i stället gälla att kändanden kallas *personligen* vid påföljd att käromålet annars förfaller. Svaranden bör i ett sådant mål liksom hittills föreläggas vite. Den föreslagna ordningen innebär att det sätts ett starkare tryck på parter att medverka till att sammanträden kommer till stånd, vilket kan bidra till handläggningens snabbhet och effektivitet.

De skäl för att kunna avvisa bevisning som anförts ovan gör sig emellertid gällande även för bevisning i form av partsförhör. Även sådan bevisning bör därför i och för sig kunna avvisas. Detta bör dock som regel komma i fråga endast om det i det enskilda fallet saknas förutsättningar att i stället avsluta handläggningen av målet genom att meddela tredskodom eller förklara talan förfallen. Eftersom det för en svarande som skall höras i bevissyfte i indispositiva tvistemål saknas möjligheter att avsluta handläggningen på sätt som beskrivits ovan (jfr 44 kap. 3 § andra stycket RB) får de föreslagna reglerna om avvisning i stället tillämpas mot honom eller henne.

Vad som nu sagts gäller parter i tvistemål. Motsvarande bör av de skäl som anförts i avsnitt 7 gälla även för en målsägande i mål om enskilt åtal. För övriga parter i brottmål gäller andra regler. Det finns bland annat mera begränsade möjligheter att avsluta handläggningen av mål utan en prövning i sak och att avgöra mål i sak utan att parterna hörs i målet. Det finns därför inte anledning att i fråga om dem införa kallelser regler av de slag som nyss har föreslagits för parter i tvistemål.

Den avvisade bevisningen blir tillgänglig

Den nu föreslagna möjligheten att avvisa bevisning förutsätter som nämnts att bevisningen inte finns tillgänglig vid tidpunkten för bevisupptagningen. Bevisning kan emellertid bli tillgänglig efter det att ett beslut om avvisning har meddelats. En särskild fråga är om det behöver införas regler för att hantera en sådan situation.

Det finns i rättegångsbalken bestämmelser om hur rätten skall hantera ny bevisning som åberopas och dessa regler bör enligt regeringens mening i första hand kunna tillämpas även på den nu aktuella situationen. Om det avvisade beviset blir tillgängligt innan en huvudförhandling avslutas, bör det inte finnas något hinder mot att rätten ändå genomför bevisupptagningen. Om en part anmäler att ett vittne har hört av sig efter en huvudförhandling men innan domen har meddelats bör detta enligt regeringens uppfattning kunna hanteras inom ramen för bestämmelserna om kompletterande av utredningen i 43 kap. 14 § och 46 kap. 17 § RB. Skulle i ett sådant mål ett vittne som avses med ett avvisningsbeslut ge sig tillkänna efter huvudförhandlingen men innan domen är meddelad, kan rätten i vart fall i indispositiva tvistemål och brottmål i vissa fall finna en komplettering nödvändig i enlighet med nämnda paragrafer. Något behov av lagstiftning torde inte finnas.

Om ett sent tillkommet bevis i dag avvisas i tingsrätten med tillämpning av 43 kap. 10 § RB, anses en begäran att ta upp beviset i hovrätten utgöra ett överklagande av tingsrättsbeslutet. Hovrätten kan i den situationen tillåta beviset om den finner att tingsrättens avvisningsbeslut var

fel. Enligt regeringen bör detsamma gälla om tingsrätten har avvisat bevisning med stöd av den nu föreslagna bestämmelsen. Hovrätten har dessutom möjlighet att i de allra flesta fall tillåta beviset om det har blivit tillgängligt (jfr, såvitt gäller dispositiva tvistemål, 50 kap. 25 § RB).

Som några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Övre Norrland*, har påpekat finns det en risk att hovrätten, om bevisningen blir tillgänglig först där, kan komma att återförvisa målet till tingsrätten med följd att huvudförhandlingen där får tas om. Detta följer av den s.k. instansordningsprincipen. I allmänhet bör detta inte behöva bli nödvändigt. Situationen skiljer sig principiellt sett inte från den som med nu gällande regler uppstår när en part åberopar ett nytt vittne i hovrätten.

Sammantaget bedömer regeringen att domstolarna med nu redovisade bestämmelser i rättegångsbalken har de verktyg som behövs för att hantera frågan om avvisad bevisning som blir tillgänglig. Det finns alltså inget behov av att införa ytterligare regler eller ändra de befintliga.

11.4 Förhörets genomförande

Regeringens förslag: Om förhör skall hållas med någon som tidigare har hörts inför rätta och det förhöret har dokumenterats genom en videoupptagning, får förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen. Har den tidigare bevisupptagningen skett i lägre rätt, skall förhöret inledas på ett sådant sätt, om det inte är olämpligt.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att ett förhör skall få inledas med en uppspelning eller uppläsning av vad vittnet tidigare har berättat inför rätta, om det kan antas främja förhörets genomförande eller är lämpligt av något annat skäl (se SOU 2001:103 s. 234–238).

Promemorians förslag innebär att ett förhör som skall tas upp på nytt i hovrätten bör hållas som ett tilläggsförhör, om det inte är olämpligt (se Ds 2001:36 s. 95 f.).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna är positiva eller kommenterar inte förslagen särskilt. Några, däribland *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Hovrätten för Övre Norrland* och *Stockholms tingsrätt*, är mer tveksamma men vill inte motsätta sig en reform enligt de riktlinjer utredningen skisserar, i vart fall inte om förslaget ges ett mera begränsat tillämpningsområde. *Malmö tingsrätt* ifrågasätter om utredningens förslag över huvud taget innebär någon förenkling eller effektivisering av bevisupptagningen. En liknande ståndpunkt intas av *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* som anser att en långt viktigare reform är att öka möjligheterna att vid huvudförhandlingen lägga fram videoinspelningar som gjorts under förundersökning i brottmål. Flera remissinstanser anlägger synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslagen.

Skälen för regeringens förslag

Förnyad bevisupptagning i tingsrätten

Regler om muntlighet och skriftlighet vid vittnesförhör återfinns i 36 kap. 16 § RB. Genom en hänvisning i 37 kap. RB gäller bestämmelsen också vid förhör med en part eller en målsägande som inte för talan.

I 36 kap. 16 § första stycket RB anges att ett vittne skall lämna sin berättelse muntligen. Skriftliga vittnesberättelser får inte återopas. Av paragrafens andra stycke följer dock att vad ett vittne berättat tidigare inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet får läggas fram, om vittnets berättelse avviker från vad han eller hon berättat tidigare eller när vittnet förklarar sig inte kunna eller vilja yttra sig.

Enligt utredningen bör huvudregeln även i fortsättningen vara att förhör inför rätten skall präglas av en spontan muntlighet. Vad utredningen har övervägt är om det bör öppnas för en möjlighet att även i andra fall än de som anges i 36 kap. 16 § andra stycket RB komplettera ett muntligt förhör med uppgifter som vittnet har lämnat vid ett tidigare tillfälle, exempelvis vid förundersökning i brottmål eller vid bevisupptagning utom huvudförhandling. En sådan möjlighet skulle kunna innebära att förhöret inleds med att vad vittnet berättat vid det tidigare förhöret läses eller spelas upp, varefter kompletterande frågor ställs (tilläggsförhör).

De nuvarande reglerna i 36 kap. 16 § RB tillåter alltså inte ett sådant förfarande. Skall någon som tidigare hörts inför rätten höras på nytt, måste han eller hon berätta om hela händelsen en gång till trots att det kanske bara krävs några kompletterande frågor i förhållande till det tidigare förhöret. En möjlighet att inleda förhöret med att återge vad vittnet berättat vid det tidigare tillfället skulle enligt utredningen inte bara vara förenat med processekonomiska fördelar, utan även bespara vittnen och andra förhörspersoner många av de olägenheter som kan vara förknippade med att återigen konfronteras med minnet av den aktuella händelsen vid ett omfattande förhör. En reform skulle därför ha betydelse även från ett brottsofferperspektiv.

Enligt utredningens förslag skall ett förhör i domstol få inledas med en uppspelning eller uppläsning av vad vittnet tidigare berättat inför rätta, om det kan antas främja förhörets genomförande eller är lämpligt av något annat skäl.

Förslaget har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Flera remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt*, *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Stockholms tingsrätt*, har ställt sig tvekande, om än inte helt avvisande, till förslaget. Framför allt görs gällande att förslaget getts ett alltför vitt tillämpningsområde. Enligt *Hovrätten för Övre Norrland* bör det föreslagna tillvägagångssättet i princip användas endast om ett omförhör inte skulle ha kommit till stånd om det inte hade varit för behovet att ställa kompletterande frågor. *Göta hovrätt* har ansett att metoden inte är lämplig i de vanliga situationer där ena parten ifrågasätter riktigheten av den tidigare berättelsen. I dessa fall måste enligt hovrätten ett nytt förhör som huvudregel hållas och möjligheterna att jämföra med vad vittnet tidigare sagt bör begränsas till de fall då vittnet vägrar yttra sig, kanske av rädsla, eller lämnar andra uppgifter.

Bland remissinstanserna finns emellertid även de som har ansett att förslaget getts en alltför begränsad omfattning. Enligt *Åklagarkammaren i Jönköping* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* borde förslaget utsträckas även till förhör som lämnats inför polismyndighet eller åklagare under förundersökning i brottmål. En sådan möjlighet skulle enligt fakultetsnämnden vara mycket betydelsefull från bevisvärderingssynpunkt, eftersom det enligt nämnden är viktigt, åtminstone vid alla centrala förhör i en brottmålsrättegång, att kunna ta del av personens tidigaste utsagor i saken, dvs. vad personen berättade vid det första polisförhöret. Med en sådan ordning blir det enligt fakultetsnämnden möjligt för rätten att kunna se om, och i så fall hur, en berättelse ändrats under rättsprocessens gång.

I likhet med utredningen anser regeringen att möjligheterna att vid ett förhör i domstol hänvisa till uppgifter som har lämnats under förundersökningen inte bör utökas. Ett mer frekvent och omfattande utnyttjade av förundersökningsmaterialet i domstolsprocessen skulle enligt regeringens mening vara betänkligt från rättssäkerhetssynpunkt. Förhör som hålls inför åklagare eller polismyndighet uppfyller generellt sett inte samma krav på rättsäkerhet som de förhör som hålls i en domstol. Förhören tillkommer i princip helt utan offentlighet och situationen vid förhören är delvis okänd för rätten. Dessa nackdelar gör sig i allt väsentligt gällande även om det infördes ett generellt krav på att den misstänktes förvarare närvarar vid förhöret, något som föreslagits av fakultetsnämnden. Att i någon mer väsentlig omfattning tillåta hänvisningar till förundersökningsmaterialet skulle även medföra en risk för att tyngdpunkten i rättskipningen förskjuts från domstolarna till de brottsutredande instanserna, vilket inte är önskvärt.

För tingsrätterna bör huvudregeln när det gäller såväl tvistemål som brottmål vara att muntlig bevisning – i de fall ett förnyat förhör behöver hållas – skall läggas fram direkt och omedelbart inför rätten. Frågan om ett förhör vid en huvudförhandling inför tingsrätten skall föregås av en uppspelning av ett tidigare förhör bör därför begränsa sig till de relativt få fall där den som skall höras redan har uttalat sig vid ett förhör inför rätta men ett nytt förhör behövs enligt 35 kap. 13 § första stycket, 43 kap. 13 eller 46 kap. 13 § RB, dvs. när rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte finns hinder mot att ta upp beviset. Mycket talar för att förhöret även i sådant fall normalt bör ske genom en spontan och omedelbar berättelse inför rätten, dvs. utan att man först spelar upp inspelningen från det tidigare förhöret. I tingsrätten behöver som huvudregel oftast alla övriga förhör som skall hållas i målet ske på det sättet och man får den bästa balansen inför bevisvärderingen, om alla förhör vid en huvudförhandling presenteras på i huvudsak samma sätt. Det tidigare förhöret vid rätten ligger också i allmänhet ganska nära i tiden.

Det bör dock finnas en möjlighet för en tingsrätt att inleda ett förhör med att återge vad vittnet har berättat vid ett tidigare tillfälle inför rätta. I en del fall kan det nämligen vara ändamålsenligt att förhöret begränsas till något eller kanske några av de sakförhållanden som den hörde tidigare har uttalat sig om och som kräver en ytterligare belysning. Utredningens förslag möjliggör ett sådant förfarande. I likhet med flera av remissinstanserna anser dock regeringen att utredningsförslaget går väl

långt när det gäller möjligheterna att inleda ett förhör i domstol med att redovisa vad den hörde berättat vid ett tidigare förhör inför rätta. Enligt regeringens mening bör sålunda möjligheterna att hålla förhöret som ett tilläggsförhör begränsas till fall där förhöret har dokumenterats genom en videoupptagning (se avsnitt 5.4). Dagens ljudinspelningar kan nämligen generellt sett inte anses utgöra ett fullgott alternativ till ett förhör som hålls omedelbart och spontant inför rätten.

Förnyad bevisupptagning i hovrätten och Högsta domstolen

När det gäller förhör i högre rätt har man anledning att se den nu behandlade frågan på ett annat sätt. Medan huvudregeln för tingsrättsprocessen är att ett förhör skall tas upp muntligt vid en huvudförhandling, följer för hovrätternas del av 35 kap. 13 § andra stycket RB att förhöret behöver läggas fram i muntlig form endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. I Högsta domstolen gäller ännu strängare krav för att förhör skall tas upp på nytt i den instansen. Enligt det angivna lagrummet får ett bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt i Högsta domstolen endast om det finns synnerliga skäl.

Särregleringen för hovrätterna och Högsta domstolen grundas på det faktum att ett omförhör i högre instans oftast är förenat med betydande olägenheter. Det gäller dels svårigheterna att på grundval av ett omförhör göra en lika tillförlitlig bevisvärdering som den underinstansen gjort, dels risken för att rättskipningens tyngdpunkt förskjuts uppåt i instanskedjan, om muntlig bevisning i hög grad tas upp på nytt efter ett överklagande. Som närmare utvecklas i avsnitt 12.5.4 bör därför utgångspunkten vara att ett nytt förhör i hovrätt skall ske endast om det behöver ställas ytterligare frågor till den som redan hörts. Mot denna bakgrund passar ett system liknande det som utredningen nu föreslår mycket bra i högre rätt. Även här bör dock ställas det kravet att förhöret i den lägre rätten har dokumenterats genom en videoupptagning.

När det gäller förhör som tas upp på nytt i samma instans kan det enligt regeringens mening överlämnas till domstolarna att i det enskilda fallet göra bedömningen när det kan vara lämpligt att förhöret hålls som ett tilläggsförhör. Några särskilda förutsättningar under vilka ett tilläggsförhör i ett sådant fall bör få ske behöver därför inte anges. I högre rätt förhåller det sig emellertid annorlunda. Som ovan angetts föreslår regeringen särskilda begränsningar i möjligheterna att i högre rätt ta upp muntlig bevisning som redan tagits upp i lägre instans. I hovrätten innebär de förslagna reglerna att ett tingsrättsförhör i princip får tas upp på nytt endast om det behöver ställas ytterligare frågor. I ett sådant system bör huvudregeln vara att förhöret hålls som ett tilläggsförhör. Det överensstämmer även med vad som för hovrättsprocessens del föreslagits i promemorian. När det gäller bevisning som tagits upp i lägre rätt bör därför föreskrivas att förhöret skall hållas som ett tilläggsförhör, om det inte är olämpligt.

De föreslagna reglerna innebär att muntlig bevisning som skall tas upp på nytt kan läggas fram på två olika sätt, antingen som ett fullständigt omförhör i den form som hittills varit den gängse eller i form av ett tilläggsförhör. De närmare formerna för tilläggsförhöret kommer att diskuteras i författningskommentaren.

11.5 Skriftliga berättelser

11.5.1 Nuvarande ordning

Av 35 kap. 14 § första stycket RB följer att skriftliga vittnesberättelser, s.k. vittnesattester, i princip inte får åberopas som bevis i rättegången. Förbudet är emellertid försett med vissa undantag.

Det första undantaget gäller fall där det är tillåtet enligt särskilda föreskrifter. Det medför att exempelvis uppteckningar av bevisupptagningar som har skett i utlandet får åberopas som bevis (35 kap. 12 § RB och lagen [1946:817] om bevisupptagning vid utländsk domstol samt lagen [2000:562] om internationell rättslig hjälp i brottmål). Ett annat exempel är skriftliga utlåtanden av sakkunniga enligt reglerna i 40 kap. RB. I brottmål gäller en särskild bestämmelse om användande av skriftliga uppteckningar i rättegången. Enligt 46 kap. 6 § tredje stycket RB skall sålunda rätten i den mån det behövs se till att det ur handlingarna läggs fram vad målsäganden eller den tilltalade tidigare anfört, om huvudförhandling hålls utan att de är närvarande. En motsvarande bestämmelse för tvistemål finns i 43 kap. 7 § fjärde stycket RB.

Det andra undantaget avser det fallet att förhör med den som lämnat den skriftliga berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten. Ett exempel är om den som lämnat berättelsen har avlidit eller är så allvarligt sjuk att han eller hon inte kan närvara vid en förhandling. Undantaget aktualiseras också när intygsgivaren är på okänd ort och det kan antas att han eller hon inte utan vidare kommer att anträffas (prop. 1986/87:89 s. 173).

Den tredje situationen när en skriftlig berättelse kan accepteras som bevis i rättegången är om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter. Rätten får således i varje enskilt fall göra en sammanvägning av alla omständigheter för att bedöma om ett muntligt förhör kan underlåtas. Med uttrycket berättelsens betydelse avses såväl betydelsen för målets utgång som målets art.

Med skriftliga berättelser avses enligt paragrafens andra stycke också ”en fonetisk eller liknande upptagning” av en berättelse.

Bestämmelsen i 35 kap. 14 § RB är tvingande. Det går alltså inte att kringgå bestämmelsen genom att parterna godtar att en skriftlig berättelse läggs fram.

11.5.2 Ökade möjligheter att åberopa skriftliga berättelser

Regeringens förslag: Förbudet mot att åberopa en skriftlig berättelse som bevis i rättegången mjukas upp såvitt gäller tvistemål. En skriftlig berättelse skall i ett sådant mål få åberopas som bevis, om parterna godtar det och det inte är uppenbart olämpligt.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. (se SOU 2001:103 s. 246–249).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna ställer sig positiva till förslaget eller framför inga synpunkter. Förslaget avstyrks av *Göta hovrätt* och *LO-TCO Rättsskydd AB*. Ytterligare ett fåtal remissinstanser, bl.a. *Östersunds tingsrätt*, ställer sig tveksamma till förslaget. Några lämnar synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Som utredningen har konstaterat skulle en ökad möjlighet att använda skriftliga berättelser kunna medföra vissa processekonomiska fördelar. Att åberopa en skriftlig berättelse är i allmänhet förenat med lägre kostnader än ett förhör i domstol. Det kan även bidra till en snabbare handläggning av målet eftersom vittnet inte behöver kallas till huvudförhandlingen. Det skulle även i en del fall kunna innebära att målet kan avgöras utan huvudförhandling.

Mot dessa fördelar måste emellertid ställas det faktum att en skriftlig vittnesberättelse, så gott som undantagslöst, har ett lägre bevisvärde än ett förhör som hålls inför rätten. Att en part tillåts åberopa en skriftlig berättelse kan även få konsekvenser för motpartens möjligheter i bevishänseende. Motparten kan visserligen, mot de uppgifter som kommer fram i berättelsen, åberopa annan bevisning, t.ex. ett eget vittne. Många gånger kan det dock vara svårt att lägga fram direkt motbevisning. Det finns inte heller någon möjlighet att ifrågasätta uppgifterna i en skriftlig berättelse genom motfrågor till uppgiftslämnaren. Visserligen kan motparten åberopa uppgiftslämnaren som vittne men kostnaderna för vittnets inställelse skall då betalas av motparten. I praktiken kan det nog också vid sådana tillfällen ibland visa sig svårt att få tag på vittnet och att få honom eller henne att inställa sig vid huvudförhandlingen.

Mot denna bakgrund anser regeringen att möjligheterna att ersätta ett förhör i *brottmål* med en skriftlig berättelse inte bör utvidgas.

För *tvistemålen* ställer sig dock saken annorlunda. Parterna har här en helt annan möjlighet att påverka formerna för själva rättegången än vad som är möjligt i brottmålsprocessen. Några principiella skäl att hindra en part från att åberopa en skriftlig berättelse är svåra att finna under förutsättning att motpartens processuella situation inte försämras. Att parter i tvistemål är de som i första hand skall ha ansvaret för hur de vill lägga fram sin bevisning ligger också väl i linje med regeringens allmänna uppfattning; det är parterna som har de bästa förutsättningarna att bedöma bevisningens betydelse utifrån målets beskaffenhet.

Några remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt* och *Östersunds tingsrätt*, har mot en förändring av de nuvarande bestämmelserna invänt att det finns en risk för att tillämpningen kommer att skena iväg. Regeringen delar inte den bedömningen. Det kan antas att en utökad möjlighet att åberopa skriftliga berättelser som bevis i rättegången inte kommer att utnyttjas annat än undantagsvis.

Regeringen föreslår därför att möjligheterna för parter i tvistemål att åberopa en berättelse enligt 35 kap. 14 § RB utvidgas. I likhet med utredningen anser regeringen att det inte finns någon anledning att göra åtskillnad mellan dispositiva och indispositiva tvistemål.

Att en part tillåts åberopa en skriftlig berättelse kan som påpekats ovan få konsekvenser för motparten. För att denne inte skall försättas i ett sämre bevisläge om en skriftlig berättelse åberopas som bevis, bör en förutsättning därför vara att han eller hon godtar det.

Enligt utredningen bör en skriftlig vittnesberättelse inte heller få åberopas om det är uppenbart olämpligt. Som exempel när en skriftlig berättelse inte bör tillåtas som bevis, trots att parterna samtycker, har utredningen nämnt situationer där det kan antas att en part inte har förstått att en skriftlig berättelse kan ha ett avsevärt lägre bevisvärde än ett vittnesförhör inför rätten.

Några remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, har ansett att något uppenbarhetsrekvisit inte bör införas. En skriftlig berättelse bör, enligt hovrätten, inte tillåtas som bevis ”om det är olämpligt”. Bland remissinstanserna finns emellertid även motsatt uppfattning representerad. Sålunda har *Malmö tingsrätt* ansett att någon lämplighetsbedömning överhuvud taget inte bör ske i dispositiva tvistemål. Enligt tingsrätten bör rätten i stället genom materiell processledning göra parten uppmärksam på de nackdelar i bevishänseende som kan vara förenade med att åberopa en skriftlig berättelse.

Regeringen anser att utredningens förslag – att vittnesberättelser inte skall få åberopas om det är uppenbart olämpligt – utgör en rimlig avvägning mellan å ena sidan parternas ansvar för bevisningen och å andra sidan intresset av att målet får en materiellt sett riktig utgång. Det senare är naturligtvis av särskilt stor betydelse i mål om vårdnad eller umgänge och andra indispositiva mål.

En terminologisk fråga

Avslutningsvis har utredningen föreslagit att begreppet åberopa i 35 kap. 14 § RB utgår och ersätts med uttrycket läggas fram. Enligt utredningen är termen åberopa missvisande eftersom åberopandet kan ske redan i stämningsansökningen, vilket förbudet i 35 kap. 14 § RB inte är avsett att hindra. Vad det enligt utredningen egentligen handlar om är ett förbud att lägga fram bevisning på visst sätt. Av remissinstanserna har förslaget endast kommenterats av *Patentbesvärsrätten* som har ansett att den nuvarande terminologin bör behållas.

Regeringen konstaterar att den nuvarande lydelsen av bestämmelsen, såvitt nu är i fråga, inte synes ha gett upphov till några tillämpningsproblem. Enligt utredningen är någon ändring i sak heller inte avsedd. Mot denna bakgrund bör det inte komma i fråga att förändra en terminologi som använts under en lång rad av år. Utredningens förslag bör därför inte genomföras.

12 Särskilda åtgärder för ett förbättrat hovrättsförfarande

12.1 Nuvarande ordning i huvuddrag

Hovrätterna har till uppgift att avgöra överklagade mål och ärenden samt att som första instans ta upp vissa frågor som ansetts motivera att talan väcks i hovrätt. Handläggningen i hovrätten utmärks av att domstolen har

att ta ställning till såväl rättsfrågor som sakfrågor. Liksom processen i första instans styrs hovrättens prövning i princip av parternas yrkanden.

När det gäller överklagade domar i tvistemål och brottmål liknar handläggningsreglerna i hovrätt på många sätt reglerna om rättegången i tingsrätt. Även om flera reformer har gjorts under åren är huvudregeln fortfarande att hovrätten avgör ett mål som avser en överklagad dom efter en huvudförhandling, där processmaterialet presenteras muntligt. Förekommer det muntlig bevisning, måste denna som regel tas upp vid huvudförhandlingen.

När det gäller formerna för att presentera muntlig bevisning i hovrätten innebär alltså dagens regler att omförhör måste hållas i ett stort antal situationer. Utan att muntlig bevisning tas upp på nytt är hovrätten som huvudregel förhindrad att frångå den bedömning som tingsrätten gjort av tilltron till bevisningen. Omförhör av personer som har hörts redan i tingsrätten är därför mycket vanliga i hovrättsprocessen. Reglerna om bevisupptagning i hovrätt beskrivs närmare i avsnitt 12.5.1.

Till skillnad från förfarandet när det gäller överklagade domar är handläggningen vid prövningen av överklagade beslut i allmänhet skriftlig. Det gäller oavsett om det är ett beslut under rättegången eller ett slutligt beslut som överklagas.

För vissa fall krävs det vid ett överklagande att hovrätten meddelar prövningstillstånd. Det är viktigt att framhålla att detta inte innebär att rätten att överklaga är begränsad. Systemet med prövningstillstånd innebär att hovrätten vid en inledande bedömning tar ställning till om handläggningen bör fortsätta med en fullständig rättegång eller om tingsrättens avgörande bör stå fast. Reglerna om prövningstillstånd beskrivs i avsnitt 12.4.1.

Hovrätt är som huvudregel domför med tre lagfarna ledamöter, men i åtskilliga fall krävs det att ytterligare domare deltar.

12.2 Tidigare reformer och reformförslag

Under åren har flera reformer genomförts i syfte att renodla och effektivisera hovrättsprocessen.

För de allmänna domstolarnas del infördes regler om prövningstillstånd i hovrätt år 1974. Reformen begränsades dock till att gälla de s.k. småmålen. När småmålslagen upphävdes i slutet av 1980-talet och reglerna arbetades in i rättegångsbalken, blev reglerna om prövningstillstånd tillämpliga även på vissa mål vid fastighetsdomstolarna. Något senare infördes regler om prövningstillstånd också för ärenden om felparkeringsavgift. År 1993 utvidgades prövningstillstånds-förfarandet i hovrätt till att omfatta bl.a. ytterligare tvistemål samt bötesmål och utsökningsmål. Senare har också bl.a. skuldsaneringsärendena tillkommit.

År 1993 ändrades också instansordningen för utsökningsmål. Det har fått till följd att kronofogdemyndighetens beslut numera överklagas till tingsrätten i stället för som tidigare till hovrätten (prop. 1992/93:216, bet. 1992/93:JuU34, rskr. 1992/93:373). Domstolsprövningen i allmän domstol startar sedan dess i tingsrätt i stort sett i alla mål och ärenden där det inte av speciella skäl är motiverat att den sker i högre instans, t.ex. vid åtal mot domare i allmän underrätt.

För de allmänna förvaltningsdomstolarnas del har det genomförts ett omfattande reformarbete i syfte att flytta ner mål i instansordningen från kammarrätt till länsrätt. Ett utvidgat system med prövningstillstånd för överklagande från länsrätt till kammarrätt har ytterligare bidragit till att förstärka länsrätternas roll i förvaltningsrättskipningen. Merparten av de måltyper som överklagas från länsrätt till kammarrätt omfattas numera av systemet med prövningstillstånd. Prövningstillståndsreformen för de allmänna förvaltningsdomstolarna har utvärderats av Domstolsverket. Utvärderingen har visat att reformen har gett ett positivt resultat. Bland annat framgår att reformen har lett till kortare handläggningstider och mer flexibla arbetsformer vid kammarrätterna (DV-rapport 2002:4).

Reformeringen av hovrättsprocessen har inte stannat vid frågor om prövningstillstånd. Under 1980-talet genomfördes två hovrättsreformer på grundval av Rättegångsutredningens arbete. Den första reformen innebar bl.a. nya domförhållningsregler och skärpta krav på innehållet i ett överklagande (prop. 1983/84:78, bet. 1983/84:JuU15, rskr. 1983/84:152). År 1989 genomfördes ytterligare förändringar framför allt i syfte att förenkla och effektivisera processen så att hovrättsarbetet kunde koncentreras till de viktiga frågorna. Klargörande regler infördes för hur pass ingående hovrätten behöver pröva skuldfrågan i ett brottmål, när endast påföljdsfrågan omfattas av överklagandet. Vidare genomfördes vissa justeringar i reglerna om förhör med vittnen och andra som hörts redan i tingsrätten. Också möjligheterna att åberopa nytt material i hovrätten förändrades (prop. 1988/89:95, bet. 1988/89:JuU30, rskr. 1988/89:288).

År 1993 gav den dåvarande regeringen i uppdrag till en särskild utredare att se över formerna för rättegången i hovrätt och överklagande av mål dit. Utredningen, som antog namnet Hovrättsprocessutredningen, lade i betänkandet Ett reformerat hovrättsförfarande (SOU 1995:124) fram ett antal förslag till åtgärder som syftade till att åstadkomma ett ändamålsenligt hovrättsförfarande. Bland annat förslogs att det skulle införas ett generellt system med prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. Utredningen föreslog även ändrade regler för bevisupptagning i hovrätt. På grundval av betänkandet lade regeringen fram ett förslag till riksdagen om att det skulle krävas prövningstillstånd i samtliga mål och ärenden som överklagades från tingsrätten (prop. 1996/97:131). Propositionen återkallades sedan det visat sig att förslaget inte skulle få nödvändig majoritet i riksdagen.

Några av Hovrättsprocessutredningens förslag, som inte avsåg frågan om prövningstillstånd, genomfördes i ett särskilt lagstiftningsärende (prop. 1998/99:37, bet. 1998/99:JuU13, rskr. 1998/99:143). Bland annat utökades antalet fall där överklagandet förfaller om klaganden inte inställer sig till huvudförhandling eller sammanträde för muntlig förberedelse i hovrätten. Vidare föreskrevs att den tilltalades berättelse i brottmål skulle spelas in på ljudband eller tas in i protokollet på annat sätt i syfte att ge ett bättre underlag för brottmålsprocessen i högre rätt.

I promemorian Effektivare hovrättsförfarande, som har upprättats av en av samtliga hovrätter sammansatt processgrupp och lämnats till Justitiedepartementet, föreslås en rad åtgärder som gäller rättegångsförfarandet för tvistemål och brottmål i hovrätt (Ju1999/4445/DOM). Bland annat föreslås att kravet på prövningstillstånd utvidgas till att omfatta mål om vårdnad, boende och umgänge. Det föreslås även att de

s.k. tilltrosparaferna avskaffas och att en förnyad bevisupptagning skall ske endast om hovrätten finner att det finns särskilda skäl.

12.3 Hovrättens roll och reformbehovet

Regeringens bedömning: Tyngdpunkten i rättskipningen bör ligga i första instans. Hovrättens främsta uppgift bör vara att kontrollera att de tingsrättsavgöranden som överklagas är riktiga och rätta till eventuella felaktigheter.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 67–75).

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna håller med om att hovrättsförfarandet måste reformeras för att tydliggöra hovrättens funktion i instansordningen.

Skälen för regeringens bedömning: I promemorian har framhållits att den viktigaste uppgiften för en hovrätt är att kontrollera de tingsrättsavgöranden som överklagas och att rätta eventuella felaktigheter. Hovrätten skall alltså i första hand vara en garant för materiellt riktiga avgöranden. Hovrätten måste också vaka över att rättegången i tingsrätten har genomförts i överensstämmelse med gällande processuella regler. Oberoende av parternas yrkanden måste det alltså vara hovrättens skyldighet att ingripa mot allvarliga rättegångsfel även om det inte kan konstateras att dessa lett till materiellt oriktiga avgöranden. Till detta kommer att hovrätterna måste ha ett visst ansvar för rättsbildningen. En stor majoritet av remissinstanserna har ställt sig bakom promemorians beskrivning av hovrättens roll i rättskipningen.

Också regeringen anser att promemorian ger en riktig beskrivning av den roll som hovrätten bör ha i rättskipningen.

Mot denna beskrivning av hovrättens roll skall ställas det sätt på vilket hovrätten arbetar enligt dagens system. Den nuvarande ordningen innebär att det stora flertalet mål som överklagas till hovrätten får en ny fullständig prövning. Det innebär att processen i hovrätten ofta blir mycket lik den i tingsrätten när det är en dom som överklagas. I båda instanserna gäller samma huvudprinciper om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Rättegången i hovrätten sker alltså många gånger i former som inte i någon större utsträckning beaktar att det faktiskt redan har förekommit en rättegång om saken i tingsrätten. Förhållandet blir särskilt tydligt i sådana fall där all den muntliga bevisning som tagits upp i tingsrätten tas upp på nytt i hovrätten.

Att hovrättens prövning är mer omfattande än vad som motiveras av hovrättens uppgifter innebär nackdelar för många parter. Den totala handläggningstiden kan komma att mer än fördubblas på grund av ett överklagande. Det innebär att den berättigade parten i många tvistemål får vänta längre på sin rätt än som är nödvändigt och att parternas processkostnader blir högre än de behöver vara. Tidsutdräkt och höga kostnader kan gå ut över den enskildes rättssäkerhet. Den ekonomiskt svagare parten kan under trycket av den långa handläggningstiden och kostnaderna tvingas till eftergifter gentemot motparten. Enligt

regeringens mening måste dagens förfaranderegler förbättras så att de uppfyller medborgarnas berättigade krav på snabbhet och effektivitet.

Från flera håll hävdas att det nuvarande systemet har lett till att parterna i vissa större mål redan från början utgår från att målet skall prövas på nytt i hovrätten och att tingsrättsprocessen ses som ett slags förberedande förfarande inför processen i hovrätten. Härigenom finns en risk för att hovrätten blir det forum där den egentliga rättskipningen äger rum. En sådan ordning är naturligtvis mycket olycklig. Förutsättningarna för en seriös och gedigen tingsrättsprocess och därmed ett riktigt avgörande ökar, om de inblandade aktörerna vet att det är här och nu det gäller och att en eventuell rättegång i hovrätten inte med närmast automatik blir lika omfattande som den i första instans.

Om hovrätten kan koncentrera sin verksamhet och sina resurser till sådant som direkt motiveras av hovrättens funktion, kommer hovrätterna att bli effektivare och får därmed bättre förutsättningar att hantera sina uppgifter.

12.4 Systemet med prövningstillstånd utvecklas

12.4.1 Nuvarande ordning

Tvistemål

I tvistemål krävs prövningstillstånd vid överklagande av avgöranden i mål som enligt 1 kap. 3 d § första stycket RB har handlagts av en lagfaren domare, dvs. flertalet dispositiva tvistemål där tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger ett halvt prisbasbelopp (19 700 kr år 2005). För andra dispositiva tvistemål än dessa s.k. förenklade tvistemål krävs prövningstillstånd om tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger ett prisbasbelopp (49 kap. 12 § första stycket RB).

Från systemet med prövningstillstånd har undantagits avgöranden i tvistemål som skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning, t.ex. patentmål, tryckfrihetsmål, yttrandefrihetsmål och vissa familjemål. Vidare har undantagits beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient, beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare och beslut genom vilket missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller ett överklagande avvisats (49 kap. 12 § andra stycket RB).

Brottmål

I brottmål krävs prövningstillstånd om den tilltalade inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader (prop. 1992/92:216, bet. 1992/93:JuU34, rskr. 1992/93:373). Detta gäller sedan den 1 juli 2004 även när riksåklagaren överklagar en sådan dom (prop. 2003/04:78, bet. 2003/04:JuU23, rskr. 2003/04:204). Prövningstillstånd krävs däremot inte om domen överklagas av justitiekanslern eller någon av justitieombudsmännen. Omfattar domen flera tilltalade, avgörs frågan om prövningstillstånd för varje tilltalad för sig. Om det krävs prövningstillstånd, omfattas – med undantag för enskilda anspråk – alla frågor som

har avgjorts i domen av kravet på prövningstillstånd. Om tingsrätten genom en dom i brottmål även prövat ett enskilt anspråk mot den tilltalade, gäller i den delen reglerna om prövningstillstånd för tvistemål. Prövningstillstånd krävs dock inte för ett enskilt anspråk, om prövningstillstånd inte krävs i brottmålsdelen eller meddelas i den delen, förutsatt att överklagandet avser frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen (49 kap. 13 § första–tredje styckena RB).

Till skillnad från vad som gäller för prövningstillstånd i tvistemål har systemet med prövningstillstånd i brottmål inte knutits till yrkandena i tingsrätten, utan till den faktiska utgången i målet. Det innebär bl.a. att det inte finns några regler om prövningstillstånd för beslut som har fattats i ett brottmål innan tingsrätten avgjort målet. Enligt en uttrycklig bestämmelse omfattas dock beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom av systemet med prövningstillstånd (49 kap. 13 § fjärde stycket RB).

Domstolsärenden

Systemet med prövningstillstånd gäller också t.ex. alla beslut av tingsrätt i utsökningssmål, i mål om avräkning vid återbetalning av skatter och avgifter, i mål om betalningsföreläggande och handräckning, i skuld-saneringsärenden samt i felparkeringsärenden. Prövningstillstånd krävs dock inte om överklagandet avser ett beslut som rör någon annan än en part, ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare eller ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller ett överklagande – eller såvitt avser felparkeringsärenden anmälan om bestridande – avvisats.

Grunderna för prövningstillstånd

Grunderna för prövningstillstånd är desamma för samtliga mål och ärenden som omfattas av systemet med prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt. Prövningstillstånd får meddelas, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt (prejudikatdispens), om anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till (ändringsdispens) eller om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet (extraordinär dispens).

Reglerna om prövningstillstånd i prejudikatfall är främst avsedda att möjliggöra överklaganden till Högsta domstolen av mål med prejudikatintresse. Hovrättens roll som prejudikatinstans är mindre framträdande. Hovrätternas avgöranden får främst betydelse för rättsbildningen i fråga om mål i vilka hovrätten är sista instans och mål inom sådana områden där prejudikat från Högsta domstolen av något annat skäl saknas.

Den centrala grunden för beviljande av prövningstillstånd är den som tillämpas i ändringsfall. Hovrätten får bevilja prövningstillstånd om ”anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till”.

Den extraordinära grunden har sin motsvarighet i den grund för meddelande av prövningstillstånd för rättegången i Högsta domstolen som finns i 54 kap. 10 § första stycket 2 RB. Prövningstillstånd i extraordinära fall kan enligt förarbetena till den sistnämnda bestämmelsen beviljas om det överklagade avgörandet kan göras till föremål för resning

eller undanröjas på grund av domvilla samt när det överklagade avgörandet kommit till på grund av grovt förbiseende eller grovt misstag med avseende på sakmaterialet (prop. 1971:45 s. 91). I kravet på att förbiseendet eller misstaget skall vara grovt ligger att det i väsentlig grad har påverkat utgången. Processuella fel kan beaktas endast om de utgör grund för domvilla, vilket i princip innebär att det skall vara frågan om ett grovt rättegångsfel. En annan situation av extraordinär natur då prövningstillstånd – av rättviseskäl – enligt förarbetena bör kunna meddelas är då ett stort antal likartade mål samtidigt överklagats, men prejudikatintresset endast motiverar att ett eller några få ges sådant tillstånd. Denna grund för meddelande av prövningstillstånd aktualiseras inte särskilt ofta i hovrätten eftersom flertalet av de fall som täcks av bestämmelsen också täcks av bestämmelsen om ändringsfallen.

Handläggningen av en fråga om prövningstillstånd

Utgångspunkten för tillståndsprövningen är de skäl för att meddela prövningstillstånd som klaganden åberopar. Om det krävs prövningstillstånd, skall klaganden i överklagandet ange de omständigheter som han eller hon vill åberopa till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Om klaganden underlåter detta, skall hovrätten förelägga honom eller henne att avhjälpa bristen. Det är dock relativt vanligt att hovrätten i stället antar att det som åberopas till stöd för ändring av tingsrättens avgörande också åberopas till stöd för att det är frågan om ett ändringsfall. Hovrätten kan vidare inte begränsa sig till det som klaganden har anfört utan måste *ex officio* i viss utsträckning utröna förekomsten av eventuella skäl för prövningstillstånd.

Sedan skriftväxlingen har avslutats, beslutar hovrätten om prövningstillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det, får dock frågan tas upp utan att skriftväxling skett. I praktiken sker skriftväxling före tillståndsprövningen i en relativt liten andel av målen.

Har båda parter överklagat, kan ett prövningstillstånd begränsas till den ena partens överklagande. Vidare kan i tvistemål prövningstillståndet begränsas till rättegångskostnadsfrågan. I övrigt finns inga möjligheter att bevilja partiellt prövningstillstånd. Ett prövningstillstånd omfattar, i den utsträckning avgörandet har överklagats, domen eller det slutliga beslutet samt beslut som tagits in i det avgörandet och beslut som får överklagas endast i samband med att domen eller det slutliga beslutet överklagas. Om prövningstillstånd inte meddelas, förfaller ett eventuellt anslutningsöverklagande.

12.4.2 Konventionsåtaganden

En förutsättning för att systemet med prövningstillstånd skall kunna utvidgas till fler mål- och ärendetyper är att en sådan reform står i överensstämmelse med Sveriges förpliktelser enligt internationella överenskommelser. Närmare bestämt rör det sig om två frågeställningar.

Den första frågan gäller den rätt som en part kan ha att få sin sak prövad i flera instanser. När det gäller prövningen av mål om ansvar för brott har Sverige gjort flera internationella åtaganden som ger personer

dömda för brott rätt till en prövning i högre instans. Så har skett genom artikel 2 i det sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen, genom artikel 14:5 i 1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och genom artikel 40:2:b:v i FN:s barnkonvention. Några konventionsåtaganden som ålägger Sverige att ge parter i tvistemål och ärenden en rätt att få sin sak prövad i flera instanser finns däremot inte.

Den andra frågan gäller hur förfarandet vid en tillståndsprövning kan behöva utformas för att inte komma i konflikt med rätten till en rättvis rättegång. Denna frågeställning är inte begränsad till brottmål. De artiklar som är aktuella i denna del är artikel 6 i Europakonventionen, artikel 14:1 i 1966 års FN-konvention och artikel 40:2:b:iii i FN:s barnkonvention.

Rätten till prövning i högre instans

Det finns inledningsvis anledning att framhålla att det svenska systemet med prövningstillstånd inte innebär någon begränsning i överklaganderätten enligt rättegångsbalken. Vad reglerna om prövningstillstånd innebär är att hovrätten vid en inledande bedömning tar ställning till om handläggningen bör fortsätta med en fullständig rättegång eller om tingsrättens avgörande bör stå fast. Som konstateras ovan finns såvitt gäller tvistemål och ärenden inte några konventionsåtaganden som ålägger Sverige att ge parterna en rätt till prövning i flera instanser. När det gäller tvistemål och ärenden går alltså de svenska reglerna längre än vad som följer av internationella konventioner, även med ett system med prövningstillstånd. En annan sak är – såvitt gäller Europakonventionen – att de stater som inrättar appellations- eller kassationsdomstolar måste se till att förfarandet i dessa uppfyller konventionens krav i exempelvis artikel 6.

Vad därefter gäller brottmål finns en rätt till en förnyad prövning enligt artikel 2 i det sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Artikeln innebär att var och en som dömts av domstol för en brottslig gärning skall ha rätt att få skuldfrågan eller påföljden omprövad av högre domstol. Denna rättighet och grunderna för dess utövande, skall regleras i lag. Undantag får göras i fråga om mindre grova gärningar eller i de fall då den dömde har dömts i första instans av den högsta domstolen eller har dömts efter det att en frikännande dom har överklagats. Liknande regler om en rätt till överklagande i brottmål återfinns även i de tidigare nämnda FN-konventionerna.

Den rätt att överklaga som följer av tilläggsprotokollet behöver inte innebära att det måste finnas en rätt till en fullständig omprövning av den fällande domen. Detta följer redan av bestämmelsen i protokollet om att utövande av rätten till överklagande skall regleras i lag. Härigenom får varje konventionsstat en betydande frihet att själv bestämma på vilka villkor och i vilken omfattning en överprövning kan ske. Begränsningar i överklaganderätten måste emellertid framstå som rimliga och får inte vara så långtgående att de gör själva överklaganderätten illusorisk eller meningslös (jfr *Danelius, H.*, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 2 uppl., 2002, s. 420).

I motiven till tilläggsprotokollet sägs bl.a. att det i vissa stater förekommer att en person som vill överklaga till en högre instans i vissa

fall måste ansöka om prövningstillstånd (*leave to appeal*) och att rätten att ansöka om sådant tillstånd i sig själv är att betrakta som en form av rätt till omprövning i den mening som avses i tilläggsprotokollet (se *Explanatory Report*, punkt 18). I överensstämmelse med detta uttalade dåvarande Europakommissionen i ett mål mot Norge att de tidigare norska reglerna om överklagande i brottmål, som innebar att samtliga brottmål omfattades av ett krav på prövningstillstånd, i princip innebar att det fanns en sådan möjlighet till förnyad prövning som avses i tilläggsprotokollet (fallet *E.M. mot Norge*, Appl. No. 20087/92). Och i målet *Näss mot Sverige* (Appl. No. 18061/91), där en tilltalad hade frikänts för vissa brott i tingsrätten men dömts i hovrätten, fann kommissionen att rätten att begära prövningstillstånd i Högsta domstolen var tillräckligt för att uppfylla kraven i artikel 2 i tilläggsprotokollet. Denna ståndpunkt har nyligen bekräftats av Europadomstolen i avgörandet *Sawalha mot Sverige* (Appl. No 64299/01).

Rätten till en rättvis rättegång

Nästa fråga är om förfarandet vid tillståndsprövningen behöver ha ett inslag av muntlighet för att inte komma i konflikt med rätten till en rättvis rättegång.

I den mån de nationella rättsordningarna tillåter att en domstolssak prövas i flera instanser följer av flera avgöranden från Europadomstolen – samtliga rörande brottmål – att artikel 6 gäller även i överinstansen. Det betyder emellertid inte att det krav på muntlighet som enligt den artikeln kan finnas för prövningen i den första instansen automatiskt gör sig gällande även i överrätten. Principen är i stället den att det är särdragen i fullföljdsförfarandet som avgör vilka krav som bör ställas på handläggningen i överrätten. Mot denna bakgrund fann Europadomstolen i fallet *Monell och Morris mot Storbritannien* att artikel 6 var tillämplig på ett förfarande om prövningstillstånd men att frågan om sådant tillstånd skulle beviljas var så begränsad till sin natur att den inte i sig krävde en muntlig förhandling (Serie A, No. 115, jfr även *Tierce mot San Marino*, Appl. Nos. 24954/94, 24971/94 och 24972/94 samt *Prinz mot Österrike*, Appl. No. 23867/94).

De avgöranden och uttalanden som Europadomstolen hittills gjort visar enligt regeringens mening att ett system med prövningstillstånd är förenligt med Europakonventionens krav i artikel 6 på rättvis och offentlig förhandling även om ett sådant system inte innehåller någon generell rätt till muntlig förhandling i hovrätten. Inte heller Sveriges övriga konventionsåtaganden lägger hinder i vägen för en sådan ordning.

Det kan dock inte uteslutas att artikel 6 i Europakonventionen undantagsvis kräver att det hålls en muntlig förhandling i hovrätten i prövningstillståndsfrågan. Ett skäl för detta kan vara att det inte har hållits någon förhandling i tingsrätten. En förhandling synes dock nödvändig endast om parten har begärt det i hovrätten och det bedöms som osannolikt att prövningstillstånd kommer att meddelas. Regeringen återkommer närmare till frågan om muntlig förhandling vid tillståndsprövningen i avsnitt 12.4.10.

12.4.3 En internationell utblick

En internationell utblick ger vid handen att system med prövningstillstånd i andra instans förekommer i varierande utsträckning i åtskilliga rättsstater i vår närhet. Ibland gäller system med prövningstillstånd bara tvistemål om ett visst högsta värde och brottmål med ett visst högsta straffmaximum, men exempelvis i England är systemet med prövningstillstånd mycket långtgående, särskilt i brottmål. Generella eller omfattande regler om prövningstillstånd framstår alltså inte som någon udda ordning vid en internationell jämförelse.

I Finland har det år 2003 genomförts vissa ändringar i hovrättsförfarandet. Den finska reformen bygger på överväganden som i mycket liknar de som redogjorts för i avsnitt 12.3. De finska reglerna innebär att hovrättsprocessen differentieras genom ett inledande förfarande där hovrätten prövar om överklagandet ger anledning att misstänka att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där är felaktigt. Om hovrätten konstaterar att det är klart att besvären inte kan leda till resultat och det inte heller finns någon annan grund att fortsätta behandlingen, upptas överklagandet inte till vidare prövning. Ett beslut att inte fortsätta handläggningen kan överklagas i allt väsentligt på samma sätt som ett beslut att inte meddela prövningstillstånd. Även i Norge finns regler som begränsar överrättens befattning med överklaganden i brottmål på liknande sätt. Ett förslag finns om att införa liknande regler även för vissa tvistemål.

En del länder har valt lösningar som innebär att överrättsprövningen begränsas till rättsfrågor eller lösningar som innebär att möjligheterna att faktiskt få prövningstillstånd begränsas genom höga beviskrav. En sådan mer juridisk-teknisk avgränsning av hovrättens prövning som en prövning begränsad till rättsfrågor innebär torde inte ha förutsättningar att vinna förtroende i Sverige. För det *första* kan det hävdas att en sådan begränsning inte skiljer ut de överklaganden som innehåller materiella felaktigheter. Hovrätten skulle i så fall inte bli det forum för korrigerande av felaktiga avgöranden som får anses vara dess främsta uppgift i instansordningen. Hovrätten skulle i stället ofta få ägna sig åt att konstatera att tingsrätten riktigt avgjort rättsfrågor som är okomplicerade. Vidare skulle felaktiga bedömningar i sakfrågan inte kunna rättas. För det *andra* är det svårt att finna en definition som klart skiljer ut rättsfrågor från sakfrågor. Regeringen eftersträvar därför en annan sorteringsmekanism med en mer finmaskig reglering som även bevarar hovrättens möjligheter att korrigera felaktigheter såvitt avser sakfrågor.

12.4.4 Ett behovsanpassat förfarande

Regeringens bedömning: Med ett utvidgat och förändrat system med prövningstillstånd sätts hovrättens kontrollerande funktion i fokus. Det ger bättre garantier för riktiga domstolsavgöranden och möjliggör en snabbare handläggning utan onödiga resursinsatser. Systemet med prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt bör därför utvidgas.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 67–75).

Remissinstanserna: En mycket stor majoritet av remissinstanserna håller med om att systemet med prövningstillstånd bör göras mer generellt eller utvidgas till flera måltyper. Dessa remissinstanser är ense om att ett utvidgat system med prövningstillstånd bidrar till att skapa ett mer ändamålsenligt hovrättsförfarande. Bland dem som tillstyrker återfinns samtliga tillfrågade domstolar och åklagarmyndigheter, *Domstolsverket*, *Justitiekanslern* samt *Riksåklagaren*. *JO* motsätter sig inte en reform enligt de principer som redovisas i promemorian. *Sveriges advokatsamfund*, *LO*, *Umgängesrätts Föräldrars Riksförening*, *Svenska avdelningen av Internationella Juristkommissionen* samt de juridiska fakulteterna i Stockholm och Lund avstyrker. De som är kritiska anser att förslaget är betänkligt framför allt från rättssäkerhetssynpunkt.

Skälen för regeringens bedömning: En stor del av arbetet i hovrätterna läggs ned på prövning av mål där tingsrättens avgörande inte är materiellt oriktigt, där inget formellt fel begåtts under handläggningen i tingsrätten och där avgörandet saknar prejudikatintresse. I många fall kan en hovrätt redan på ett tidigt stadium konstatera att klaganden inte har några utsikter till framgång. Såväl promemorians förslag som vissa förslag från domstolshåll skjuter in sig på dessa fall. Förslagen utgår från att hovrätterna måste få möjlighet att göra en betydligt större skillnad än nu mellan sådana mål och andra mål. De nuvarande reglerna är otvivelaktigt ganska stela. Trots att det har skett flera uppmjukande reformer under årens lopp har vi fortfarande ett hovrättsförfarande där målen blir föremål för en i princip fullständig omprövning. Ett sådant förfarande är i många fall mer omfattande än vad som kan motiveras av hovrättens uppgifter.

En reform av hovrättsprocessen bör enligt regeringens uppfattning utgå från grundtanken att hovrätten skall koncentrera sig på sådana tingsrättsavgöranden där en förnyad prövning fyller någon saklig funktion, dvs. i huvudsak avgöranden som kan vara felaktiga.

Man kan säga att hovrätten enligt dagens ordning i flertalet fall undersöker om det överklagade avgörandet är felaktigt och i förekommande fall rättar detta inom ramen för samma förfarande. Om det överklagade avgörandet är en dom, sker den samlade prövningen vanligtvis först vid en huvudförhandling. Denna ordning innebär ofta ökade kostnader för parterna och en längre handläggningstid. Utgångspunkten bör i stället vara att hovrätten så snart som möjligt gör en inledande prövning av riktigheten i tingsrättens avgörande. Om redan denna inledande prövning tydligt ger vid handen att tingsrättens avgörande är riktigt, finns det givetvis inget behov av en fullständig rättegång i hovrätten. Om den inledande prövningen däremot ger anledning att ifrågasätta riktigheten av tingsrättens avgörande, bör handläggningen fortsätta och hovrätten har då att pröva målet i hela dess vidd och, om det därvid bekräftas att tingsrättens avgörande är felaktigt, rätta avgörandet.

Enligt regeringens mening bör den nu skisserade ordningen åstadkommas genom en utvidgning av systemet med prövningstillstånd för överklagande från tingsrätt till hovrätt. Genom ett utvidgat system med prövningstillstånd som innefattar möjligheten att meddela prövningstillstånd i de fall det finns anledning att betvivla riktigheten av

tingsrättens avgörande kan hovrätten på ett enkelt sätt skilja ut de mål som kräver en mer omfattande prövning från de där hovrätten på ett tidigt stadium kan konstatera att det inte finns anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande. Ett sådant system innebär att hovrätten vid en inledande prövning, grundad på bl.a. vad klaganden har anfört i överklagandet, tar ställning till om det finns skäl att meddela prövningstillstånd. Att frågor om prövningstillstånd skall tas upp så snart det kan ske framgår av 21 § förordningen (1996:379) med hovrättsinstruktion.

Om prövningen inte ger anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande, kan hovrättens ställningstagande begränsas till att hovrätten – genom ett beslut att inte meddela prövningstillstånd – konstaterar detta. Om man även kan meddela prövningstillstånd för mål med prejudikatintresse och i fall där det föreligger en resningssituation eller där domvilla har förekommit, har man kommit mycket långt när det gäller en anpassning av hovrättsförfarandet till hovrättens avsedda roll i instanssystemet.

I detta sammanhang är det viktigt att betona att systemet med prövningstillstånd inte innebär att parterna utestängs från möjligheten att överklaga; systemet med prövningstillstånd påverkar inte på något sätt överklaganderätten. Med omsorgsfullt utformade regler vad avser grunder för prövningstillstånd och handläggningen innebär ett beslut att inte meddela prövningstillstånd att hovrätten har gjort en noggrann prövning av hur tingsrätten har handlagt målet samt att hovrätten inte har funnit något som ger anledning att betvivla utgångens riktighet.

Remissinstanserna har överlag varit mycket positiva till promemorians förslag och till att systemet med prövningstillstånd utvidgas till flera måltyper. De som har tillstyrkt förslagen delar uppfattningen att ett utvidgat system med prövningstillstånd skapar förutsättningar för en mer ändamålsenlig hovrättsprocess och en bättre balans mellan tingsrättsprocessen och hovrättsprocessen. Dessa remissinstanser har vidare ansett att erfarenheterna av de regler om prövningstillstånd som finns i dag är goda och att riskerna för att feldömda mål inte rättas är små.

Mot den nu angivna bakgrunden förordar regeringen att systemet med prövningstillstånd i hovrätt utvidgas.

En förändrad tillståndsprövning

En remissynpunkt som måste tas på största allvar är att en utvidgning av systemet med prövningstillstånd ökar risken för felaktiga avgöranden. Ett sådant resultat av lagstiftningen är naturligtvis inte acceptabelt.

Tillståndsgrunderna bör därför utformas på ett generösare sätt än det som nuvarande regler kommit att tillämpas på. Förutom i de rena ändringsfallen bör hovrätten meddela prövningstillstånd om det inte utan att ett sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit fram till. Regeringen återkommer till utformningen av grunderna för beviljande av prövningstillstånd i avsnitt 12.4.6.

Systemet med prövningstillstånd måste också vara utformat på ett sätt som ger hovrätten tillräckliga möjligheter att vid tillståndsprövningen göra en bedömning av sakfrågorna. Rättsfrågorna vållar normalt inte samma praktiska eller principiella problem vid en tillståndsprövning.

Redan med dagens regler har hovrätterna goda möjligheter att vid en tillståndsprövning bedöma sakfrågorna tillräckligt väl för att på ett rättssäkert sätt kunna avgöra frågan om målet behöver tas upp till en fullständig prövning. I tveksamma fall kan ljudband från bevisupptagningen vid tingsrätten spelas upp vid tillståndsprövningen. I avsnitt 5.4 har det föreslagits att tingsrätterna regelmässigt skall dokumentera muntlig bevisning med videoteknik. En särskild fördel med en sådan ordning är att den muntliga bevisningen kan läggas fram vid tillståndsprövningen på ett bättre sätt än vad nuvarande ordning medger. Enligt regeringens bedömning innebär sådana nya regler om presentation av muntlig bevisning i hovrätt i praktiken att hovrätten i tveksamma fall kommer att kunna göra en ännu säkrare bedömning av frågan om prövningstillstånd bör ges än det nuvarande systemet tillåter. Förslaget om videospelade förhör utgör därmed – som påpekats under remissbehandlingen – ett inte oviktigt moment i utvidgat system med prövningstillstånd. Med en mer förfinad reglering än den nuvarande vad gäller förutsättningarna för prövningstillstånd, handläggningen av tillståndsfrågan och formerna för att presentera bevisningen blir enligt regeringens bedömning risken för felaktiga beslut i frågan om prövningstillstånd minimal.

Slutsatser

Sammanfattningsvis bedömer regeringen att en utvidgning av systemet med prövningstillstånd till flera mål- och ärendetyper är förenad med en rad fördelar. Rättskipningen får sin tyngdpunkt i första instans samtidigt som fokus sätts på hovrättens kontrollerande funktion. Dessutom åstadkommer det ett snabbare förfarande och en handläggning utan onödiga resursinsatser. En förändrad reglering vad beträffar grunder för prövningstillstånd och handläggningen samt bättre möjligheter för hovrätten att ta del av bevisningen vid tillståndsprövningen garanterar att högt ställda rättssäkerhetskrav kan upprätthållas. De farhågor från rättssäkerhetssynpunkt som rests från vissa håll framstår därmed som obefogade.

12.4.5 Vilka avgöranden skall omfattas av systemet med prövningstillstånd?

Regeringens förslag: Systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i flertalet slag tvistemål och i domstolsärenden som överklagas till hovrätt.

Promemorians förslag: I promemorian föreslås att samtliga tingsrättsavgöranden i tvistemål och domstolsärenden som överklagas till hovrätt underkastas krav på prövningstillstånd (se Ds 2001:36 s. 76–83).

Remissinstanserna: En majoritet instämmer i promemorians förslag eller uttalar ingen åsikt i frågan. Flera, däribland *Riksåklagaren*, *Domstolsverket* och ett antal domstolar, anser att systemet med prövningstillstånd bör omfatta även brottmål. Några, bl.a. *JO*, anser att vissa typer av tvistemål av olika skäl bör vara undantagna från systemet med prövningstillstånd. Andra framför synpunkter på hur anslutnings-

överklagandena bör hanteras. *Arbetsdomstolen* anser att även överklaganden till Arbetsdomstolen skall omfattas av systemet med prövningstillstånd.

Skälen för regeringens förslag: Enligt promemorian bör en utvidgning av systemet med prövningstillstånd begränsas till tvistemål och ärenden medan brottmålen lämnas utanför reformen. Mot denna bakgrund saknas enligt regeringen anledning att i detta lagstiftningsärende överväga om systemet med prövningstillstånd bör utvidgas även beträffande brottmålen.

Promemorians förslag omfattar även familjemålen. Som tidigare nämnts arbetar för närvarande Vårdnadskommittén (Ju2002:09) med att utreda bland annat hur man kan komma till rätta med långvariga och upprepade domstolsprocesser. En viktig aspekt i detta sammanhang är frågan om prövningstillstånd i hovrätten. Enligt regeringens mening bör frågor om hur processen i familjemål skall utformas för framtiden behandlas i ett sammanhang. Promemorians förslag om prövningstillstånd i familjemålen, dvs. mål om vårdnad, boende och umgänge, bör därför inte genomföras inom ramen för detta lagstiftningsärende.

Utgångspunkten bör således vara att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i övriga tvistemål samt i domstolsärenden som överklagas till hovrätt.

Enligt *JO* bör dock tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen lämnas utanför reformen. För dessa mål gäller särskilda handläggningsregler som syftar till att bereda starkast möjliga skydd åt tryckfriheten och friheten att yttra sig. Det är därför enligt *JO* bäst förenligt med det synsätt som bär upp dessa regler att tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen även i fortsättningen undantas från systemet med prövningstillstånd. Under remissförfarandet har det även gjorts gällande att mål enligt den nya lagen (2002:599) om grupprättegång under en i vart fall inledande tid borde undantas från reformen.

Regeringen delar inte dessa bedömningar utan anser att de positiva effekter som systemet med prövningstillstånd för med sig för tvistemålen gör sig gällande oavsett måltyp. När det gäller tryck- och yttrandefrihetsmålen bör dessutom framhållas följande. Regeringens förslag om en utvidgning av systemet med prövningstillstånd omfattar inte brottmålen. Mål om straffrättsligt ansvar för brott mot tryckfrihets- och yttrandefrihetslagstiftningen kommer därför inte att omfattas av det utvidgade systemet med prövningstillstånd utan systemet kommer att träffa endast talan om enskilt anspråk på grund av tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott som förs utan samband med åtal. Ett utvidgat system med prövningstillstånd som omfattar tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål om enskilt anspråk påverkar alltså inte det särskilda skydd som samhället ställer upp för friheten att yttra sig. När det gäller grupptalan kan det visserligen i ett inledande skede finnas behov av vägledande avgöranden. Detta behov kan emellertid tillgodoses genom möjligheten att meddela prövningstillstånd med stöd av tillståndsgrunden för prejudikatfall.

Mot denna bakgrund bör systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i tvistemål, med undantag för familjemålen, och i domstolsärenden som överklagas till hovrätt. Det innebär att även tvistemål som handläggs av tingsrätten i särskild sammansättning, bl.a. tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål samt fastig-

hetsmål, miljömål och patentmål, omfattas av reformen. Detsamma gäller mål enligt lagen om grupprättegång. För miljömålsens del innebär förslaget att frågan om prövningstillstånd i Miljööverdomstolen kommer att avgöras antingen enligt reglerna i förvaltningsprocesslagen (1971:291) eller enligt de föreslagna reglerna i rättegångsbalken bl.a. beroende på om målet har inletts i förvaltningsmyndighet eller domstol. Det kan finnas anledning att längre fram överväga om det är en lämplig ordning.

Anslutningsöverklagande

Den nuvarande ordningen för tillståndsprövning innebär att alla överklaganden som omfattas av systemet med prövningstillstånd prövas vart och ett för sig på sina egna meriter. Detta gäller vare sig de utgör självständiga överklaganden eller har gjorts anslutningsvis, dvs. som en osjälvständig följd av ett ordinärt överklagande av motparten. Någon förändring av denna ordning har inte föreslagits i promemorian.

Riksåklagaren har ställt sig negativ till att anslutningsöverklaganden omfattas av kravet på prövningstillstånd. För att inte processen skall bli snedvriden och hovrätten av formella skäl skall vara förhindrad att ge en materiellt riktig dom kommer enligt Riksåklagaren prövningstillstånd ofta att behöva ges för ett anslutningsöverklagande om huvudklaganden beviljats sådant tillstånd. Även *Göteborgs tingsrätt* har ifrågasatt promemorians bedömning och menat att ett krav på prövningstillstånd kan förta verkan av ett anslutningsöverklagande.

Regeringen instämmer inte i remisskritiken. Syftet med reglerna om anslutningsöverklagande är att en part som inte helt har vunnit framgång i tingsrätten men ändå är benägen att nöja sig med tingsrättsdomen, om även motparten gör det, inte behöver överklaga för säkerhets skull (se NJA II 1943 s. 627). Dessa processekonomiska fördelar påverkas inte på något sätt om man, såsom nu föreslås, utvidgar den krets av avgöranden som träffas av reglerna om prövningstillstånd. Alternativet – att ett anslutningsöverklagande automatiskt tas upp till prövning om huvudklaganden får prövningstillstånd – ger däremot anledning till invändningar. Ett sådant system får bl.a. till följd att en part med ett sakligt sett dåligt underbyggt överklagande och utan egentliga skäl för prövningstillstånd genom att överklaga anslutningsvis i stället för att överklaga direkt skulle kunna genomdriva en fullständig prövning i hovrätten under förutsättning att huvudöverklagandet uppvisar skäl för prövningstillstånd. En sådan ordning är betänklig från principiella utgångspunkter. Regeringen anser därför att anslutningsöverklaganden även i fortsättningen skall omfattas av krav på prövningstillstånd.

Överklagande av myndighetsbeslut

I vissa fall kan ett beslut av en förvaltningsmyndighet överklagas direkt till hovrätt. Det gäller beslut av övervakningsnämnd, vissa beslut av hyresnämnd samt beslut av Statens va-nämnd. Det gäller även beslut av sådana inskrivningsmyndigheter som avses i 19 kap. jordabalken.

I promemorian har det föreslagits att beslut av förvaltningsmyndigheter, med undantag för inskrivningsmyndigheterna, inte skall omfattas

av ett utvidgat system med prövningstillstånd. Regeringen konstaterar i detta sammanhang att reformen handlar om prövningstillstånd i hovrätt som andra domstolsinstans. De överväganden som nu är aktuella kan inte utan vidare överföras på överklaganden som i första instans behandlas av förvaltningsmyndighet och inte tingsrätt. Såvitt gäller övervakningsnämnderna och hyresnämnderna pågår dessutom ett reformarbete. För hyresnämndernas del är såväl organisatoriska som processuella frågor föremål för översyn. Mot denna bakgrund bör beslut av dessa myndigheter inte omfattas av ett utvidgat system med prövningstillstånd.

Överklagande till Arbetsdomstolen och Marknadsdomstolen

Frågan om prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till Arbetsdomstolen behandlades för ett antal år sedan i promemorian Vissa ändringar i lagen om rättegången i arbetstvister (Ds 1996:62). I den promemorian anfördes att generella regler om prövningstillstånd borde införas för överklagande till Arbetsdomstolen av tingsrätts domar och beslut, under förutsättning att sådana regler infördes för de allmänna domstolarnas del. Förslaget i promemorian lades på riksdagens bord genom propositionen Ändringar i lagen om rättegången i arbetstvister (prop. 1996/97:106) i samband med förslaget om ett generellt system med prövningstillstånd i hovrätten. Sedan propositionen om ett generellt system med prövningstillstånd i hovrätten hade återkallats avtog riksdagen arbetstvistepropositionen i den del den avsåg prövningstillstånd i Arbetsdomstolen. Enligt Arbetsmarknadsutskottet var sambandet mellan förslagen om prövningstillstånd i de bägge propositionerna sådant att en särreglering av prövningstillstånd för endast de tingsrättsavgöranden som överklagades till Arbetsdomstolen inte kunde komma i fråga (bet. 1997/98:AU3).

Arbetsdomstolen har under remissförfarandet anført att förslagen även borde omfatta överklaganden dit. Enligt regeringen kan de överväganden som ligger till grund för förslaget om en utvidgning av systemet med prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt inte utan vidare föras över på arbetstvisterna och förhållandena i Arbetsdomstolen. En reform av det angivna slaget kräver särskilda överväganden som inte lämpar sig för detta lagstiftningsärende, som är inriktat på processen i allmän domstol. Frågan bör därför, i likhet med vad som har uttalats i promemorian, tas upp i särskild ordning.

När det gäller Marknadsdomstolen innehåller promemorian inte något underlag för att införa ett generellt system med prövningstillstånd för överklaganden dit. Om frågan om ett sådant system blir aktuell, bör den därför tas upp i ett annat sammanhang. Det finns dock i dag – på samma sätt som i Arbetsdomstolen – en typ av mål som överklagas från tingsrätt till Marknadsdomstolen och som omfattas av krav på prövningstillstånd, nämligen dispositiva tvistemål där tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger ett prisbasbelopp. Detta följer av hänvisningen i 51 § marknadsföringslagen (1995:450) till bestämmelserna i bl.a. 49 kap. RB. Enligt Marknadsdomstolens remissyttrande har – såvitt känt – något sådant mål aldrig överklagats till domstolen. Kravet på prövningstillstånd i Marknadsdomstolen är alltså i praktiken utan någon som helt betydelse och bör därför tas bort.

12.4.6 Förutsättningarna för prövningstillstånd

Regeringens förslag: Prövningstillstånd skall meddelas om

- det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (ändringsfall),
- det inte utan att prövningstillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (granskningsfall),
- det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt (prejudikatfall), eller
- det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet (extraordinära fall).

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens (se Ds 2001:36 s. 83–88).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker promemorians förslag eller uttalar ingen särskild åsikt i frågan. Några, däribland *Riksåklagaren*, ifrågasätter behovet av att införa en särskild tillståndsgrund för granskningsfall. Andra förordar en annan språklig utformning av tillståndsgrunderna.

Skälen för regeringens förslag: Vilken effekt ett system med prövningstillstånd får och hur stor den praktiska skillnaden blir för parterna jämfört med om något sådant krav inte gäller beror i stor utsträckning på vilka förutsättningar som ställs upp för att prövningstillstånd skall meddelas.

Tillståndsgrunderna måste enligt regeringens mening utformas så att de skapar tillräckliga garantier för att prövningstillstånd verkligen meddelas i mål och ärenden där tingsrättsavgörandet är materiellt felaktigt. De bör vidare vara lättöverskådliga och säkerställa förutsebarhet i tillämpningen. Nya regler om tillståndsgrunderna som uppfyller dessa krav bör gälla generellt och därför omfatta även de mål och ärenden som redan i dag omfattas av ett krav på prövningstillstånd, t.ex. vissa brottmål.

I dag har reglerna om prövningstillstånd en konstruktion som ger intryck av att regleringen är fakultativ, dvs. att hovrätten får, men inte behöver, meddela tillstånd när en tillståndsgrund är uppfylld. Detta är inte lämpligt. I stället bör det klart och tydligt framgå att tillstånd skall ges så snart en sådan grund är uppfylld.

Ändringsfall

Den centrala tillståndsgrunden i ett utvidgat system med prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt bör liksom i dag vara ändringsfallen, dvs. de fall då det finns skäl för ändring av tingsrättens avgörande. En viktig fråga är vad som närmare bör krävas för att prövningstillstånd skall meddelas på denna grund. Det är regeringens uppfattning att kraven av rättssäkerhetsskäl bör ställas relativt lågt.

Prövningstillstånd i ändringsfallen förutsätter enligt de nuvarande reglerna att det ”förekommer anledning till ändring i det slut tingsrätten kommit till”. Den närmare innebörden av denna lydelse är inte helt klar. För att tydligare ge uttryck för grundtanken att prövningstillstånd skall

beviljas i de fall där tingsrättens avgörande är materiellt felaktigt bör ett annat uttryckssätt väljas.

I Hovrättsprocessutredningens förslag anges att prövningstillstånd skall meddelas om ”det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till”. Vid lagrådsgranskningen av det förslag till regler om prövningstillstånd som sedermera återkallades konstaterade Lagrådet att formuleringen på ett avsevärt bättre sätt än den nuvarande ger uttryck för grundtanken att prövningstillstånd inte skall vägras i de fall där tingsrättens avgörande är materiellt felaktigt. Lagrådet föreslog dock att den aktuella tillståndgrunden skulle utformas så att prövningstillstånd skall meddelas ”om det inte måste antas att det slut som tingsrätten har kommit till skulle bli fastställt vid en prövning i hovrätten” (prop. 1996/97:131 s. 186 f.).

Regeringen gjorde i den – sedermera återkallade – propositionen den bedömningen att Lagrådets förslag var mindre tydligt och lättillämpat än det remitterade förslaget. Regeringen har inte någon annan uppfattning nu. Härtill kommer att den av Lagrådet föreslagna formuleringen kan ge intryck av att hovrätten vid tillståndsprövningen har att göra en förhandsbedömning av hur den kommer att döma i målet. Så är systemet med prövningstillstånd inte tänkt att fungera; tillståndsprövningen har enbart till syfte att pröva om det finns anledning att rikta invändningar mot det överklagade avgörandet. Med ett sådant synsätt betonas hovrättens granskande funktion vid tillståndsprövningen. Hovrättsprocessutredningens förslag är dessutom enligt regeringen bättre ägnat att ge uttryck åt den generösa syn på frågan om beviljande av prövningstillstånd som bör gälla. Mot denna bakgrund anser regeringen att det finns anledning att hålla fast vid den bedömning av frågan som kom till uttryck i 1997 års lagstiftningsärende.

Hovrättsprocessutredningens förslag återkommer i den promemoria som upprättats i detta ärende. Remissinstanserna har överlag ställt sig bakom promemorians förslag, även om det på sina håll har uttryckts viss tveksamhet om innebörden av lagändringen. *Svea hovrätt* har ställt frågan om avsikten endast är att på ett klarare sätt ge uttryck för vad som får anses vara gällande rätt eller om man vill åstadkomma en längre gående förändring. Enligt regeringen innebär förslaget i promemorian en anpassning av lagtexten till den uppfattning om gällande rätt som kom till uttryck vid 1993 års prövningstillståndsreform (se prop. 1992/93:213 s. 45 f., 53 och 57). Med den lydelse av tillståndsgrundern som föreslås i promemorian uppnås en större överensstämmelse med den generösa tillämpning som reglerna enligt regeringens mening bör ha. Det innebär att alla avgöranden som bedöms som tveksamma skall tas upp till fullständig prövning. Med en sådan ändring torde följande att även de mål som i dag omfattas av systemet med prövningstillstånd kommer att beviljas prövningstillstånd i något större utsträckning än nu.

Regeringen föreslår därför att förutsättningarna för prövningstillstånd i ändringsfall utformas i enlighet med Hovrättsprocessutredningens och promemorians förslag.

Granskningsfall

Regeringen kan konstatera att det ibland är svårt att på grundval av innehållet i en tingsrättsdom bedöma om det finns skäl att ändra tingsrättens avgörande. Kanske finns det inte någon särskild anledning att betvivla riktigheten i avgörandet men det går inte heller att med någon högre grad av säkerhet säga att avgörandet faktiskt är riktigt. Så kan mycket väl vara fallet även om avgörandet är välskrivet; det går ju inte alltid att i en dom eller ett beslut förmedla exakt hur målet har gestaltat sig vid domstolen. Det sagda talar för att prövningstillstånd bör kunna meddelas inte bara där det finns en konkret anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande utan också i vissa andra fall där tingsrättens avgörande framstår som svårbedömt.

Frågan om prövningstillstånd borde kunna meddelas i sådana fall diskuterades redan av Hovrättsprocessutredningen. Utredningen introducerade en ny tillståndsgrund (se SOU 1995:124 s. 167 f.). Den grundläggande tanken var att prövningstillstånd skulle meddelas i situationer där det inte går att bedöma riktigheten i tingsrättens avgörande utan att göra en fullständig prövning av målet ("granskningsfall"). Också förslaget i den promemoria som har upprättats i detta lagstiftningsärende innebär att prövningstillstånd skall kunna ges i granskningsfallen. De flesta remissinstanser har tillstyrkt förslaget. Några har dock ifrågasatt behovet av den föreslagna utvidgningen, framför allt när det gäller de måltyper som redan i dag omfattas av systemet med prövningstillstånd. Enligt *Riksåklagaren* har de nuvarande tillståndsgrunderna fungerat väl för brottmål. Kraven på rättssäkerhet kan enligt *Riksåklagaren* upprätthållas utan att det införs någon ny prövningstillståndsgrund.

Regeringen anser för sin del att prövningstillstånd bör kunna ges även i granskningsfall. Behovet av en sådan möjlighet blir särskilt tydligt när systemet föreslås omfatta även omfattande eller komplicerade tvistemål. I sådana mål kan det ibland vara svårt att vid tillståndsprövningen tillräckligt tillförlitligt bedöma om målet är rätt avgjort eller inte. Som exempel kan nämnas många patentmål eller mål om tekniska eller ekonomiska förhållanden. En möjlighet att meddela prövningstillstånd på denna grund kan fungera som en slags säkerhetsventil när riktigheten av tingsrättens avgörande inte låter sig bedömas utan en fullständig rättegång i hovrätten. Därmed kan också risken för att felaktiga tingsrättsavgöranden inte blir omprövade i hovrätt hållas på en helt försumbar nivå. Möjligheten att ge prövningstillstånd i dessa fall bör gälla i samtliga slag av mål och ärenden.

Enligt promemorians förslag till lagreglering av granskningsfallen skall prövningstillstånd meddelas, om det inte utan en prövning av målet går att bedöma riktigheten av det slut tingsrätten har kommit till. *Hovrätten för Nedre Norrland* har ansett att förslagets ordalydelse för tankarna fel.

Regeringen delar hovrättens uppfattning. Tillståndsprövningen är avsedd att utgöra en överprövning av tingsrättens avgörande, låt vara mindre omfattande än den som görs i en fullständig hovrättsprocess. Den formulering som har föreslagits i promemorian kan ge intryck av att hovrätten inte gör någon prövning alls när den tar ställning till om prövningstillstånd skall ges. Den nya bestämmelsen om granskningsfall

bör därför i stället utformas så att prövningstillstånd skall meddelas om det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av tingsrättens avgörande.

Övriga tillståndsgrunder kvarstår oförändrade

Precis som i dagens system måste det enligt regeringens mening finnas en tillståndsgrund som avser prejudikatfall. Utan en möjlighet att meddela prövningstillstånd i prejudikatfall skulle en enhetlig rätts-tillämpning försvåras.

Med hänsyn till att hovrätten också har till uppgift att vaka över att tingsrätterna handlägger målen på ett formellt riktigt sätt behöver hovrätterna kunna meddela prövningstillstånd också när ett formellt fel av allvarigare art har begåtts vid handläggningen i tingsrätten. Den nuvarande extraordinära tillståndsgrunden ger möjlighet att meddela prövningstillstånd när det finns synnerliga skäl, som t.ex. att det finns grund för resning, att domvilla har förekommit eller att målets utgång uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag. Även denna tillståndsgrund bör behållas oförändrad.

12.4.7 Partiellt prövningstillstånd

Regeringens förslag: Partiellt prövningstillstånd skall kunna meddelas för en del av tingsrättens dom eller beslut, om utgången i den delen inte kan påverka avgörandet i övrigt.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 88 samt 92 f.).

Remissinstanserna: Flera remissinstanser välkomnar förslaget om partiellt prövningstillstånd. Ingen avstyrker det, men några efterlyser förtydliganden.

Skälen för regeringens förslag: Syftet med ett prövningstillstånds-förfarande är att hovrätten på ett enkelt sätt skall kunna skilja sig från sådant som det från saklig synpunkt inte finns anledning att pröva ytterligare. För att detta syfte skall tillgodoses fullt ut och för att uppnå en rationell handläggning av överklagade mål i ett utvidgat system med prövningstillstånd bör hovrätten, såsom promemorian och flera remissinstanser har framhållit, ges möjlighet att meddela partiella prövnings-tillstånd, dvs. prövningstillstånd som avser enbart en del av det överklagade avgörandet.

Vid utformningen av bestämmelserna om partiellt prövningstillstånd ligger det nära till hands att göra jämförelser med de regler som gäller för Högsta domstolen. Där kan prövningstillstånd begränsas till att gälla en viss del av målet eller en viss fråga i målet, vars prövning är av vikt för ledning av rättstillämpningen (prejudikatfråga). Prejudikatfrågan är nästan alltid en rättsfråga men kan omfatta även sakfrågor. Ett partiellt prövningstillstånd begränsat till en prejudikatfråga förutsätter i regel att frågan om prövningstillstånd beträffande målet i övrigt eller en del av målet vilandeförklaras. Om Högsta domstolen i ett sådant fall kommer fram till att hovrätten bedömt prejudikatfrågan riktigt, kan prövningen

stanna vid detta och något ytterligare prövningstillstånd blir inte aktuellt. Har Högsta domstolen däremot en annan uppfattning än hovrätten, såvitt avser den aktuella prejudikatfrågan, måste domstolen utvidga prövningstillståndet för att kunna antingen meddela en dom med en annan utgång än underinstansernas eller återförvisa målet till hovrätten. I en sådan situation har ett partiellt prövningstillstånd typiskt sett inte inneburit någon vinst för handläggningen.

Den ordning som gäller för Högsta domstolen – att meddela prövningstillstånd beträffande en viss fråga och vilandeförklara frågan om prövningstillstånd i övrigt – lämpar sig väl för en prejudikatinstans som kan ha anledning att pröva en fråga som är vikt för ledning av rättstillämpningen även om det inte finns skäl att ändra det slut som underinstansen kommit till. Den kan emellertid inte anses särskilt ändamålsenlig för hovrätten, vars främsta uppgift är att rätta avgöranden med felaktigt slut. En möjlighet för en hovrätt att meddela prövningstillstånd beträffande en viss fråga och vilandeförklara frågan om prövningstillstånd i övrigt skulle vara till fördel endast i de fall hovrätten trots meddelat prövningstillstånd delar tingsrättens bedömning av den aktuella frågan. I annat fall måste hovrätten trots den inledande begränsningen av prövningstillståndet ändå pröva målet i övrigt för att avgörandet skall kunna ändras.

Enligt regeringen bör de nu aktuella bestämmelserna i stället utformas så att hovrätterna kan meddela ett partiellt prövningstillstånd enbart för en del av domen vars utgång inte påverkar övriga delar av den överklagade domen. Motsvarande bör gälla i fråga om slutliga beslut. Sålunda bör partiellt prövningstillstånd t.ex. kunna meddelas för ett av flera kumulerade tvistemål. I brottmål bör prövningen t.ex. kunna begränsas till enbart påföljden.

Några remissinstanser har tagit upp en särskild fråga om överklagande av beslut om partiellt prövningstillstånd. Om hovrätten meddelar partiellt prövningstillstånd och alltså inte beviljar prövningstillstånd i övriga delar, får beslutet i avslagsdelen anses vara ett slutligt beslut som genast kan överklagas till Högsta domstolen enligt vanliga regler. Enligt några remissinstanser kan en sådan möjlighet att genast överklaga vara förenad med betydande olägenheter. Om handläggningen av målet fortgår även efter det att parten har överklagat ett partiellt avslagsbeslut, finns det enligt *Hovrätten för Västra Sverige* en risk för att hovrätten hunnit slutligt avgöra målet när Högsta domstolen meddelar sitt beslut om prövningstillstånd. Det kan därför finnas anledning att överväga en lösning som innebär att ett partiellt prövningstillstånd skall få överklagas endast i samband med hovrättens slutliga avgörande. Även *Hovrätten för Övre Norrland* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har ansett att dessa frågor bör analyseras närmare.

Frågan hur den aktuella situationen skall hanteras togs upp i propositionen *Prövningstillstånd i hovrätten* (1996/97:131). Den lösning som förordades där var att frågan huruvida den fortsatta prövningen i hovrätten bör avvakta utgången i Högsta domstolen eller inte, bör avgöras från fall till fall (se prop. s. 76). Det saknas anledning att nu göra någon annan bedömning. I praktiken skulle det vara mycket svårt att införa en ordning som innebär att ett beslut att inte meddela prövningstillstånd för en viss del av målet får överklagas först i samband med att hovrättens

beslut i den del prövningstillstånd beviljats överklagas. Regeringen är därför inte beredd att förorda den ordning som *Hovrätten för Västra Sverige* har pekat på.

12.4.8 Komplettering av skälen för prövningstillstånd

Regeringens förslag: Om klaganden i överklagandet har argumenterat varför tingsrättens dom bör ändras, skall rätten i normalfallet inte behöva förelägga honom eller henne att dessutom ange skälen för varför prövningstillstånd skall meddelas.

Promemorians förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens (se Ds 2001:36 s. 88 och 89).

Remissinstanserna: Endast *Konsumentverket* har närmare kommenterat förslaget. Enligt verket bör hovrätten när det är frågan om ett överklagande från en enskild konsument utan ombud inta en generös inställning vid bedömningen av om en komplettering bör begäras in.

Skälen för regeringens förslag: I dagens system är tillståndsprövningen i hovrätten inte begränsad till de omständigheter som parten själv anför till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Hovrätten måste i viss utsträckning även självant försöka utröna förekomsten av eventuella skäl för prövningstillstånd. Det som parten anför bildar emellertid utgångspunkt för tillståndsprövningen. Det finns ingen anledning att ändra detta system.

Av 50 kap. 4 § och 51 kap. 4 § RB följer att ett överklagande skall innehålla uppgifter bl.a. om de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, om sådant tillstånd krävs. Brister överklagandet i detta hänseende, skall hovrätten enligt 50 kap. 7 § och 51 kap. 7 § RB förelägga klaganden att avhjälpa bristen. Bestämmelsen är obligatorisk.

Enligt regeringens mening finns det anledning att ändra på denna ordning. Om det krävs prövningstillstånd, skall enligt 49 kap. 15 § RB tingsrättens avgörande innehålla en upplysning om detta och de förutsättningar som gäller för att ett sådant tillstånd skall meddelas. Om en klagande har fått en sådan upplysning och väljer att inte särskilt argumentera i frågan om prövningstillstånd, är det i de flesta fall rimligt att utgå från att de omständigheter som anføres i sak också är de som klaganden vill anföra till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Det finns då inte något behov av en komplettering och domstolen bör inte förelägga klaganden enbart om detta. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att det inte längre skall vara obligatoriskt för hovrätten att begära komplettering i frågan om prövningstillstånd.

Skulle tingsrättens avgörande på grund av något förbiseende inte innehålla uppgift om att prövningstillstånd krävs i hovrätten, finns det emellertid en risk för att klaganden inte har övervägt vad som bör anges till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Samma sak gäller om tingsrättens information är oklar eller till och med felaktig. Om det i ett sådant fall inte framgår av överklagandet att klaganden är medveten om kravet på prövningstillstånd, är det rimligt att hovrätten underrättar klaganden om att sådant tillstånd krävs och under vilka förutsättningar

som tillstånd kan meddelas och i samband med detta förelägger klaganden att komplettera överklagandet i detta hänseende.

12.4.9 Skriftväxlingen

Regeringens förslag: Om det behövs, skall ett beslut om provningstillstånd föregås av skriftväxling.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 88–91).

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Enligt gällande regler skall hovrätten sända överklagandet till motparten och låta honom eller henne yttra sig över detta. Beslut i fråga om provningstillstånd skall meddelas sedan skriftväxlingen har avslutats. När det finns skäl för det, får dock frågan tas upp utan att någon skriftväxling har skett. Reglerna tillämpas i dag på det sättet att det endast är i en mindre del av målen som någon skriftväxling sker innan frågan om provningstillstånd avgörs.

Kan skriftväxling undvikas, innebär det att motparten i många fall slipper onödiga kostnader. Hovrätten har därför goda skäl att alltid noga överväga om skriftväxling är motiverad. De fall där det kan vara aktuellt med skriftväxling är sådana där det framstår som ovisst om provningstillstånd kommer att meddelas. I sådana fall kan det hända att ett yttrande från motparten ger kompletterande upplysningar av värde för tillståndsprövningen. Det kan ibland också finnas anledning att låta motparten yttra sig över frågor om provningstillstånd, om klaganden åberopar nya omständigheter eller nya bevis eller i övrigt lämnar nya uppgifter som inte framgår av handlingarna i målet. Om det är troligt att provningstillstånd kommer att meddelas och målet kan avgöras på handlingarna, kan det ofta vara processekonomiskt fördelaktigt att besluta om skriftväxling. I många fall kan nämligen överklagandeskriften, tillsammans med motpartens yttrande, vara ett tillräckligt underlag för att hovrätten skall kunna avgöra målet och frågan om provningstillstånd vid samma föredragningsstillfälle.

Mot denna bakgrund har det i promemorian föreslagits att ett beslut om provningstillstånd skall föregås av skriftväxling om det behövs. Ingen av remissinstanserna har motsatt sig förslaget. Regeringen ansluter sig till promemorians förslag.

12.4.10 Sammanträde vid tillståndsprövningen

Regeringens förslag: Om det finns särskilda skäl, får hovrätten hålla sammanträde innan frågan om provningstillstånd avgörs.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 88 och 91 f.).

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser, däribland *Riksåklagaren*, har särskilt kommenterat förslaget. Dessa gör framför allt

gällande att hovrätten hellre bör meddela prövningstillstånd än besluta om sammanträde i de fall frågan om prövningstillstånd är så komplicerad att ett sammanträde behövs.

Skälen för regeringens förslag: Tillståndsprövningen har hittills varit rent skriftlig. I promemorian har emellertid föreslagits att det införs en möjlighet för hovrätten att hålla ett sammanträde för behandling av tillståndsfrågan. Som skäl härför har anförts att det kan finnas en risk att en klagande som har svårt att uttrycka sig i skrift och som saknar juridiskt biträde missgynnas av ett system med prövningstillstånd. En möjlighet för klaganden att muntligen utveckla skälen för prövningstillstånd vid ett sammanträde, där rätten också har möjlighet att ställa kompletterande frågor, kan minimera risken för att prövningstillstånd inte meddelas i mål som är felaktigt avgjorda av tingsrätten. Ett behov av att hålla sammanträde kan i speciella fall också aktualiseras av de krav som Europakonventionen ställer.

De allra flesta remissinstanserna har inte haft några synpunkter på promemorians förslag. Några, däribland *Riksåklagaren*, har emellertid ifrågasatt om förslaget verkligen fyller någon funktion. Om frågan om prövningstillstånd är så komplicerad att det behövs ett sammanträde, bör enligt dessa instanser hovrätten hellre meddela prövningstillstånd.

Enligt regeringens mening är det angeläget att tillståndsprövningen sker på ett sätt som minimerar risken för felaktiga avgöranden. En möjlighet att hålla ett sammanträde vid prövningen av tillståndsfrågan kan i vissa fall vara det som behövs för att skapa förutsättningar för ett riktigt avgörande. Så kan vara fallet om det av handlingarna framgår att en enskild klagande utan ombud har svårt att uttrycka sig i skrift och det inte kan uteslutas att det finns skäl att meddela prövningstillstånd. Så kan vidare vara fallet när vissa sakfrågor som är av betydelse för frågan om prövningstillstånd är svåra att utreda endast på grundval av det skriftliga materialet. Så kan slutligen vara fallet – om än enbart undantagsvis – för att prövningstillståndsproceduren inte skall komma i konflikt med artikel 6 i Europakonventionen om rätten till en rättvis rättegång. Om ett sammanträde begärs i hovrätten och ett sådant inte har hållits i tingsrätten kan det sålunda i vissa fall vara nödvändigt att hålla ett sammanträde för att konventionens krav skall tillgodoses. Om tillståndsproceduren vore rent skriftlig, skulle det i en del fall kunna bli nödvändigt att meddela prövningstillstånd oavsett om det i övrigt fanns skäl för det.

Regeringen föreslår därför att hovrätten skall kunna hålla sammanträde innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Som anges i promemorian bör möjligheten att besluta om sammanträde utnyttjas restriktivt. Som förutsättning bör därför gälla att det finns särskilda skäl.

12.4.11 Hovrättens tillgång till förhørsutsagor

Regeringens bedömning: Om det redan av det överklagade avgörandet och inlagorna i målet står klart hur frågan om prövningstillstånd skall bedömas saknas det i allmänhet skäl att komplettera beslutsunderlaget med ytterligare uppgifter om förhørsutsagorna. I annat fall ligger det på hovrätten att ta del av den muntliga bevisningen i nödvändig omfattning.

Promemorians bedömning överensstämmer i allt väsentligt med regeringens (se Ds 2001:36 s. 89 och 90).

Remissinstanserna: Av remissinstanserna har endast *Sveriges advokatsamfund* särskilt kommenterat bedömningen. Samfundet anför dels att det borde vara självklart att det är hovrätten själv som måste svara för att ytterligare uppgifter om innehållet i förhørsutsagor tas fram, dels att det i större utsträckning än vad som synes förutsättas i promemorian kommer att bli nödvändigt att samtliga domare som deltar i tillståndsprövningen själva går igenom förhørsutskrifter eller lyssnar på bandupptagningar.

Skälen för regeringens bedömning: När hovrätten vid tillståndsprövningen skall ta ställning till om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till, är det som regel sakfrågorna som vållar de största problemen.

Utgångspunkten bör enligt regeringens mening vara att hovrätten vid tillståndsprövningen har ett tillräckligt underlag för att kunna göra en tillförlitlig värdering av tingsrättens bedömning av sakfrågorna. Enligt promemorian behöver hovrätten i allmänhet komplettera beslutsunderlaget med ytterligare uppgifter om förhørsutsagorna, om hovrätten finner att det överklagade avgörandet inte innehåller en för tillståndsprövningen tillräcklig redovisning av vad vittnen och andra hörda har uppgett och tingsrätten har lagt förhørsutsagorna till grund för avgörandet. Regeringen instämmer i promemorians bedömning. Behovet av komplettering måste dock bedömas mot bakgrund av omständigheterna i varje enskilt fall. Om det redan av det överklagade avgörandet och inlagorna i målet står klart hur frågan om prövningstillstånd skall bedömas, saknas det i allmänhet skäl att komplettera beslutsunderlaget med ytterligare uppgifter om förhørsutsagorna. I andra fall kan det finnas anledning att ta del av förhören såsom de dokumenterats i tingsrätten, dvs. i normalfallet genom tingsrättens videoupptagning.

Hovrätten bör alltså även i fortsättningen själv ansvara för att ytterligare uppgifter om innehållet i förhørsutsagorna tas fram när det finns behov av det. Ett typfall kan vara när domen inte tillräckligt utförligt redovisar vad vittnen och andra hörda har uppgett och tingsrätten har lagt förhørsutsagorna till grund för avgörandet. Komplettering bör däremot kunna underlåtas om klaganden godtar tingsrättens bevisvärdering eller inte har någon invändning mot den redovisning av förhørsutsagorna som finns i domen. Komplettering bör också kunna underlåtas om endast rättsfrågan i ett dispositivt tvistemål är tvistig. Frågan hur hovrätten bäst skall tillgodogöra sig en berättelse som dokumenterats genom en videoupptagning bör avgöras från fall till fall. Ofta kan det räcka att föredraganden tar del av upptagningen och redovisar förhöret på lämpligt sätt vid föredragningen (jfr såvitt gäller förvaltningsprocessrätten RÅ 2001 ref. 61). I andra fall kan det vara lämpligt att alla ledamöterna tar direkt del av videoupptagningen eller delar av den i samband med tillståndsprövningen.

Redan dagens ordning förutsätter att hovrätten tar del av det material som behövs för att kunna ta ställning till frågan om prövningstillstånd. Något behov av att införa särskilda lagbestämmelser som reglerar de aktuella frågorna finns enligt regeringens bedömning inte.

12.4.12 Beslutförhet och omröstning

Regeringens förslag: Frågor om prövningstillstånd skall som huvudregel prövas av tre lagfarna domare. Om frågan är enkel, får ett prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet meddelas av en lagfaren domare.

I fastighets- och patentmål får en ledamot med speciell teknisk sakkunskap delta i tillståndsprövningen i stället för en av de tre lagfarna ledamöterna.

Det klargörs att en lagfaren domare ensam har rätt att besluta om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats i hovrätten efter överklagande.

Promemorians förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens (se Ds 2001:36 s. 88, 93 och 94 samt 120–123).

Remissinstanserna: En majoritet lämnar förslagen utan invändning. De som är av en annan uppfattning än promemorian lämnar synpunkter på såväl reglerna om beslutförhet som omröstningsreglerna.

Justitiekanslern och *Länsrätten i Stockholms län*, anser att förslaget i frågan om rättens beslutförhet i frågor om prövningstillstånd inte bör genomföras, medan andra, bl.a. *Svea hovrätt* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att det inte bör finnas någon begränsning till enkla fall. Enligt länsrätten är det konsekvenserna för klagandens motpart av att prövningstillstånd meddelas som leder till tvekan om en enskild ledamot bör ges behörighet att ensam meddela prövningstillstånd. Justitiekanslern gör å sin sida gällande att förslaget torde leda till endast begränsade effektivitetsvinster.

Ingen av remissinstanserna framför några invändningar mot förslaget om beslutförhet vid undanröjande av tingsrättens avgörande.

Skälen för regeringens förslag

Beslutförhet

Enligt nuvarande regler består hovrätten av tre lagfarna ledamöter när en fråga om prövningstillstånd skall avgöras. I promemorian har föreslagits att detta fortfarande bör vara huvudregeln. Några remissinstanser, bl.a. *Länsrätten i Stockholms län* och *Länsrätten i Skåne län*, har förordat att beslutförhetsreglerna anpassas till vad som gäller för tillståndsprövningen i kammarrätterna. Där gäller att beslut fattas av två domare om dessa är ense och att annars en tredje tillkallas.

Regeringen ser inga skäl att generellt sett gå över till en sammansättning med färre ledamöter i ett läge när fler och mer komplicerade mål kommer att omfattas av systemet med prövningstillstånd. Det kan tvärtom vara praktiskt att hovrätten vid tillståndsprövningen som huvudregel består av tre ledamöter med tanke på att detta är en förutsättning för att vissa delfrågor – t.ex. frågor om tillåtande av nya omständigheter eller bevis – skall kunna behandlas i anslutning till tillståndsprövningen. Att flera ledamöter deltar i avgörandet är även en förutsättning för att färdigberedda mål som meddelats prövningstillstånd skall kunna avgöras i sak i samband med föredragningen om prövningstillstånd.

I promemorian har det dock föreslagits att prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet skall få meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel. Därigenom kan enligt promemorian tillståndsprövningen i dessa fall ske snabbt och effektivt samtidigt som rättssäkerhetskraven upprätthålls. Förslaget är begränsat till de mål där hovrätten har att tillämpa de allmänna sammansättningsreglerna i rättegångsbalken. De flesta remissinstanserna har inte närmare kommenterat förslaget. *Justitiekanslern* och *Länsrätten i Stockholms län*, har ansett att förslaget inte bör genomföras, medan andra, bl.a. *Svea hovrätt* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har ansett att det inte bör finnas någon begränsning till enkla fall.

Att tillståndsprövningen kan ske utan onödigt dröjsmål är enligt regeringens mening av stor betydelse för att ett utvidgat system med prövningstillstånd skall innebära någon verklig förbättring av hovrättsprocessen. Promemorians förslag tjänar därmed ett viktigt syfte. Önskemålet om en snabb handläggning måste emellertid vägas mot en annan utgångspunkt för reformen, nämligen att tillståndsprövningen skall tillgodose högt ställda rättssäkerhetskrav. Ett beslut om att inte meddela prövningstillstånd kan ofta vara av stor betydelse för den enskilde. Normalt bör därför flera domare delta i ett sådant beslut. Saken ställer sig emellertid annorlunda om beslutet går i en för klaganden positiv riktning. Visserligen påverkas motparten av att prövningstillstånd meddelas, framför allt genom att det slutliga avgörandet förskjuts. En sådan effekt måste dock ses som både rimlig och acceptabel. Enligt regeringens mening bör det därför finnas ett visst utrymme för en ensam domare att besluta om att bevilja prövningstillstånd. Promemorians förslag innebär en rimlig avvägning mellan de intressen som här gör sig gällande. I de fall där en kollegial sammansättning inte har någon verklig betydelse – dvs. där frågan om prövningstillstånd skall meddelas är enkel – bör det alltså vara möjligt för en ensam domare att själv meddela prövningstillstånd.

Omröstning

Som har framgått ovan anser regeringen att frågan om prövningstillstånd som huvudregel bör avgöras av tre domare. Frågan är sedan vilka omröstningsregler som i så fall är lämpligast. Promemorians förslag innebär att vanliga omröstningsregler skall gälla, dvs. prövningstillstånd skall meddelas om en majoritet av hovrättens ledamöter röstar för det. I propositionen *Prövningstillstånd i hovrätten* (prop. 1996/97:131) föreslogs att det skulle vara tillräckligt att en av tre ledamöter röstar för prövningstillstånd för att sådant skall beviljas. Syftet var att minska risken för att sådana avgöranden inte får prövningstillstånd som skulle ha ändrats om prövningstillstånd hade meddelats. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* och *Riksskatteverket* har förordat den lösningen framför promemorians förslag.

Förslaget i den återkallade propositionen bör ses mot bakgrund av att sammansättningsreglerna vid tillståndsprövningen år 1993 hade ändrats från två till tre ledamöter. För att prövningstillstånd skulle meddelas enligt de nya reglerna krävdes att två av ledamöterna röstade för. I propositionen framhölls att detta hade inneburit att möjligheten till

prövningstillstånd i praktiken hade minskat i förhållande till vad som gällde tidigare. Det föreslogs därför att även i fortsättningen tre hovrättsdomare skulle delta i tillståndsprövningen men att det skulle räcka med att en domare av de tre röstade för prövningstillstånd.

De förhållanden som i den återkallade propositionen motiverade den särskilda omröstningsregeln föreligger enligt regeringens mening inte längre. Vid tillståndsprövningen tillämpas i dag vanliga omröstningsregler. Det har inte framkommit något som tyder på att detta inte har fungerat väl. Det avgörande för att rätten skall fånga upp de mål för vilka prövningstillstånd bör beviljas är framför allt noggrant utformade tillståndsgrunder och goda möjligheter för hovrätten att vid tillståndsprövningen göra en riktig bedömning av sakfrågorna. Härtill kommer – vilket redan berörts – att uppfattningen hos en ledamot att prövningstillstånd skall meddelas inte annat än i enkla fall bör leda till att prövningstillstånd beviljas. Mot denna bakgrund bör det inte göras någon förändring i omröstningsreglerna.

Ledamöter med särskild sakkunskap

I promemorian har också föreslagits att hovrätten för speciella måltyper ges möjlighet att bestämma att en ledamot med speciell teknisk sakkunskap skall vara en av de tre domare som avgör tillståndsfrågan. Såvitt gäller miljömålen finns redan en bestämmelse i 20 kap. 11 § miljöbalken som tillåter en sådan ordning. I miljömålen deltar särskilda ledamöter (miljöråd) regelmässigt vid målens avgörande.

Av 67 § patentlagen (1967:837) följer att hovrätten i patentmål är domför med tre lagfarna och två tekniskt sakkunniga ledamöter, om en tekniskt sakkunnig ledamot har deltagit i tingsrättens avgörande. Huvudregeln är alltså att tekniskt sakkunniga ledamöter skall delta vid tillståndsprövningen i de fall som enligt 49 kap. 13 § RB i dag omfattas av systemet med prövningstillstånd, dvs. i vissa brottmål enligt patentlagen. Enligt 67 § andra stycket patentlagen är dock hovrätten domför utan medverkan av tekniska ledamöter, om hovrätten finner att sådan medverkan uppenbarligen inte behövs.

Enligt regeringen kan det vara betydelsefullt för rätten att ha tillgång till en tekniskt sakkunnig ledamot vid tillståndsprövningen även i det nya utvidgade systemet med prövningstillstånd. En sådan möjlighet bör därför finnas. I många fall kommer det dock säkerligen att vara tydligt redan vid en granskning utan medverkan av teknisk expertis att prövningstillstånd bör meddelas. Mot denna bakgrund bör det inte längre vara huvudregel att tekniskt sakkunniga ledamöter skall delta vid tillståndsprövningen. Efter förebild från vad som redan gäller beträffande miljömålen bör hovrätten vid behandlingen av frågor om prövningstillstånd i patentmål i stället som huvudregel bestå av tre lagfarna ledamöter. En möjlighet bör emellertid finnas för hovrätten att bestämma att en tekniskt sakkunnig ledamot skall ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna. Motsvarande ändring bör göras i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål.

Särskilda ledamöter kan också anlitas att delta i prövningen av mål där ekonomiska eller skatterättsliga förhållanden har väsentlig betydelse. Dessa ledamöter ingår emellertid i rätten utöver de lagfarna ledamöterna

(2 kap. 4 a § RB). Någon anledning att nu ändra bestämmelserna i dessa hänseenden finns inte.

Beslutförhet vid undanröjande av tingsrättens avgörande efter återkallelse

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid ett sammanträde för muntlig förberedelse är hovrätten beslutför med en domare (2 kap. 4 § fjärde stycket RB).

Som anförts i promemorian har bestämmelsen om att en hovrättsdomare har möjlighet att på egen hand besluta om avskrivning gett upphov till vissa oklarheter i den praktiska rättstillämpningen. Att bestämmelsen i 2 kap. 4 § fjärde stycket RB är tillämplig i det fallet att ett överklagande har återkallats är alldeles klart. Mer diskutabelt är om den även gäller i det fallet att en kärande återkallar själva käromålet. I det fallet blir det nämligen inte fråga endast om ett avskrivningsbeslut utan även om ett undanröjande av tingsrättens avgörande.

Enligt regeringens mening bör en hovrättsdomares behörighet att besluta om avskrivning och därmed sammanhängande åtgärder vara densamma vare sig det är själva käromålet eller överklagandet som har återkallats. Lagtexten bör därför förtydligas så att det klart framgår att en lagfaren domare ensam har rätt att besluta om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats. Behörigheten bör innefatta även vissa följdbeslut, t.ex. i fråga om rättshjälpskostnader.

Motsvarande förtydligande bör övervägas även för Högsta domstolen. Sammansättningsreglerna i de högsta domstolsinstanserna kommer emellertid inom kort att bli föremål för en översyn och frågan bör därför inte hanteras inom ramen för detta lagstiftningsärende.

12.4.13 Beslutets utformning och behovet av en informationsskrift

<p>Regeringens bedömning: En informationsskrift om systemet med provningstillstånd som kan tillhandahållas parter och allmänhet bör utarbetas.</p>

Promemorians bedömning: Liksom hittills bör det överlämnas åt hovrätterna att bestämma om ett beslut att inte meddela provningstillstånd i det konkreta fallet bör motiveras. Det bör dock eftersträvas att hovrätternas beslut att inte meddela provningstillstånd utformas på ett sådant sätt att det blir tydligt för parterna att hovrätten har gjort den provning som är nödvändig för att kunna fatta beslut i tillståndsfrågan (se Ds 2001:36 s. 94).

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna kommenterar utformningen av ett beslut om provningstillstånd. *Svea hovrätt* efterlyser en informationsskrift som på ett enkelt och pedagogiskt sätt beskriver systemet med provningstillstånd.

Skälen för regeringens bedömning: Ett beslut att inte meddela provningstillstånd är ett slutligt beslut, medan ett beslut att meddela sådant tillstånd inte är slutligt. Av 17 och 30 kap. RB framgår att ingetdera av dessa beslut måste sättas upp särskilt eller motiveras. Det är dock inget som hindrar att så sker. Vid rättegångsbalkens tillkomst anför-

des att ett slutligt beslut i regel bör ange de skäl som det grundas på men att detta i vissa fall inte är nödvändigt, t.ex. i fråga om avskrivningsbeslut och beslut genom vilket Högsta domstolen vägrar prövningstillstånd (NJA II 1943 s. 221).

Enligt promemorian kan motiverade beslut i tillståndsfrågan tänkas ha flera positiva effekter. Det kan förklara för parten eller parterna varför ett prövningstillstånd inte meddelats. Det kan även bidra till att undanröja missförstånd och klargöra att ett nekat prövningstillstånd inte innebär att hovrätten inte tagit del av klagandens argumentation eller materialet i övrigt. Detta gäller särskilt om systemet med prövningstillstånd utvidgas till flera måltyper. Mot denna bakgrund kan det enligt promemorian antas att behovet av att motivera ett beslut att inte meddela prövningstillstånd kommer att vara större i det nya systemet än vad som är fallet med nuvarande regler.

Regeringen vill inte utesluta att det i ett utvidgat system med prövningstillstånd kommer att finnas ett ökat behov av information från domstolen bl.a. om grunderna för prövningstillstånd och hur en fråga om prövningstillstånd har behandlats i hovrätterna. I vissa fall kan det också finnas anledning att i det enskilda fallet motivera varför prövningstillstånd inte har meddelats. Som framgått ovan medger nuvarande lagstiftning att ett beslut att inte meddela prövningstillstånd motiveras. Regeringen anser därför att det inte finns något behov av ytterligare bestämmelser i detta avseende.

Regeringen avser att – i linje med vad som förespråkats av *Svea hovrätt* – ta initiativ till upprättande av en informationsskrift som kan tillhandahållas parter och allmänhet. En sådan skrift kan lämpligen beskriva systemet med prövningstillstånd och hur handläggningen vid tillståndsprövningen går till. En lämplig ordning kan vara att denna informationsskrift sänds till parterna i samband med tingsrättens avgörande samt finns tillgänglig i domstolarna och på Domstolsverkets och domstolarnas hemsidor.

12.5 Presentation av muntlig bevisning i hovrätten

12.5.1 Nuvarande ordning

Enligt 6 kap. 6 § RB skall berättelser som lämnas i bevissyfte i tingsrätt tas upp genom ljudinspelning eller, i den omfattning berättelserna kan antas vara av betydelse i målet, skrivas ned. Om målet överklagas, skall ljudupptagningen eller uppteckningen av förhöret sändas över till hovrätten tillsammans med tingsrättens akt. Motsvarande förfarande tillämpas vid bevisupptagning i hovrätten.

Av 35 kap. 13 § andra stycket RB framgår att ett omförhör i hovrätten behöver ske endast om hovrätten anser att det är av betydelse för utredningen. Regeln kompletteras av de s.k. tilltrosparagraferna i 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § RB. De reglerna tar såvitt gäller den muntliga bevisningen sikte på den situationen att tingsrätten vid en huvudförhandling rörande en viss omständighet hört ett vittne eller en sakkunnig eller hört en part under sanningsförsäkran och avgörandet även i hovrätten beror av tilltron till denna bevisning. Reglerna innebär att tingsrättens dom i den

delen inte får ändras av hovrätten utan att beviset har tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. Undantag görs för det fallet att det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit. I brottmål görs undantag även för det fallet att ändringen är till fördel för den tilltalade. Utanför det område som uttryckligen regleras av tilltrosparagraferna tillämpas dessa i praxis analogt, om beviset utgörs av förhör med en medtilltalad eller en målsägande som inte för talan. Även beträffande partsförhör utan sanningsförsäkran gör sig grunderna för bestämmelserna gällande.

I de fall bevisningen skall tas upp på nytt skall det ske genom omförhör. Om vittnet vid förhöret avviker från sin berättelse i tingsrätten eller inte kan eller inte vill svara, finns en möjlighet att komplettera förhöret med en uppspelning eller uppläsning av vad vittnet berättat i tingsrätten (36 kap. 16 § andra stycket RB). I avsnitt 11.4 har det föreslagits en möjlighet att kombinera en förnyad bevisupptagning med en uppspelning av en videoupptagning av vad vittnet tidigare berättat inför rätta.

Om omförhör inte krävs, skall bevisningen enligt 35 kap. 13 § tredje stycket RB i stället läggas fram på annat lämpligt sätt. Det innebär i allmänhet att bevisningen läggs fram genom en uppspelning av tingsrättens ljudupptagning eller genom en uppläsning av utsagan sådan den antecknats i tingsrättens dom.

12.5.2 Tidigare reformer och reformförslag

Reglerna om bevisupptagning i hovrätt tillhör de som ändrats relativt lite under de år rättegångsbalken varit i kraft. Den nuvarande lydelsen av 35 kap. 13 § andra stycket RB går tillbaka på en lagändring som gjordes år 1989. Ändringen innebar att parternas omedelbara inflytande över frågan om omförhör skulle komma till stånd togs bort (prop. 1988/89:95, bet. 1988/89:JuU23, rskr. 1988/89:288).

Hovrättsprocessutredningen föreslog i sitt förut nämnda betänkande (se avsnitt 12.2) att ändringsförbudet i tilltrosparagraferna skulle mjukas upp. Enligt förslaget skulle en ändring av tingsrättens dom få ske även om beviset inte togs upp på nytt i hovrätten, under förutsättning att beviset lades fram på ett sådant sätt att en tillförlitlig värdering av beviset ändå kunde göras. Som berörts i avsnitt 5.4 föreslogs också att förhör med vittnen m.fl. i tingsrätt med den hördes samtycke skulle kunna tas upp med videoteknik. Utredningen föreslog även att reglerna om förnyad bevisupptagning i hovrätt skulle återgå till den ordning som gällde före 1989 års lagändring och som innebar att parterna hade ett direkt inflytande över frågan om omförhör.

Ändrade regler för bevisupptagning i hovrätt har föreslagits även från domstolshåll. I promemorian Effektivare hovrättsförfarande (Ju1999/4445/DOM), som upprättats av en av hovrätterna sammansatt processgrupp och lämnats in till Justitiedepartementet, har det föreslagits att tilltrosparagraferna avskaffas och att bevisning skall tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det föreligger särskilda skäl. Enligt förslaget kan särskilda skäl för omförhör tänkas vara för handen när hovrätten i ett tilltrofall behöver göra en direkt iakttagelse av vittnet

eller när oklarheter i utredningen eller ny bevisning föranleder kompletterande frågor till den hörde.

12.5.3 Nya former för presentation av muntlig bevisning

Regeringens förslag: Muntlig bevisning i hovrätten skall som huvudregel läggas fram genom den videoupptagning som gjorts av förhöret i tingsrätten.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens (se Ds 2001:36 s. 95 f).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, däribland *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Justitiekanslern*, *Domstolsverket*, *Riksåklagaren*, *Juridiska fakultetsnämnderna vid Stockholms och Uppsala universitet* samt *Sveriges advokatsamfund*, ställer sig övervägande positiva till förslaget. De som är negativa, bl.a. *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt* och *Hovrätten för Övre Norrland*, anlägger synpunkter på framför allt frågor som rör videoupptagningen och enskildas personliga integritet. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Luleå tingsrätt* förordar att reformen föregås av en försöksverksamhet vid vissa domstolar.

Skälen för regeringens förslag: I arbetet med att skapa ett mer ändamålsenligt hovrättsförfarande är frågor om den form i vilken muntlig bevisning som har tagits upp i tingsrätten skall presenteras i hovrätten en av de principiellt och praktiskt viktigaste. Reglerna om detta bör vara anpassade till hovrätternas roll i rättskipningen. Vidare bör de vara utformade på ett sätt som skapar de bästa förutsättningarna för att nå fram till materiellt riktiga avgöranden och det utan handläggningsåtgärder som tynger processen i onödan. Det är också viktigt att lagstiftningen utformas från ett medborgarperspektiv, vilket bl.a. innebär att situationen för vittnen och brottsoffer måste uppmärksammas särskilt. Reglerna bör dessutom vara begripliga och lätta att tillämpa.

Som framgått i avsnitt 12.3 anser regeringen att tyngdpunkten i rättskipningen bör ligga i första instans. Förfarandet i hovrätten bör därför inriktas på en granskande överprövning av tingsrättens avgörande, inte på en omprövning.

Nuvarande regler innebär att den muntliga bevisningen i stor utsträckning tas upp på nytt i hovrätten. För att ge hovrätten den överprövande funktion som den bör ha och tydliggöra att tyngdpunkten i rättskipningen ligger i första instans är det en fördel om bevisvärderingen i hovrätt i stället i högre grad kan ske på i stort sett samma material som tingsrätten grundat sin prövning på.

Att den muntliga bevisningen i stor utsträckning i dag måste tas upp på nytt har nackdelar även från bevissynpunkt. Minnet hos vittnen och andra som skall höras kan ha försvagats efter förhöret i tingsrätten. Dessutom finns en risk för att vittnet vid förhöret i hovrätten mer strävar efter att minnas vad han eller hon sagt vid tingsrättsförhöret än vad som verkligen inträffat. Till detta kommer risken för att vittnen och andra som hörts har utsatts för påtryckningar efter förhöret i tingsrätten.

Intresset av att hovrätten skall ha bästa möjliga underlag för sitt avgörande kan alltså inte anses innebära att ett omförhör mer allmänt skulle vara att föredra. Ett vittnesmål i tingsrätten, som lämnas i närmare anslutning till den aktuella händelsen än berättelsen i hovrätten, ger i många fall ett bättre uttryck för vittnets verkliga iakttagelser och därmed ett bättre underlag för hovrättens avgörande än ett omförhör. I synnerhet gäller detta om hovrätten har möjlighet att ta del av förhørsutsagan genom en videoupptagning från förhöret i tingsrätten.

Principen om det bästa bevismedlet har hittills ansetts kräva att muntlig bevisning i stor utsträckning tas upp på nytt, trots de nackdelar som är förknippade med en sådan ordning. Möjligheterna att lägga fram bevisning som tagits upp i tingsrätten genom en videoupptagning förändrar emellertid i grunden formerna för hur den muntliga bevisningen kan läggas fram i hovrättsprocessen. Enligt regeringens mening utgör nämligen en uppspelning i hovrätt av ett förhör som i tingsrätten dokumenterats genom en videoupptagning ett generellt sett lika gott underlag för bevisvärderingen som ett omförhör. Mot bakgrund av de olägenheter som är förenade med att förhör tas upp på nytt kan det i många fall rent av vara så att en videouppspelning är att föredra från bevisvärderingssynpunkt, särskilt om det finns möjlighet att komplettera uppspelningen med ett tilläggsförhör, något som föreslagits i avsnitt 11.4. Det kan i detta sammanhang nämnas att enligt nyare vittnespsykologisk forskning tenderar domare i allmänhet att sätta en övertro till betydelsen av att vittnen hörs omedelbart inför rätten jämfört med att vittnesuppgifterna presenteras genom en videoupptagning (*Strömwall, Deception Detection, Moderating Factors and Accuracy*, Göteborgs universitet, 2001).

I promemorian har, mot den angivna bakgrunden, föreslagits att muntlig bevisning i hovrätten som huvudregel skall läggas fram genom den videoupptagning som gjorts av förhöret i tingsrätten. En majoritet av remissinstanserna har i allt väsentligt ställt sig bakom detta förslag. Bland annat har framhållits att det är angeläget att domstolarna utnyttjar den tekniska utvecklingen för att åstadkomma ett ändamålsenligt och kostnadseffektivt domstolsförfarande. Flera remissinstanser, bl.a. många åklagarmyndigheter, har poängterat de fördelar det föreslagna förfarandet skulle ha för hovrätternas möjligheter att göra en riktig bevisvärdering. De som är negativa har framför allt synpunkter på frågor som rör själva videoupptagningen. Dessa frågor har behandlats i avsnitt 5.4 (förutsättningarna för att göra en videoupptagning) och avsnitt 5.4.2 (sekretess för bilduppgifterna i videoupptagningen).

Regeringen anser att promemorians förslag bör genomföras. Om den muntliga bevisningen kan läggas fram i hovrätten genom en videouppspelning i stället för ett omförhör, kan flera positiva effekter uppnås. Genom att hovrätten i större utsträckning kommer att grunda sin bedömning på samma material som tingsrätten – eventuellt med ett kompletterande tilläggsförhör – betonas hovrättens kontrollerande funktion även i fråga om bevisvärderingen. Färre omförhör innebär även att hovrättsprocessen kan bli effektivare. Huvudförhandlingarna kommer att kunna genomföras under smidigare former och vissa mål som enligt dagens regler hade krävt en huvudförhandling kommer att kunna avgöras på handlingarna. Antalet huvudförhandlingar som måste ställas in p.g.a. att vittnen eller andra förhörspersoner uteblir kan antas minska. Färre

omförhör innebär även stora fördelar för den enskilde. Vittnen och andra slipper upprepa sina berättelser i flera instanser, något som framstår som särskilt angeläget från ett brottsofferperspektiv. En minskning av antalet omförhör bidrar också till att begränsa parternas rättegångskostnader.

Några remissinstanser har förordat att den föreslagna ordningen först prövas inom ramen för en försöksverksamhet. Regeringen delar inte den uppfattningen. Frågor om videoupptagning och ändrade regler för bevisupptagning i hovrätt har övervägts i olika sammanhang sedan år 1995. Mot bakgrund av de stora fördelar som står att vinna med reformen saknas det anledning att ytterligare skjuta frågan på framtiden. Till detta kommer att en försöksverksamhet i praktiken skulle innebära att det införs två parallella regelverk för bevisupptagning i hovrätt. En sådan ordning inger betänkligheter från såväl praktiska som principiella utgångspunkter.

12.5.4 När skall muntlig bevisning tas upp på nytt?

Regeringens förslag: Har tingsrätten i ett mål som överklagats till hovrätten tagit upp muntlig bevisning och kan bevisningen läggas fram i hovrätten genom en videoupptagning från tingsrättsförhöret, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Promemorians förslag innebär dock att det görs ett undantag för förhöret med den tilltalade (se Ds 2001:36 s. 112–114).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker promemorians förslag eller framför inga synpunkter. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Nedre Norrland*, uttrycker farhågor för att förslaget inte kommer att leda till de eftersträvade förbättringarna eftersom det finns en risk för att det blir mer regel än undantag att parterna begär att det ställs ytterligare frågor till den som redan hörts och att muntlig bevisning därför i hög grad kommer att tas upp på nytt i hovrätterna utan att det är sakligt motiverat. Hovrätten poängterar därför vikten av att den som begär ett nytt förhör redovisar skälen för det. *Brottsoffermyndigheten* förordar i stället att den som begär ett omförhör uppger vilka frågor som kommer att ställas. Enligt *Justitiekanslern* är förslaget oklart såtillvida att det inte närmare framgår när det kan vara nödvändigt att hålla ett förnyat förhör. Enligt bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* bör ett förnyat förhör hållas endast om hovrätten finner att särskilda skäl talar för det.

Skälen för regeringens förslag

När bör förnyad bevisupptagning ske i hovrätten?

Som berörts i avsnitt 12.5.3 anser regeringen att hovrätten som huvudregel bör avstå från en förnyad bevisupptagning och grunda sitt avgörande på bevisning som läggs fram i form av en videoupptagning från förhöret i tingsrätten. I vissa situationer kan det emellertid finnas anledning att komplettera videoupptagningen från tingsrätten med ett

nytt förhör i hovrätten. Så kan t.ex. vara fallet om en part tillåts åberopa nya omständigheter vars existens är tvistiga mellan parterna och en part vill föra bevisning om denna omständighet genom ytterligare frågor till en i tingsrätten hörd person. Så kan också vara fallet om annan, ny bevisning i hovrätten gör det befogat att ställa ytterligare frågor till någon som har hörts redan i tingsrätten. Så kan slutligen vara fallet om det råder oklarhet om vad den person som hördes i tingsrätten menat med sin utsaga. Huvudregeln bör alltså kombineras med en undantagsregel som medger att det under vissa förhållanden sker en förnyad bevisupptagning i hovrätten. Gemensamt för de nyss angivna situationerna är att det i hovrätten har uppkommit ett behov av att ställa ytterligare frågor till den som hördes i tingsrätten. Regeringen föreslår därför att undantagsregeln utformas så att den i tingsrätten hörde personen får höras på nytt i hovrätten endast om det behöver ställas ytterligare frågor till honom eller henne. Som anförts i avsnitt 11.4 bör ett sådant nytt förhör utgöra ett komplement till den förhørsutsaga som har lämnats i tingsrätten (tilläggsförhör).

Tillämpningsområdet för en sådan undantagsregel som nu föreslagits kommer att diskuteras närmare i författningskommentaren.

Vilket underlag skall den som begär förnyad bevisupptagning presentera för hovrätten?

En särskild fråga är i vilken utsträckning en part som begär förnyad bevisupptagning i hovrätten skall behöva visa att det finns ett faktiskt behov av att ställa ytterligare frågor. I promemorian har uttalats att hovrätten bör godta ett påstående från en part om att det är nödvändigt att ställa ytterligare frågor.

Flera remissinstanser har ifrågasatt promemorians uttalande. Enligt *Hovrätten för Västra Sverige* finns det en uppenbar risk för att det blir mer regel än undantag att ett nytt förhör begärs om redan ett påstående från part om att ytterligare frågor behöver ställas skall vara tillräckligt för att få ett sådant förhör till stånd. Det bör därför enligt hovrätten inte överlåtas åt parterna att avgöra frågan om ett förnyat förhör behöver hållas. En lösning skulle enligt hovrätten kunna vara att ett förnyat förhör skall få ske endast om hovrätten finner att särskilda skäl talar för det. En liknande ståndpunkt har intagits av *Hovrätten för Nedre Norrland* som poängterar att det verkligen skall röra sig om ytterligare frågor och alltså inte i princip samma frågor som redan har ställts i tingsrätten. Enligt hovrätten är det därför viktigt att parterna redogör för skälen till att förhöret behöver tas upp på nytt.

Enligt regeringen finns det fog för den angivna kritiken mot uttalandet i promemorian. Om ett påstående från en part om att ytterligare frågor behöver ställas utan vidare skulle godtas, finns det en risk för att nya förhör i hög grad kommer att tillåtas trots att det inte är sakligt motiverat. Ett sådant resultat skulle i stor utsträckning undergräva fördelarna med reformen. Enligt regeringen är det emellertid att gå för långt att såsom *Hovrätten för Västra Sverige* föreslagit ställa upp ett krav på särskilda skäl för att förhöret skall tas upp på nytt. Det är inte heller rimligt att – såsom en remissinstans har varit inne på – kräva av parterna att de i förväg avslöjar just vilka frågor de avser att ställa i hovrätten.

Regeringen anser att de risker som remissinstanserna har pekat på kan elimineras genom en tillämpning av befintliga regler om vad parternas bevisuppgifter skall innehålla. Av 50 kap. 4 § andra stycket och 51 kap. 4 § andra stycket RB följer att klaganden i överklagandet skall ange om han eller hon vill att det hålls ett förnyat förhör med ett vittne eller en annan bevisperson och, i så fall, skälen för det. En motsvarande skyldighet för klagandens motpart följer av 50 kap. 9 § andra stycket och 51 kap. 9 § andra stycket RB. Bestämmelserna blir enligt sin ordalydelse utan vidare tillämpliga om parten vill ställa ytterligare frågor till vittnet som ett komplement till en videoupptagning. Det innebär att parten kommer att vara skyldig att ange varför ytterligare frågor behöver ställas till den som redan har hörts i tingsrätten, t.ex. att vissa uppgifter som lämnats i tingsrätten är oklara och behöver redas ut genom kompletterande frågor eller att ny bevisning eller nya omständigheter gör det nödvändigt med ett nytt förhör. Till detta kommer att parterna liksom hittills kommer att vara skyldiga att ange vad som skall styrkas med varje förhör (bevistemat). Är bevisuppgiften otydlig, skall hovrätten förelägga parten att förtydliga sig. Följer parten inte ett sådant föreläggande eller lämnar han eller hon på nytt oklara uppgifter om bevisningen i hovrätten, kan det i det enskilda fallet vara ett skäl att vägra förnyad bevisupptagning i hovrätten. Tillåter hovrätten förhöret och visar det sig att parten vid detta inte ställer några andra frågor än de som redan har ställts i tingsrätten, kan reglerna i 18 kap. 6 § och 31 kap. 4 § RB om ansvar för rättegångskostnader vid vårdslös eller försumlig processföring spela en viss roll.

Det angivna problemet kan alltså i huvudsak lösas inom ramen för gällande lagstiftning. Dock bör bestämmelserna om vad ett överklagande respektive en svarsskrift i brottmål skall innehålla (51 kap. 4 § och 51 kap. 9 § RB) ändras, så att de omfattar även fall där förnyat förhör begärs med en tilltalad eller en målsägande.

Parternas rätt att komma till tals i rättegången och att förhöra vittnen

I promemorian har föreslagits att det mer begränsade utrymme för att hålla omförhör som regeringen nu föreslår inte bör omfatta förhöret med den tilltalade. Promemorians förslag innebär att uppgifter som den tilltalade lämnat i tingsrätten över den åtalade gärningen alltid skall läggas fram i hovrätten genom ett omförhör om han eller hon begär det, även om uppgifterna kan presenteras genom en videoupptagning. Av remissinstanserna har endast *Stockholms tingsrätt* närmare kommenterat promemorians förslag i denna del. Att den tilltalade men inte målsäganden har en obligatorisk rätt att höras på nytt i hovrätten leder enligt tingsrätten till en obalans i rättegången som inte är bra.

Som framgått ovan bör reglerna om bevisupptagning i hovrätt ändras så att förhör som tagits upp i tingsrätterna inte i samma omfattning som nu tas upp på nytt i rättegången i hovrätt. Förslaget motiveras bl.a. av att en videoupptagning från förhöret i tingsrätten generellt sett torde utgöra ett lika gott underlag för hovrättens bevisvärdering som ett omförhör. Denna synpunkt gör sig gällande med samma styrka oavsett om det är frågan om vittnesbevisning eller förhör som hålls i bevissyfte med part. Huvudregeln bör därför vara att den som redan hörts i tingsrätten skall

höras på nytt om målet överklagas endast om det nödvändigt att ställa ytterligare frågor. Det finns enligt regeringen inte tillräckliga skäl att göra undantag från denna regel när det gäller tilltalade eller andra parter.

Det bör understrykas att en sådan ordning inte kommer att gå ut över partens ställning i processen och dennes möjligheter att göra sig hörd. Även med regeringens förslag kommer exempelvis en tilltalad eller en part i ett vårdnadsmål att kunna lägga fram sin sak genom en muntlig sakframställning i hovrätten och sedan utveckla på vilket sätt enligt hans eller hennes mening tingsrätten gjort en felaktig bedömning av bevisfrågorna (50 kap. 18 § andra stycket och 51 kap. 18 § andra stycket RB respektive 50 kap. 20 § och 51 kap. 20 § RB). Inte heller föreslås någon ändring av reglerna om när hovrätten skall hålla huvudförhandling i målet (50 kap. 13 § tredje stycket och 51 kap. 13 § tredje stycket RB). Det innebär att en huvudförhandling skall hållas om part begär det och det inte är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig.

Att partsförhöret normalt skall läggas fram i hovrätten genom en videoupptagning innebär inte heller att den personliga inställelsen skulle sakna betydelse. Tvärtom kan det i många fall vara en förutsättning för en allsidig utredning att parten inställer sig personligen även om det inte är nödvändigt från bevissynpunkt. I vårdnadsmål torde det regelmässigt vara en fördel för utredningen att parterna inställer sig personligen till förhandlingen. Och när det gäller brottmål torde den tilltalade i allmänhet behöva inställa sig personligen, i vart fall om det kan bli aktuellt att döma till annat än böter, eftersom det i allmänhet är av betydelse för utredningen i påföljdsdelen att han eller hon är närvarande. Förs i brottmål talan om enskilt anspråk torde det i många fall vara en omständighet som talar för att målsäganden kallas personligen, även om målsägandeförhöret inte skall tas upp på nytt i hovrätten. Mot denna bakgrund föreslås inte någon ändring av reglerna om skyldighet för parter eller målsägande som inte för talan att inställa sig personligen till huvudförhandlingen (11 kap. 5 §, 20 kap. 14 § och 21 kap. 2 § RB).

Avslutningsvis måste även artikel 6 i Europakonventionen, om rätten till en rättvis rättegång, uppmärksammas. Av ett flertal avgöranden från Europadomstolen framgår att även överrätterna har en långtgående skyldighet att respektera den tilltalades rätt att bli hörd vid muntlig förhandling i målet. I fallet *Ekbatani mot Sverige*, där den tilltalade i tingsrätten dömts till böter för hot mot tjänsteman och hovrätten avgjort målet utan huvudförhandling, uttalade Europadomstolen att skuldfrågan – som var huvudfrågan i målet – inte kunde prövas i hovrätten utan en direkt bedömning av uppgifter från den tilltalade och från målsäganden och att huvudförhandling därför borde hållas (Appl. No. 26/05/1988, se även bl.a. *Prinz mot Österrike*, Appl. No. 23867/94 och *Tierce m.fl. mot San Marino*, Appl. No. 24954/94, 24971/94 och 24972/94, jfr NJA 2003 C 5).

Europadomstolen har inte i något fall prövat hur parternas rätt att höras i överrättsprocessen kan komma att påverkas av användningen av videoupptagningar av förhör på ett sådant sätt som nu föreslås för rättegångsbalken. Det måste dock antas att det nu föreslagna regelsystemet är förenligt med bestämmelserna i artikel 6. En sådan slutsats får stöd av Europadomstolens sedan länge uttalade princip när det gäller tillämpningen av artikel 6 på överrättsförfarandet att förfarandet i den

högre instansen inte måste vara likadant som i den första instansen för att förfarandet skall vara förenligt med konventionens krav. I stället är det enligt domstolens praxis särdragen i fullföljdsförfarandet som bestämmer vilka krav som måste ställas på förfarandet i andra instans (se t.ex. *Delcourt mot Belgien*, Appl. No. 2689/65). Härtill kommer att domstolen i ett flertal rättsfall slagit fast att frågor om bevisning och hur denna skall bedömas hör till det som det i första hand ankommer på de nationella instanserna att avgöra. Avgörande är härvid att förfarandet som helhet, innefattande formerna för hur bevisningen läggs fram, uppfyller kraven på en rättvis rättegång (se t.ex. *S. N. mot Sverige*, Appl. No. 3409/96).

Det svenska hovrättsförfarandet bör, som regeringen redan uttalat, utgöra en överprövning av tingsrättens avgörande, inte en omprövning av målet. Behovet av bevisupptagning omedelbart inför rätten gör sig därför inte gällande på samma sätt i hovrätten som i tingsrätten. Till detta kommer att parterna även med den av regeringen föreslagna ordningen kommer att ha en långtgående rätt till muntlig förhandling och att möjligheter ges att höra parterna i bevissyfte även i hovrättsprocessen om ytterligare frågor behöver ställas, t.ex. för att reda ut oklarheter vid det tidigare förhöret.

När det gäller brottsmålsprocessen finns i Europakonventionens artikel 6:3 d) även en bestämmelse som ger den tilltalade en uttrycklig rätt att förhöra de vittnen som åberopas mot honom eller henne. Detta innebär dock inte att det måste finnas en obegränsad rättighet för den tilltalade som säkerställer att vittnet kan höras personligen inför domstolen, varken i första instans eller i överrätt. Principen är i stället att det i normalfallet är den nationella domstolen som bestämmer om det är nödvändigt eller tillrådligt att höra ett vittne (se t.ex. *Bricmont mot Belgien*, Serie A, nr 158). Det väsentliga är att försvaret haft möjlighet att förhöra ett vittne eller en annan person vars berättelse utgör bevisning i målet. Den möjligheten kommer att finnas även med de regler för bevisupptagning i hovrätt som nu föreslås.

De föreslagna reglerna uppfyller därför enligt regeringens uppfattning kraven på en rättvis rättegång i Europakonventionen.

12.5.5 Tilltrosreglerna

Regeringens förslag: Hovrätten får utan en förnyad bevisupptagning frångå tingsrättens tilltrosbedömning, om beviset läggs fram genom en videoupptagning från förhöret i tingsrätten.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens. Därutöver föreslås en särskild bestämmelse om att hovrätten, om förhör i tingsrätten dokumenterats genom en videoupptagning, skall svara för att tilltrosparagraferna inte lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet (se Ds 2001:36 s. 95 f.).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Justitiekanslern*, *Domstolsverket*, *Riksåklagaren* och *Sveriges advokatsamfund*, ställer sig bakom promemorians förslag att hovrätten skall kunna frångå tingsrättens tilltrosbedömning redan på grundval av en

videoupptagning från tingsrättsförhøret. Även *Hovrätten över Skåne och Blekinge* tillstyrker i och för sig förslaget men förordar en annan lösning. I likhet med *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* anser hovrätten att tilltrosparagraferna hellre bör avskaffas. *Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt* och *LO* anser att tilltrobevisning även i fortsättningen bör tas upp direkt i hovrätten och avstyrker därför förslaget.

Promemorians förslag att lagreglera hovrättens ansvar för bevisningen i tilltroshänseende får ett blandat mottagande av remissinstanserna. En majoritet bland remissinstanserna, däribland *Riksåklagaren*, välkomnar förslaget eller lämnar det utan invändning. *Malmö tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten i Umeå* är negativa till att särskilda regler införs om hovrättens skyldighet i detta avseende. Enligt tingsrätten bör vanliga regler för återopande av bevisning gälla, oavsett hur förhøret dokumenterats i tingsrätten. *Hovrätten för Övre Norrland* och *Domstolsverket* anser att hovrätten bör ha en sådan skyldighet som föreslås i promemorian oavsett om bevisningen kan läggas fram genom en videoupptagning eller om ett omförhør måste ske enligt vanliga regler. Flera remissinstanser framför synpunkter på den lagtekniska utformningen.

Skälen för regeringens förslag

Videoupptagningen som grund för en ändrad tilltrobedömning

Den föreslagna möjligheten att lägga fram muntlig bevisning genom uppspelning av videoupptagningen från tingsrätten ökar enligt regeringens mening utrymmet för att reformera tilltrosparagraferna i 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § RB.

I promemorian har föreslagits att det görs ett uttryckligt undantag i tilltrosparagraferna för de fall ett förhør presenteras i hovrätt genom en videoupptagning från förhøret i tingsrätten. Hovrätten får därmed en möjlighet att utan formella inskränkningar ändra tingsrättens bedömning av förhøret, även utan ett omförhør. Förslaget har fått ett övervägande positivt mottagande av remissinstanserna.

Av remissinstanserna har dock *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* i stället förordat att tilltrosparagraferna avskaffas. Dessa remissinstanser ställer sig därmed bakom det förslag som har presenterats av hovrätternas processgrupp (se avsnitt 12.5.2). Det förslaget innebär att tilltrosparagraferna avskaffas och att bevisning skall tas upp på nytt endast om hovrätten anser att det finns särskilda skäl. Enligt förslaget skall hovrätterna inom ramen för hittillsvarande regler för dokumentation av förhør i vissa fall kunna frångå tingsrättens tilltrobedömning utan ett omförhør. Förslaget grundas på uppfattningen att en ljudinspelning – eller i vissa fall en uppläsning av ett referat – generellt sett är ett bättre underlag för bevisvärderingen än ett omförhør.

Regeringen är för sin del inte beredd att förorda förslaget från hovrätternas processgrupp. Det kan i och för sig finnas situationer där ett vittne som skall höras i hovrätten av olika skäl har sådana svårigheter att återge sina minnesbilder av händelseförloppet att det skulle vara bättre att återge utsagan genom en ljuduppspelning eller uppläsning av ett referat. För att en sådan friare regel som processgruppen förespråkar inte

skall komma i strid med principen om det bästa bevismedlet skulle emellertid hovrätten redan på handlingarna behöva konstatera att bevisvärderingen kan göras lika bra på grundval av en ljudupptagning eller ett referat än efter ett omförhör, något som i många fall torde vara mycket svårt. Osäkerheten i ett sådant system är ett tillräckligt skäl för att inte genomföra förslaget.

Hovrätten för Övre Norrland har förordat en reglering som innebär att hovrätten får ändra ett avgörande endast om beviset kan läggas fram på ett sådant sätt att hovrätten kan göra en tillförlitlig bevisvärdering. I allt väsentligt samma invändningar kan riktas mot en sådan lösning.

Mot denna bakgrund anser regeringen att reformeringen av tilltrosparagraferna bör begränsas till sådana fall där den muntliga bevisningen läggs fram i hovrätten genom en videoupptagning från förhöret i tingsrätten. I dessa fall bör hovrätten alltså utan vidare kunna frånga tingsrättens tilltrosbedömning.

I samband med att tilltrosparagraferna ändras på det angivna sättet bör paragraferna i klarhetens intresse också ändras så att det uttryckligen framgår att de omfattar samtliga förhör som hålls i bevissyfte, dvs. även partsförhör i tvistemål som hålls utan sanningsförsäkran och förhör i brottmål med den tilltalade, målsäganden och sådana s.k. medtilltalade som avses i 36 kap. 1 § andra eller tredje stycket RB. En sådan ändring innebär till övervägande del ingenting annat än att paragrafernas lydelse anpassas till hur bestämmelserna tillämpas i praktiken (jfr SOU 1995:124 s. 245).

Med anledning av de nya former som föreslås när det gäller hur muntlig bevisning kan läggas fram i hovrättsprocessen bör bestämmelsen i 55 kap. 14 § RB om tilltrosbevisning i Högsta domstolen ändras på samma sätt. Det innebär att ett tingsrättsförhör som i hovrätten lagts fram genom en ljud- och bildupptagning i Högsta domstolen likställs med att hovrätten tagit upp beviset på nytt. Bestämmelsen bör vidare justeras så att även den omfattar samtliga förhör som hålls i bevissyfte.

I promemorian har föreslagits att även 7 § lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt ändras på motsvarande sätt. Förfarandereglerna vid hyrestvister är för närvarande föremål för överväganden inom Justitiedepartementet. Enligt regeringen saknas det skäl att föregripa det beredningsarbete som pågår. Promemorians förslag i denna del bör därför inte genomföras.

De föreslagna ändringarna i 35 kap. 13 § andra stycket och 50 kap. 23 § RB, om hur och under vilka förutsättningar muntlig bevisning kan läggas fram i hovrätt, kommer vidare genom hänvisning i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister att gälla även i fråga om rättegången i Arbetsdomstolen som fullföljdinstans. De kommer även att gälla vid Marknadsdomstolens handläggning som fullföljdsinstans av mål enligt konkurrenslagen (1993:20) och marknadsföringslagen (1995:450).

Ansvar för tilltrosbevisningen

Av 35 kap. 13 § andra stycket RB följer att muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten behöver tas upp på nytt i hovrätten endast om hovrätten anser att det är av betydelse för utredningen. Är det fråga om tilltros-

bevisning, har hovrätten en långtgående skyldighet att se till att bevisningen tas upp på nytt för att säkerställa att hovrätten inte av formella skäl är förhindrad att meddela en i materiellt hänseende riktig dom (se t.ex. NJA 1969 s. 45 II). Har parten inte åberopat omförhör i tillräcklig utsträckning, åligger det hovrätten att själv ta upp bevisningen, om det finns anledning att anta att en ändring bör ske av tingsrättens bevisvärdering. Finns det synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än det tingsrätten antagit kan dock domen ändras även utan att beviset tas upp på nytt. För brottmålen del gäller därutöver att en ändring alltid får ske om den är till förmån för den tilltalade. I princip bör dock hovrätten i ett sådant fall ändra tingsrättens bevisvärdering utan ett omförhör endast om ett förnyat förhör inte kan komma till stånd, t.ex. för att vittnet avlidit eller av något annat skäl inte går att nå av en kallelse (se t.ex. *Ekelöf och Boman*, Rättsmedlen, 11 uppl., 1990, s. 60).

I promemorian har föreslagits att hovrättens skall vara skyldig att se till att tilltrosparaferna inte hindrar en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet i de fall där bevisningen kan läggas fram genom en videoupptagning. Förslaget är framför allt avsett att förenkla för klagandens motpart och innebär enligt vad som sägs i promemorian att denne i allmänhet kan avstå från att åberopa bevisning i hovrätten. Det blir i stället en sak för hovrätten att spela upp förhören, om den skulle finna att tingsrättens tilltrosbedömning skulle behöva ändras.

Förslaget har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Några, bl.a. *Malmö tingsrätt*, har ställt sig negativa till att särskilda regler införs för videofallen och anser att vanliga regler för åberopande bör gälla, oavsett hur bevisningen kan läggas fram i hovrätten. Andra, däribland *Domstolsverket*, har ansett att de föreslagna reglerna bör ges en generell utformning och gälla oavsett om bevisningen kan läggas fram genom en videoupptagning eller genom ett omförhör enligt vanliga regler.

Promemorians strävan att underlätta för parterna när det gäller tillämpningen av tilltrosparaferna är givetvis lovvärd. Frågan är emellertid om de föreslagna reglerna verkligen leder till det resultatet. Ett problem med förslaget, i vart fall för brottmålen, är att det inte uttryckligen ålägger hovrätten att i vissa fall spela upp videoupptagningarna utan endast strävar efter att säkerställa att en ändring kan ske i enlighet med överklagandet. Promemorians förslag kan därför ge intryck av att lagstiftaren har velat ge hovrätten fria händer att frikänna den tilltalade utan vare sig omförhör eller videouppspelning av den tilltrosbevisning som det rör sig om. En sådan ordning skulle enligt regeringens mening vara olämplig.

Som beskrivits ovan bör den nuvarande möjligheten att ändra tingsrättens dom genom att frikänna den tilltalade utan ett omförhör utnyttjas endast om den aktuella bevisningen inte kan tas upp på nytt. Motsvarande bör givetvis gälla även om hovrätten kan frångå tingsrättens tilltrosbedömningar redan på grundval av en videoupptagning. Att hovrätten ändrar tingsrättens dom och frikänner den tilltalade utan att bevisningen läggs fram genom vare sig en videoupptagning eller ett omförhör bör alltså komma ifråga endast om videoupptagningen av någon anledning inte kan läggas fram i fullgott skick och inte heller ett omförhör av något skäl kan komma till stånd.

Ytterligare ett problem med förslaget i promemorian är att det kan ge intryck av att hovrättens skyldighet att se till att bevisningen av tilltrosskäl läggs fram på visst sätt skulle vara begränsad till de fall där bevisningen kan läggas fram genom en videouppspelning. Det kan inte ha varit avsikten med förslaget. En lösning som har förordats av *Hovrätten för Över Norrland* och *Domstolsverket* skulle kunna vara att de föreslagna reglerna görs tillämpliga generellt, dvs. oberoende av hur bevisningen kan läggas fram i hovrätten. Frånsett de lagtekniska svårigheter som har beskrivits ovan kan det dock enligt regeringens mening ifrågasättas om det finns något behov av att i lag generellt reglera hovrättens skyldighet att självmant se till att bevisningen i hovrätten läggs fram i tillräcklig omfattning när den praktiska betydelsen av tilltrosparagraferna nu avsevärt minskar.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts bör promemorians förslag i denna del inte genomföras.

13 Övriga frågor

13.1 Samförståndslösningar

Regeringens bedömning: Nuvarande regler om skyldigheten att verka för förlikning och om medling bör behållas oförändrade.

Utredningens förslag och bedömning: Utredningen föreslår en något strängare formulerad skyldighet för tingsrätten att verka för att parterna kommer överens. Denna skyldighet skall uttryckligen omfatta även indispositiva tvistemål. Utredningen gör vidare bedömningen att det inte finns behov av att ändra reglerna om medling (se SOU 2001:103 s. 297–299).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna godtar utredningens förslag och bedömning eller lämnar dem utan erinran. *Hovrätten för Övre Norrland* och *Justitiekanslern* avstyrker förslaget om att skärpa rättens skyldighet att verka för en förlikning och menar att det inte är motiverat att införa mera detaljerade och styrande bestämmelser i detta hänseende. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* avstyrker också det förslaget och anser att frågorna bör utredas ytterligare och då i ett bredare perspektiv. *Mariestads tingsrätt* och *Länsrätten i Mariestad* anser att det bör övervägas en skärpning också i fråga om rättens skyldighet att i vart fall ta upp frågan om medling. *Nämndemännens riksförbund* och *LO-TCO Rättsskydd AB* anser att medlingsinstitutet bör utvecklas ytterligare.

Skälen för regeringens bedömning

Bör rättens skyldighet att verka för en samförståndslösning göras mera långtgående?

Allmän enighet torde råda om de stora vinster som framför allt parterna i ett mål kan uppnå genom att komma överens och därigenom bilägga tvisten dem emellan. Parterna får snabbare, billigare och under eget inflytande en lösning på sin tvist. Att en av tingsrättens viktigaste

uppgifter är att söka få till stånd samförståndslösningar är också något som understrukits från lagstiftarens sida sedan lång tid tillbaka.

Bestämmelsen i 42 kap. 17 § RB om rättens ansvar att verka för att parterna gör upp i godo skärptes i samband med 1987 års tingsrättsreform. Det föreskrevs då att rätten skall, i den mån det är *lämpligt* med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas (prop. 1986/87:89, bet. 1986/87:JuU31, rskr. 1986/87:278). Utredningen har nu föreslagit en ytterligare skärpning i fråga om rättens skyldighet att verka för att parterna kommer överens. Utredningens förslag innebär att rätten skall, om det inte är *olämpligt* med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas eller på annat sätt når fram till en samförståndslösning.

Justitiekanslern har anfört att den föreslagna skärpningen inte framstår som motiverad och riskerar att uppfattas som ett uttryck för misstroende mot domare i allmänhet. Han har vidare ansett att förslaget framstår som väl detaljerat och styrande. *Hovrätten för Övre Norrland* har anfört att tingsrätterna redan idag – vid minsta positiva reaktion från parterna i frågan – normalt på lämpligt sätt verkar för att få till stånd en förlikning och att det därför inte finns behov av skärpta regler.

Regeringen instämmer i vad utredningen anfört om vikten av att rätten verkar för att parterna kommer överens. Detta är dock något som gällande rätt redan ger uttryck för. Vid den skärpning av lagstiftningen i detta hänseende som skedde på 1980-talet framhöll departementschefen särskilt att rätten är skyldig att verka för en förlikning, om omständigheterna är de rätta (se prop. 1986/87:89 s. 207). I allmänhet gör rätten också redan stora ansträngningar för att få parterna att göra upp i godo och torde se det som en självklarhet att sätta av tid till och lägga ned arbete på denna verksamhet. Regeringen anser att det inte finns skäl att ålägga rätten att gå längre än i dag i sitt aktiva strävande efter en överenskommelse. Den nuvarande handlingsregeln för rätten synes mycket väl svara mot den roll och det ansvar som rätten bör ha. Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras.

Utredningen har vidare föreslagit att det i rättegångsbalken föreskrivs att rätten skall ha en skyldighet att verka för att även parter i indispositiva tvist mål når en samförståndslösning. Det läggs ned stora ansträngningar på att försöka hitta en samförståndslösning också i dessa mål. Detta är enligt regeringens mening positivt. De ändringar som gjordes i föräldrabalken år 1998 syftar bl.a. till att betona vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens (se prop. 1997/98:7). Som tidigare nämnts arbetar för närvarande Vårdnadskommittén (Ju2002:09) med att bl.a. utreda hur man kan komma till rätta med långvariga och upprepade domstolsprocesser och om reglerna bör ändras i något avseende för att det grundläggande syftet med 1998 års reform skall uppnås. I detta sammanhang är frågan om samförståndslösningar av intresse. Enligt regeringens mening bör frågor om hur processen i familjemål skall utformas för framtiden behandlas i ett sammanhang. Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras inom ramen för detta lagstiftningsarbete.

Medling

I 42 kap. 17 § andra stycket RB anges att rätten i dispositiva tvistemål, om det med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan förelägga parterna att inställa sig till ett förliknings-sammanträde inför en medlare som förordnas av rätten.

Utredningen har inte kunnat konstatera något uttalat behov av att ändra bestämmelsen om medling och har därför inte heller föreslagit någon ändring. Några remissinstanser, bl.a. *Mariestads tingsrätt* och *Länsrätten i Mariestad*, har ansett att en skärpning i fråga om rättens skyldighet att ta upp frågan om medling borde övervägas.

Regeringen avser att tillsätta en utredning som bl.a. skall ta ställning till om det bör vidtas några åtgärder i syfte att få till stånd en ökad användning av medlingsinstitutet. Det kan även nämnas att det inom EU pågår ett arbete med att ta fram ett direktiv om medling i privaträttsliga tvister. Mot denna bakgrund finns det inte skäl för regeringen att nu föreslå några ändringar av reglerna om medling.

13.2 Avtal att inte överklaga en dom

Regeringens förslag: Avtal om att inte överklaga domen i målet skall kunna ingås muntligen inför rätten.

Avtal om att inte överklaga en dom som ingås före uppkomsten av en tvist skall vara giltiga även i förenklade tvistemål (FT-mål).

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att det under förberedelsen i tingsrätt skall klarläggas om parterna har ingått eller avser att ingå ett avtal om att inte överklaga domen i målet. Utredningen föreslår vidare att parterna skall kunna ingå avtal muntligen inför rätten samt att de skall kunna ingå avtal att inte överklaga en dom även i indispositiva tvistemål (se SOU 2001:103 s. 309–312).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna ställer sig bakom utredningens förslag eller lämnar dem utan erinran. *Huddinge tingsrätt* och *Konsumentverket* avstyrker förslaget om att frågan om avtal att inte överklaga en dom skall behandlas under målets förberedelse. *Hovrätten för Övre Norrland* och *LO-TCO Rättsskydd AB* anser för sin del att det inte skall vara obligatoriskt att ta upp denna fråga under förberedelsen. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Stockholms tingsrätt* och *Konsumentverket* avstyrker förslaget om att avtal att inte överklaga skall kunna ingås även i indispositiva mål.

Skälen för regeringens förslag: I dispositiva tvistemål kan parterna genom avtal avsäga sig rätten till överklagande av en tingsrättsdom (49 kap. 2 § första stycket RB). Det förutsätter dock att avtalet rör en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande samt att avtalet är skriftligt. Vidare kan parterna efter domen med bindande verkan utfästa sig att inte överklaga domen (49 kap. 2 § andra stycket RB). Motsvarande möjligheter står även till buds i hovrätten (54 kap. 2 § RB).

Utredningen har föreslagit att det under förberedelsen i tingsrätt skall klarläggas om parterna har ingått eller avser att ingå ett avtal om att inte

överklaga domen i målet. Enligt utredningen finns det flera fördelar för parter att ingå ett sådant avtal och förslaget syftar till att få fler att ingå avtal. *Huddinge tingsrätt* har ansett att initiativet till att ingå sådana avtal bör ligga hos parterna och inte hos tingsrätten, eftersom det kan skada parternas förtroende för domstolen om tingsrätten initierar en sådan fråga. *Hovrätten för Övre Norrland* har ansett att det inte kan vara fel att tingsrätten informerar parterna om möjligheten att ingå avtal men att detta inte bör ske på ett sådant sätt att parterna kan uppfatta det som att tingsrätten aktivt verkar för att ett avtal av detta slag kommer till stånd.

Möjligheten för parter att i dispositiva tvistemål ingå avtal att inte överklaga en dom har funnits i många år men är inte särskilt ofta utnyttjad. Ett skäl kan vara okunnighet om att denna möjlighet finns. Ett annat skäl kan vara att parter i allmänhet inte anser sig ha något att vinna på att ingå ett sådant avtal. Regeringen anser att det i flera fall kan finnas fördelar för parterna att ingå avtal om att inte överklaga en dom, t.ex. att tvisten kan bli slutligt avgjord snabbare och att rättegångskostnaderna därmed kan begränsas. Det är emellertid viktigt för förtroendet till domstolarna att parterna inte förmås ingå ett avtal om att inte överklaga en dom som någon av dem senare uppfattar som orättvis och felaktig. Det finns inte något som i dag hindrar att rätten, under arbetet med att försöka få parterna att komma överens, informerar dem om möjligheten att ingå avtal av detta slag och vad det innebär. Regeringen anser dock att det inte finns skäl att ålägga rätten att aktualisera frågan på ett sådant sätt som är fallet vad gäller frågan om förlikning. Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras.

Muntliga avtal

Enligt nuvarande regler finns det ett krav på skriftlighet när ett avtal att inte överklaga en dom ingås. Utredningen har föreslagit att ett sådant avtal även skall kunna ingås muntligt, om det sker inför rätten. Ingen remissinstans har invänt mot förslaget. Regeringen konstaterar att parter kan träffa en förlikning muntligen inför rätten. Något bärande skäl att upprätthålla ett krav på skriftlighet just vad gäller avtal av detta slag kan regeringen inte se. Utredningens förslag bör därför genomföras.

Avtal som ingåtts före tvistens uppkomst (FT-mål)

I slutet av 1980-talet utvidgades möjligheterna att ingå avtal om att inte överklaga en dom genom att även avtal som har ingåtts före tvistens uppkomst godtas, om avtalet kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande (prop. 1988/89:78, bet. 1988/89:JuU20, rskr. 1988/89:260). Framför allt med hänsyn till behovet av prejudikat på den centrala civilrättens och konsumenträttens område gjordes emellertid ett undantag från denna utvidgade möjlighet att ingå avtal i s.k. förenklade tvistemål, dvs. mål där värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (FT-mål, dåvarande småmål).

Hovrättsprocessutredningen föreslog år 1995 att detta undantag skulle slopas. Enligt den utredningen skulle det även i FT-mål kunna vara till

fördel att tidigt träffa avtal om att inte överklaga, eftersom anspråkets storlek ofta understiger de faktiska processkostnaderna och dessa inte annat än i mycket begränsad utsträckning ersätts av motparten. Kostnaderna kan överblickas på ett bättre sätt och den starkare parten kan inte använda de ökade kostnader som är förenade med en prövning i högre instans som ett påtryckningsmedel för att förmå den svagare parten att efterge sin rätt. Vidare blir tvisten snabbare avgjord (SOU 1995:124 s. 286 ff.). Av remissinstanserna var det endast Konsumentverket som avstyrkte förslaget. Regeringen gjorde i den proposition som behandlade frågan bedömningen att det inte fanns skäl att göra någon annan bedömning än i 1989 års lagstiftningsärende och Hovrättsprocessutredningens förslag blev därför inte genomfört (prop. 1998/99:37 s. 37).

Utredningen har inte närmare behandlat denna fråga i sitt betänkande. Med hänsyn till det i avsnitt 12.4.5 presenterade förslaget om en utvidgning av systemet med prövningstillstånd kommer omsorgen för prejudikatbildningen i just FT-mål i ett annat läge. Vidare är det, på de skäl som bl.a. Hovrättsprocessutredningen anfört ovan, snarast till fördel för den typiskt sätt svagare parten att kunna ingå avtal att inte överklaga en dom i ett tidigt skede. Regeringen anser sammantaget att det saknas anledning att för FT-målen ha kvar den nuvarande begränsningen av möjligheten att före tvistens uppkomst ingå avtal av det aktuella slaget.

Indispositiva tvistemål

I dag kan inte parter i indispositiva tvistemål ingå avtal om att inte överklaga en dom eller göra utfästelse om att inte överklaga. Utredningen har förslagit att detta skall bli möjligt.

Det är enligt regeringens uppfattning önskvärt att inte minst familjemål blir avgjorda så fort som möjligt med hänsyn till den påfrestning som tvisten kan innebära för de som är inblandade i tvisten. När föräldrabalkens regler om vårdnad, boende och umgänge ändrades år 1998 anfördes att dessa ändringar syftade till att betona vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens (se prop. 1997/98:7). Utredningens förslag kan sägas ligga i linje med detta.

Regeringen kan dock konstatera att förslaget väcker en del frågor. En dom i familjemål utgör normalt inte hinder mot att omedelbart väcka ny talan om samma sak. Det kan därför, som bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Konsumentverket* har påpekat, ifrågasättas om en möjlighet att ingå avtal om att inte överklaga en dom skulle få någon större betydelse. En annan fråga i detta sammanhang är, som *Stockholms tingsrätt* har påpekat, att förhållandena i indispositiva mål ändras under målets gång i större utsträckning än vad som gäller i dispositiva mål, vilket förklaras bl.a. av att parterna själva inte disponerar över utredningen på samma sätt som i dispositiva mål. Detta försvårar för parterna att förutse räckvidden av ett avtal, särskilt om det ingås på ett tidigt stadium av målets handläggning.

Mot bakgrund av de särskilda förhållandena som råder i många indispositiva mål finns det enligt regeringens mening anledning att ytterligare överväga utredningens förslag i denna del. Som framgått ovan arbetar för närvarande Vårdnadskommittén (Ju 2002:09) med att bl.a.

utreda hur man kan komma till rätta med långvariga och upprepade domstolsprocesser och om reglerna bör ändras i något avseende för att det grundläggande syftet med 1998 års reform skall uppnås. Enligt regeringen bör kommitténs arbete inte föregripas. Utredningens förslag om att parter även i indispositiva tvistemål skall kunna ingå avtal att inte överklaga en dom bör därför inte genomföras.

13.3 Domskrivning

Regeringens bedömning: Det är inte lämpligt att ändra reglerna om domskrivning.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens (se SOU 2001:103 s. 286–290).

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som har uttalat sig i denna fråga delar utredningens bedömning. *Malmö tingsrätt* och *Göteborgs tingsrätt* menar att det bör finnas större utrymme än i dag för att låta bli att skriva domskäl och att frågan därför bör utredas vidare. Även *Nämndemännens riksförbund* anser att domskrivning i större utsträckning bör förenklas.

Skälen för regeringens bedömning

Nuvarande ordning

Rättens avgörande av saken skall ske genom dom (17 kap. 1 § och 30 kap. 1 § RB). Enligt 17 kap. 7 § RB skall en tvistemålsdom i tingsrätt avfattas skriftligt och i skilda avdelningar ange domstolen samt tid och ställe för domens meddelande, parterna samt deras ombud eller biträden, domslutet, parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundats på (reciten) och domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. Med domskäl avses de skäl som bestämt utgången i målet såväl i sakfrågan som i rättsfrågan. I 30 kap. 5 § RB anges vad som gäller för en brottmålsdom. Bestämmelsen är i stort sett identisk med den som gäller för domar i tvistemålen.

Domstolarna får under vissa omständigheter utforma en dom i förenklad form. För tvistemålens del gäller enligt 17 kap. 8 § RB att en tredskodom, en dom efter svarandens medgivande och en dom som endast innebär att högre instans fastställer en lägre instans dom får utfärdas i förenklad form. För brottmålsdelens del regleras frågan om förenklad dom i 30 kap. 6 § RB. Där anges att en dom i förenklad form får utfärdas om den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestämts till annat än fängelse eller sluten ungdomsvård eller till fängelse i högst sex månader. Även i brottmål får en dom utfärdas i förenklad form när högre instans fastställer lägre rätts dom. Förenklad dom får också utfärdas om det inom ramen för rättegången förs talan om enskilt anspråk med anledning av brott men endast om anspråket medges eller rätten finner saken vara uppenbar.

I 22 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol anges att innehållet i en tvistemålsdom som utfärdas i förenklad form inte

behöver redovisas i skilda avdelningar. De omständigheter som yrkanden eller bestridanden grundas på får redovisas i en bilaga. I en dom genom vilken en domstol fastställer en överklagad dom behöver skälen för domen anges endast när de avviker från skälen i den överklagade domen. Enligt 21 § samma förordning får Domstolsverket meddela föreskrifter om utformningen av tingsrätters och hovrätters domar i brottmål. Med stöd härav har verket när det gäller domar i förenklad form utfärdat föreskrifter som innebär bl.a. att några domskäl inte behöver skrivas ut särskilt men att gärningsbeskrivningen skall skrivas ut i sin helhet liksom brottsbenämning och lagrum.

Överväganden

En första fråga är om det innehåll som domar skall ha ytterligare kan begränsas. Utredningen har ansett att det inte finns förutsättningar för en sådan förenkling. Majoriteten av remissinstanserna har samma uppfattning.

Regeringen kan först konstatera att det får anses ofrånkomligt att en dom avfattas skriftligt när det gäller själva domslutet och upplysningar om vilka parterna är. I annat fall skulle inte en dom kunna fungera som en exekutionstitel eller på annat sätt kunna läggas till grund för rättsförhållandena mellan parterna. Behovet av skriftlighet gäller i detta hänseende även en dom i förenklad form. Också parternas yrkanden och i målet åberopade rättsfakta måste enligt regeringens mening dokumenteras i dom. I annat fall skulle det inte vara möjligt att i efterhand avgöra vad som har blivit rättskraftigt avgjort genom domen (se 17 kap. 11 § och 30 kap. 9 § RB).

Enligt regeringens mening är det självklart att en dom normalt innehåller något slag av motivering. Som Processlagberedningen har uttalat (SOU 1938:44 s. 218 f.) är det viktigt att det klarläggs på vilka grunder rätten stöder sin övertygelse om vad som är bevisat i målet. Särskilt om domen överklagas är det av stor betydelse att underrättens uppfattning om såväl bevisfrågorna som de rättsliga spörsmålen kommer till klart uttryck i domskälen. Härigenom möjliggörs en kontroll av hur rätten har resonerat, vilket bl.a. underlättar för överrätterna att bedöma om en dom skall ändras. Detta är särskilt viktigt i ett system med prövningstillstånd (se även *Ekelöf m.fl.*, Rättegång V, 7 uppl., 2000, s. 235 f.). Att rätten skall motivera sina domar är också i linje med Europakonventionens krav på en rättvis rättegång. Det är mot denna bakgrund naturligt att rätten i domen dokumenterar vad den anser bevisat och hur den har kommit fram till det.

I 17 kap. 7 § och 30 kap. 5 § RB anges i dag endast att domen skall avfattas skriftligen och ha ett visst minimiinnehåll som skall redovisas i skilda avdelningar. Mot bakgrund av vad som ovan har sagts om vad en dom bör innehålla anser regeringen att inte något av de i paragraferna uppställda kraven bör tas bort. Av samma skäl finns inte heller anledning att ytterligare förenkla utformningen av de domar som i dag utfärdas i förenklad form.

En annan fråga är om reglerna om förenklad domskrivning bör göras tillämpliga på fler typer av mål eller situationer än vad gällande rätt

medger. Utredningen och flertalet remissinstanser har ansett att så inte bör ske.

Regeringen kan i den delen konstatera att användningen av förenklad dom är begränsad till i huvudsak otvistiga mål, dvs. mål där parterna är på det klara med utgången och därför normalt inte överklagar domen. En dom i förenklad form ges i tingsrätt endast när man redan av domstolens protokoll och anteckningar enligt 6 kap. RB eller av en förtryckt text i en använd domsblankett kan sluta sig till domens grunder. I mål som är tvistiga skulle parterna sannolikt inte godta en dom där det inte framgår varför domstolen har dömt på ett visst sätt. Reglerna om när förenklad dom kan komma i fråga bör därför enligt regeringens mening inte göras tillämpliga i flera typer av mål eller flera situationer än i dag.

13.4 Tillkännagivande – förlikning vid handläggningens slutskede

Regeringens bedömning: Förslaget om att rätten i tvistemål skall, efter huvudförhandling men före domen, kunna redovisa sin uppfattning om utgången i målet genom ett s.k. tillkännagivande bör inte genomföras.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att rätten i tvistemål, efter huvudförhandlingen men före domen, med parternas samtycke och i syfte att uppnå en samförståndslösning får redovisa sin uppfattning om utgången i målet, s.k. tillkännagivande (se SOU 2001:103 s. 299–307).

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna är positiva till förslaget. *Växjö tingsrätt*, *Konsumentverket* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* avstyrker förslaget. Även *Hovrätten för Övre Norrland* avstyrker men är öppen för att systemet prövas genom en försöksverksamhet. Även *Göta hovrätt* och *LO-TCO Rättskydd AB* anser att systemet först bör prövas i en försöksverksamhet innan ett permanent införande övervägs. *Hovrätten* avstyrker dock förslaget såvitt gäller indispositiva tvistemål. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att systemet även bör omfatta hovrätterna medan *Hovrätten för Övre Norrland* är av motsatt uppfattning. Ett antal instanser, bl.a. *Göta hovrätt*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Hovrätten för Övre Norrland* och *Stockholms tingsrätt*, pekar på ett antal problem med förslaget.

Skälen för regeringens bedömning: I det danska domstolväsendet har det i tvistemål vuxit fram ett institut som kallas för tilkendegivelse (tillkännagivande). Med detta menas ett besked från rätten till parterna om hur saken kommer att avgöras, dvs. ett slags förhandsbesked om domens innehåll. Tillkännagivandet lämnas normalt efter en huvudförhandling och syftar till att parterna skall träffa en förlikning i överensstämmelse med tillkännagivandet. Till skillnad mot vad som är fallet i svensk rätt behöver förlikningen inte stadfästas genom dom för att kunna verkställas. Den vinner inte heller materiell rättskraft. Om tillkännagivandet inte godtas, skrivs en fullständig dom som inte avviker från tillkännagivandet när det gäller själva slutet men kan innehålla utförligare domskäl.

Dagens svenska rättegångsförfarande innehåller, till skillnad från det danska, ofta kontinuerliga förlikningsansträngningar från rättens sida.

Flera remissinstanser har, utan att dock motsätta sig förslaget, ifrågasatt om systemet därför kommer att användas i någon större omfattning. Ett tillkännagivande innebär att rätten ger parterna ett förslag till förlikning sedan målet gått igenom i sak, bevisningen tagits upp och slutanföranden hållits. Förlikningsförslaget lämnas med utgångspunkt i en bedömning av målet och får samma innehåll som domen skulle ha fått eller kommer att få om någon part inte godtar tillkännagivandet. Detta är något helt nytt i svensk processrätt. Flera remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt*, *Domstolsverket* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, har ansett att det inte är sannolikt att en part som kommer att förlora målet skulle godta en förlikning med det innehållet.

Detta i sin tur reser farhågor för att rätten i tillkännagivandet, i syfte att öka sannolikheten för att detta skall godtas av båda parter, ger uttryck för ett slags kompromisslösning utan att detta är befogat i övrigt.

Ett antal remissinstanser har pekat på andra problem som kan uppkomma vid ett införande av det aktuella systemet i Sverige. Till exempel har bl.a. *Göta hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland* samt *Mariestads tingsrätt* och *Länsrätten i Mariestad*, framhållit att bestämmelsen i 12 kap. 5 § sekretesslagen om att en beslutad men inte meddelad dom skall vara hemlig måste ses över, om rätten skall få redovisa sin uppfattning om utgången i målet innan domen meddelas.

Svea hovrätt, *Stockholms tingsrätt*, *Norrköpings tingsrätt* och *Statens va-nämnd* tar samtliga upp frågan att förlorande part efter tillkännagivandet åberopar nya omständigheter och bevis och i det sammanhanget gör invändning om jäv.

Regeringen konstaterar att det är fråga om att introducera en helt nytt institut i svensk processrätt. Det finns flera frågor som behöver besvaras innan det går att ta ställning till om institutet bör införas. Regeringen har för avsikt att tillsätta en utredning som skall se över bl.a. frågan om det bör införas ett alternativt förfarande för tvistlösning i de allmänna domstolarna. Mot denna bakgrund bör utredningens förslag om tillkännagivande inte genomföras.

14 Ikraftträdande m.m.

Regeringens förslag: Lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 2007. I fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet skall äldre bestämmelser gälla. De nya bestämmelserna om avtal att inte överklaga en dom skall gälla endast för avtal som har ingåtts efter ikraftträdandet.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att brottmål där åtal väckts före ikraftträdandet får avgöras utan huvudförhandling endast om den tilltalade har fått upplysning om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och han eller hon inte begär en sådan förhandling.

Promemorians förslag: I promemorian föreslås att äldre bestämmelser skall gälla i fråga om prövningstillstånd vid överklagande av avgöranden som har meddelats före ikraftträdandet.

Remissinstanserna: Remissinstanserna invänder inte mot förslagen. *Domstolsverket* anser att det är viktigt att installation av utrustning för inspelning och uppspelning samordnas med installation av videokonferensutrustning.

Skälen för regeringens förslag: Reformen bör träda i kraft snarast möjligt. Införandet av de nya bestämmelserna om ljud- och bildupptagning förutsätter emellertid att teknisk utrustning för inspelning av bild och ljud är på plats. Installationen av denna utrustning måste föregås av ett omfattande inventeringsarbete av frågor som rör bl.a. behov och val av utrustning, hur lagring skall ske och hur bild och ljud skall kunna separeras. Även en installation av utrustning för videokonferens måste föregås av ett på flera sätt liknande förberedelsearbete. Det är även viktigt att en viss tid reserveras för utbildning och information. För att framför allt säkerställa enhetlighet i hovrättsprocessen är det nödvändigt att utrustning för inspelning och uppspelning av bild finns på plats i domstolarna innan de nya bestämmelserna om dokumentation av förhållsutsagor börjar gälla. Enligt regeringens uppfattning bör lagändringarna kunna träda i kraft den 1 januari 2007.

Som anförts av såväl utredningen som i promemorian är utgångspunkten när det gäller ikraftträdandet av processrättslig lagstiftning att nya regler bör tillämpas genast efter ikraftträdandet. I fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av ett avgörande som har meddelats före ikraftträdandet bör emellertid, på samma sätt som vid tidigare reformer angående prövningstillstånd, äldre regler gälla. Domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna kommer därmed inte att omfattas av krav på prövningstillstånd om något sådant krav inte gäller enligt de äldre reglerna. Däremot finns det enligt regeringens mening anledning att låta de nya tillståndsgrunderna och ändringarna i handläggningen av prövningstillstånd i hovrätten gälla omedelbart.

Som utredningen föreslagit bör ett mål, där åtal har väckts före ikraftträdandet, få avgöras utan huvudförhandling endast om den tilltalade har fått upplysning om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och han eller hon inte begär sådan förhandling. Detta bör emellertid anges i själva balken, eftersom det rimligen bör gälla även om åtalet har väckts senare (se förslaget till 45 kap. 10 a § RB).

Bestämmelserna om att det även i FT-mål skall vara möjligt att ingå avtal om att inte överklaga en dom innan tvisten uppkommit, se avsnitt 13.2, bör inte få retroaktiv verkan. Detta innebär att äldre lydelse av bestämmelserna i 49 kap. 2 § och 54 kap. 2 § bör gälla för avtal som ingåtts före ikraftträdandet.

15 Kostnader och andra konsekvenser

Förslagen som regeringen nu lägger fram syftar till att skapa modernare och mer ändamålsenliga rättegångsregler. Förslagen innebär bl.a. att handläggningen av mål och ärenden i större utsträckning skall kunna anpassas till förhållandena i det enskilda fallet. Flera av förslagen syftar till att tydliggöra att också parterna har ett ansvar för att processen drivs

framåt mot ett avgörande. Förslagen om att utvidga och förändra systemet med prövningstillstånd liksom förslaget om att hovrätten som huvudregel skall använda videoupptagningar av tingsrättsbevisningen vid sin prövning skapar förutsättningar för en mer ändamålsenlig handläggning utifrån utgångspunkten att tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i första instans.

De presenterade förslagen kan antas leda till en rad positiva konsekvenser. Domstolarnas verksamhet kan bedrivas mer effektivt, bl.a. genom att handläggningstiderna kan förkortas och att risken för inställda förhandlingar minskar. Detta innebär i sin tur bl.a. att medborgarnas berättigade krav på att få sin sak prövad inom rimlig tid bättre kan tillgodoses och att pressen på de som deltar i rättegångar, inte minst på brottsoffer och vittnen, kan minska. Kortare handläggningstider innebär vidare tids- och arbetsvinster för såväl parter, ombud och andra som deltar i en domstolsprocess liksom för domstolarna. Vidare torde förslagen innebära att parternas rättegångskostnader och kostnaderna för det allmänna kan minska.

Som utredningen har konstaterat är det svårt att göra några beräkningar av de ekonomiska konsekvenserna av förslagen eftersom det är svårt att bedöma hur stort genomslag förslagen kommer att ha. Reformen bör därför utvärderas när den har varit i kraft en tid. En sådan utvärdering bör omfatta såväl vilka ekonomiska konsekvenser reformen har fått som vilka övriga effekter förslagen har fått för såväl enskilda som för det allmänna.

Kostnaden för upprättande av den informationsskrift som avses i avsnitt 12.4.13 måste anses vara försumbar och rymms inom befintliga ramar.

Särskilt om den nya tekniken och investeringsbehovet

Förslaget om dokumentation av förhørsutsagor genom ljud- och bildupptagning förutsätter att domstolarna har tillgång till utrustning för inspelning och uppspelning. Det är nödvändigt att denna utrustning vid ikraftträdandet finns tillgänglig i samtliga domstolar för att bestämmelserna om såväl denna teknikanvändning som handläggningen i överrätt skall kunna tillämpas. Kostnaderna för införskaffandet av sådan utrustning skall finansieras inom befintliga ramar.

När det gäller användning av videokonferens har Domstolsverket, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Statens kriminaltekniska laboratorium, Kriminalvårdsstyrelsen och Rättsmedicinalverket på uppdrag av regeringen redovisat sin syn på tekniken (se dnr Ju2004/3070/DOM). Myndigheterna har i sina redovisningar pekat på de positiva effekter ett utnyttjande av tekniken enligt deras bedömning kan ge och även kommit överens om att på ett antal sätt verka för att en användning av videokonferenstekniken kommer till stånd i framtiden.

Det är inte nödvändigt att utrustning för videokonferens finns installerad vid samtliga domstolar vid ikraftträdandet av de bestämmelser som möjliggör användning av videokonferens. För att uppnå de positiva fördelarna som tekniken kan ge är det dock viktigt att sådan utrustning successivt installeras i domstolarna.

16 Författningskommentar

16.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

Lagförslaget innebär bl.a. att ett antal paragrafer upphävs.

Det gäller 42 kap. 10 § och 47 kap. 10 §, som reglerar användning av telefon vid sammanträden. De ersätts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap.

Det gäller vidare 46 kap. 7 §, om bevisupptagning vid en huvudförhandling i brottmål. Bestämmelsen om upptagande av skriftlig bevisning på visst sätt regleras i stället i 46 kap. 6 § fjärde stycket. Bestämmelserna i 46 kap. 7 § om användning av telefon i rättegång ersätts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap.

Det gäller slutligen 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 §, 52 kap. 10 § och 56 kap. 10 §, som reglerar vissa frågor om handläggningen av en fråga om prövningstillstånd. De ersätts av bestämmelser i 50 kap. 7 a §, 51 kap. 7 a §, 52 kap. 6 a § och 56 kap. 6 a §.

2 kap. 4 §

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten består av tre lagfarna domare. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Finns det inte anledning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare. *Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 49 kap. 14 a § första stycket får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.*

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare. *Detsamma gäller vid beslut om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats.*

Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av en annan tjänsteman i hovrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. *Regeringen meddelar närmare föreskrifter om detta.*

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra tjänstemän än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

(Jfr 2 kap. 4 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som har behandlats i avsnitt 12.4.12, innehåller bestämmelser om hovrättens sammansättning. Paragrafen har ändrats så att behörigheten för ensamdomare blivit mer omfattande.

Av den föreslagna nya lydelsen av *tredje stycket* följer att en lagfaren domare ensam kan bevilja prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet enligt 49 kap. 14 a § första stycket. En förutsättning för

detta är att tillståndsfrågan är enkel. Däremot kan en ensam domare inte besluta om att prövningstillstånd inte skall ges.

Genom tillägget i *fyärde stycket* klargörs att en lagfaren domare också kan besluta om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats. Behörigheten innefattar även vissa följbeflut, t.ex. i fråga om rättshjälpskostnader.

Femte stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

5 kap. Om offentlighet och ordning *m.m.* vid domstol

(Rubriken saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

I kapitlet finns bestämmelser om offentlighet, ordning och, genom införandet av de nya bestämmelserna i 10–12 §§, om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring. Rubriken har justerats för att omfatta även de senare.

5 kap. 9 §

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de *ordningsregler* som behövs. *Ordföranden* får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. *Ordföranden* får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel.

En bildupptagning i eller en bildöverföring från rättssalen får ske endast om det följer av lag. Rätten får förbjuda *annans ljudupptagning eller ljudöverföring under ett förhör*, om det kan antas att upptagningen *eller överföringen* besvärar den som hörs *i sådan grad* att det blir till men för utredningen.

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen, får rätten *besluta* att han *eller hon* omedelbart skall *häktas* och *kvarbli i häkte* så länge sammanträdet *pågår*, dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll i domstol finns särskilda föreskrifter.

(Jfr 5 kap. 9 § i SOU 2001:103 och 5 kap. 9 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som reglerar frågor om ordning och säkerhet i rättssalen, har berörts i avsnitt 5.1.3.

Första stycket har ändrats i språkligt hänseende. Vidare har reglerna om rättens möjligheter att förbjuda *annans ljudupptagning* och förbudet mot *fotografering* omarbetats och flyttats till ett nytt andra stycke.

Av det nya *andra stycket* första meningen följer att en bildupptagning i eller en bildöverföring från rättssalen får ske endast om det följer av lag. Detta innebär att det som huvudregel gäller ett förbud mot sådan upptagning eller överföring. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak det tidigare fotograferingsförbudet i första stycket. Ändringen är dels språklig, dels ett klargörande av att förbudet omfattar såväl upptagning som överföring av bild. Med att en bild tas upp avses här fotografering och sådan inspelning med videoteknik eller liknande som medför att upptagningen kan användas vid ett senare tillfälle. Med överföring avses alla former av direktsändning, t.ex. en TV-sändning. Bestämmelsen innebär vidare att undantag från förbudet kan göras i lag. De regler som främst är av intresse är möjligheten att ta upp bild vid inspelning av förhör och syn enligt 6 kap. 6 och 6 a §§ och möjligheten att överföra bild dels vid användning av videokonferens enligt 5 kap. 10 och 11 §§, dels vid användning av sidosal enligt 5 kap. 12 § och vid medhörning

enligt 36 kap. 18 §. I samtliga dessa fall är det endast rätten som kan ta upp eller överföra bilden.

I andra stycket andra meningen regleras möjligheten för rätten att förbjuda annans upptagning eller överföring av ljud. Bestämmelsen, som i huvudsak motsvarar vad som hittills har reglerats i första stycket fjärde meningen, har ändrats på så sätt att uttrycket ”tar upp förhör på fonetisk väg” har ersatts med uttrycket ”ljudupptagning eller ljudöverföring under ett förhör”. Ändringen innebär dels en språklig modernisering, dels ett klargörande av att regeln omfattar såväl upptagning som överföring av ljud. Med upptagning menas här situationer då ljudet genom inspelning på band eller på annat sätt tas till vara så att det kan återges vid ett senare tillfälle. Med överföring avses alla former av direktsändning, t.ex. genom radio. Det blir genom bestämmelsens utformning möjligt för rätten att t.ex. förbjuda en ljudöverföring av ett förhör utan att samtidigt förbjuda en ljudupptagning av samma förhör. Detta förutsätter dock att överföringen – men inte upptagningen – besvarar förhörspersonen i sådan grad att det blir till men för utredningen. Uttrycket ”till men för utredningen” överensstämmer med hittills gällande rätt och är inte avsett att ha annan innebörd än det hittills haft (jfr prop. 1979/80:87 s. 10).

I tredje stycket, som motsvarar det hittillsvarande andra stycket, har endast språkliga ändringar gjorts.

5 kap. 10 §

Parter och andra som skall delta i ett sammanträde inför rätten skall infinna sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls.

Om det finns skäl för det, får rätten besluta att en part eller annan som avses i första stycket i stället skall delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Vid bedömningen av om det finns skäl för ett sådant deltagande skall rätten särskilt beakta

1. de kostnader eller olägenheter som skulle uppkomma om den som skall delta i sammanträdet måste infinna sig i rättssalen, och

2. om någon som skall delta i sammanträdet känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen.

Ett deltagande enligt andra stycket får inte ske, om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter.

Den som deltar i ett sammanträde genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring skall anses ha inställt sig inför rätten.

(jfr 5 kap. 10 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om deltagande vid sammanträden genom ljudöverföring och genom ljud- och bildöverföring. Den har behandlats i avsnitt 5.1 och 5.2.

Huvudregeln, som finns i *första stycket*, är att den som skall delta i ett sammanträde inför rätten skall vara fysiskt närvarande i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls.

Av *andra stycket* framgår att rätten kan besluta om att ett deltagande får ske på annat sätt, dvs. genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. I detta stycke, tillsammans med det tredje stycket, regleras också under vilka förutsättningar rätten får fatta ett sådant beslut. Ljudöverföring motsvarar i denna bestämmelse telefon enligt hittills gällande lagstiftning medan ljud- och bildöverföring motsvarar videokonferens enligt lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång. Den nya terminologin är avsedd att vara teknikneutral och

täcka även andra sätt att överföra ljud och bild än de som finns för närvarande. Det är endast rätten som kan besluta om att ett deltagande genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring kan ske. Det innebär att åklagaren inte har möjlighet att med stöd av 45 kap. 16 § andra stycket kalla en person att delta på det sättet.

Paragrafen omfattar alla sammanträden enligt balken, oavsett vad som skall behandlas vid sammanträdet, såväl under ett måls förberedelse som i samband med avgörandet. Den är också tillämplig i samtliga instanser. Den i paragrafen angivna tekniken kan användas såväl i fråga om parter som i fråga om andra personer som skall delta i ett sammanträde. Det gäller inte bara dem som skall höras i bevissyfte utan även t.ex. ombud, vårdnadshavare och tolkar.

Vid bedömningen av om ett deltagande genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring skall ske skall rätten beakta vilka skäl som kan finnas för det och styrkan av dessa. I stycket nämns två omständigheter som rätten särskilt skall beakta vid sin bedömning. Den första omständigheten gäller de kostnader eller olägenheter som en inställelse inför rätten annars skulle medföra. Med detta avses inte endast kostnader och olägenheter för den person frågan rör, t.ex. resekostnader, utan även kostnader och olägenheter för andra som kan uppkomma om personen i stället skall infinna sig i rättssalen. Det kan t.ex. vara kostnader för att transportera frihetsberövade. Den andra omständigheten som anges är att personen i fråga känner en påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen. Det kan t.ex. gälla vissa brottmål om grov eller organiserad brottslighet. Det är dock inte typen av mål som är det avgörande utan den rädsla personen känner. Rädslan bör inte framstå som abstrakt eller obefogad. Genom att rädslan skall vara påtaglig markeras en viss skillnad mot den situationen att någon enligt 36 kap. 18 § behöver visas ut ur rättssalen när ett vittne eller en målsägande skall höras. Tröskeln är satt något högre och möjligheten till s.k. medhörning bör alltid övervägas i första hand. – Att kostnader, olägenheter och rädsla angetts särskilt i paragrafen utesluter inte att det kan finnas någon annan anledning till att låta en part eller någon annan att delta i sammanträdet genom ljudöverföring eller genom ljud- och bildöverföring. Ett exempel kan vara säkerhetsskäl.

Av *tredje stycket* framgår att en förutsättning för att en person skall kunna delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring är att ett sådant deltagande inte är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Vid rättens prövning av ändamålet med personens inställelse bör hänsyn tas framför allt till vilken roll personen har, målets karaktär och vad som skall avhandlas vid sammanträdet. Omständigheter som måste beaktas kan t.ex. vara rättens möjligheter att värdera bevisning eller behovet av personlig närvaro i syfte att få till stånd förlikningsdiskussioner.

Vid bedömningen av om ett deltagande skall ske genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring bör normalt stor hänsyn tas till parternas uppfattning i frågan. Parterna har emellertid inte ett avgörande inflytande i fråga om formen för inställelsen, utan det är rätten som har det yttersta ansvaret. Som regel bör det inte komma i fråga att mot en parts vilja besluta att denne skall delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Undantag bör dock kunna göras för de fall det framstår

som motiverat med ett sådant deltagande. Det kan t.ex. gälla vid omhåtningsförhandlingar, om betydelsen av att parten infinner sig i rättssalen inte bedöms uppväga t.ex. de kostnader eller olägenheter som då skulle uppkomma. När det gäller personer som skall höras i bevissyfte måste i allmänhet stor hänsyn tas till önskemål från den part som åberopat bevisningen. Även motpartens uppfattning kan i många fall vara relevant och bör därför beaktas. Om parterna, framför allt i dispositiva tvistemål, är ense om att en person kan delta genom ljud- och bildöverföring, saknas det i allmänhet anledning för rätten att göra en annan bedömning.

Rätten skall således vid sin prövning göra en helhetsbedömning av samtliga relevanta omständigheter och då särskilt göra en intresseavvägning av framför allt ändamålet med personens inställelse och anledningen till att denna person bör delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Betydelsen av att personen infinner sig i rättssalen måste vägas mot de omständigheter som talar för att han eller hon i stället deltar i sammanträdet genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Utgångspunkten är att ändamålet med sammanträdet och personens deltagande skall bli tillgodosett även om en person deltar genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Likaså måste bevisningen kunna värderas på ett tillfredställande sätt även om bevisupptagningen sker genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Ett exempel där det normalt framstår som mindre lämpligt att ett deltagande sker genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring är vid förhandlingar enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och då särskilt vad avser den unge. Det kan naturligtvis finnas situationer där en persons närvaro i rättssalen bedöms vara så avgörande att tekniken inte kan användas, oavsett hur starka skäl för detta som anförs, eftersom det aldrig får vara olämpligt med ett sådant deltagande.

Den situationen att alla som skall delta i ett sammanträde inte får plats i rättssalen regleras i 5 kap. 12 §, se kommentaren till den paragrafen.

Möjligheten att delta genom ljud- och bildöverföring bör normalt väljas framför ljudöverföring. I vissa fall är det dock tillräckligt att ett deltagande sker genom ljudöverföring och rätten bör i en sådan situation kunna välja ljudöverföring med hänsyn till att det är ett betydligt mer tillgängligt kommunikationsmedel och att ett krav på att använda ljud- och bildöverföring kan medföra kostnader och olägenheter för den enskilde som inte framstår som motiverade. Vid ett ställningstagande till valet av teknik bör rätten samtidigt ha i åtanke att en bevispersons deltagande genom ljudöverföring medför att förhöret inte kan dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning enligt 6 kap. 6 § första stycket.

Av *fjärde stycket* följer att den som deltar i ett sammanträde genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring skall anses ha inställt sig inför rätten på samma sätt som om inställelsen rent faktiskt ägt rum i rättssalen. Det innebär exempelvis att en part, som deltar i ett sammanträde genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring och inställer sig genom ett ombud i rättssalen, skall anses ha inställt sig både personligen och genom ombud inför rätten. Bestämmelsen innebär även att en part, som kallats att infinna sig personligen, följer ett sådant föreläggande om han eller hon deltar genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring.

5 kap. 11 §

Om det finns skäl för det, får rätten besluta att syn skall hållas genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Ett sådant beslut får dock inte fattas, om det är olämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring vid syn. Den har behandlats i avsnitt 5.1.3 och 5.2.

Av paragrafen följer att ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring kan användas för att hålla syn enligt 39 kap., om det finns skäl för det. Möjligheten att använda tekniken kan aktualiseras i situationer där ett föremål inte lämpligen kan flyttas till rättssalen, t.ex. på grund av att föremålet finns långt från rättssalen eller att det är så känsligt eller dyrbart att det av den anledningen inte bör flyttas. Om tekniken medger det kan syn även hållas på fastigheter eller platser med hjälp av ljud- och bildöverföring. Bestämmelsen är fakultativ. Ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring får inte användas, om det är olämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter. Rätten måste därför avgöra huruvida det på ett tillfredställande sätt går att vid ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring ta till sig vad synen syftar till att förmedla. Vid denna bedömning kan möjligheterna att lägga fram bevisning i form av syn genom en uppspelning av en ljud- och bildupptagning tjäna som vägledning, se avsnitt 5.4 och kommentaren till 6 kap. 6 a §.

5 kap. 12 §

Rätten skall se till att de, som skall delta i ett sammanträde och som inte kan beredas plats i rättssalen, kan följa sammanträdet genom en ljud- och bildöverföring i en lokal som ställts i ordning för detta ändamål (sidosal).

Rätten får även låta åhörare som inte kan beredas plats i rättssalen följa sammanträdet genom en ljudöverföring eller en ljud- och bildöverföring i en sidesal.

Bestämmelserna i 9 § skall tillämpas också i fråga om en sidesal.

(Jfr 5 kap. 11 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som är ny, reglerar situationen när antalet personer som skall delta eller på annat sätt vill följa ett sammanträde är så stort att inte alla kan beredas plats i rättssalen. Situationen har behandlats i avsnitt 5.3.2.

Första stycket avser deltagare i processen, dvs. de som har kallats till ett sammanträde i egenskap av parter, ombud, målsägande som inte för talan, målsägandebiträden, vårdnadshavare m.fl. Med rättssalen avses den sal där rätten befinner sig. Om alla som skall delta i ett sammanträde inte kan beredas plats i rättssalen, bör rätten i första hand ta en större rättssal i anspråk. Om det inte är möjligt eller tillräckligt, skall rätten se till att en annan lokal, en sidesal, ställs i ordning för de som inte får plats i rättssalen. Rätten måste i en sådan situation också besluta om vilka som skall placeras i rättssalen respektive sidesalen. Rätten bör t.ex. se till att en part befinner sig i rättssalen när han eller hon skall höras i målet. De som skall sitta i en sidesal måste därifrån kunna följa sammanträdet genom en ljud- och bildöverföring. Sidosalen måste alltså vara försedd med utrustning för ljud- och bildöverföring och bör även i övrigt vara

ändamålsenligt utrustad. Den behöver inte vara lokaliserad i samma byggnad som rättssalen.

Andra stycket avser övriga som vill följa ett sammanträde, dvs. de åhörare som inte får plats i rättssalen. Rätten kan låta dessa följa sammanträdet från en sidosal, antingen genom en ljud- och bildöverföring eller genom en ljudöverföring. Användandet av en sidosal för åhörare får ses som något utöver det normala och bestämmelsen är främst avsedd att användas i vissa särskilt uppmärksammade mål eller i övrigt när det får anses särskilt angeläget.

Genom hänvisningen till 5 kap. 9 § i *tredje stycket* likställs sidosalen med rättssalen. Det innebär att de befogenheter och skyldigheter som rätten och ordföranden har i fråga om ordningen i rättssalen gäller även i sidosalen. Rätten får följaktligen t.ex. förbjuda att annan tar upp eller överför ljud under ett förhör, om det kan antas att upptagningen eller överföringen besvärar den som hörs i sådan grad att det blir till men för utredningen. Hänvisningen innebär också att förbud gäller mot upptagning eller överföring av bild. Det är alltså inte tillåtet att spela in bilder i sidosalen eller att direktöverföra bilder därifrån. Det gäller såväl bilder av sådant som utspelar sig i sidosalen som bilder av sådant som visas där på en bildskärm.

6 kap. 4 §

Vid ett sammanträde som hålls under förberedelsen av ett mål och som inte endast avser bevisupptagning skall utöver vad som anges i 3 § följande antecknas:

1. i korthet de omständigheter som parterna åberopar samt motpartens yttrande över dessa omständigheter,
2. de bevis som parterna vill åberopa och vad de vill styrka med varje bevis, samt
3. det som i övrigt behövs *inför målets avgörande*.

(Jfr 6 kap. 4 § i SOU 2001:103.)

I paragrafen, som har behandlats i avsnitt 6.2, anges vilka uppgifter som, utöver vad som anges i 6 kap. 3 §, skall antecknas vid ett sammanträde som hålls under förberedelsen av ett mål och som inte endast avser bevisupptagning.

Ändringen i andra punkten är av endast språklig karaktär.

Ändringen i tredje punkten innebär att det inte – såsom hittills – skall antecknas enbart sådant som behövs till ledning för en kommande huvudförhandling utan även sådant som behövs inför ett avgörande på handlingarna, dvs. utan huvudförhandling. Vad som i det senare fallet kan behöva antecknas är t.ex. parternas inställning till om målet kan avgöras på handlingarna eller om bevisning kan tas upp utom huvudförhandling enligt t.ex. 36 kap. 19 § 3.

6 kap. 6 §

I tingsrätt skall en berättelse som lämnas i bevissyfte dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning, om det inte finns särskilda skäl mot det. En berättelse som lämnas i högre rätt får dokumenteras på samma sätt.

Om en berättelse som lämnas i bevissyfte inför domstol inte dokumenteras enligt första stycket, skall den dokumenteras genom en ljudupptagning eller, i den omfattning berättelsen kan antas vara av betydelse i målet, skrivas ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

Om berättelsen skrivs ned, skall parterna och den som hörts genast få tillfälle att kontrollera det som skrivits. Den som lämnat berättelsen skall tillfrågas om han eller hon har något att invända mot innehållet. En invändning som inte leder till någon ändring skall antecknas. Därefter får det som skrivits inte ändras.

(Jfr 6 kap. 6 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om dokumentation av berättelser som lämnas i domstol i bevissyfte. Ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 5.4.

I ett nytt *första stycke* har i första meningen införts en bestämmelse som innebär att en tingsrätt som huvudregel skall dokumentera förhör som hålls i bevissyfte genom en ljud- och bildupptagning. En ljud- och bildupptagning behöver dock inte ske om det finns särskilda skäl mot det. Undantagsregeln avser framför allt det fallet då en upptagning av något skäl kan antas innebära att utredningen i målet försämras.

Bedömningen av om det finns skäl att avstå från att göra en ljud- och bildupptagning måste göras i ljuset av den föreslagna bestämmelsen i 7 kap. 47 § sekretesslagen. Enligt denna bestämmelse gäller sekretess för uppgiften i bilden i en ljud- och bildupptagning om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men (se kommentaren till den paragrafen). Därmed torde utrymmet för att låta bli att dokumentera förhöret genom en ljud- och bildupptagning av hänsyn till integritets- och utredningsskäl vara mycket begränsat. Om den som skall höras ändå uppfattar inspelningen som så besvärande och integritetskränkande att det på goda grunder kan antas återverka negativt på hans eller hennes berättelse, kan detta någon enstaka gång utgöra skäl att i stället dokumentera förhöret på något annat sätt, t.ex. genom en ljudupptagning.

Andra exempel på särskilda skäl som kan göra att förhöret inte kan dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning är om tekniken av någon anledning skulle fallera eller inte finnas tillgänglig. Rätten bör i sådana situationer ha möjlighet att ändå genomföra förhöret och dokumentera det genom en ljudinspelning eller på annat lämpligt sätt i stället för att ställa in förhandlingen.

Av bestämmelsen följer vidare att det är rätten ensam som avgör hur förhöret skall dokumenteras. Det ligger dock i sakens natur att rätten bör fästa avseende vid de eventuella synpunkter som parterna eller den som skall höras har i frågan. Om ett vittne eller en annan förhörsperson visar oro inför inspelningen, är det självfallet särskilt viktigt att rätten gör en noggrann prövning av om det finns skäl för att dokumentera förhöret på annat sätt. Rätten kan dock i allmänhet utgå ifrån att förhöret kan dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning. Det bör alltså i normalfallet inte komma i fråga att rätten inför varje förhör tar upp frågan om hur detta skall dokumenteras.

Av andra meningen i första stycket följer att även högre rätt, dvs. hovrätterna och Högsta domstolen, har möjlighet att dokumentera muntlig bevisning genom ljud- och bildupptagning. Här gäller dock ingen presumtion för att bevisningen skall dokumenteras på detta sätt. Bestämmelsen syftar framför allt till att underlätta handläggningen vid bevisupptagning utom huvudförhandling som sker i högre rätt.

Om förhöret i tingsrätten eller hovrätten inte dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning skall det enligt *andra stycket* i stället dokumen-

teras genom en ljudupptagning eller, i den omfattning berättelsen kan antas vara av betydelse i målet, skrivs ned. Detta motsvarar i sak hittills gällande regler.

6 kap. 6 a §

Det som iakttas vid syn får dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som är ny, ger rätten en möjlighet att dokumentera det som iakttas vid syn genom en ljud- och bildupptagning. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.4.

Bestämmelsen är fakultativ och utgör ett komplement till reglerna om anteckningar vid sammanträden i 6 kap. 3 §. Rätten har således en möjlighet att välja huruvida det som iakttas vid syn skall antecknas på sedvanligt sätt enligt bestämmelserna i 6 kap. 3 § första stycket 8 eller dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning enligt reglerna i den nu aktuella paragrafen. Bestämmelsen är tillämplig såväl vid syn på stället som vid syn som hålls i rättssalen.

I vilka fall en syn bör dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning får avgöras av rätten utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Är det frågan om syn på stället, torde det regelmässigt vara till fördel för handläggningen av målet att tingsrätten dokumenterar synen genom en ljud- och bildupptagning. Överklagas målet, får hovrätten utifrån de allmänna reglerna om bevisupptagning i hovrätt bedöma om beviset behöver tas upp på nytt eller om det är tillräckligt att vad som iakttagits vid synen i tingsrätten läggs fram genom ljud- och bildupptagningen (35 kap. 13 § andra stycket). Om föremålet för synen riskerar att förändras eller gå förlorat innan avgörandet vunnit laga kraft, talar det givetvis för att synen bör dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning. Även vid sådan syn som hålls enligt reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandling i 39 kap. 2 § kan det i många fall finnas anledning att dokumentera synen genom en ljud- och bildupptagning.

9 kap. 5 §

Den som vid *ett* sammanträde inför rätten stör förhandlingen, *tar upp eller överför bild i strid mot 5 kap. 9 § andra stycket* eller bryter mot *en ordningsregel* eller *ett förbud*, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till penningböter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Första stycket skall tillämpas också i fråga om en sådan sidosal som avses i 5 kap. 12 §.

(Jfr 9 kap. 5 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om sanktioner vid ordningsstörningar m.m. Ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 5.3.2.

Första stycket har justerats på så sätt att det stämmer överens med förbudet att ta upp eller överföra bild i 5 kap. 9 § andra stycket. Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

I ett nytt *andra stycke* har straffbestämmelserna i första stycket utsträckts till att även gälla ordningsstörningar m.m. i en sidosal enligt

5 kap. 12 §. Av den paragrafens tredje stycke framgår att 5 kap. 9 § även är tillämplig i fråga om förhållandena i en sidosal.

Ansvar för rättegångsförseelser kan ådömas såväl av rätten ex officio (se 20 kap. 1 §) som efter åtal. Eftersom rätten kommer att ha begränsade möjligheter att själv iaktta straffbara ordningsstörningar som äger rum i sidosalen, torde det i dessa fall i regel krävas att åklagare väcker åtal för att straff skall kunna utdömas.

35 kap. 6 §

Det ankommer på parterna att *svara* för bevisningen. Rätten *får* självmant *inhämta* bevisning *endast i tvistemål där förlikning om saken inte är tillåten och i mål om brott som hör under allmänt åtal.*

(Jfr 35 kap. 6 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar vem som svarar för bevisningen i ett mål och i vilka fall rätten själv får föra in bevisning. Ändringen i paragrafen har behandlats i avsnitt 11.2.

Paragrafen avser endast ny bevisning och vem som äger föra in sådan i mål. Frågan om på vilket sätt bevisning, som vid ett tidigare tillfälle har tagits upp, skall läggas fram i tingsrätt och i hovrätt regleras i 35 kap. 13 §, 43 kap. 13 §, 46 kap. 13 §, 50 kap. 17 § och 51 kap. 17 §.

Första meningen har ändrats endast i språkligt hänseende.

Genom ändringen i andra meningen har rättens möjligheter att självmant inhämta bevisning begränsats. Av den nu föreslagna lydelsen följer att rätten endast i indispositiva tvistemål och i brottmål som hör under allmänt åtal självmant får inhämta bevisning. Detta innebär för dessa måltyper ingen ändring i sak. Genom ordet endast markeras däremot att rätten i andra typer av mål, dvs. i dispositiva tvistemål och i brottmål som inte hör under allmänt åtal, saknar en sådan möjlighet. I detta sammanhang bör noteras att av bestämmelserna om syn i 39 kap. och sakkunnigbevisning i 40 kap. följer att rätten får hålla syn och inhämta yttrande. Dessa bestämmelser måste emellertid läsas mot bakgrund av förslaget i den nu behandlade paragrafen. Detta innebär att rätten endast i indispositiva tvistemål och brottmål där allmänt åtal förs får hålla syn eller inhämta yttrande från sakkunnig utan att en part har begärt det. Att rättens möjligheter att självmant inhämta bevisning begränsas innebär inte att rätten behöver hålla sig helt passiv när det gäller bevisfrågor. En diskussion om bevisningen kan och bör ofta förekomma inom ramen för rättens materiella processledning. Det finns heller inget som hindrar att rätten föreslår bevisning.

35 kap. 7 §

Rätten får avvisa bevisning

- 1. om den omständighet som en part vill bevisa är utan betydelse i målet,*
- 2. om beviset inte behövs,*
- 3. om beviset uppenbart skulle bli utan verkan,*
- 4. om bevisningen med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan föras på annat sätt, eller*
- 5. om beviset trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.*

(Jfr 35 kap. 7 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar i vilka fall rätten får avvisa bevisning. Ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 11.3.

Paragrafen har redigerats om på så sätt att grunderna för avvisning har delats upp i punkter. De fyra första punkterna motsvarar, med vissa språkliga justeringar, vad som tidigare gällt. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Genom den femte punkten har det tillkommit en ytterligare grund för att avvisa bevisning. Bestämmelsen är tillämplig i både tvistemål och brottmål och på alla typer av bevis. För att ett bevis skall kunna avvisas med stöd av denna punkt krävs dels att beviset inte kan tas upp trots rimliga ansträngningar att få till stånd en sådan upptagning, dels att målets avgörande inte bör fördröjas ytterligare.

Innebörden av att beviset inte kan tas upp är att beviset inte är tillgängligt och därför inte kan läggas fram inför rätten, normalt vid en huvudförhandling.

Vid bedömningen av vad som i det enskilda fallet utgör rimliga ansträngningar för att få till stånd en bevisupptagning måste beaktas såväl vilka åtgärder som vidtagits för att få till stånd bevisupptagningen som vilka ytterligare åtgärder som kan anses meningsfulla att vidta. Utgångspunkten bör vara att de möjligheter som står till buds för att få en bevisperson att inställa sig till sammanträdet där bevisupptagningen skall ske bör övervägas innan det blir aktuellt att avvisa bevisningen. Det gäller vilka åtgärder som bör vidtas såväl för att få t.ex. ett vittne delgiven kallelse till sammanträdet som för att få detta vittne att också inställa sig till sammanträdet. Vilka åtgärder som är rimliga att vidta är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och får således bedömas från fall till fall, bl.a. utifrån i vilken mån ytterligare förseningar kan accepteras.

Arbetet med att skapa förutsättningar för en bevisupptagning ankommer inte bara på rätten utan också i hög grad på den part som har åberopat beviset. Vilka åtgärder som skall vidtas av rätten för att nå förhörspersonen bör således kunna påverkas av i vilken omfattning en part är behjälplig med uppgifter om var personen befinner sig och annat som kan ha betydelse.

En ytterligare förutsättning för att avvisning skall kunna ske är, som redan nämnts, att det bedöms att avgörandet inte bör fördröjas ytterligare. Frågan om ett avgörande bör tillåtas att bli ytterligare fördröjt kan inte bedömas enbart utifrån antalet inställda förhandlingar, vid vilka försök att få till stånd en bevisupptagning gjorts. Det bör också beaktas hur lång tid handläggningen av målet har tagit. Hänsyn måste därvid tas till vad som har föranlett att handläggningen dragit ut på tiden. Om det är domstolen eller motparten som varit orsak till att avgörandet fördröjts bör detta självfallet inte gå ut över en parts möjligheter att få sina vittnen hörda. Vid bedömningen bör också hänsyn tas till vilket sorts bevis som är aktuellt och vilken betydelse detta kan tänkas ha för målets utgång. Det är i allmänhet mindre lämpligt att dröja med att avgöra ett omfattande mål på grund av svårigheterna med att lägga fram ett mer eller mindre perifert bevis. En annan faktor som bör tillåtas spela in vid bedömningen av frågan om avvisning är de konsekvenser som en inställd eller fördröjd huvudförhandling kan få för andra kallade. Parter, vittnen och andra som deltar skall normalt inte behöva inställa sig upprepade gånger i onödan.

Frågan om ett bevis bör avvisas bör sammanfattningsvis göras med beaktande av dels vilka åtgärder som vidtagits från såväl domstolen som åberopande parts sida, dels vilka förhoppningar som finns om att ytterligare ansträngningar kan ge resultat. Samtidigt bör det beaktas i vilken utsträckning målets avgörande kan fördröjas ytterligare.

35 kap. 9 §

Skall ett bevis tas upp utom huvudförhandling gäller i fråga om kallelser av parter och om parters underlåtenhet att följa en kallelse det som föreskrivs för sammanträden under förberedelsen. Uteblir en part, får beviset ändå tas upp, om handläggningen av målet skall fortsätta.

(Paragrafen upphävd i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar kallelser m.m. till ett sammanträde för bevisupptagning utom huvudförhandling. Den har behandlats i avsnitt 6.2.

För kallelser och underlåtenhet att följa en kallelse i fall som avses i paragrafen har en hänvisning gjorts till de regler som gäller för sammanträden under förberedelsen i allmänhet. För tingsrätten och hovrätten innebär det följande. I tingsrätt gäller i tvistemål reglerna i 42 kap. 12 § och 44 kap. I brottmål gäller vid allmänt åtal reglerna i 45 kap. 13 § samt, genom en hänvisning i den paragrafens första stycke, reglerna i 45 kap 15 § och vid enskilt åtal reglerna i 47 kap. 12–14 §§. I hovrättsprocessen gäller för tvistemål, genom en hänvisning i 50 kap. 10 § tredje stycket, reglerna i 50 kap. 16 § första stycket och andra stycket första meningen och 21 § första stycket första meningen. I brottmål gäller i hovrätten, genom hänvisning i 51 kap. 10 § tredje stycket, reglerna i 51 kap. 16 § första stycket och andra stycket första meningen och 21 § första stycket första meningen.

Av den nu behandlade paragrafens andra mening framgår att det förhållandet att en part uteblir från ett sammanträde där bevisupptagningen skall ske inte hindrar att beviset tas upp, under förutsättning att handläggningen av målet skall fortsätta. Om båda parter uteblir tillämpas i tvistemål 44 kap. 1 § och i mål om enskilt åtal 47 kap. 13 §, vilket innebär att målet avslutas. Med hänsyn till de strängare reglerna i 44 kap. om påföljder vid underlåtenhet att följa en kallelse i tvistemål blir möjligheterna att fortsätta handläggningen trots att en av parterna uteblir begränsade i den typen av mål. Detta gäller även i viss utsträckning i mål om enskilt åtal i 47 kap. Även för hovrättens del innebär ändringarna i denna paragraf att möjligheterna att fortsätta handläggningen, om en part uteblir, blir mera begränsade.

I paragrafen har hittills funnits en bestämmelse om inställelse av en tilltalad som är anhållen eller häktad. Den har utgått. Frågan regleras i stället, genom hänvisningen i 45 kap. 13 § första stycket, i 45 kap. 15 § andra stycket.

35 kap. 13 §

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som *har tagits upp* utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner *att det är* av betydelse i målet och det inte *finns något* hinder mot att ta upp beviset. *I tvistemål där förlikning om saken är tillåten får dock beviset tas upp på nytt endast om någon av parterna begär det.*

Har tingsrätten i ett mål som *överklagats* till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. *Kan ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.*

I *Högsta domstolen* får de bevis som *har* tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det *finns* synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

(Jfr 35 kap. 6 och 13 §§ i SOU 2001:103 och 35 kap. 13 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen reglerar under vilka förutsättningar ett tidigare upptaget bevis skall tas upp på nytt vid en huvudförhandling och hur rätten skall förfara när beviset inte skall tas upp på nytt. Ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 11.2 och 12.5.4.

I paragrafens *första stycke*, som anger i vilken omfattning ett bevis som tagits upp utom huvudförhandling skall tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, har ett tillägg gjorts som innebär att rätten i dispositiva tvistemål inte längre har möjlighet att självmant besluta om förnyad bevisupptagning vid huvudförhandlingen. Det krävs alltså i dessa mål en begäran från part. Förslaget skall ses mot bakgrund av de föreslagna inskränkningarna av rättens möjlighet att självmant föra in ny bevisning som följer av 35 kap. 6 §. Vem som helst av parterna kan begära förnyad bevisupptagning.

I paragrafens *andra stycke* första mening följer att om tingsrätten i ett mål som överklagas till hovrätten har tagit upp ett bevis, behöver det beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. Av ordalydelsen följer att bestämmelsen omfattar alla typer av bevis. I en ny andra mening har ett tillägg gjorts för sådana situationer där den muntliga bevisningen kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning från tingsrättsförhöret. Tillägget innebär att bevisningen i ett sådant fall får tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas till den som redan har hörts. Tre olika fall kan urskiljas där det kan behöva ställas ytterligare frågor. Det första fallet är att en part tillåts åberopa nya omständigheter vars existens blir tvistiga och någon av parterna vill föra bevisning om dessa genom ett nytt förhör med någon som redan hörts vid tingsrätten. Det andra fallet då ett förnyat förhör kan behövas är om ny bevisning gör det nödvändigt att ta upp beviset på nytt. Förekommer ett nytt vittne i hovrätten, kan exempelvis ett förhör med ett vittne som hörts i tingsrätten vara nödvändigt för att hovrätten skall ha möjlighet att göra en riktig värdering av det nya beviset. Uppgifter från ett nytt vittne kan föranleda följdfrågor till ett vittne eller någon annan som hörts i bevissyfte i tingsrätten. Det tredje fallet är att det råder oklarheter om vad ett vittne menat med sin utsaga. Det kan t.ex. vara fråga om att vittnet under tingsrättsförhöret lämnat motstridiga uppgifter om en omständighet av betydelse. Om det däremot är fråga om svårigheter att göra en riktig bedömning av den bevisverkan uppgifterna kan ha skall förhöret läggas fram i form av en uppspelning av en ljud- och bildupptagning. Att vittnet har lämnat svävande uppgifter i allmänhet behöver alltså inte utgöra skäl för ett kompletterande förhör. I en sådan situation råder det många gånger inte något egentligt tvivel om vad vittnet menat. Förnyat förhör bör alltså inte ske endast för att parten

begär en förnyad bedömning av den utsaga som lämnats i tingsrätten. Av en ny tredje mening följer att ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part. Härigenom klargörs att hovrätten även fortsättningsvis har möjlighet att oavsett måltyp självmant ta ställning till om ett tingsrättsbevis skall tas upp på nytt. Detta innebär ingen ändring i förhållande till vad som hittills gällt. Bestämmelsen i denna del har betydelse bl.a. för tillämpningen av 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 §. Liksom tidigare är det alltså hovrätten som har det slutliga ansvaret för bedömningen av om den muntliga bevisningen skall tas upp på nytt. Detta innebär dock inte att parternas åsikt i frågan skulle sakna betydelse. Tvärtom är det i första hand parterna som skall ta ställning till om det krävs ytterligare frågor till den som redan hörts i tingsrätten. Av 50 kap. 4 och 9 §§ samt 51 kap. 4 och 9 §§ följer bl.a. att klaganden respektive motparten skall ange dels om han eller hon vill att det skall hållas ett förnyat förhör, dels skälen till detta. Dessa bestämmelser innebär inte att en part som vill ha ett nytt förhör i hovrätten behöver avslöja vilka frågor han eller hon tänker ställa. I allmänhet är det tillräckligt att parten anger att ytterligare frågor behövs och skälen till det, t.ex. att vissa närmare angivna uppgifter som lämnats i tingsrätten är oklara eller att ny bevisning eller nya omständigheter gör det nödvändigt med ytterligare frågor till den som redan hörts i tingsrätten. Parten är även skyldig att utförligt ange vad som skall styrkas med varje bevis.

I undantagsfall kan det finnas anledning för hovrätten att självmant ta initiativ till ett förnyat förhör, även om bevisningen kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning. Det gäller framför allt i brottmål och indispositiva tvistemål. Det ligger i sakens natur att rätten bör vara mycket mera försiktig att självmant agera i denna situation i dispositiva tvistemål. För att avgöra om hovrätten har några ytterligare frågor kan det inträffa att hovrätten före huvudförhandlingen behöver ta del av tingsrättens ljud- och bildupptagning. Ett sådant förfarande bör dock tillämpas endast i speciella undantagsfall när hovrätten redan på det skriftliga materialet finner något som tyder på att ytterligare frågor kan behöva ställas till den som redan hörts. Det kan vara lämpligt att hovrätten tar upp frågan med parterna inom ramen för sin materiella processledning.

Reglerna om förnyad bevisupptagning i Högsta domstolen har flyttats från andra stycket till ett nytt *tredje stycke*. Detta har i sin tur föranlett att innehållet i det hittillsvarande tredje stycket flyttats till ett nytt *fjärde stycke*. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

35 kap. 14 §

En berättelse, som någon har avgett skriftligen i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång, eller en uppteckning av en berättelse, som någon i anledning av en sådan rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet eller annars utom rätta, får åberopas som bevis i rättegången endast

1. om det är särskilt föreskrivet,
2. om förhör med den som lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten eller
3. om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas

stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter.

Även i annat fall än som sägs i första stycket får dock i tvistemål en sådan skriftlig berättelse eller uppteckning av en berättelse som avses där åberopas som bevis i rättegången, om parterna godtar det och det inte är uppenbart olämpligt.

Vad som sägs i första och andra styckena om en skriftlig eller upptecknad berättelse skall också tillämpas i fråga om en *ljudupptagning eller en ljud- och bildupptagning* av en berättelse.

(Jfr 35 kap. 14 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar under vilka förutsättningar skriftliga berättelser som tillkommit med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång får åberopas som bevis i rättegången. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 11.5.

I ett nytt *andra stycke* har införts en bestämmelse som för tvistemål innebär ett ytterligare undantag från förbudet att åberopa en skriftlig berättelse eller en uppteckning av en berättelse som bevis i rättegången. Enligt bestämmelsen skall en sådan berättelse eller uppteckning som avses i första stycket kunna åberopas som bevis i tvistemål, oavsett begränsningarna i det stycket, om parternas godtar det och det inte är uppenbart olämpligt.

För att en skriftlig berättelse skall få åberopas enligt den nya regeln krävs alltså för det första att det godtas av parterna. Rekvisitet avser att skydda en part från de nackdelar i bevishänseende det kan innebära att en skriftlig berättelse åberopas mot honom eller henne. För det andra ställs ett krav på att det inte får vara uppenbart olämpligt att bevisningen läggs fram genom en skriftlig berättelse eller en uppteckning av en berättelse. I indispositiva tvistemål måste rätten ha ett ansvar för att utredningen i målet, genom användningen av skriftliga berättelser, inte blir för tunn. Rätten bör därför som regel vara försiktig med att tillåta att uppgifter från parter eller vittnen, som besitter för sakfrågan viktiga upplysningar i ett sådant mål, läggs fram genom en skriftlig berättelse. Det utesluter emellertid inte att en skriftlig berättelse kan tillåtas som bevis även i sådana mål. Om det t.ex. i vårdnads- eller umgängesmål åberopas förhör med ett stort antal personer som redan hörts inom ramen för en vårdnadsutredning, kan det i en del fall vara lämpligt att uppgifterna läggs fram som de antecknats i vårdnadsutredningen i stället för att uppgiftslämnarna hörs som vittnen i målet.

Om det kan antas att den part som avser att åberopa en skriftlig berättelse inte har förstått att en sådan normalt har ett lägre bevisvärde i förhållande till om personen i fråga hörts inför rätten bör rätten inom ramen för sin materiella processledning göra parten uppmärksam på detta när bevisningen diskuteras under förberedelsen. Det kan även finnas anledning för rätten att upplysa om de problem som kanske kan uppstå i händelse av att domen överklagas och parten vill att vittnet skall höras i den högre rätten (jfr 50 kap. 25 § tredje stycket).

Önskar en part åberopa en skriftlig berättelse eller en dokumentation av en berättelse som bevis i rättegången, skall parten lämna uppgift om det i sin bevisuppgift.

I *tredje stycket* har en följdändring gjorts med hänsyn till bestämmelserna i det nya andra stycket. Stycket har även ändrats i språkligt hänseende.

36 kap. 16 §

Ett vittne skall lämna sin berättelse muntligen. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid ett vittnesförhör får *det som vittnet tidigare har berättat* inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet *läggas fram* endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han *eller hon* tidigare *har berättat* eller när vittnet vid förhöret förklarar att han *eller hon* inte kan eller inte vill yttra sig. *Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför rätta och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, får dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen. Har den tidigare bevisupptagningen skett i lägre rätt, skall förhöret i högre rätt inledas med en sådan uppspelning, om det inte är olämpligt.*

(Jfr 36 kap. 16 § i SOU 2001:103 och 35 kap. 13 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som har behandlats i avsnitt 11.4, innehåller regler om formerna för framläggande av vittnesbevisning.

Första stycket har ändrats språkligt och redaktionellt. Den nuvarande andra meningen i första stycket, som endast utgör ett förtydligande av huvudregeln om muntlighet i första meningen, har utgått.

Av *andra stycket* andra meningen följer att det blir möjligt för rätten att inleda ett förhör med någon som tidigare har hörts inför rätta med en uppspelning av en ljud- och bildupptagning från det tidigare förhöret. Att vid en huvudförhandling inleda förhöret med en uppspelning för att därefter hålla förhöret som ett tilläggsförhör kan ske när ett vittne tidigare har hörts utom huvudförhandling och den bevisningen tas upp på nytt i samma instans enligt reglerna i 35 kap. 13 § första stycket och vid en ny huvudförhandling enligt 43 kap. 13 § andra stycket, 46 kap. 13 § andra stycket samt 50 kap. 17 § första stycket och 51 kap. 17 § första stycket. I sådana fall står det rätten fritt att utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet besluta huruvida förhöret skall hållas som ett tilläggsförhör. Vid den bedömningen bör parternas uppfattning i frågan tillmätas stor betydelse. Är parterna i ett dispositivt tvistemål överens om att förhöret bör hållas som ett tilläggsförhör har rätten i regel inte anledning att ifrågasätta den bedömningen.

Om den tidigare bevisupptagningen har skett i lägre rätt, skall förhöret i högre rätt enligt sista meningen i andra stycket inledas med en uppspelning av upptagningen, om det inte är olämpligt. Exempel på när ett sådant förfarande kan vara olämpligt är när det tidigare förhöret, med hänsyn till hur målet kommit att gestalta sig i högre rätt, helt förlorat i aktualitet. Ett annat exempel är när upptagningen av någon anledning inte finns tillgänglig vid huvudförhandlingen och värdet av en uppspelning inte står i proportion till de olägenheter som ett uppskjutande av huvudförhandlingen skulle innebära.

Ett tilläggsförhör i hovrätt kommer att hållas endast om det finns behov av att ställa ytterligare frågor (se 35 kap. 13 § andra stycket och kommentaren till den paragrafen). De nya bestämmelserna i den nu behandlade paragrafen syftar att koncentrera det nya muntliga tilläggsförhöret till de ytterligare frågor som kan behöva ställas och i övrigt lägga fram vittnesmålet så som det dokumenterats vid det tidigare förhörstillfället. Ett tilläggsförhör grundas i behovet av att ställa ytterligare frågor och utgör därför endast ett komplement till en sådan inledande uppspelning. En förutsättning för att bestämmelsen skall kunna tillämpas

är dock att det första förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning. Det är alltså inte möjligt att hålla förhöret som ett tilläggsförhör om det tidigare förhöret har dokumenterats på något annat sätt, t.ex. genom en ljudupptagning. Givetvis är det möjligt att spela upp endast delar av det tidigare förhöret. För förhöret gäller i övrigt 36 kap. 17 §, som dock bör tillämpas i ljuset av denna bestämmelse, dvs. det förnyade förhöret bör anpassas så att det inte blir fråga om ett fullständigt omförhör.

Om ett tilläggsförhör skall hållas torde det i många fall kunna främja en effektivare och mer ändamålsenlig handläggning om vittnet närvarar när uppgifterna från det tidigare förhöret läggs fram eftersom vittnet, när de kompletterande frågorna sedan skall ställas, har klart för sig vilka uppgifter han eller hon lämnade vid det första förhöret. I andra fall kan det däremot saknas skäl att vittnet närvarar när uppgifterna från det tidigare förhöret läggs fram, t.ex. om helt nya frågor skall ställas för att styrka nya omständigheter i hovrätten som parten tillåtits åberopa. Rätten får därför, utifrån vad som kan vara lämpligt i det enskilda fallet, avgöra om vittnet skall närvara när videoupptagningen läggs fram eller om de tidigare lämnade uppgifterna bör presenteras i vittnets frånvaro.

Genom hänvisningar i 37 kap. och 40 kap. gäller de nya reglerna om tilläggsförhör även vid förhör med part eller målsägande som inte för talan samt vid förhör med sakkunnig.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

36 kap. 18 §

Rätten får besluta att en part eller en åhörare inte får vara närvarande vid ett vittnesförhör

1. om det finns anledning att anta att vittnet av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens eller åhörarens närvaro, eller

2. om parten eller åhöraren hindrar vittnet i hans eller hennes berättelse genom att falla honom eller henne i talet eller på annat sätt.

När en vittnesberättelse enligt första stycket lämnas i en parts frånvaro, skall parten om möjligt få följa förhöret genom en ljudöverföring eller en ljud- och bildöverföring. Om detta inte kan ske, skall vittnesberättelsen återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.

(Jfr 36 kap. 18 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som har behandlats i avsnitt 5.3.1, ger rätten en möjlighet att visa ut parter och åhörare och ger den part som visats ut en möjlighet att följa det förhör som pågår i rättssalen.

Första stycket har ändrats endast redaktionellt och språkligt.

Av *andra stycket* följer att om det är möjligt skall en part, som enligt första stycket inte får vara närvarande i rättssalen under ett förhör, ges tillfälle att ta del av förhöret genom ljudöverföring eller genom ljud- och bildöverföring. När det gäller ljudöverföring är det endast fråga om en kodifiering av gällande praxis i fråga om s.k. medhörning. Ljud- och bildöverföring innebär att den part som inte får vara närvarande i rättssalen även kan följa förhöret i bild. Det är rätten som i det enskilda fallet får ta ställning till på vilket sätt den utvisade lämpligast skall kunna följa förhöret. Vid detta ställningstagande bör rätten ta hänsyn till förhörs-personens rädsla eller de andra skäl som har föranlett utvisningen.

Givetvis skulle syftet med utvisningen förfelas om förhörspersonen inte kan tala fritt på grund av att han eller hon genom en bildöverföring alltfjämt upplever att den utvisade är närvarande.

Om den nödvändiga tekniska utrustningen inte är tillgänglig eller om det av något annat skäl inte är möjligt att låta den utvisade parten följa förhöret skall, liksom hittills, förhöret återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande i rättssalen.

36 kap. 19 §

Förhör med ett vittne får äga rum utom huvudförhandling,

1. om vittnet *inte kan* infinna sig vid huvudförhandlingen,
2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen, *eller*
3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

(Jfr 36 kap. 19 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller regler om bevisupptagning genom vittnesförhör utom huvudförhandling. Genom hänvisningar i 37 och 40 kap. omfattar bestämmelserna även förhör med parter, målsägande som inte för talan och sakkunniga. Ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 6.2 och 11.1.

Första och andra punkterna har ändrats endast i språkligt och redaktionellt hänseende.

Tredje punkten är ny. Av den följer att bevisupptagning utom huvudförhandling får ske om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling. Det innebär att bevisupptagning utom huvudförhandling får ske även i mål som senare avgörs på handlingarna.

Den nya regeln är utformad på ett sätt som innebär att det är förutsättningarna för att avgöra ett mål utan huvudförhandling som ligger till grund för bedömningen av om det är möjligt att ta upp bevisning utom huvudförhandling. I tingsrätt uppställs krav på bl.a. att en huvudförhandling inte får behövas med hänsyn till utredningen eller begäras av en part (se 42 kap. 18 §, 45 kap. 10 a § och 47 kap. 24 §). I hovrätten är utrymmet att avgöra mål utan huvudförhandling något större (se 50 kap. 13 § och 51 kap. 13 §). Kan det antas att det enligt dessa regler är möjligt att avgöra målet utan huvudförhandling, är det också möjligt att ta upp bevisningen utom huvudförhandling enligt den nya regeln. Det innebär att det är parternas uppfattning och utredningsintresset som i första hand kommer att vara av betydelse för rättens ställningstagande till om bevis kan tas upp utom huvudförhandling enligt den nya tredje punkten.

Om någon av parterna anser att det bör hållas en huvudförhandling, saknas alltså förutsättningar att ta upp bevisningen utom huvudförhandling enligt denna punkt.

När det gäller utredning i målet har rätten att ta ställning till om beviset kan behöva tas upp på nytt vid målets avgörande. Om det kan antas att bevisvärderingen vid målets avgörande kan göras i princip lika väl på grundval av uppgifter som lämnas vid bevisupptagning utom huvudförhandling som vid en bevisupptagning som sker vid en huvudförhandling behöver beviset inte tas upp på nytt (jfr 35 kap. 13 § första stycket). Om inga andra omständigheter gör en huvudförhandling behövlig kan beviset tas upp under förberedelsen. Vid den bedömningen är det givetvis av stor

betydelse hur de uppgifter som lämnas vid bevisupptagningen dokumenteras. Möjligheterna att ta upp bevisning utom huvudförhandling kommer typiskt sätt att öka när bevisupptagningen dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning.

Som berörts i avsnitt 8.2 kommer huvudregeln i rättegångsbalken även i fortsättningen att vara att mål avgörs efter en huvudförhandling. De nya reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandling bör framför allt kunna tjäna som ett komplement till reglerna om huvudförhandling i förenklad form i 42 kap. 20 §. När det gäller brottmål torde det endast i undantagsfall finnas skäl att ta upp muntlig bevisning utom huvudförhandling för att därefter avgöra målet på handlingarna, se avsnitt 11.1.2.

Paragrafens nuvarande andra stycke om att annan handläggning får ske vid ett sammanträde för bevisupptagning utom huvudförhandling endast om det är av synnerlig vikt för utredningen har utgått (se avsnitt 6.2). Detta får till följd att ett sammanträde under förberedelsen kan ägnas åt såväl bevisupptagning, enligt förutsättningarna för det, som övriga frågor som kan uppkomma under förberedelsen.

38 kap. 6 §

Bevisupptagning genom skriftlig handling får äga rum utom huvudförhandling,

1. om handlingen inte kan *visas upp* vid huvudförhandlingen,
2. om *ett uppvisande* vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisupptagningen sker vid huvudförhandlingen, *eller*
3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

(Jfr 38 kap. 6 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om upptagande av skriftligt bevis utom huvudförhandling.

Första och andra punkten har ändrats endast i språkligt hänseende.

Tredje punkten är ny och motsvarar den ändring som gjorts i 36 kap. 19 §, se kommentaren till den paragrafen. Ändringen har behandlats i avsnitt 11.1.

39 kap. 2 §

Syn får äga rum utom huvudförhandling,

1. om syn inte kan hållas vid huvudförhandlingen,
2. om syn vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandlingen, *eller*
3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

(Jfr 39 kap. 2 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som innehåller bestämmelser om hållande av syn utom huvudförhandling, har ändrats på motsvarande sätt som 36 kap. 19 §, se kommentaren till den paragrafen. Ändringen har behandlats i avsnitt 11.1.

42 kap. 6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,
2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,
3. vilka bevis som skall *läggas fram* och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och
5. om det finns förutsättningar för förlikning.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt. Parterna skall fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall detta genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

(Jfr 42 kap. 6 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller de grundläggande bestämmelserna om förberedelsen i tvistemål.

Bestämmelserna om tidsplan har flyttats från tredje stycket till ett nytt *fjärde stycke* och getts en ny utformning. De närmare skälen för ändringarna har behandlats i avsnitt 6.4. Till skillnad från vad som hittills har gällt *skall* rätten upprätta en tidsplan, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt. Planen bör normalt upprättas i samråd med parterna.

Av fjärde stycket framgår vidare att parterna och rätten har ett gemensamt ansvar för att fortlöpande kontrollera att en tidsplan kan hållas. Parterna eller deras ombud bör i allmänhet redan innan det slutligt bestämts en tidpunkt för huvudförhandling kontrollera att t.ex. ett vittne verkligen kan delta vid sammanträdet. När en tidpunkt för förhandlingen sedan har bestämts har de också ett ansvar för att de själva kan närvara och att den av dem åberopade bevisningen kan läggas fram vid denna tidpunkt. Får en part kunskap om ett förhållande som medför att förhandlingen kan behöva ställas in, är han eller hon skyldig att genast anmäla detta till rätten. På motsvarande sätt skall rätten underrätta parterna, om den bedömer att tidsplanen av någon anledning inte kan hållas som planerat, exempelvis om erforderlig utredning i ett vårdnads-mål inte inkommer i tid.

Om någon part försummar att anmäla eventuella hinder mot att hålla tidsplanen och motparten till följd därav orsakas extra kostnader kan detta vägas in vid fördelningen av rättegångskostnadsansvaret enligt 18 kap. 6 och 7 §§. Det kan också få betydelse vid beräkningen av rättegångskostnadsersättningen enligt 18 kap. 8 §. Även vid bedömningen av frågor om preklusion enligt 42 kap. 15 och 15 a §§ och 43 kap. 10 § bör en parts försummelse kunna vägas in.

Övriga ändringar i paragrafen är av endast språklig karaktär.

42 kap. 12 §

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite. *Parter som skall höras i bevissyfte skall dessutom föreläggas att infinna sig personligen vid*

sammanträdet vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Avser sammanträdet en fråga om rättegångshinder, tillämpas i stället andra stycket.

I mål där förlikning om saken inte är tillåten, skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. En *kärande* som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite. En *kärande* som skall höras i bevissyfte skall dessutom föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. Svaranden skall föreläggas vite.

Om det behövs, skall det i kallelsen anges vad som skall behandlas vid sammanträdet.

(Jfr 42 kap. 12 § i SOU 2001:103.)

I paragrafen finns bestämmelser om kallelser. Bestämmelserna är tillämpliga vid alla sammanträden som hålls under förberedelsen. Skälen till ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 6.2 och 11.2.

Av *första stycket* följer att parterna i dispositiva tvistemål skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde under förberedelsen vid påföljd att tredskodom kan komma att meddelas. Vidare föreskrivs att parter som skall infinna sig personligen också skall föreläggas vite. I en ny tredje mening föreskrivs att parter som skall höras i bevissyfte dessutom skall föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Ändringen innebär att grundregeln, att parter i dispositiva tvistemål skall kallas vid påföljd av tredskodom, utvidgas till att gälla även när en part kallas att infinna sig personligen för att höras i bevissyfte. Samtidigt finns vitespåföljden för personlig inställelse kvar. Skall parten infinna sig personligen för att höras i bevissyfte skall därför kallelsen innehålla både ett vitesföreläggande och ett föreläggande om tredskodom. Skall parten däremot infinna sig personligen endast av något annat skäl, t.ex. för att underlätta en förlikningsdiskussion, skall det i kallelsen som avser personlig inställelse även i fortsättningen ingå endast ett vitesföreläggande. I vissa fall kan det vid den tidpunkt då rätten kallar till ett sammanträde under förberedelsen vara oklart om sammanträdet även kan komma att utnyttjas för att ta upp muntlig bevisning genom ett förhör utom huvudförhandling med någon av parterna. I ett sådant fall kan det inte komma ifråga att kalla parten personligen vid påföljd att tredskodom kan komma att meddelas.

Av *första stycket* sista meningen följer att bestämmelserna om indispositiva tvistemål i andra stycket skall tillämpas om sammanträdet avser en fråga om rättegångshinder. Det gäller även i fråga om sammanträden där man vid sidan av frågan om rättegångshinder också avser att behandla andra frågor. För sammanträden som avser enbart andra rättegångsfrågor än rättegångshinder tillämpas i stället vanliga regler i första stycket.

Andra stycket gäller kallelser i indispositiva tvistemål. Den ändring som gjorts i detta stycke innebär att en *kärande* som skall höras i bevissyfte skall kallas att infinna sig personligen dels vid påföljd av vite, dels vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. Bestämmelsen är tillämplig endast om det är frågan om ett formellt förhör. Om förhöret hålls under sanningsförsäkran eller som ett fritt partsförhör har dock ingen betydelse. Skall käranden höras endast upplysningsvis, t.ex. vid ett sammanträde för muntlig förberedelse i ett vårdnadsmål, skall han eller hon i stället

föreläggas vite enligt den andra meningen i stycket. Bestämmelserna är tillämpliga även i fråga om sammanträden som avser rättegångshinder.

Innehållet i *tredje stycket* är nytt och anger att rätten i kallelsen vid behov skall precisera vad som skall behandlas under sammanträdet. Exempel på när det kan vara behövt är om sammanträdet skall ägnas åt någon speciell fråga, t.ex. bevisupptagning utom huvudförhandling eller behandling av en rättegångsfråga. Bestämmelsen, i det hittillsvarande tredje stycket, om kallelser till ett sammanträde som endast skall behandla rättegångsfrågor har utgått. För kallelser till ett sådant sammanträde är i stället första och andra stycket tillämpliga.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

Genom en hänvisning i 42 kap. 21 § gäller reglerna i paragrafen även vid kallelse till huvudförhandling i tvistemål.

42 kap. 16 §

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

(Jfr 42 kap. 16 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om skriftliga sammanställningar av parternas ståndpunkter som rätten upprättar under förberedelsen. Motiven till ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 6.3.

Ändringen i första meningen innebär att rätten åläggs att – om det är till fördel för handläggningen – under förberedelsen göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Vad som skall anges i sammanställningen överensstämmer med de uppgifter som rätten enligt 17 kap. 7 § första stycket 4 skall ange i tvistemålsdomens inledande avsnitt. Ändringen innebär även att ordet sammanfattning bytts ut mot ordet sammanställning. Därigenom klargörs att yrkanden och grunder skall anges i sin helhet. De uppgifter som skall anges i sammanställningen utgör minimikrav. Något hinder mot att rätten går längre och låter sammanställningen omfatta exempelvis bevisfakta och hjälpfakta finns inte.

Något krav på att en sammanställning alltid skall upprättas har dock inte uppställts. En förutsättning för att rätten skall vara skyldig att göra en sammanställning är att en sådan är till fördel för handläggningen av målet. I enklare mål, där arbetet med en sammanställning framstår som ett onödigt merarbete som knappast gagnar utan snarare försenar handläggningen, är det givetvis inte till fördel för handläggningen. Detsamma kan gälla mål där stämningsansökningen och svaromålet – eventuellt tillsammans med ett protokoll från ett sammanträde under förberedelsen – är fullt tillräckliga för att målet skall kunna företas till avgörande.

För att underlätta arbetet med en sammanställning och för att göra den till ett mer effektivt och ändamålsenligt redskap torde det i många fall vara en fördel om sammanställningen upprättas successivt under förberedelsens gång. För att tydliggöra detta har den hittills gällande tids-

angivelsen, att sammanställningen görs ”innan förberedelsen avslutas”, tagits bort.

För att underlätta arbetet med att upprätta sammanställningen anges i bestämmelsens andra mening att rätten kan förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Bestämmelsen syftar framför allt på situationer där processmaterialet trots en omsorgsfull förberedelse är svåröverskådligt och därigenom försvårar arbetet med att upprätta en sammanställning, t.ex. i komplicerade mål med ett omfattande skriftligt material. För sådana fall ger bestämmelsen en möjlighet för rätten att begära att parterna strukturerar sina ståndpunkter i en särskild inlägga som ges in till rätten som underlag för sammanställningen. Ett sådant förfarande bör tillämpas endast om det finns något verkligt behov av det. I de allra flesta fallen torde processmaterialet utan större svårigheter kunna struktureras av rätten på ett lämpligt sätt utan ett särskilt föreläggande till parterna. Vid bedömningen av om det finns anledning att förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen bör rätten även beakta att detta kan öka parternas rättegångskostnader.

Parterna skall enligt tredje meningen beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen innan förberedelsen avslutas.

42 kap. 20 §

Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Huvudförhandlingen får med parternas samtycke hållas i förenklad form, om det är möjligt med hänsyn till reglerna i 43 kap. 2 §. Sådan huvudförhandling kan äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett parternas samtycke får huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken är uppenbar.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som ägt rum under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses ha ägt rum även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

(Jfr 42 kap. 20 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om bl.a. huvudförhandling i förenklad form.

Ändringen innebär att det tredje stycket om användning av telefon vid en huvudförhandling i förenklad form har utgått och ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap. Frågan har berörts i avsnitt 5.1.

43 kap. 5 §

Förhandlingen skall vara muntlig. Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

Det som en part har anförts under förberedelsen får dock läsas upp, om de uppgifter som parten lämnar vid förhandlingen avviker från de uppgifter som parten lämnat under förberedelsen eller parten låter bli att yttra sig eller det finns något annat särskilt skäl.

(Jfr 43 kap. 5 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller regler om muntlighet vid huvudförhandling i tvistemål.

Andra stycket, som är nytt, motsvarar med vissa språkliga justeringar den bestämmelsen som hittills funnits i 43 kap. 7 § tredje stycket. Bestämmelsen reglerar andra situationer än de som avses i första stycket andra meningen och utgör därför ett ytterligare undantag från huvudregeln i första stycket första meningen. Någon ändring i sak är inte avsedd.

43 kap. 7 §

Vid *huvudförhandlingen* skall rätten *inledningsvis*, om det är lämpligt, kort redogöra för tvisteläget och för vad som skall behandlas vid förhandlingen.

Därefter skall käranden framställa sitt yrkande. Svaranden skall ange om yrkandet medges eller bestrids. Vardera parten skall sedan utveckla sin talan och yttra sig över det som motparten har anfört.

Om *huvudförhandlingen* hålls trots att ena parten har uteblivit, skall rätten i den mån det behövs se till att det som parten tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt andra och tredje styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

(jfr 43 kap. 7 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar tillsammans med 43 kap. 8 och 9 §§ huvudförhandlingens yttre förlopp. Den har fått ett delvis nytt sakligt innehåll men har också redigerats om.

I *första stycket* finns den bestämmelse om förhandlingens inledande skede som hittills funnits i andra stycket. Bestämmelsen har moderniserats språkligt. Därutöver har ett tillägg gjorts som innebär att rätten, förutom att redogöra för tvisteläget, även kort skall redogöra för vad som skall behandlas vid förhandlingen, om det är lämpligt.

Av *andra stycket* följer att käranden därefter skall framställa sitt yrkande och svaranden ange om detta medges eller bestrids. Vardera parten skall sedan utveckla sin talan och yttra sig över vad motparten anfört. Bestämmelserna, som har moderniserats språkligt, överensstämmer i sak med vad som gällt enligt hittillsvarande första stycket.

Av *tredje stycket* följer att om en huvudförhandling hålls trots att ena parten har uteblivit skall rätten i den mån det behövs se till att det som parten tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna. Bestämmelsen, som har moderniserats språkligt, överensstämmer i sak med vad som gällt enligt det hittillsvarande fjärde stycket. Vad som hittills har föreskrivits i tredje stycket regleras i stället i 43 kap. 5 § andra stycket.

Innehållet i *fjärde stycket*, som har behandlats i avsnitt 10, är nytt och innebär att parternas framställningar enligt andra och tredje styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet. Huvudregeln skall även i fortsättningen vara att processmaterialet läggs fram för domstolen i muntlig form. Hänvisningar till handlingar får dock ske, om rätten finner det lämpligt. Möjligheterna att hänvisa till skriftligt material eller andra handlingar bör framför allt kunna användas i omfattande och komplicerade mål med ett vidlyftigt skriftligt material, t.ex. mål med tekniska inslag, såsom miljö- eller patentmål, och vissa fordrings- eller skadeståndsmål. Men det kan i vissa fall även vara lämpligt i andra mål. Vad som kan göra förfarandet med hänvisningar lämpligt i det enskilda fallet

är t.ex. om det underlättar förståelsen av materialet och genomförandet av förhandlingen eller på annat sätt leder till en mer effektiv och ändamålsenlig process.

Bestämmelsen innebär att parternas angivande av yrkanden, inställning, grunder och utvecklande av talan – helt eller delvis – kan ske genom hänvisningar till handlingar i målet i stället för genom muntlig föredragning. Bestämmelsen möjliggör hänvisningar till samtliga handlingar i tingsrättens akt, t.ex. stämningsansökningen och inlagor där någon fråga utvecklats särskilt och en skriftlig sakframställning som upprättats för att ersätta eller komplettera en muntlig sakframställning. En hänvisning kan givetvis ske även till en sammanställning som rätten har upprättat enligt 42 kap. 16 §. Metoden med hänvisningar kan tillämpas även vid rättens redovisning enligt tredje stycket av vad en part som inte är närvarande vid huvudförhandlingen tidigare har anfört.

Det är rätten som har det slutliga avgörandet om och i vilken utsträckning hänvisningar skall få ske. Parterna bör dock ha ett stort inflytande över frågan. En hänvisning till handlingar bör exempelvis i normalfallet inte ske om någon av parterna motsätter sig det. Om det kan misstänkas att en part kan få svårt att följa processens förlopp och tillgodogöra sig processmaterialet, om detta inte läggs fram muntligen, talar det mot att tillåta hänvisningar till handlingar. En hänvisning bör givetvis heller inte tillåtas ske till handlingar som är ostrukturerade eller av annan anledning inte lämpar sig som processmaterial.

Frågan om hänvisningar skall tillåtas, och i så fall till vilka handlingar, bör i allmänhet vara avgjord i så god tid före huvudförhandlingen att rätten har tillräcklig tid till sitt förfogande för att sätta sig in i materialet i förväg. Saken bör därför normalt diskuteras under förberedelsen. I vissa fall bör det emellertid kunna godtas att saken klaras ut först vid huvudförhandlingen. I de fallen bör reglerna kunna tillämpas i enlighet med den praxis som utbildats av domstolarna enligt de tidigare reglerna om hänvisning till skriftlig bevisning i hittillsvarande 43 kap. 8 § tredje stycket.

Rätten bör se till att anteckna i vilken omfattning hänvisning sker till handlingar (jfr 6 kap. 3 §). Som utvecklats i avsnitt 10.2 anses uppgifter som en part hänvisar till förebringade vid förhandlingen, vilket kan vara av betydelse för frågan om sekretess (jfr 12 kap. 3 § sekretesslagen).

43 kap. 8 §

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen *läggas fram*.

Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp *om* den omständighet *som* förhöret gäller.

Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

(Jfr 43 kap. 7 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om bevisningens framläggande vid en huvudförhandling. Den har behandlats i avsnitt 10.

Första och andra styckena har ändrats endast i språkligt hänseende.

Innehållet i *tredje stycket* är nytt och innebär att parternas framläggande av bevisning får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt. Till skillnad från den bestämmelse som

hittills har funnits i detta stycke är bestämmelsen tillämplig på all bevisning i skriftlig form, alltså även på sakkunnigutlåtanden och skriftliga berättelser som åberopas med stöd av 35 kap. 14 §. Hänvisningar kan även göras till muntlig bevisning som inte skall tas upp på nytt, t.ex. bevisning som tagits upp utom huvudförhandling och som enligt 35 kap. 13 § första stycket inte behöver tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. För sådan bevisning kan en hänvisning ske till ett referat eller en skriftlig uppteckning av förhöret eller till en ljudupptagning eller ljud- och bildupptagning som ingår i akten (jfr handlingsbegreppet i 2 kap. 3 § TF).

Då det gäller rättens överväganden om det är lämpligt att hänvisa till handlingar, jfr kommentaren till 43 kap. 7 § fjärde stycket.

Frågan om hänvisningar skall tillåtas, och i så fall till vilka handlingar, bör i allmänhet vara avgjord i så god tid före huvudförhandlingen att rätten har tillräcklig tid till sitt förfogande för att sätta sig in i materialet i förväg. Saken bör därför normalt diskuteras under förberedelsen. I vissa fall bör det emellertid kunna godtas att saken klaras ut först vid huvudförhandlingen. I de fallen bör reglerna kunna tillämpas i enlighet med den praxis som utbildats av domstolarna enligt de tidigare reglerna om hänvisning till skriftlig bevisning i hittillsvarande 43 kap. 8 § tredje stycket.

Rätten bör se till att anteckna i vilken omfattning hänvisning sker till handlingar (jfr 6 kap. 3 §). Som utvecklats i avsnitt 10.2 anses uppgifter som en part hänvisar till förebringade vid förhandlingen, vilket kan vara av betydelse för frågan om sekretess (jfr 12 kap. 3 § sekretesslagen).

Bestämmelsen i det nuvarande fjärde stycket om bevisupptagning per telefon har utgått. Bestämmelsen har ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap.

43 kap. 9 §

Sedan bevisningen har lagts fram får parterna hålla slutanförenden.

(Jfr 43 kap. 9 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som innehåller bestämmelser om slutanförende, har ändrats endast i språkligt hänseende.

43 kap. 13 §

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid *en* ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som *har tagits upp* vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner *att det är* av betydelse i målet och det inte finns *något* hinder mot att ta upp beviset. *I mål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning ske endast om någon av parterna begär det.* Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

(Jfr 43 kap. 13 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om fortsatt och ny huvudförhandling.

I paragrafens *andra stycke* har införts en ny mening som innebär att bevisning som har tagits upp vid tidigare handläggning i ett dispositivt tvistemål får tas upp på nytt vid en ny huvudförhandling endast om någon part begär det. I övrigt har endast språkliga ändringar gjorts.

Ändringarna i paragrafen överensstämmer med motsvarande ändringar i 35 kap. 13 § första stycket, se kommentaren till den bestämmelsen.

44 kap. 1 §

Uteblir båda parterna från ett sammanträde under förberedelsen, skall målet avskrivas.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om avskrivning av ett mål sedan båda parterna uteblivit från ett förberedelsesammanträde. Den har behandlats i avsnitt 6.2.

Paragrafen har ändrats till följd av att reglerna om kallelser och påföljder gjorts mera enhetliga. Den är i sin föreslagna lydelse tillämplig i fråga om samtliga sammanträden som hålls under förberedelsen, oavsett vad som skall behandlas vid sammanträdet. Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

44 kap. 2 §

Uteblir, i mål där förlikning om saken är tillåten, ena parten från ett sammanträde under förberedelsen och har den uteblivne förelagts att inställa sig vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas, skall sådan dom meddelas mot honom eller henne, om motparten yrkar det. Yrkas inte tredskodom, skall målet avskrivas.

Är det svaranden som uteblir, får dock på yrkande av käranden målet sättas ut till ett nytt sammanträde. Inställer sig svaranden inte heller till detta sammanträde, gäller första stycket.

Första och andra styckena tillämpas också när en part, som har förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd av tredskodom, inte följer föreläggandet.

Avser sammanträdet en fråga om rättegångshinder, tillämpas 3 § i stället för första–tredje styckena.

(Jfr 44 kap. 2 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar påföljder för utevaro och personlig frånvaro från sammanträden under förberedelsen i dispositiva tvistemål.

Första och andra styckena har ändrats till följd av att reglerna om kallelser och påföljder gjorts mera enhetliga. Bestämmelserna är, med undantag för vad som sägs i fjärde stycket, i sin föreslagna lydelse tillämpliga i fråga om samtliga sammanträden som hålls under förberedelsen, oavsett vad som skall behandlas vid sammanträdet. Frågan har behandlats i avsnitt 6.2. I övrigt har styckena ändrats i endast språkligt hänseende.

Tredje stycket, som är nytt, avser den situationen att en part förelagts att infinna sig personligen vid påföljd av tredskodom men inte följt föreläggandet. Ändringen är en följd av ändringen i 42 kap. 12 § första stycket som innebär att en part som skall höras i bevissyfte skall föreläggas att infinna sig personligen vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. Frågan har behandlats i avsnitt 11.3.

I ett nytt *fjärde stycke* regleras den situationen att sammanträdet avser en fråga om rättegångshinder. Frågan har behandlats i avsnitt 6.2. Till ett sådant sammanträde skall enligt de nya reglerna i 42 kap. 12 § första stycket fjärde meningen parterna kallas på samma sätt som i indispositiva tvistemål, dvs. käranden vid påföljd att käromålet kan förfalla om han

eller hon inte inställer sig till sammanträdet och svaranden vid vite. Av hänvisningen till 44 kap. 3 § i det nu behandlade stycket framgår att vid utevaro från en sådant sammanträde skall reglerna i indispositiva mål tillämpas. Det innebär att om käranden uteblir från ett sammanträde där en fråga om rättegångshinder skall prövas eller låter bli att infinna sig personligen för att höras i bevissyfte skall målet avskrivas (jfr 44 kap. 3 § första stycket). Om det är svaranden som uteblir från ett sådant sammanträde, kan vite utdömas men det blir även möjligt att förordna om hämtning (jfr 44 kap. 3 § andra stycket). Av 44 kap. 7 § följer vidare att frågan om rättegångshindret kan prövas utan hinder av svarandens utevaro, se kommentaren till den paragrafen.

44 kap. 3 §

Uteblir, i mål där förlikning om saken inte är tillåten, käranden från ett sammanträde under förberedelsen och har han eller hon förelagts att inställa sig vid påföljd att käromålet annars förfaller, skall målet avskrivas.

Första stycket tillämpas också när en kärande, som har förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att käromålet annars förfaller, inte följer föreläggandet.

Uteblir svaranden och har vite förelagts, får rätten i stället för att förelägga nytt vite besluta att svaranden skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

(Jfr 44 kap. 3 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar påföljder vid utevaro och personlig frånvaro från sammanträden under förberedelsen i indispositiva tvistemål.

Första stycket har ändrats till följd av att reglerna om kallelser och påföljder gjorts mera enhetliga. Det är i sin föreslagna lydelse tillämpligt i fråga om samtliga sammanträden som hålls under förberedelsen, oavsett vad som skall behandlas vid sammanträdet. Reglerna har behandlats i avsnitt 6.2.

Innehållet i *andra stycket* är nytt och reglerar situationer när en kärande enligt reglerna i den nya 42 kap. 12 § andra stycket tredje meningen förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att käromålet annars förfaller. Hänvisningen till första stycket innebär att målet i en sådan situation skall skrivas av. Frågan har behandlats i avsnitt 11.3.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

44 kap. 4 §

Om en part uteblir eller underlåter att infinna sig personligen vid en huvudförhandling, tillämpas 1–3 §§.

Har en part förelagts att inställa sig eller infinna sig personligen vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas eller att målet kan avgöras även om parten uteblir, och meddelas inte tredskodom, får rätten på yrkande av den part som har inställt sig ändå genomföra huvudförhandlingen. Framställs inte något sådant yrkande, skall målet avskrivas.

(Jfr 44 kap. 4 § i SOU 2001:103.)

I paragrafen, som gäller såväl dispositiva som indispositiva tvistemål, regleras påföljder vid utevaro och personlig frånvaro från en huvudförhandling.

I *första stycket* har gjorts en ändring som innebär att de nya reglerna om påföljder vid utevaro och personlig frånvaro från sammanträden under förberedelsen i sin helhet blir tillämpliga även vid en huvudförhandling. Frågan har behandlats i avsnitt 6.2 och 11.3. Genom en hänvisning till 44 kap. 2 § följer att om det är svaranden som uteblir från en huvudförhandling i ett dispositivt mål eller inte finner sig personligen om han eller hon kallats på ett sådant sätt, får målet på yrkande av kändaren sättas ut till ett nytt sammanträde i stället för att tredsdom meddelas. Bestämmelsen kan i vissa fall vara av värde för en kändare som räknar med att svaranden skulle söka återvinning mot en tredsdom. I praktiken torde dock möjligheterna att sätta ut målet till en ny huvudförhandling i stället för att meddela tredsdom komma att tillämpas endast undantagsvis. Övriga ändringar i stycket är av endast språkligt karaktär.

Genom ändringen i *andra stycket* görs bestämmelsen tillämplig även på en frånvarande part som kallats att infinna sig personligen för att höras i bevis syfte enligt 42 kap. 12 §. Övriga ändringar i stycket är av endast språklig karaktär.

44 kap. 7 §

Uteblir en part från ett sammanträde där en rättegångsfråga skall prövas, får frågan ändå prövas, om handläggningen av målet skall fortsätta.

(Jfr 44 kap. 7 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar möjligheterna att pröva en rättegångsfråga trots att någon av parterna uteblir från det sammanträde där frågan skall behandlas.

Genom övriga ändringar i 44 kap. har utrymmet för att tillämpa paragrafen begränsats. Lydelsen av paragrafen har anpassats till detta (jfr avsnitt 6.2). Den blir nu framför allt tillämplig om det är svaranden som uteblir, antingen från ett sammanträde för prövning av en rättegångsfråga i ett indispositivt tvistemål eller från ett sammanträde för prövning av en fråga om rättegångshinder i ett dispositivt tvistemål.

45 kap. Om väckande av allmänt åtal, om förberedelse och om avgörande av mål utan huvudförhandling

(Jfr 45 kap. i SOU 2001:103.)

I kapitlet finns bestämmelser om väckande av åtal, om förberedelse och, genom införandet av en ny bestämmelse i 10 a §, om avgörande av mål utan huvudförhandling. Rubriken har ändrats för att tydliggöra detta.

45 kap. 4 §

I stämningsansökan skall åklagaren *uppgi*:

1. den tilltalade,
2. målsäganden, om *någon* sådan finns,
3. den brottsliga gärningen med *uppgift om* tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som *behövs* för dess kännetecknande, samt de *bestämmelser*, som är tillämpliga,
4. de bevis som *åberopas* och vad som *skall styrkas* med varje bevis, samt
5. de omständigheter som *gör domstolen behörig*, om *inte behörigheten framgår på annat sätt*.

Vill åklagaren i samband med *att åtal väcks även* väcka talan om enskilt anspråk enligt 22 kap. 2 §, skall i ansökan *lämnas uppgift om* anspråket och de omständigheter som det grundas på samt de bevis som åberopas och vad *som skall styrkas* med varje bevis.

Om den tilltalade är eller har varit anhållen *eller* häktad på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, skall åklagaren *ange* detta i stämningsansökan. Uppgift skall dessutom lämnas om tiden för frihetsberövandet.

Har åklagaren några önskemål om hur målet skall handläggas, bör dessa anges i stämningsansökan.

Ansökan skall vara undertecknad av åklagaren.

(Jfr 45 kap. 4 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller regler om vad en stämningsansökan i brottmål skall innehålla.

Första och andra styckena har ändrats endast i språkligt och redaktionellt hänseende.

I *tredje stycket* har uttrycket förvarsarrest utgått. Övriga ändringar är endast av språklig karaktär.

Fjärde stycket, som är nytt, innebär att åklagaren i stämningsansökan bör ange om han eller hon har några önskemål om hur målet skall handläggas, jfr 42 kap. 2 § andra stycket. Frågan har berörts i avsnitt 9.2. Åklagaren bör exempelvis redan i stämningsansökan ange om målet enligt hans eller hennes uppfattning kan avgöras utan huvudförhandling. Det kan också vara lämpligt att åklagaren i stämningsansökan redovisar sin syn på exempelvis behovet av ett sammanträde under förberedelsen, behovet av en rättspsykiatrisk undersökning eller lämpligheten av att någon deltar i rättegången genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring.

45 kap. 10 a §

Ett mål skall avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

- 1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,*
- 2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och*
- 3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.*

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, skall

- 1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och*
- 2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.*

(Jfr 45 kap. 10 och 10 a §§ i SOU 2001:103.)

Paragrafen är ny och reglerar i vilka fall ett brottmål skall avgöras efter huvudförhandling och i vilka fall det är möjligt att avgöra målet utan en sådan förhandling, se avsnitt 9.2.

Av *första stycket* första meningen följer att brottmål som huvudregel skall avgöras efter huvudförhandling. I andra meningen anges i vilka fall en sådan förhandling inte behöver hållas. De två första punkterna avser fall där ingen egentlig prövning av saken sker och motsvarar vad som tidigare gällt utan en uttrycklig lagreglering. Den tredje punkten innebär att det blir möjligt att i vissa fall pröva ett brottmål i sak utan huvudförhandling. Bestämmelsen innebär att ett brottmål kan avgöras på

handlingarna under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, att huvudförhandling inte begärs av någon av parterna och att huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen. Som bestämmelsen är konstruerad måste samtliga rekvisit i tredje punkten vara uppfyllda för att ett avgörande på handlingarna skall vara möjligt.

Rekvisitet att det inte får finns anledning att döma till annan påföljd än böter innebär att det är den påföljd som kan bli aktuell i det enskilda fallet som är avgörande. Att fängelse ingår i straffskalan saknar alltså betydelse. Skälet till att en huvudförhandling kan behövas med hänsyn till utredningen torde i många fall vara att muntlig bevisning förekommer. Vad gäller möjligheterna att ta upp sådan bevisning utom huvudförhandling i syfte att därefter avgöra målet på handlingarna, se 36 kap. 19 § och kommentaren till den paragrafen. Har den tilltalade eller en eventuell försvarare för honom eller henne inte varit närvarande vid bevisupptagningen utom huvudförhandling kan ett avgörande på handlingarna knappast bli aktuellt.

Det förhållande att den tilltalade nekar till gärningen eller i vart fall inte uttryckligen erkänner den behöver inte i sig utesluta att målet kan avgöras utan huvudförhandling. Exempel på när det kan vara möjligt att avgöra ett mål utan huvudförhandling är mål om vissa förnekade trafikbrott, t.ex. hastighetsöverträdelser. Inte sällan åberopar åklagaren i sådana mål en platsrapport eller en primärrapport som upprättats av den polis som gjort ingripandet. Sådana rapporter som i bevishänseende är att hänföra till skriftliga berättelser enligt 35 kap. 14 § RB tillåts regelmässigt som bevis i rättegången (se t.ex. RH 2000:3 och RH 1997:12). Ett annat exempel är mål om rattfylleri eller narkotikabrott, om det finns rapporter från alkoholutandningsprov respektive narkotikaanalys. Åberopas sådan bevisning och begär den tilltalade inte huvudförhandling, torde målet kunna avgöras utan huvudförhandling. Att en huvudförhandling inte får behövas med hänsyn till utredningen innebär vidare att den tilltalade kan förväntas ta tillvara sin rätt – t.ex. föra fram sina synpunkter eller åberopa bevisning – lika väl i skrift som vid en muntlig förhandling. När det i övrigt gäller tillämpningen av bestämmelsen torde den praxis som utvecklats kring möjligheter att avgöra mål i den tilltalades utvaro enligt reglerna i 46 kap. 15 a § kunna ge viss vägledning.

Slutligen får ett avgörande på handlingarna endast ske om parterna inte begär att huvudförhandling skall hållas.

I *andra stycket* finns i första punkten en bestämmelse om att den tilltalade, om målet kan komma att avgöras i sak utan huvudförhandling enligt första stycket tredje punkten, skall upplysas om detta och om sin rätt till en sådan förhandling. Att en sådan upplysning lämnats den tilltalade är en förutsättning för att rätten skall kunna avgöra målet utan huvudförhandling enligt den bestämmelsen. Det normala bör vara att informationen lämnas redan i samband med stämningen. Det är emellertid inget som hindrar att informationen lämnas i ett senare skede av handläggningen, när frågan om att avgöra målet på handlingarna aktualiseras. I andra punkten finns en bestämmelse – efter mönster från vad som gäller i tvistemål – om att parterna som regel skall beredas tillfälle att slutföra sin talan innan ett mål prövas enligt första stycket

tredje punkten. Om det efter det att parten har slutfört sin talan men innan tingsrätten avgjort målet på handlingarna tillkommer t.ex. ytterligare åtal, får handläggningen återupptas och frågan om målet kan avgöras utan huvudförhandling omprövas.

45 kap. 13 §

Om *det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl, skall* rätten hålla sammanträde med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse av parter skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar *beredningen av målet*. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall föreläggas eller att han *eller hon* skall hämtas till rätten.

I 24–27 kap. finns bestämmelser om sammanträde för prövning av tvångsmedel.

(Jfr 45 kap. 13 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om förberedelsesammanträde i brottmål.

Enligt *första stycket* skall ett sammanträde hållas om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl. Hittills har gällt att ett förberedande sammanträde får hållas enbart om det finns särskilda skäl; detta krav har tagits bort. Ämnet har behandlats i avsnitt 7. Sammanträdet kan avse själva huvudfrågorna i målet men också ägnas åt planering av en kommande huvudförhandling (se prop. 1986/87:89 s. 232). Vidare kan sammanträdet behandla vissa rättegångsfrågor eller ägnas åt bevisupptagning utom huvudförhandling.

Andra stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

Innehållet i *tredje stycket* är nytt. Stycket innehåller en erinran om att det finns särskilda bestämmelser för sammanträden som behandlar straffprocessuella tvångsmedel (se 24–27 kap.). Den hittills gällande bestämmelsen om användning av telefon vid ett sammanträde har utgått och ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap., se avsnitt 5.1.

46 kap. 6 §

Vid huvudförhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade skall uppmanas att kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren skall därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade skall i den mån det behövs beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Därefter skall målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning *läggas fram*. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp *om* den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling *hålls* trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, skall rätten i den mån det behövs *se till att det som han eller hon tidigare har* anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt första och tredje styckena samt framläggande av bevisningen får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

(Jfr 46 kap. 6 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om huvudförhandlingens yttre förlopp. Den har behandlats i avsnitt 10.

Andra och tredje styckena har ändrats endast i språkligt hänseende.

I ett nytt *fjärde stycke* regleras för brottmålen del möjligheterna att lägga fram processmaterial vid en huvudförhandling genom hänvisningar till handlingar i målet i stället för genom muntlig föredragning. Huvudregeln skall även i fortsättningen vara att processmaterialet läggs fram för domstolen i muntlig form. Hänvisningar till handlingar får dock ske, om rätten finner det lämpligt. Bestämmelsen överensstämmer i allt väsentligt med vad som föreskrivs för tvistemål i 43 kap. 7 § fjärde stycket och 43 kap. 8 § tredje stycket. Bestämmelsen innebär att åklagarens yrkande och gärningsbeskrivning, den tilltalades ståndpunkt och grunden för denna, utvecklandet av talan samt bevisningen i målet får presenteras genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt. Detsamma gäller uppgifter enligt tredje stycket om vad en målsägande eller en tilltalad som inte är närvarande vid huvudförhandlingen tidigare har anfört.

Möjligheten att ersätta vissa muntliga moment i huvudförhandlingen med hänvisningar till handlingar i målet bör framför allt tillämpas i mer vidlyftiga mål med omfattande skriftligt material, t.ex. vissa mål om ekonomisk brottslighet, miljöbrott, brott som rör komplicerade tekniska förhållanden och vissa immaterialrättsliga brott. I andra fall bör möjligheterna att ersätta den muntliga framställningen vid en huvudförhandling med hänvisningar till handlingar utnyttjas med större försiktighet. Det stora flertalet mål torde i allmänhet avgöras enklast och bäst efter en huvudförhandling med övervägande muntliga inslag. När det gäller redovisningen av åklagarens yrkanden och gärningsbeskrivning bör det som regel inte komma i fråga att ersätta en uppläsning av yrkandet med en hänvisning till stämningsansökan. Att ersätta detta moment med en hänvisning till handlingar bör i princip komma ifråga endast i omfattande eller komplicerade mål där det kan vara svårt att tillgodogöra sig åklagarens yrkande på grundval endast av den muntliga presentationen. En förutsättning för att en hänvisning kan ske bör givetvis vara att ett sådant tillvägagångssätt inte går ut över den tilltalades möjlighet att tillgodogöra sig anklagelserna mot honom eller henne.

Det är rätten som har ansvaret för bedömningen av om och i vilken utsträckning det är lämpligt att en hänvisning får ske. Parterna bör dock ha ett stort inflytande i frågan om en hänvisning bör ske och rätten bör vara försiktig med att mot en parts vilja bestämma att processmaterial skall läggas fram genom en hänvisning till handlingarna i stället för genom en muntlig föredragning, jfr kommentaren till 43 kap. 7 § fjärde stycket.

Frågan om hänvisningar skall tillåtas, och i så fall till vilka handlingar, bör i allmänhet vara avgjord i så god tid före huvudförhandlingen att rätten har tillräcklig tid till sitt förfogande för att sätta sig in i materialet i förväg. I vissa fall bör det emellertid kunna godtas att saken klaras ut först vid huvudförhandlingen. I de fallen bör reglerna kunna tillämpas i enlighet med den praxis som utbildats av domstolarna enligt de tidigare reglerna om hänvisning till skriftlig bevisning i hittillsvarande 43 kap. 8 § tredje stycket.

Rätten bör se till att anteckna i vilken omfattning hänvisning sker till handlingar (jfr 6 kap. 3 §). Som utvecklats i avsnitt 10.2 anses uppgifter som en part hänvisar till förebringade vid förhandlingen, vilket kan vara av betydelse för frågan om sekretess (jfr 12 kap. 3 § sekretesslagen).

46 kap. 9 §

I den utsträckning det behövs skall uppgifter om den tilltalade från belastningsregistret och utredning om den tilltalades personliga förhållanden läggas fram. Detta får ske genom hänvisningar till handlingar i målet.

(Jfr 46 kap. 9 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som har behandlats i avsnitt 10, innehåller bestämmelser om utredning om den tilltalades personliga förhållanden.

Paragrafen har moderniserats språkligt och redaktionellt. Första meningen har anpassats till hur den tilltalades tidigare lagföringar m.m. numera redovisas enligt lagen (1998:620) om belastningsregister. Hittills har bestämmelsen om framläggande av personalia formellt sett varit begränsad till sådana brottmål där annan påföljd än böter kan komma i fråga. Denna begränsning har utgått. I stället föreskrivs att sådan utredning som avses i paragrafen skall läggas fram i den utsträckning det behövs.

Av andra meningen, som är ny, följer att uppgifter från belastningsregistret och om den tilltalades personliga förhållanden i övrigt får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet i stället för genom muntlig föredragning, jfr kommentarerna till motsvarande bestämmelse i 46 kap. 6 § fjärde stycket.

46 kap. 10 §

Sedan bevisningen har lagts fram får parterna hålla slutanförenden.

(Jfr 46 kap. 10 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen, som innehåller bestämmelser om slutanförande, har ändrats endast i språkligt hänseende.

47 kap. 6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. den tilltalades inställning till åtalet och grunden för den,
2. vilka bevis som skall *läggas fram* och vad som skall styrkas med varje bevis, samt

3. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövligt. Parterna skall fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall detta genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

(Jfr 47 kap. 6 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller de grundläggande bestämmelserna om förberedelsen i mål om enskilt åtal.

Andra stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

Bestämmelserna om tidsplan (jfr avsnitt 7) har justerats och flyttats från tredje stycket till ett nytt *fjärde stycke*. Ändringarna överensstämmer

med motsvarande ändringar för tvistemål i 42 kap. 6 §, se kommentaren till den paragrafen.

47 kap. 12 §

Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall målsäganden infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. *En målsägande som skall höras i bevissyfte skall dessutom föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet.* Den tilltalade skall föreläggas vite. Rätten *beslutar* att den som är häktad skall inställas till sammanträdet.

(Jfr 47 kap. 12 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur parter skall kallas till sammanträden under förberedelsen i mål om enskilt åtal. Bestämmelserna är tillämpliga vid alla sammanträden som hålls under förberedelsen.

Genom ett tillägg har föreskrivits att en målsägande som skall höras i bevissyfte skall föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Frågan har behandlats i avsnitt 11.3. Övriga ändringar är av endast språklig och redaktionell karaktär.

Det nuvarande andra stycket har upphävts. Det innebär att målsäganden skall kallas att inställa sig vid ett sammanträde vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet även om sammanträdet endast avser behandling av en rättegångsfråga.

Genom en hänvisning i 47 kap. 23 § gäller reglerna i paragrafen även vid kallelse till huvudförhandling i mål om enskilt åtal.

47 kap. 13 §

Uteblir båda parterna från ett sammanträde under förberedelsen, skall målet avskrivas.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om avskrivning av ett mål sedan båda parterna uteblivit från ett förberedelsesammanträde. Den har behandlats i avsnitt 7.

Paragrafen har ändrats till följd av att reglerna om kallelser och påföljder gjorts mera enhetliga. Den är i sin föreslagna lydelse tillämplig i fråga om samtliga sammanträden som hålls under förberedelsen, oavsett vad som skall behandlas vid sammanträdet. Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

47 kap 14 §

Uteblir en målsägande från ett sammanträde under förberedelsen, och har han eller hon förelagts att inställa sig vid påföljd att rätten att föra talan om brottet annars förklaras förlorad, skall en sådan förklaring ges, om den tilltalade yrkar det. *Yrkas inte detta*, skall målet avskrivas.

Första stycket tillämpas också när en målsägande, som förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet, inte följer föreläggandet.

Uteblir den tilltalade och har vite förelagts, får rätten i stället för att förelägga nytt vite *besluta* att den tilltalade skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

(Jfr 47 kap. 14 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar påföljder för utevaro och personlig frånvaro från sammanträden under förberedelsen i mål om enskilt åtal.

Första stycket har ändrats till följd av att reglerna om kallelser och påföljder gjorts mer enhetliga. Det är i sin föreslagna lydelse tillämpligt i fråga om samtliga sammanträden som hålls under förberedelsen, oavsett vad som skall behandlas vid sammanträdet. Regeln har behandlats i avsnitt 7.

Andra stycket är nytt och reglerar den situationen att en målsägande har kallats personligen till ett sammanträde för att höras i bevissyfte men inte infinner sig. Bestämmelsen är en följdändring till ändringen i 47 kap. 12 §.

Övriga ändringar i paragrafen är av endast språklig karaktär.

47 kap. 17 §

Uteblir en part från ett sammanträde under förberedelsen där en rättegångsfråga skall prövas, får frågan ändå prövas, om handläggningen av målet skall fortsätta.

(Jfr 47 kap. 17 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen reglerar möjligheterna att pröva en rättegångsfråga trots att någon av parterna uteblir från det sammanträde där frågan skall behandlas. Frågan har behandlats i avsnitt 7. Ändringarna motsvarar ändringarna i 44 kap. 7 §, se kommentaren till den paragrafen.

47 kap. 20 §

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

(Jfr 47 kap. 20 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättens skyldighet att under förberedelsen göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter.

Bestämmelsen innebär att rätten åläggs att göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter, om det är till fördel för handläggningen av målet. Därutöver har det införts en möjlighet att förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Ändringarna innebär även att ordet sammanfattning bytts ut mot ordet sammanställning. Jämför kommentaren till 42 kap. 16 §.

47 kap. 24 §

Vid enskilt åtal tillämpas i övrigt 45 kap. 1 § tredje stycket, 2, 3, 5, 6, 8, 10 a, 12 och 17 §§.

Beträffande huvudförhandling i mål om enskilt åtal tillämpas bestämmelserna i 46 kap. med följande avvikelser:

1. I fråga om kallelse till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och föreläggande för part gäller det som sägs i 23 § i detta kapitel.

2. Om båda parterna uteblir från en huvudförhandling, skall målet avskrivas. I fråga om påföljd för målsägande som uteblir eller underlåter att infinna sig personligen samt om återupptagande av mål tillämpas bestämmelserna i 14–16 och 18 §§ i detta kapitel. Uteblir en part från en huvudförhandling där en rättegångs-

fråga skall prövas, får frågan ändå prövas, om handläggningen av målet skall fortsätta.

3. Då mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får rätten i stället för åtgärd som avses i 46 kap. 12 § besluta att förberedelse skall äga rum på nytt samt meddela *bestämmelser* om detta.

(Jfr 47 kap. 24 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om huvudförhandling i mål om enskilt åtal.

I *första stycket* har det tillkommit en hänvisning till de föreslagna bestämmelserna i 45 kap. 10 a §, om när det är möjligt att avgöra mål utan huvudförhandling. Ändringen innebär att dessa bestämmelser blir tillämpliga även i mål om enskilt åtal, se kommentaren till 45 kap. 10 a §.

I *andra stycket* andra punkten sista meningen regleras möjligheterna att pröva en rättegångsfråga vid en huvudförhandling trots att någon av parterna uteblir. Ändringarna motsvarar ändringarna i 44 kap. 7 § och 47 kap. 17 §, se kommentaren till respektive paragraf. I övrigt har stycket ändrats endast i språkligt hänseende.

49 kap. Om rätten att överklaga en tingsrätts domar och beslut och om prövningstillstånd

(Jfr 49 kap. i Ds 2001:36.)

Kapitlet innehåller bestämmelser dels om rätten att överklaga tingsrättens domar och beslut dels om prövningstillstånd. Rubriken har ändrats så att detta framgår.

49 kap. 2 §

Har parterna *muntligen inför rätten eller* skriftligen avtalat att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande, gäller avtalet, om förlikning om saken är tillåten.

En utfästelse att inte överklaga som har gjorts efter domen gäller, om förlikning om saken är tillåten.

(Jfr 49 kap. 2 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om avtal och utfästelser att inte överklaga en dom. Frågan har behandlats i avsnitt 13.2.

Första stycket har ändrats på så sätt att ett avtal om att inte överklaga en dom som parterna ingår, i vissa fall skall gälla även om det inte ingåtts skriftligen. En förutsättning för att ett muntligt avtal skall få betydelse är att det ingåtts inför rätten. Ett sådant avtal kan exempelvis träffas vid ett sammanträde under målets förberedelse. Om parterna träffar avtalet muntligen inför rätten skall detta antecknas av rätten (jfr 6 kap. 3 § 9). Hittills har ett avtal om att inte överklaga en dom inte gällt i s.k. förenklade tvistemål, om avtalet ingåtts före tvistens uppkomst. Denna begränsning har tagits bort.

49 kap. 12 §

För att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut krävs prövningstillstånd, om inte annat är föreskrivet.

(Jfr 49 kap. 12 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller regler om krav på prövningstillstånd.

Som utvecklats närmare i avsnitt 12.4.5 innebär förslaget att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att gälla tingsrättens domar och beslut – slutliga och icke slutliga – i alla dispositiva tvistemål och i vissa indispositiva tvistemål. Enligt paragrafens nya lydelse krävs det prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut, om inte annat är föreskrivet. Ändringen innebär att kravet på prövningstillstånd formellt görs till huvudregel för alla typer av mål. Undantag från kravet på prövningstillstånd föreskrivs i 49 kap. 13 § samt i 18 kap. 3 a § äktenskapsbalken och 20 kap. 11 § föräldrabalken.

49 kap. 13 §

För att hovrätten skall pröva tingsrättens dom i brottmål, såvitt avser annat än enskilt anspråk, krävs prövningstillstånd endast om den tilltalade genom domen

1. inte dömts till annan påföljd än böter, eller
2. frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader.

Har tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade krävs inte prövningstillstånd i den delen, om

1. ett överklagande avser frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärning som det enskilda anspråket hänför sig till, och
2. prövningstillstånd meddelas i den frågan eller sådant prövningstillstånd inte krävs.

Kravet på prövningstillstånd enligt första stycket gäller inte om domen överklagas av justitiekanslern eller en justitieombudsman.

Det som sägs i första–tredje styckena gäller även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

För att hovrätten i brottmål skall pröva tingsrättens slutliga beslut eller beslut som har meddelats under rättegången och som får överklagas särskilt krävs inte prövningstillstånd.

(Jfr 49 kap. 13 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen behandlar frågor om krav på prövningstillstånd i brottmål. Skälen till ändringarna i paragrafen har behandlats i avsnitt 12.4.5. Reglerna har formulerats om med hänsyn till att de utgör undantag från det allmänna kravet på prövningstillstånd i 49 kap. 12 §. Denna omformulering innebär inte någon ändring i sak.

I *första stycket* har tydliggjorts att frågan om prövningstillstånd för överklagade enskilda anspråk inte regleras i detta stycke. Sådana anspråk omfattas i stället av det generella kravet på prövningstillstånd i 49 kap. 12 §, utom i de fall som behandlas i andra stycket.

Andra stycket behandlar frågan om prövningstillstånd vid överklagande av en dom rörande ett enskilt anspråk mot den tilltalade. Av bestämmelsen följer att prövningstillstånd inte krävs för det enskilda anspråket, om frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärning som det enskilda anspråket hänför sig till omfattas av ett överklagande och prövningstillstånd meddelas i den frågan eller sådant prövningstillstånd inte krävs. Genom att prövningstillstånd har gjorts till huvudregel enligt 49 kap. 12 § har bestämmelsen ändrats så att endast undantagen från den huvudregeln anges. Vidare har det tydliggjorts att undantaget från prövningstillstånd är kopplat till den skuldfråga som det enskilda anspråket hänför sig till. Om prövningstillstånd krävs enligt första stycket gäller alltså undantaget enligt andra stycket således endast

om hovrätten meddelar prövningstillstånd i skuldfrågan. Detta kan ha betydelse vid tillämpningen av de föreslagna reglerna om partiellt prövningstillstånd enligt 49 kap. 14 a § första stycket.

Tredje stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

I *fjärde stycket* har följdändringar gjorts med anledning av att paragrafen i övrigt formulerats om.

Av *femte stycket* följer att sådana beslut som i brottmål meddelas under rättegången och som får överklagas särskilt, samt slutliga beslut, är undantagna från krav på prövningstillstånd på samma sätt som hittills. Den tidigare hänvisningen i femte stycket till 54 kap. 11 § tredje stycket har ersatts av bestämmelser i 49 kap. 14 a § andra stycket.

49 kap. 14 §

Prövningstillstånd *skall* meddelas om

1. *det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,*
2. *det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,*
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, *eller*
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

(Jfr 49 kap. 14 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen anges när prövningstillstånd skall meddelas. Bestämmelserna har behandlats i avsnitt 12.4.6. I paragrafens inledning har förtydligats att tillstånd *skall* ges om någon av tillståndsgrunderna är uppfylld.

Enligt första punkten skall prövningstillstånd meddelas om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (ändringsfall). Bestämmelsen har getts en annan lydelse än den som hittills gällt för motsvarande tillståndsgrund. Som framgår av avsnitt 12.4.6. är avsikten att ett relativt lågt krav skall gälla vid bedömningen av om en prövning av saken i hovrätten skulle kunna leda till en ändring av tingsrättsavgörandet. När hovrätten överväger om prövningstillstånd skall meddelas på denna grund, skall den ta ställning till både sak- och rättsfrågorna i målet. När det gäller sakfrågorna måste hovrätten ta del av den bevisning som lagts fram i tingsrätten i den utsträckning som är nödvändig i det enskilda fallet för att kunna ta ställning till huruvida bevisningen kan antas ha värderats på ett riktigt sätt. Om klaganden åberopar nya omständigheter eller bevis, måste hovrätten som ett led i tillståndsprövningen bedöma om det finns skäl att tillåta att omständigheterna eller bevisningen åberopas och, om så är fallet, om detta nya material kan påverka utgången i målet. Att denna prövning skall ske som ett led i bedömningen av själva tillståndsfrågan innebär bl.a. att något beslut i frågan om tillåtande av nya bevis eller nya omständigheter inte skall fattas på detta stadium. Om det av överklagandet framgår att klaganden önskar inkomma med kompletterande underlag i något avseende, bör hovrätten innan beslut om prövningstillstånd fattas bereda honom eller henne tillfälle till detta (jfr Regeringsrättens avgörande den 8 juni 2004 i mål nr 8387-03).

Om hovrätten vid sin genomgång av sak- och rättsfrågorna finner något som ger anledning att betvivla tingsrättsavgörandets riktighet, skall

prövningstillstånd meddelas. När det gäller mål där huvudfrågan är beroende av en skälighetsbedömning finns det dock inte anledning att meddela prövningstillstånd enbart av det skälet att hovrätten anser att tingsrättens bedömning av t.ex. ett skadeståndsbelopps storlek eller dagsböternas antal ter sig något sträng eller något mild i förhållande till hur hovrätten bedömer saken vid tillståndsprövningen.

Enligt andra punkten, som är ny, skall prövningstillstånd meddelas om det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut tingsrätten kommit till (granskningsfall). Denna tillståndsgrund kan framför allt komma att tillämpas om det finns svårigheter att vid tillståndsprövningen bedöma tingsrättens överväganden i sakfrågan. För att avgöra om det vid tillståndsprövningen går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till måste hovrätten i regel först ta del av material från förhören i tingsrätten. Om domen inte innehåller en tillräckligt utförlig redovisning av sådana förhørsutsagor som tingsrätten lagt till grund för avgörandet och ljud- och bildupptagningarna från förhören av någon anledning inte finns tillgängliga kan hovrätten behöva meddela prövningstillstånd på denna grund. För att det på grundval av en ljud- eller bildupptagning eller utskrifter av förhör skall vara möjligt att bedöma tingsrättens bevisvärdering krävs det ofta, särskilt om bevisningen är omfattande, att tingsrättsavgörandet innehåller domskäl som närmare redovisar hur tingsrätten resonerat i sakfrågan. Om sådana saknas, kan det vara nödvändigt att bevilja prövningstillstånd med stöd av den nya tillståndsgrunden. Ett ytterligare exempel på när rätten kan behöva meddela prövningstillstånd med stöd av tillståndsgrunden för granskningsfall är om målet är så omfattande eller på annat sätt komplicerat att det vid tillståndsprövningen är svårt att bedöma om målet är rätt avgjort eller inte. Som exempel kan nämnas många patentmål eller andra omfattande eller komplicerade mål om tekniska eller ekonomiska förhållanden.

Tredje och fjärde punkterna motsvarar hittillsvarande bestämmelser i första och tredje punkterna (prejudikatfall och extraordinära fall).

49 kap. 14 a §

Prövningstillstånd får begränsas till att gälla en viss del av en dom eller ett slutligt beslut, om utgången i den delen inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet.

Ett prövningstillstånd som meddelas utan en sådan begränsning som avses i första stycket gäller

- 1. domen eller det slutliga beslutet i den utsträckning parten har överklagat avgörandet,*
- 2. överklagade beslut som har tagits in i domen eller det slutliga beslutet och som inte angår ett ombud, ett vittne, en sakkunnig eller någon annan som inte var part eller intervenient i tingsrätten, och*
- 3. överklagade beslut som får överklagas endast i samband med att domen eller det slutliga beslutet överklagas.*

Meddelas inte prövningstillstånd skall tingsrättens avgörande stå fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

(Jfr 49 kap. 14 a § i Ds 2001:36.)

I paragrafen, som är ny, finns regler om partiellt prövningstillstånd och om omfattningen av meddelat prövningstillstånd i övrigt samt verkan av att prövningstillstånd inte meddelas.

Som närmare utvecklas i avsnitt 12.4.7 har i *första stycket* införts en möjlighet för hovrätten att begränsa ett prövningstillstånd till en viss del av det överklagade avgörandet, om utgången i den delen inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet.

Partiellt prövningstillstånd kan t.ex. meddelas för ett av flera kumulerade tvistemål. Vidare kan i ett mål om fullgörelse, där både skyldigheten att fullgöra och fullgörelsens storlek är tvistiga, prövningstillståndet begränsas till den senare men inte till den förra frågan. Prövningstillståndet kan vidare inskränkas till rättegångskostnadsfrågan. I brottmål kan prövningstillståndet begränsas till skadeståndsdelen. I brottmål kan vidare prövningstillståndet begränsas till någon eller några av de åtalade gärningarna samt påföljden eller till enbart påföljden eller till en fråga om förverkande. Prövningstillståndet kan däremot inte begränsas till skuldfrågan.

Möjligheten att låta ett prövningstillstånd vara partiellt är fakultativ. Ett partiellt prövningstillstånd bör meddelas endast om detta i det enskilda fallet framstår som lämpligt.

Om hovrätten meddelar partiellt prövningstillstånd och alltså inte beviljar prövningstillstånd i övriga delar, får beslutet i avslagsdelen anses vara ett slutligt beslut och kunna överklagas enligt vanliga regler. För det fall avslagsbeslutet överklagas har hovrätten att ta ställning till om den fortsatta prövningen i hovrätten av någon särskild anledning bör avvakta utgången i Högsta domstolen. Om hovrätten anser att detta är lämpligt bör målet alltså kunna vilandeförklaras enligt bestämmelserna i 32 kap. 5 § RB.

Andra stycket innehåller regler om omfattningen av ett beslut att meddela prövningstillstånd. Reglerna ersätter utan någon ändring i sak de hittillsvarande hänvisningarna i 49 kap. 12 tredje stycket och 49 kap. 13 § femte stycket till 54 kap. 11 § tredje stycket.

Tredje stycket föreskriver, delvis efter mönster av 54 kap. 11 § fjärde stycket, att tingsrättens dom eller beslut skall stå fast i den utsträckning prövningstillstånd inte meddelas samt att en upplysning om detta skall tas in i hovrättens tillståndsbeslut.

50 kap. 4 §

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, när sådant tillstånd krävs, och
5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Klaganden* skall också ange om han *eller hon* vill att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

(Jfr 50 kap. 4 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad ett överklagande i tvistemål skall innehålla.

I *andra stycket* anges klagandens skyldighet att bl.a. ange vilken muntlig bevisning som enligt hans eller hennes uppfattning behöver tas upp på nytt och skälen till det. Bestämmelsen har ändrats redaktionellt för att överensstämma med den nya lydelsen av 50 kap. 23 §. Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

50 kap. 7 §

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *Något föreläggande behöver dock inte meddelas om överklagandet är ofullständigt endast i fråga om sådana uppgifter som avses i 4 § första stycket 4.*

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

(Jfr 50 kap. 7 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om komplettering och avvisning av ofullständiga överklaganden av en tingsrätts dom i tvistemål.

Enligt en ny andra mening i *första stycket* är hovrätten inte längre skyldig att förelägga klaganden att komplettera överklagandet enbart av den anledningen att klaganden inte angett några omständigheter till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. De skäl som klaganden anfört som skäl för att tingsrättens dom skall ändras får då även anses utgöra skäl för att prövningstillstånd skall meddelas. Hovrätten bör dock förelägga klaganden i detta hänseende, om tingsrätten av misstag låtit bli att i avgörandet upplysa om att prövningstillstånd krävs och det inte av överklagandet framgår att klaganden känner till detta krav och det inte är klart att prövningstillstånd skall meddelas. Samma sak gäller om tingsrättens information är oklar eller felaktig. Hovrätten bör även förelägga klaganden att inkomma med komplettering rörande tillståndsskälen om överklagandet innehåller en argumentation i tillståndsfrågan som är oklar och det inte kan uteslutas att tillstånd skall meddelas. Detsamma gäller om hovrätten enligt denna paragraf av annan anledning skall förelägga klaganden att komplettera sitt överklagande och överklagandet är bristfälligt även vad gäller tillståndsskälen.

50 kap. 7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, skall hovrätten, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

(Jfr 50 kap. 7 a § i Ds 2001:36.)

I paragrafen, som är ny, finns bestämmelser om handläggningen av frågor om prövningstillstånd i hovrätt såvitt avser tvistemål.

Enligt *första stycket* – som ersätter nuvarande 50 kap. 11 § – skall hovrätten, om överklagandet inte avvisats enligt 6 § eller 7 § andra stycket, besluta i frågan om prövningstillstånd, om sådant tillstånd krävs.

Det innebär att hovrätten måste avgöra om det finns något hinder enligt 6 § att ta upp överklagandet till prövning eller om överklagandet är ofullständigt enligt 7 § innan tillståndsfrågan kan prövas.

Om det behövs, skall beslutet i tillståndsfrågan föregås av skriftväxling. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 12.4.9. Ett behov av skriftväxling kan finnas t.ex. om klaganden anfört nya omständigheter eller bevis eller i övrigt lämnat nya uppgifter. Även i vissa andra fall när det framstår som tveksamt om prövningstillstånd skall meddelas kan ett yttrande från motparten ge kompletterande upplysningar av värde för tillståndsprövningen. Vidare bör skriftväxling ske om det är sannolikt att prövningstillstånd kommer att meddelas och målet kan avgöras i sak i anslutning till tillståndsprövningen. Ett sådant förfarande förutsätter emellertid att skriftväxlingen inte begränsas till frågan om prövningstillstånd utan avser själva överklagandet och att detta delges motparten. För att målet skall kunna avgöras i sak i anslutning till tillståndsprövningen utan ytterligare skriftväxling krävs vidare att det är uppenbart att parterna kan anses ha slutfört sin talan utan ett särskilt föreläggande om det (jfr t.ex. 50 kap. 14 §).

Normalt bör hovrätten tillståndspröva ett överklagande i dess helhet på en och samma gång. Ibland kan det dock vara lämpligt att ta upp en viss del av målet till särskild tillståndsprövning. Det gäller i synnerhet beslut i vissa bifrågor som t.ex. kvarstad och omedelbar verkställighet av dom (se 50 kap. 8 § tredje stycket RB). Ett sådant förfarande utgör dock inget partiellt prövningstillstånd i den mening som avses i 49 kap. 14 a § RB. Möjligheterna att göra en sådan särskild tillståndsprövning har berörts närmare av *Welamson, Rättegång VI, 3 uppl., 1994 s. 174 f.*

I *andra stycket* regleras möjligheten att hålla sammanträde i samband med tillståndsprövningen i hovrätten. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 12.4.10. Ett sammanträde får hållas om det finns särskilda skäl för det. Kravet på särskilda skäl innebär att möjligheten att hålla sammanträde bör utnyttjas restriktivt. Exempel på när särskilda skäl kan finnas är om en part utan ombud har svårigheter att skriftligen presentera de omständigheter som han eller hon vill åberopa till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Detsamma gäller om vissa sakomständigheter av betydelse för frågan om prövningstillstånd är svårutredda på grundval enbart av det skriftliga materialet. För dessa fall finns det anledning att tillämpa bestämmelsen främst när det är oklart om det föreligger ett ändringsfall och hovrätten av något skäl inte anser att prövningstillstånd omedelbart bör beviljas med stöd av tillståndsgrunden för granskningsfall. Om en part har begärt förhandling i hovrätten och där har rätt till en sådan enligt Europakonventionen oavsett om prövningstillstånd beviljas, måste hovrätten också tillämpa *andra stycket*, om hovrätten har för avsikt att avslå begäran om prövningstillstånd. Någon bevisupptagning kan inte ske under sammanträdet. Om ett sammanträde hålls kan det i en del fall vara lämpligt att utnyttja tillfället för att planera den fortsatta handläggningen för det fall att prövningstillstånd skulle meddelas.

Till sammanträdet skall parterna kallas. Att en part uteblir hindrar inte att frågan om prövningstillstånd avgörs. Det bör anges i kallelsen. Av reglerna i 5 kap. 10 § följer att deltagande vid ett sammanträde kan ske genom ljud- och bildöverföring eller ljudöverföring.

50 kap. 8 §

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett eller inte behövs enligt andra stycket.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas.

(Jfr 50 kap. 8 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen behandlar för tvistemålens del frågor om kommunikering av ett överklagande med motparten.

Handläggningen av frågor om prövningstillstånd regleras i 50 kap. 7 a §. *Första stycket* i den nu behandlade paragrafen har anpassats till detta. Bestämmelsen innebär att ett överklagande skall delges motparten med föreläggande att svara inom en viss tid. En förutsättning för att detta skall ske är att prövningstillstånd har beviljats eller inte krävs. Vidare förutsätts för bestämmelsens tillämplighet att motparten inte redan har delgetts föreläggande att yttra sig över överklagandet inom ramen för sådan skriftväxling som kan äga rum enligt 50 kap. 7 a § (se kommentaren till den paragrafen och avsnitt 12.4.9) eller att det inte behövs enligt andra stycket.

50 kap. 9 §

Om inte klagandens yrkande medges, skall motparten i sin svarsskrivelse yttra sig över de grunder för överklagandet som klaganden *har* anfört och ange de omständigheter han *eller hon* själv vill anföra.

Skrivelsen skall innehålla uppgift om de bevis parten åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis. Om en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall parten i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med svarsskrivelsen. Vill parten att det skall hållas ett förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Parten* skall också ange om han *eller hon* vill att klaganden skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad en svarsskrivelse i tvistemål skall innehålla. Den har behandlats i avsnitt 12.5.4.

Första stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

Andra stycket har ändrats redaktionellt på samma sätt som 50 kap. 4 § andra stycket, se kommentaren till den paragrafen. Övriga ändringar i stycket är av endast språklig karaktär.

50 kap. 10 §

Hovrätten skall sända över svarsskrivelsen till klaganden.

Om det behövs, får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig. En part får föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. I fråga om ett sådant sammanträde tillämpas bestämmelserna i 16 § första stycket och andra stycket första meningen, 21 § första stycket första meningen och 22 §.

(Jfr 50 kap. 10 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om förberedelsen i hovrätten.

Ändringen, som har behandlats i avsnitt 5.1, innebär att bestämmelsen i nuvarande fjärde stycket om användning av telefon vid ett sammanträde har utgått. Bestämmelsen har ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap.

50 kap. 12 a §

Om det är till fördel för handläggningen av målet, bör hovrätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om skriftliga sammanställningar över parternas ståndpunkter som hovrätten kan upprätta under förberedelsen.

Paragrafen har ändrats i terminologiskt hänseende på motsvarande sätt som 42 kap. 16 § (jfr avsnitt 6.3). Till skillnad från vad som gäller för tingsrättsprocessen har dock paragrafen kvar sin fakultativa utformning. Ändringen innebär att ordet sammanfattning har bytts ut mot ordet sammanställning. I en ny andra mening finns en bestämmelse som ger möjlighet för hovrätten att förelägga parterna att lämna underlag för en sammanställning. För den närmare tillämpningen, se kommentaren till 42 kap. 16 §.

50 kap. 17 §

I övrigt skall det som sägs i 43 kap. 1–6 §§, 8 § andra stycket och 10–14 §§, tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

(Jfr 50 kap. 17 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller hänvisningar till vissa regler om huvudförhandling i tingsrätt som skall tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätt.

I paragrafen har vissa följdändringar gjorts med hänsyn till ändringarna i 43 kap. Hänvisningen till 43 kap. 8 § tredje stycket som hittills möjliggjort för hovrätten att förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna har utgått. Frågan om hänvisningar till handlingar vid en huvudförhandling i hovrätten regleras, såvitt gäller bevisning, i stället direkt i 50 kap. 19 § första stycket tredje meningen. Hänvisningen till 43 kap. 8 § fjärde stycket om bevisupptagning per telefon har utgått. I stället gäller bestämmelserna i 5 kap. om deltagande i ett sammanträde genom ljudöverföring och ljud- och bildöverföring, se avsnitt 5.1.

Nuvarande 43 kap. 7 § tredje stycket, som reglerar förutsättningar för uppläsning av handlingar i vissa fall har flyttats till 43 kap. 5 § andra stycket (se kommentaren till den paragrafen) och blir därmed tillämplig även i hovrätten. Hänvisningarna till 43 kap. 10–14 §§ kvarstår oförändrade. Det innebär att de nya reglerna i 43 kap. 13 § andra stycket tredje meningen, som föreskriver att förnyad bevisupptagning vid ny huvudförhandling i dispositiva mål får ske endast om någon av parterna begär det, gäller även i hovrätten.

50 kap. 18 §

Vid huvudförhandlingen skall den överklagade domen redovisas i den omfattning det behövs. Klaganden skall ange i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som *yrkas*. Motparten skall ange om yrkandet *medges* eller *bestrids*.

Därefter skall, om inte hovrätten anser något annat lämpligare, först klaganden och sedan motparten utveckla sin talan. Varje part skall yttra sig över vad den andra parten anfört. Om förhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att det som denne anfört läggs fram ur handlingarna i den utsträckning det behövs.

Framställningar enligt första och andra styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

(Jfr 50 kap. 17 § i SOU 2001:103 och 50 kap. 16 a § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om huvudförhandlingens yttre förlopp.

Ändringarna i *första stycket* är endast av språklig karaktär.

Tredje stycket är nytt och motsvarar för hovrätten vad som föreskrivs i 43 kap. 7 § fjärde stycket om huvudförhandling i tingsrätt, se kommentaren till den bestämmelsen. Ändringen har behandlats i avsnitt 10.2.

Den nya bestämmelsen innebär att bl.a. klagandens ändringsyrkande och motpartens inställning kan – helt eller delvis – läggas fram genom hänvisning till skriftliga handlingar, t.ex. överklagandeskriften eller det skriftliga svaromålet. Även utvecklandet av talan kan ske genom hänvisning till handlingar i målet. Detsamma gäller i fråga om rättens redovisning av vad en klagandes motpart som inte är närvarande vid huvudförhandlingen tidigare har anfört. Bestämmelsen möjliggör hänvisningar till handlingar i såväl tingsrättens som hovrättens akt. En förutsättning för att hänvisningar skall kunna ske är att hovrätten finner det vara lämpligt. Eftersom det när rättegången i hovrätten äger rum redan förekommit en rättegång om saken i tingsrätten och processmaterialet i allmänhet är mer genomarbetat än det var vid huvudförhandlingen i tingsrätten, torde förutsättningarna för att använda sig av hänvisningar till handlingar vara större i hovrätten än i tingsrätten.

50 kap. 19 §

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att den bevisning som han *eller hon* lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. *Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.*

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § skall tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör

samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

(Jfr 50 kap. 17 § i SOU 2001:103 och 50 kap. 16 a § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om de yttre formerna för hur bevisningen läggs fram vid huvudförhandling i hovrätt.

I *första stycket* har en ny mening införts som innebär att bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt. Det innebär att bevisning i skriftlig form och bevisning som inte skall tas upp på nytt enligt reglerna i 35 kap. 13 § kan läggas fram genom en hänvisning till handlingar i målet, t.ex. referat i tingsrättens dom, inlagor i tingsrättens eller hovrättens akt samt ljud- och bildupptagningar från ett tidigare förhör eller en syn. Bestämmelsen motsvarar i sak vad som anges i 43 kap. 8 § tredje stycket om bevisningen vid en huvudförhandling i tingsrätt, se kommentaren till den paragrafen. De närmare skälen till den nya bestämmelsen har behandlats i avsnitt 10.2.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

50 kap. 23 §

Har *det* vid huvudförhandling i tingsrätten *hållits förhör* inför rätten eller syn på stället *angående någon* viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset *har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten* eller tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

(Jfr 50 kap. 23 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen anges under vilka förutsättningar hovrätten får ändra tingsrättens dom i sådana fall där avgörandet är beroende av tilltron till viss bevisning.

I paragrafens föreslagna nya lydelse har hovrättens möjligheter att frångå tingsrättens tilltrosbedömning utökats till att omfatta också sådana fall där den muntliga tingsrättsbevisningen läggs fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning från förhöret i tingsrätten (se avsnitt 12.5.5). Hovrätten ges därmed möjlighet att ändra tingsrättens tilltrosbedömningar trots att beviset inte tas upp på nytt. Möjligheten avser endast muntlig bevisning och således inte även syn som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning. Ljud- och bildupptagningen av förhöret läggs vid huvudförhandlingen i hovrätten normalt fram genom en uppspelning men det kan även ske genom en hänvisning till upptagningen med stöd av 50 kap. 19 §. Paragrafen har vidare ändrats så att den uttryckligen omfattar samtliga förhör som hålls i bevissyfte, dvs. även förhör som hålls med parter utan sanningsförsäkran.

I överensstämmelse med vad som gäller i de fall där bevisningen inte har dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning har parterna det primära ansvaret för att tilltrosparagraferna inte lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet. Det innebär att parterna enligt vad som gäller med nuvarande regler, i överklagandet respektive svarsskrivelsen, skall ange vilken bevisning som åberopas, vad som skall styrkas med varje bevis och i vilken utsträckning åberopad

muntlig bevisning bör tas upp på nytt (jfr 50 kap. 4 och 9 §§). Det ligger i sakens natur att parterna, om de har några särskilda synpunkter på hur sådan muntlig bevisning som inte skall tas upp på nytt bör läggas fram, även bör ange detta. Om hovrätten skulle finna att tingsrättens tilltrosbedömning kan behöva ändras, bör den med stöd av 35 kap. 13 § fjärde stycket spela upp ljud- och bildupptagningarna av förhören.

I övrigt har språkliga och redaktionella ändringar gjorts.

51 kap. 4 §

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, när sådant tillstånd krävs, och
5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis.

Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Klaganden* skall också ange om han *eller hon* vill att målsäganden eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten

Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall det anges.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad ett överklagande i brottmål skall innehålla. Frågan har behandlats i avsnitt 12.5.4.

Ändringen i *andra stycket* avser klagandens skyldighet att ange skälen till varför muntlig bevisning enligt hans eller hennes uppfattning skall tas upp på nytt i hovrätten. Denna skyldighet har hittills gällt endast i fråga om förhör med vittnen och sakkunniga. Genom ändringen utsträcks skyldigheten till att avse samtliga förhör som hålls i bevissyfte, alltså även förhör som hålls med den tilltalade, målsäganden och sådana medtilltalade som avses i 36 kap. 1 § andra och tredje styckena. Övriga ändringar i stycket är av endast språklig karaktär.

51 kap. 7 §

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *Något föreläggande behöver dock inte meddelas om överklagandet är ofullständigt endast i fråga om sådana uppgifter som avses i 4 § första stycket 4.*

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

(Jfr 51 kap. 7 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om komplettering och avvisning av ofullständiga överklaganden av en tingsrätts dom i brottmål.

Första stycket har ändrats på motsvarande sätt som bestämmelsen i 50 kap. 7 § (se kommentaren till den paragrafen samt avsnitt 12.4.8).

51 kap. 7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, skall hovrätten, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

(Jfr 51 kap. 7 a § i Ds 2001:36.)

I paragrafen, som är ny, finns bestämmelser om handläggningen av frågor om prövningstillstånd i hovrätt såvitt avser de brottmål som omfattas av systemet med prövningstillstånd.

Bestämmelserna överensstämmer i sak med motsvarande bestämmelser för tvistemål i 50 kap. 7 a § (se kommentaren till den paragrafen samt avsnitten 12.4.9 och 12.4.10).

51 kap. 8 §

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett eller inte behövs enligt andra stycket. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning, reseförbud eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken får hovrätten ändra tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

(Jfr 51 kap. 8 § i SOU 2001:103/Ds 2001:36)

Paragrafen behandlar för brottmålets del frågor om kommunikering av ett överklagande med motparten.

Handläggningen av frågor om prövningstillstånd regleras i 51 kap. 7 a §. *Första stycket* i den nu behandlade paragrafen har anpassats till detta på motsvarande sätt som bestämmelsen i 50 kap. 8 §, se kommentaren till den paragrafen och avsnitt 12.4.9).

51 kap. 9 §

Motparten skall i sin svarsskrivelse yttra sig över de grunder för överklagandet som klaganden *har* anfört och ange de omständigheter han *eller hon* själv vill anföra.

Skrivelsen skall innehålla uppgift om de bevis parten åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis. Skriftliga bevis som inte *har* lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med svarsskrivelsen. Vill parten att det skall hållas *ett* förnyat förhör eller *en* förnyad syn på stället, skall han *eller hon* ange det och skälen till detta. *Parten* skall också ange om han *eller hon* vill att målsäganden eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad en svarsskrivelse i brottmål skall innehålla. Den har behandlats i avsnitt 12.5.4.

Första stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

Enligt *andra stycket* skall klagandens motpart bl.a. ange skälen till varför muntlig bevisning enligt hans eller hennes mening skall tas upp på nytt i hovrätten. Bestämmelsen har hittills gällt enbart muntlig bevisning i form av förhör med vittne och sakkunnig. Den har nu utsträckts till att omfatta samtliga förhör som hålls i bevissyfte. Motsvarande ändring i 51 kap. 4 § har kommenterats i anslutning till den bestämmelsen. Övriga ändringar i stycket är av endast språklig karaktär.

51 kap. 10 §

Hovrätten skall sända över svarsskrivelsen till klaganden. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som sänds över till den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det behövs, får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig. En part får föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. I fråga om ett sådant sammanträde tillämpas bestämmelserna i 16 § första stycket och andra stycket första meningen, 21 § första stycket första meningen och 22 §. Hovrätten får besluta att den som är anhållen eller häktad skall inställas till sammanträdet.

(Jfr 51 kap. 10 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om förberedelsen i hovrätten.

Ändringen innebär att bestämmelsen i nuvarande fjärde stycket om användning av telefon vid ett sammanträde har utgått. Bestämmelsen har ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap., se avsnitt 5.1.

51 kap. 17 §

I övrigt skall det som sägs i 46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 8, 9, 11, 13, 16 och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten besluta om lämpliga åtgärder för att målet skall kunna slutföras vid den förhandlingen.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10 och 12 §§ i detta kapitel.

(Jfr 51 kap. 17 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bl.a. hänvisningar till vissa regler i 46 kap. om huvudförhandling i tingsrätt som skall tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätt.

I *första stycket* har hänvisningen till 46 kap. 7 § utgått eftersom den paragrafen upphävs. När det gäller möjligheter att lägga fram skriftlig bevisning genom en hänvisning till handlingar i akten, som hittills reglerats i 46 kap. 7 § första stycket, gäller i stället bestämmelser i 51 kap. 19 § första stycket tredje meningen. I stället för bestämmelserna i 46 kap. 7 § andra stycket, om bevisupptagning per telefon, gäller bestäm-

melserna i 5 kap. om deltagande i ett sammanträde genom ljudöverföring och ljud- och bildöverföring.

I *tredje stycket* har hänvisningen till 11 §, som enligt förslaget upphävs, utgått.

51 kap. 18 §

Vid huvudförhandlingen skall den överklagade domen redovisas i den omfattning det behövs. Klaganden skall ange i vilken del domen överklagas och den ändring i domen *som yrkas*. Motparten skall *ges* tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Därefter skall åklagaren utveckla åtalet i den utsträckning det behövs för prövningen av överklagandet. Om talan förs endast av målsäganden, gäller detta i stället denne. Om hovrätten finner det lämpligare får dock en tilltalad som överklagat utveckla sin talan före åklagaren eller målsäganden. Varje part skall få tillfälle att bemöta vad den andra parten anfört. Om förhandlingen äger rum trots att klagandens motpart uteblivit, skall hovrätten se till att det som denne anfört läggs fram ur handlingarna i den utsträckning det behövs.

Framställningar enligt första och andra styckena får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

(Jfr 51 kap. 17 § i SOU 2001:103 och 51 kap. 16 a § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om huvudförhandlingens yttre förlopp. Den har ändrats på samma sätt som motsvarande bestämmelser för tvistemål i 50 kap. 18 § (se kommentaren till den paragrafen).

Första stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

Det nya *tredje stycket* innebär att bl.a. klagandens ändringsyrkande, motpartens yttrande över yrkandet och parternas sakframställningar helt eller delvis kan ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt. Detsamma gäller i fråga om rättens redovisning av vad en klagandes motpart som inte är närvarande vid huvudförhandlingen tidigare har anfört. Som berörts i kommentaren till 46 kap. 6 § bör möjligheten att ersätta en muntlig framställning med en hänvisning till handlingar tillämpas restriktivt i brottmålsprocessen.

51 kap. 19 §

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen läggas fram. Hovrätten skall se till att den bevisning som *har* lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. *Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.*

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § skall tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

(Jfr 51 kap. 17 § i SOU 2001:103 och 51 kap. 16 a § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om de yttre formerna för hur bevisningen läggs fram vid en huvudförhandling i hovrätt. Den har ändrats på motsvarande sätt som de bestämmelser för tvistemål som finns i 50 kap. 19 § (se kommentaren till den paragrafen samt avsnitt 10.2).

51 kap. 23 §

Har *det* vid huvudförhandling i tingsrätten *hållits förhör* inför rätten eller syn på stället *angående någon* viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att

beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret i tingsrätten eller tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller
2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

(Jfr 51 kap. 23 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen anges under vilka förutsättningar hovrätten får ändra tingsrättens dom i sådana fall där avgörandet är beroende av tilltron till viss bevisning. Den har behandlats i avsnitt 12.5.5.

Paragrafen motsvarar för brottmålsens del bestämmelsen i 50 kap. 23 § och har ändrats på motsvarande sätt (se kommentaren till den paragrafen). Det innebär bl.a. att paragrafen har ändrats så att den uttryckligen omfattar samtliga förhör som hålls i bevissyfte, dvs. även förhör med part eller målsägande som inte för talan samt förhör med sådana s.k. medtilltalade som avses i 36 kap. 1 § andra och tredje styckena. I övrigt har språkliga och redaktionella ändringar gjorts.

I överensstämmelse med vad som gäller i de fall där bevisningen inte har dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning har parterna det primära ansvaret för att tilltrosparagraferna inte lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet. Det innebär att parterna enligt vad som gäller med nuvarande regler, i överklagandet respektive svarsskrivelsen, skall ange vilken bevisning som åberopas, vad som skall styrkas med varje bevis och i vilken utsträckning åberopad muntlig bevisning bör tas upp på nytt (jfr 51 kap. 4 och 9 §§). Det ligger i sakens natur att parterna, om de har några särskilda synpunkter på hur sådan muntlig bevisning som inte skall tas upp på nytt bör läggas fram, även bör ange detta. Om hovrätten skulle finna att tingsrättens tilltrobedömning kan behöva ändras, bör den med stöd av 35 kap. 13 § fjärde stycket spela upp ljud- och bildupptagningarna av förhören.

52 kap. 6 §

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *Något föreläggande behöver dock inte meddelas om överklagandet är ofullständigt endast i fråga om sådana uppgifter som avses i 3 § första stycket 4.*

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

(Jfr 52 kap. 6 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen behandlar frågor om komplettering och avvisning av ofullständiga överklaganden av tingsrättsbeslut i tvistemål och brottmål.

Första stycket har ändrats på motsvarande sätt som bestämmelserna i 50 kap. 7 § (se kommentaren till den paragrafen samt avsnitt 12.4.8).

52 kap. 6 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket, skall hovrätten, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

(Jfr 52 kap. 6 a § i Ds 2001:36.)

I paragrafen, som är ny, finns regler om handläggningen av frågor om prövningstillstånd i hovrätt såvitt avser de beslut som omfattas av systemet med prövningstillstånd.

Paragrafen överensstämmer i sak med motsvarande bestämmelser för domar i 50 kap. 7 a § (se kommentaren till den paragrafen samt avsnitt 12.4.9 och 12.4.10).

52 kap. 7 §

Om hovrätten finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet *och prövningstillstånd beviljas eller sådant tillstånd inte krävs*, skall överklagandet delges *motparten* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, *om detta inte redan har skett*. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock över-sändas till denne utan delgivning.

Det överklagade beslutet får inte *ändras såvitt angår motpartens rätt utan att han eller hon har getts tillfälle att yttra sig*.

Har tingsrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att beslutet får verkställas även om det inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. Hovrätten får också ändra tingsrättens beslut i fråga om häktning, tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § eller reseförbud utan att höra motparten.

(Jfr 52 kap. 7 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som gäller vid överklagande av tingsrättsbeslut, behandlar frågor om kommunikering av ett överklagande med motparten.

Handläggningen av frågor om prövningstillstånd regleras i 52 kap. 6 a §. *Första stycket* har anpassats till detta på motsvarande sätt som bestämmelsen i 50 kap. 8 §, se kommentaren till den paragrafen och avsnitt 12.4.9.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

52 kap. 11 §

Om det är nödvändigt för utredningen i målet att en part eller någon annan hörs muntligen, får hovrätten besluta om detta på lämpligt sätt. Hovrätten skall besluta att den som är anhållen eller häktad skall inställas till förhöret.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

(Jfr 52 kap. 11 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om sammanträde.

Ändringen innebär att bestämmelsen i nuvarande andra stycket om användning av telefon vid ett sammanträde har utgått och ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap., se avsnitt 5.1.

54 kap. Om rätten att överklaga en hovrätts domar och beslut och om prövningstillstånd

(Jfr 54 kap. Ds 2001:36.)

Rubriken till kapitlet har ändrats på motsvarande sätt som rubriken till 49 kap., se kommentaren till den rubriken.

54 kap. 2 §

Har parterna *muntligen inför rätten eller skriftligen* avtalat att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande, gäller avtalet, om förlikning om saken är tillåten.

En utfästelse att inte överklaga som har gjorts efter domen gäller, om förlikning om saken är tillåten.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om avtal och utfästelser att inte överklaga en hovrättsdom.

Innehållet i paragrafens *första stycke* har ändrats på motsvarande sätt som bestämmelsen i 49 kap. 2 §, se kommentaren till den paragrafen samt avsnitt 13.2.

55 kap. 7 §

Om överklagandet inte avisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket, skall Högsta domstolen, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. *Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.*

(Jfr 55 kap. 7 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen i Högsta domstolen av en fråga om prövningstillstånd efter överklagande av en hovrättsdom.

Ändringen innebär att skriftväxling skall föregå tillståndsprövningen endast när det behövs. Därmed kommer regleringen att överensstämma med vad som föreslås gälla i hovrätt (jfr 50 kap. 7 a § första stycket och 51 kap. 7 a § första stycket).

55 kap. 8 §

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, *om detta inte redan har skett*. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Har hovrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller ett beslut om sådan åtgärd, får Högsta domstolen omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har hovrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrättens eller hovrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrättens beslut även om motparten inte hörts.

(Jfr 55 kap. 8 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen reglerar frågor om kommunicering av överklagandet med motparten efter överklagande av en dom till Högsta domstolen.

Handläggningen av frågor om prövningstillstånd regleras i 55 kap. 7 §. *Första stycket* har justerats i syfte att uppnå en redaktionell överensstämmelse med motsvarande bestämmelser för hovrätt (jfr kommentaren till 50 kap. 8 §).

55 kap. 14 §

Har *det* vid huvudförhandling i lägre rätt *hållits förhör* inför rätten eller syn på stället *angående någon* viss omständighet och beror avgörandet även i Högsta domstolen av tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandling *eller ta del av en ljud- och bildupptagning av förhöret*. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller
2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hovrätten antagit.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

I paragrafen anges under vilka förutsättningar Högsta domstolen får ändra hovrättens dom i sådana fall där avgörandet är beroende av tilltron till viss bevisning.

Den föreslagna lydelsen innebär bl.a. att i tilltroshänseende likställs det fallet att ett tingsrättsförhör i hovrätten har lagts fram genom en ljud- och bildupptagning med det fallet att hovrätten tagit upp beviset på nytt. Den frågan har behandlats i avsnitt 12.5.5. I sin föreslagna lydelse omfattar paragrafen samtliga förhör som hålls i bevissyfte, dvs. även förhör med parter eller målsägande som inte för talan samt förhör med sådana s.k. medtilltalade som avses i 36 kap. 1 § andra och tredje styckena.

55 kap. 15 §

Vid rättegången i Högsta domstolen skall i övrigt följande bestämmelser tillämpas:

1. i tvistemål, 50 kap. 10 § tredje *stycket*, 12 §, 14–22 §§, 24 § och 25 § första och andra styckena och
2. i brottmål, 51 kap. 8 § fjärde *stycket*, 10 § tredje *stycket*, 12 §, 14–22 §§, samt 23 a, 24, 25 och 30 §§.

Det som sägs i 50 kap. 26–29 §§ rörande tvistemål samt i 51 kap. 26–29 §§ rörande brottmål om undanröjande av tingsrätts dom och om återförvisning gäller för Högsta domstolen i fråga om lägre rätts dom.

(Jfr 55 kap. 15 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bl.a. hänvisningar till vissa regler i 50 kap. och 51 kap. om huvudförhandling i hovrätt som skall tillämpas i fråga om huvudförhandling i Högsta domstolen.

Första stycket har ändrats med anledning av att de särskilda bestämmelserna om användning av telefon i 50 kap. och 51 kap. har utgått och ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap., se avsnitt 5.1.

Hänvisningarna till 50 kap. 18 och 19 §§ samt 51 kap. 18 och 19 §§ kvarstår oförändrade. Det innebär att de nya bestämmelserna i dessa paragrafer, som möjliggör att framställningar och framläggande av bevisning kan ske genom hänvisningar till handlingar i målet, gäller även vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

56 kap. 6 a §

Om överklagandet inte aviseras enligt 5 § eller 6 § andra stycket, skall Högsta domstolen, när prövningstillstånd krävs, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs, skall beslutet föregås av skriftväxling.

(Jfr 56 kap. 6 a § i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som är ny, behandlar handläggningen av en fråga om prövningstillstånd för överklagade beslut och ersätter 56 kap. 10 §. Lydelsen överensstämmer med 55 kap. 7 §, se kommentaren till den paragrafen.

56 kap. 7 §

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet och prövningstillstånd beviljas eller sådant tillstånd inte krävs, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

(Jfr 56 kap. 7 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen reglerar frågor om kommunikering av överklagandet med motparten efter överklagande av ett beslut till Högsta domstolen. Den har getts samma sakliga innehåll som 52 kap. 7 § första stycket, se kommentaren till den paragrafen.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.
2. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet.
3. Äldre bestämmelser gäller i fråga om avtal att inte överklaga en dom enligt 49 kap. 2 § och 54 kap. 2 §, som har ingåtts före ikraftträdandet.

(Jfr ikraftträdande och övergångsbestämmelser i SOU 2001:103 och i Ds 2001:36.)

Regeringens överväganden angående övergångsbestämmelserna har redovisats i avsnitt 14.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2007.

I *punkten 2* föreskrivs att äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet. Det innebär att avgöranden som har meddelats före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna inte omfattas av något krav på prövningstillstånd, om något sådant krav inte har gällt enligt de äldre reglerna. Däremot gäller de nya reglerna om när prövningstillstånd skall meddelas och om handläggningen av prövningstillstånd i hovrätten omedelbart även i de mål där prövningstillstånd har krävts enligt äldre bestämmelser.

I *punkten 3* föreskrivs att äldre lydelse av bestämmelserna i 49 kap. 2 § och 54 kap. 2 §, om parternas möjligheter att ingå avtal att inte överklaga en dom, skall gälla för avtal som ingåtts före ikraftträdandet. Detta innebär bl.a. att möjligheten att även i FT-mål ingå partsavtal innan tvisten uppkommit inte får retroaktiv verkan.

16.2 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

18 kap. 3 a §

I mål om äktenskapsskillnad krävs inte prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut, om överklagandet avser en fråga om vårdnad, boende eller umgänge som har prövats genom domen eller beslutet.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som är ny, innehåller regler om prövningstillstånd vid överklagande av vissa avgöranden av tingsrätt i mål enligt äktenskapsbalken.

Enligt 14 kap. 5 § äktenskapsbalken får bl.a. frågor om vårdnad, boende och umgänge prövas i mål om äktenskapsskillnad. För överklagande av tingsrättens dom eller beslut i ett sådant mål, vari en fråga om vårdnad, boende eller umgänge varit föremål för prövning skall i enlighet med det som sägs i avsnitt 12.4.5 inte gälla något krav på prövningstillstånd. Eftersom rättegångsbalkens regler om prövningstillstånd gäller vid överklagande av tvistemål om inte annat sägs har i paragrafen föreskrivits att prövningstillstånd inte krävs för att hovrätten skall pröva tingsrättens avgörande i ett mål om äktenskapsskillnad under förutsättning att överklagandet avser en eller flera av dessa frågor. Om en fråga om vårdnad, boende eller umgänge överklagas krävs alltså inte prövningstillstånd för någon del av överklagandet.

16.3 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

20 kap. 11 §

Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut, om överklagandet avser en fråga om vårdnad, boende eller umgänge som har prövats genom domen eller beslutet.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som är ny, innehåller regler om prövningstillstånd vid överklagande av vissa avgöranden av tingsrätt i mål enligt föräldrabalken.

För överklagande av tingsrättens dom eller beslut i mål enligt föräldrabalken om vårdnad, boende eller umgänge skall i enlighet med det som sägs i avsnitt 12.4.5 inte gälla något krav på prövningstillstånd. Eftersom rättegångsbalkens regler om prövningstillstånd gäller vid överklagande av tvistemål om inte annat sägs har i paragrafen föreskrivits att prövningstillstånd inte krävs för att hovrätten skall pröva tingsrättens avgörande i ett mål under förutsättning att överklagandet avser en eller flera av dessa frågor. Om en fråga om vårdnad, boende eller umgänge överklagas krävs alltså inte prövningstillstånd för någon del av överklagandet.

16.4 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

19 kap. 16 §

Om det på grund av någon särskild omständighet finns anledning att anta att det förvärv som sökanden åberopar är ogiltigt eller inte kan göras gällande eller att den sökta åtgärden på annat sätt skulle kränka någon annans rätt, skall inskrivningsmyndigheten ge den vars rätt berörs tillfälle att yttra sig skriftligen. I samband med detta får även sökanden eller annan ges tillfälle att yttra sig skriftligen.

Om det behövs, skall inskrivningsmyndigheten hålla ett sammanträde. Beträffande kallelse till och utevaro från ett sådant sammanträde gäller för sökanden 14 § andra stycket i detta kapitel och för någon annan än sökanden 18 och 20 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden. Protokoll skall föras över vad som framkommer vid sammanträdet.

Om inskrivningsmyndigheten finner att det råder tvist om sökandens rätt, får myndigheten förelägga sökanden att inom viss tid väcka talan vid domstol. Följer sökanden inte föreläggandet, får inskrivningsmyndigheten avvisa ansökan. En upplysning om detta skall tas in i föreläggandet.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om bl.a. kommunikering och sammanträden i inskrivningsärenden.

Ändringen innebär att bestämmelsen om användning av telefon i *andra stycket* har utgått. Möjligheten att vid ett sammanträde använda ljudöverföring och ljud- och bildöverföring framgår i stället av 26 §, som hänvisar till reglerna i 21 § första stycket ärendelagen, som i sin tur hänvisar till de nya reglerna i 5 kap. RB om ljudöverföring och ljud- och bildöverföring, se avsnitt 5.1 och 5.5.

19 kap. 26 §

Om inte annat följer av denna balk, skall följande bestämmelser i lagen (1996:242) om domstolsärenden tillämpas vid inskrivningsmyndighetens handläggning:

- 12 § om utredning av ärendet,
- 13 § första stycket om skriftligt förfarande,
- 16 § om skriftväxling,
- 21 § första stycket om offentlighet och ordning *m.m.* vid sammanträde,
- 22 § om parts rätt att få del av uppgifter,
- 23–25 §§ om bevisning,
- 27 § om beslut,
- 43 § om straff och vite,
- 44 § första och tredje styckena om inkommande handlingar,
- 45 § om hinder mot inställelse,
- 46 § om delgivning,
- 47 § om ombud och biträde samt
- 48 § om tolk och översättning av handlingar.

Vad som sägs i de i första stycket angivna paragraferna om domstolen skall i stället avse inskrivningsmyndigheten.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103 och Ds 2001:36.)

I paragrafen, som innehåller bestämmelser om handläggningen vid inskrivningsmyndighet, har hänvisningen i *första stycket* till 21 § ärendelagen justerats med anledning av motsvarande ändring i den paragrafen. Genom införandet av bestämmelser i 21 § tredje stycket ärendelagen, om dokumentation av bevisning genom ljud- och bildupptagning, blir dessa genom hänvisningen till den paragrafen tillämpliga även vid handläggning vid inskrivningsmyndigheten.

16.5 Förslaget till lag om ändring i miljöbalken

23 kap. 1 §

Miljödomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos Miljööverdomstolen. För överklagande gäller de tidsfrister som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken även i till miljödomstolen överklagade mål.

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol krävs prövningstillstånd. *Miljödomstolens* dom eller beslut skall innehålla uppgift om detta *och om de grunder på vilka tillstånd kan meddelas*.

(Jfr 23 kap. 1 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller grundläggande bestämmelser om överklagande av miljödomstolens domar och beslut.

För att markera att det i enlighet med det som sägs i avsnitt 12.4.5 alltid krävs prövningstillstånd vid ett överklagande från en miljödomstol till Miljööverdomstolen har bestämmelsen i *andra stycket* formulerats om.

23 kap. 2 §

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § *andra stycket* förvaltningsprocesslagen (1971:291), *om det gäller ett avgörande som har meddelats i ett mål som överklagats till miljödomstolen eller i ett mål som avser utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet. I annat fall tillämpas 49 kap. 14 § och 14 a § första och andra styckena rättegångsbalken*.

Meddelas inte prövningstillstånd står miljödomstolens dom eller beslut fast. En uppgift om detta skall tas in i Miljööverdomstolens beslut.

(Jfr 23 kap. 2 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen reglerar förutsättningarna för när prövningstillstånd skall meddelas.

Första stycket har ändrats så att det omfattar inte bara de fall där förvaltningsprocesslagen är tillämplig utan också där rättegångsbalken och ärendelagen är tillämplig. Ändringen sker dels genom att det anges vilka mål som har att tillämpa förvaltningsprocesslagen i detta hänseende (jfr hittillsvarande 23 kap. 1 § *andra stycket*), dels genom att 49 kap. 14 § och 14 a § första och andra styckena RB görs tillämpliga i övriga fall. Som angetts i avsnitt 12.4.5 innebär det att olika regler kommer att gälla för Miljööverdomstolens prövning av frågan om prövningstillstånd bl.a. beroende på om målet har inletts i domstol eller förvaltningsmyndighet. Vidare har hänvisningen till 34 a § förvaltningsprocesslagen förtydligats till att gälla den paragrafens *andra stycke*.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Jfr övergångsbestämmelser i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelse i fråga om krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna i det förslaget.

16.6 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

37 kap. 8 §

Bestämmelserna i 7 § första stycket tillämpas på motsvarande sätt beträffande den som har dömts till skyddstillsyn.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av *övervakningsnämnden* i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 5 a § andra stycket, 7 eller 11 §. *Överklagandet* skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut.*

(Jfr 37 kap. 8 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande av övervakningsnämndens beslut.

I paragrafens *andra stycke* har angetts att det inte krävs något prövningstillstånd när ett beslut av en övervakningsnämnd överklagas till hovrätten (jfr avsnitt 12.4.5). Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

16.7 Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

(Jfr 18 kap. 16 a § i Ds 2001:36.)

Förslaget innebär att 18 kap. 16 a § upphävs. Paragrafen behandlar omfattningen av kravet på prövningstillstånd för överklagande av tingsrättens beslut i utsökningsmål. Den har genom hänvisningar gällt också beslut i mål om avräkning vid återbetalning av skatter och avgifter samt i mål om betalningsföreläggande och handräckning.

Som framgår av avsnitt 12.4.5 skall det enligt lagrådsremissens förslag gälla ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande av avgöranden i domstolsärenden från tingsrätt till hovrätt. Detta följer av en ändring i 39 § ärendelagen. Den ändringen får till följd att alla ärenden för vilka det hittills har krävts prövningstillstånd enligt 18 kap. 16 a § utsökningsbalken kommer att omfattas av det generella kravet på prövningstillstånd i ärendelagen.

Övergångsbestämmelser

Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Jfr övergångsbestämmelser i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelse i fråga om krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna i det förslaget.

16.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

27 §

Övervakningsnämndens beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket får överklagas till hovrätt. Detsamma gäller övervakningsnämndens beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Överklagandet skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då den dömde fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut. Hovrättens beslut får inte överklagas.

Om en villkorligt frigiven inte är nöjd med övervakningsnämndens beslut om framställning enligt 22 §, får han eller hon hos Kriminalvårdsnämnden begära prövning av beslutet. Kriminalvårdsnämndens beslut får inte överklagas.

Övervakningsnämndens beslut som avses i denna paragraf gäller omedelbart, om inte annat beslutas.

(Jfr 27 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen finns bestämmelser om överklagande av övervakningsnämndens beslut

I paragrafens första stycke har angetts att det inte krävs något prövningstillstånd när ett beslut av en övervakningsnämnd överklagas till hovrätten (se avsnitt 12.4.5). Därutöver har genom tillägg i lagtexten klargjorts att överklaganden skall ges in till övervakningsnämnden och att bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut skall tillämpas vid handläggningen i hovrätten.

Andra och tredje styckena har ändrats endast i språkligt hänseende.

16.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

27 §

Mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år skall, om målet avser brott på vilket fängelse kan följa, såvitt möjligt sättas ut till handläggning i sådan ordning att målet inte tilldrar sig uppmärksamhet.

Om offentlighet vid förhandling i mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den tilltalade kan antas bli föremål för, får rätten förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar. Anser rätten att ett sådant förordnande bör meddelas och är också någon som har fyllt tjuugoett år tilltalad i målet skall rätten, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras, handlägga åtalet mot den som är under tjuugoett år som ett särskilt mål.

Även om beslut meddelas enligt andra stycket får rätten medge att den tilltalades anhöriga, liksom annan vars närvaro kan väntas bli till nytta, får närvara vid handläggningen.

I mål mot den som inte har fyllt arton år skall tingsrätten hålla huvudförhandling även om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen rör frågor om huvudförhandlingen i mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år. Den har behandlats i avsnitt 9.2.

Ett nytt *ffjärde stycke* har införts med anledning av den nya bestämmelsen i 45 kap. 10 a § första stycket 3 RB, som ger möjligheter att under vissa försättningar avgöra brottmål i sak utan huvudförhandling, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter. Ändringen i den nu behandlade paragrafen innebär att huvudförhandling skall hållas i mål med den som inte fyllt arton år, även om det inte finns anledning att döma till annat än böter. Ett mål mot den som inte har fyllt arton år skall dock kunna avgöras i tingsrätten utan huvudförhandling enligt reglerna i 45 kap. 10 a § första stycket 1 och 2 samt 47 kap. 5 och 24 §§ RB. Det innebär ingen ändring jämfört med vad som hittills gällt.

16.10 Förslaget till lag om ändring i patentlagen (1967:837)

9 kap. 67 §

Hovrätten är i mål, i vars avgörande i tingsrätten tekniskt sakkunnig ledamot deltagit, domför med tre lagfarna och två tekniskt sakkunniga ledamöter. Har tre lagfarna ledamöter deltagit i tingsrättens avgörande, skall dock minst fyra lagfarna ledamöter delta i hovrättens avgörande. Fler än fem lagfarna och tre tekniskt sakkunniga ledamöter får inte sitta i rätten.

Om hovrätten finner att medverkan av tekniskt sakkunniga ledamöter uppenbarligen inte behövs, är hovrätten domför utan sådana ledamöter.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En tekniskt sakkunnig ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

(Jfr 9 kap. 67 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen behandlar hovrättens sammansättning i patentmål. Den har behandlats i avsnittet 12.4.12.

I ett nytt *tredje stycket* regleras hovrättens sammansättning vid behandlingen av frågor om prövningstillstånd enligt denna lag. Av bestämmelsen framgår bl.a. att hovrätten vid behandlingen av denna fråga kan låta en tekniskt sakkunnig ledamot tjänstgöra i stället för en lagfaren domare.

16.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

13 §

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida inte hovrätten finner att medverkan av en sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter ingå i hovrätten.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En teknisk ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

(Jfr 13 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen behandlar hovrättens sammansättning i fastighetsmål. Den har behandlats i avsnitt 12.4.12.

I ett nytt *tredje stycket* regleras hovrättens sammansättning vid behandlingen av en fråga om prövningstillstånd enligt denna lag. Av bestämmelsen framgår bl.a. att hovrätten vid behandlingen av denna fråga kan låta en teknisk ledamot ingå i rätten i stället för en lagfaren domare.

16.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.

16 §

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken *skall tillämpas* vid Marknadsdomstolen

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om offentlighet. Den har berörts i avsnitt 5.5.

Paragrafen har hittills hänvisat till bestämmelserna i 5 kap. RB om offentlighet. Ändringen innebär att också övriga bestämmelser i 5 kap. blir tillämpliga vid Marknadsdomstolen, bl.a. regler om ordning vid domstolssammanträden, om möjligheten att delta vid sammanträden genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring och om sidosal. I övrigt har endast en språklig ändring gjorts.

17 §

Vid *Marknadsdomstolens* sammanträden *skall* protokoll *föras*. *Berättelser som lämnas under förhör i bevissyfte behöver inte dokumenteras*.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller en bestämmelse om protokollföring vid Marknadsdomstolens sammanträden.

Den nya andra meningen innebär att berättelser som lämnas i bevissyfte vid domstolens sammanträden inte behöver dokumenteras. Det görs sålunda ett undantag från de nya reglerna i 6 kap. 6 § RB om dokumentation av uppgifter som lämnas under rättegången i bevissyfte vilka genom hänvisningar i bl.a. konkurrenslagen (1993:20) och marknadsföringslagen (1995:450) annars gäller även i Marknadsdomstolen. Genom ändringen överlämnas det även i fortsättningen till Marknadsdomstolen att avgöra om, och i så fall hur, sådana berättelser skall dokumenteras.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

16.13 Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

14 §

Till muntlig förhandling skall kallas sökande eller klagande och den som har att svara i målet. *En enskild* får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd av att hans *eller hennes* utevaror inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. *En förvaltningsmyndighet* eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utevaror inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökande eller klagande och den som har att svara i målet får medverka per telefon i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro gäller inte i fråga om sökande eller klagande och den som har att svara i målet, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om kallelse av part till muntlig förhandling och om deltagande i sådan förhandling. Motiven till bestämmelserna har behandlats i avsnitt 5.5.

Första stycket har ändrats endast i språkligt hänseende.

Som en följd av att bestämmelserna om telefon i 42 kap. 10 § RB upphävts, har hänvisningen till rättegångsbalken rörande telefonanvändning i *andra stycket* ändrats. Genom hänvisningen till 5 kap. 10 § RB såvitt gäller telefon blir de villkor för att tillåta sådant deltagande som regleras där tillämpliga även i förvaltningsprocessen. För den närmare tillämpningen, se kommentaren till den paragrafen. För ljud- och bildöverföring finns inte någon motsvarande hänvisning utan i stället gäller i viss omfattning lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol.

25 §

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 14, 16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Vittne och sakkunnig får medverka per telefon i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro gäller inte i fråga om vittne och sakkunnig, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om bevisupptagning.

I *andra stycket* har hänvisningen till 43 kap. 8 § fjärde stycket RB, som upphävts, ersatts av en hänvisning till 5 kap. 10 § RB såvitt avser användning av telefon, se kommentaren till 14 §. Bakgrunden till ändringen har berörts i avsnitt 5.5

16.14 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

4 kap. 4 §

Berättelser som lämnas vid huvudförhandling under förhör i bevissyfte behöver inte dokumenteras.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller ett undantag från 6 kap. 6 § RB om dokumentation av uppgifter som lämnas under rättegången i bevissyfte. Den har justerats med anledning av de nya reglerna i rättegångsbalken om

dokumentation av förhör (se avsnitt 5.5). Den gäller endast rättegången i Arbetsdomstolen.

4 kap. 12 §

En tingsrätts dom eller beslut får överklagas hos Arbetsdomstolen enligt 49 kap. rättegångsbalken. Överklagandet skall ske inom den tid som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ eller 52 kap. 1 § rättegångsbalken.

Prövningstillstånd krävs endast om målet har handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken och i annat mål där det värde som sägs i 1 kap. 3 d § tredje stycket uppenbart inte överstiger prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Prövningstillstånd krävs inte om överklagandet avser

- 1. ett beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient,*
- 2. ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare, eller*
- 3. ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller ett överklagande har avvisats.*

(Jfr 4 kap. 12 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen finns bestämmelser om överklagande till Arbetsdomstolen.

Som anges i avsnitt 12.4.5 omfattas inte överklaganden från tingsrätt till Arbetsdomstolen av förslaget om utvidgning av systemet med prövningstillstånd. Eftersom rättegångsbalkens bestämmelser gäller vid överklagande till Arbetsdomstolen, om inte annat sägs, föreskrivs i *andra* och *tredje styckena*, som är nya, att prövningstillstånd krävs endast i den omfattning som hittills gällt vid överklagande till Arbetsdomstolen. Detta innebär att prövningstillstånd krävs, med undantag för vad som sägs i tredje stycket, i mål som i tingsrätt har handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken och i annat mål där det värde som sägs i 1 kap. 3 d § tredje stycket rättegångsbalken uppenbart inte överstiger prisbasbeloppet enligt lagen (1962:281) om allmän försäkring (jfr hittillsvarande 49 kap. 12 § RB i tillämpliga delar).

16.15 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift

10 a §

Hovrättens beslut får inte överklagas av en enskild part. Hovrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken.

(Jfr 10 a § i Ds 2001:36.)

Förslaget innebär att paragrafens hittillsvarande första och andra stycken, som behandlar frågor om prövningstillstånd när beslut av tingsrätt i ärenden om felparkeringsavgift överklagas till hovrätten, upphävs. Detta är en följd av att det enligt 39 § ärendelagen kommer att gälla ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande av ärenden från tingsrätt till hovrätt (se kommentaren till 39 § ärendelagen).

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Jfr övergångsbestämmelser i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelse i fråga om krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna till det förslaget.

16.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

17 §

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning *förs* protokoll.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol gäller i tillämpliga delar.

Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad, som *inte* är för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller *utgörs* av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om offentlighet m.m.

Paragrafen har hittills hänvisat till bestämmelserna i 5 kap. RB om offentlighet. Ändringen i *andra stycket* innebär att också övriga bestämmelser i 5 kap. blir tillämpliga vid Statens va-nämnd, bl.a. bestämmelser om ordning vid domstolssammanträden och deltagande vid sammanträden genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

21 §

Den som vill överklaga skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ges in till nämnden inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövnings-tillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva nämndens beslut.*

(Jfr 21 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen handlar om överklagande av beslut av Statens va-nämnd. Av skäl som angetts i avsnitt 12.4.5 har det i *andra stycket* gjorts ett undantag från de föreslagna reglerna i rättegångsbalken om krav på prövningstillstånd.

16.17 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

7 kap. 47 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

(Jfr 7 kap. 42 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen, som är ny, innehåller en bestämmelse om att bilden i en sådan ljud- och bildupptagning som gjorts med stöd av 6 kap. 6 § första stycket RB eller 21 § tredje stycket ärendelagen kan omfattas av sekretess hos domstol. Motiven till bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.4.2.

Sekretessbestämmelsen i *första stycket* är utformad med ett omvänt skaderekvisit. Det innebär att uppgiften inte får lämnas ut, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. Om den enskildes inställning till frågan om utlämnande inte är känd, bör domstolen i allmänhet kunna utgå ifrån att uppgifterna inte kan lämnas ut. Någon skyldighet för domstolen att kontakta den enskilde för att ta reda på dennes inställning till en begäran om utlämnande finns inte.

Bestämmelsen är utformad så att sekretessen träffar endast bilduppgifterna i videoupptagningen. Om uppgifterna i bilden inte kan lämnas ut, kan rätten på begäran i stället lämna ut en ljudupptagning av förhöret.

Sekretessen hindrar inte att videoupptagningen läggs fram vid en offentlig förhandling. Av 12 kap. 3 § första stycket framgår att ett sådant framläggande inte medför att sekretessen upphör att gälla.

Av *andra stycket* framgår att för uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

12 kap. 3 §

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte sekretess enligt 5 kap. 6 § och 7 kap. 47 §.

Förebringas sekretessbelagd uppgift som avses i första stycket vid förhandling inom stängda dörrar, består sekretessen under den fortsatta handläggningen, om domstolen inte förordnar annat. Sedan domstolen har skilt målet eller ärendet från sig, består sekretessen endast om domstolen i domen eller beslutet har förordnat om det. Sådant förordnande skall alltid meddelas för uppgift för vilken sekretess gäller enligt 9 kap. 3 § andra stycket, om det skulle strida mot avtal som avses där att uppgiften röjs.

Fullföljs talan i mål eller ärende vari domstol har meddelat förordnande om att sekretess för uppgift skall bestå, skall den högre rätten pröva förordnandet när den skiljer målet eller ärendet från sig.

(Jfr 12 kap. 3 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller regler om verkan i sekretesshänseende av att sekretessbelagda uppgifter läggs fram vid en domstolsförhandling.

I *första stycket* har gjorts ett tillägg som innebär att sekretess enligt 7 kap. 47 § består även om bilduppgiften läggs fram vid en offentlig

förhandling i samma mål eller ärende. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.4.2.

16 kap. 1 §

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

-----
3. enligt denna lag
-----

7 kap. 40 § såvitt avser uppgift om annat än verkställigheten av beslut om vård utan samtycke

7 kap. 47 §
8 kap. 3 §, 4 § andra stycket första meningen, 5 § första stycket 2 eller 6 § första stycket 2

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

I paragrafen anges vilka tystnadsplikter som har företräde framför principen om meddelarfrihet.

I tredje punkten har gjorts ett tillägg som innebär att den tystnadsplikt som följer av sekretessen för bilduppgifterna i en sådan ljud- och bildupptagning som avses i 7 kap. 47 § har företräde framför meddelarfriheten. Motiven till bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.4.2.

16.18 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

58 §

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1 och 8–11 §§ utsökningbalken.

(Jfr 58 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen finns bestämmelser om överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut och om handläggningen i domstol.

Paragrafen har hittills innehållit en hänvisning till bestämmelserna i 18 kap. 16 a § utsökningbalken om prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. Som en följd av att det enligt 39 § ärendelagen kommer att gälla ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande av ärenden från tingsrätt till hovrätt (se kommentaren till 39 § ärendelagen) har 18 kap. 16 a § utsökningbalken upphävts. Hänvisningen till den paragrafen har därför tagits bort.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Jfr övergångsbestämmelser i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelse i fråga om krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna i det förslaget.

16.19 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden

10 kap. 2 §

Juryn skall under sin överläggning ha tillgång till de anteckningar, *ljuddupptagningar och ljud- och bildupptagningar* som har tillkommit enligt 6 kap. rättegångsbalken och de handlingar som har åberopats under huvudförhandlingen.

Juryns prövning skall grundas på vad som har kommit fram vid huvudförhandlingen inför juryn.

Juryns svar skall skriftligen överlämnas till rätten.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

I paragrafen finns bestämmelser om bl.a. juryns tillgång till anteckningar och inspelningar som har tillkommit enligt 6 kap. RB.

Första stycket har justerats med anledning av de nya reglerna i 6 kap. RB om dokumentation av förhör och syn genom ljud- och bildupptagning. Den nu behandlade bestämmelsen innebär att juryn under sin överläggning bl.a. skall ha tillgång till förhørsutsagorna oavsett om dessa dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, genom en upptagning av endast ljudet eller på annat sätt.

16.20 Förslaget till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20)

64 §

Om något annat inte följer av denna lag tillämpas,

1. beträffande rättegången i frågor som avses i 23 § andra stycket och 63 § första stycket 1–3, vad som är föreskrivet i rättegångsbalken om tvistemål där förlikning inte är tillåten, och

2. beträffande handläggningen av frågor som avses i 60 § första stycket och 63 § första stycket 4–6, lagen (1996:242) om domstolsärenden, dock skall i fråga om rättegångskostnader gälla vad som föreskrivs i 31 kap. rättegångsbalken.

I mål och ärenden enligt 63 § skall *det* som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande.*

Om det finns särskilda skäl, får Marknadsdomstolen i mål eller ärende där enskilda är motparter till varandra, bestämma att var och en av parterna skall svara för sina rättegångskostnader.

(Jfr 64 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller regler om överklagande av vissa avgöranden av tingsrätt i mål eller ärende enligt konkurrenslagen och om rättegången i Marknadsdomstolen. För sådana överklaganden skall i enlighet med det som sägs i avsnitt 12.4.5 inte gälla något krav på prövningstillstånd. Eftersom paragrafen hänvisar till 49 kap. RB som innehåller bestämmelser om prövningstillstånd har i *andra stycket* föreskrivits att prövningstillstånd inte krävs för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande. Övrig ändring i det stycket är av endast språklig karaktär.

16.21 Förslaget till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

(Jfr 31 § i Ds 2001:36.)

I paragrafen finns bestämmelser om krav på prövningstillstånd när ett beslut av tingsrätt i ett skuldsaneringsärende överklagas till hovrätten.

Paragrafen har innehållit en hänvisning till bestämmelserna i 18 kap. 16 a § utsökningsbalken om prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. Som en följd av att det enligt 39 § ärendelagen kommer att gälla ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande av ärenden från tingsrätt till hovrätt (se kommentaren till 39 § ärendelagen) har 18 kap. 16 a § utsökningsbalken upphävts. Den nu behandlade paragrafen har därför också upphävts

Övergångsbestämmelser

Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Jfr övergångsbestämmelser i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelse i fråga om krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna till det förslaget.

16.22 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt

2 §

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att hovrätten skall pröva hyresnämndens beslut.*

(Jfr 2 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättegången i Svea hovrätt när en hyresnämnds beslut överklagas dit. I enlighet med vad som sägs i avsnitt 12.4.5 skall det vid sådana överklaganden inte gälla något krav på prövningstillstånd. Det har föranlett en ny andra mening i paragrafen (jfr 21 § lagen [1946:802] om införande av nya rättegångsbalken).

16.23 Förslaget till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)

21 kap. 10 §

En tingsrätt är i dispaschmål domför med tre eller högst fyra lagfarna domare tillsammans med tre särskilda ledamöter utsedda enligt 11 §. Rätten är dock domför med en lagfaren domare när målet bereds samt vid prövning om klander skall avvisas och vid handläggning enligt 11 §.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

I paragrafen, som innehåller bestämmelser om tingsrättens sammansättning i dispaschmål, har två felaktiga hänvisningar rättats.

21 kap. 12 §

Om någon vill klandra en dispasch skall han *eller hon* inom fyra veckor från dispaschens dag ge in en klanderinlaga till tingsrätten. Med de avvikelser som följer av tredje stycket i denna paragraf har bestämmelserna i 52 kap. 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11 och 12 §§ rättegångsbalken motsvarande tillämpning i mål om klander av dispasch.

Uppå klander av en dispasch har en motpart rätt att utan avgift få del av klanderinlagan. Vill han *eller hon* bemöta klandret skall han *eller hon* senast fyra veckor efter fullföljdstidens utgång ge in en skriftlig förklaring till tingsrätten. Tingsrätten bör sända meddelanden till alla kända sakägare om rätten att få del av klandret och att avge förklaring.

Rätten får hålla förhör eller förhandling även för annat ändamål än som avses i 52 kap. 11 § rättegångsbalken. Rättens avgörande av saken sker genom utslag.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens handläggning av klander av dispasch.

I *första* stycket har en justering gjorts med anledning av att bestämmelsen i 52 kap. 10 § RB utgått.

I *tredje stycket* har en rättelse gjorts av en felaktig hänvisning.

Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

21 kap. 13 §

Tingsrättens utslag eller beslut i dispaschmål överklagas *enligt bestämmelserna om överklagande av beslut i tvistemål*.

(Paragrafen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller en bestämmelse om överklagande av tingsrättens utslag eller beslut i dispaschmål.

Paragrafen har moderniserats i terminologiskt hänseende genom att det i rättegångsbalken sedan tidigare utmönstrade begreppet ”besvär” har utgått. Ändringen klargör att tingsrättens utslag eller beslut överklagas enligt reglerna i rättegångsbalken om överklagande av beslut i tvistemål. Det innebär bl.a. att kravet på prövningstillstånd enligt 49 kap. RB omfattar även tingsrättens utslag eller beslut i dispaschmål.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av utslag och beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Bestämmelsen saknar motsvarighet i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelser angående krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna till det förslaget.

16.24 Förslaget till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450)

51 §

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall *det* som sägs om *hovrätten* i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs dock inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande.*

(Jfr 51 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen innehåller regler om överklagande av vissa avgöranden av tingsrätt enligt marknadsföringslagen och om rättegången i Marknadsdomstolen.

I paragrafen har gjorts samma ändringar som i 64 § konkurrenslagen, se kommentaren till den paragrafen samt avsnitt 12.4.5.

16.25 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

21 §

I fråga om offentlighet och ordning *m.m.* vid ett sammanträde tillämpas 5 kap. 1–5 och 9–12 §§ rättegångsbalken.

Under sammanträdet skall det föras anteckningar om vad som förekommer vid detta när det gäller yrkanden, medgivanden, bestridanden, åberopanden, invändningar och erkännanden samt om den utredning som läggs fram vid sammanträdet. Har sammanträdet begränsats enligt 13 §, skall även det antecknas.

I fråga om dokumentation av berättelser som lämnas i bevissyfte och av syn tillämpas 6 kap. 6 och 6 a §§ rättegångsbalken.

(Jfr 21 och 25 a §§ i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om offentlighet och ordning samt användning av ljud- och bildteknik.

I *första stycket* har det införts hänvisningar till 5 kap. 10–12 §§ RB. Hänvisningarna till 10 och 11 §§ innebär att rättegångsbalkens regler om deltagande vid sammanträde genom ljudöverföring (telefon) och ljud- och bildöverföring (videokonferens) samt hållande av syn genom ljudöverföring och ljud- och bildöverföring blir tillämpliga även vid handläggningen av ärenden enligt ärendelagen. Frågan har behandlats i avsnitt 5.5. Hänvisningen till 12 § innebär att det blir möjligt att vid sammanträden enligt ärendelagen vid behov ställa i ordning en sidosal. Vidare har stycket justerats med anledning av den ändring som gjorts av rubriken till 5 kap. RB.

I ett nytt *tredje stycke* har det införts en hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser om dokumentation genom ljud- och bildupptagning av bevisning i form av berättelser som lämnas i domstol i bevissyfte och av syn, se kommentaren till 6 kap. 6 och 6 a §§ RB samt avsnitt 5.4 och 5.5.

24 §

Vid sammanträde får vittnesförhör hållas. Förhöret får hållas under ed. I övrigt tillämpas 36 kap. 1–18 och 20–25 §§ rättegångsbalken på förhöret.

(Jfr 24 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om vittnesförhör.

Ändringen innebär att bestämmelserna om användning av telefon i andra stycket har utgått. Bestämmelserna har ersatts av regler om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring i 5 kap. 10 § RB, vilka 21 § hänvisar till. Frågan har behandlats i avsnitt 5.5.

25 §

I fråga om skriftliga bevis tillämpas 38 kap. 1–5 och 7–9 §§ rättegångsbalken. I fråga om syn tillämpas 39 kap. 1 och 4–5 §§ rättegångsbalken. I fråga om sakkunnig tillämpas 40 kap. rättegångsbalken, dock inte hänvisningen i 11 § till 36 kap. 19 § rättegångsbalken.

(Jfr 25 § i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om bevisning.

Ändringen är av samma slag som den som gjorts i 24 §, se kommentaren till den paragrafen.

38 §

Den som vill överklaga ett beslut skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ha kommit in till den domstol som meddelat beslutet inom tre veckor från dagen för beslutet

1. om beslutet innebär att ärendet avgjorts,
2. om beslutet har meddelats vid ett sammanträde eller
3. om det vid ett sammanträde har angetts när beslutet kommer att meddelas.

I annat fall är klagotiden tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Klaganden skall ange de omständigheter som åberopas till stöd för att *prövningstillstånd* skall meddelas.

Den domstol som meddelat beslutet prövar om överklagandet har gjorts i rätt tid och skall avvisa ett överklagande som har gjorts för sent. Om överklagandet inte avvisas, skall det tillsammans med övriga handlingar i ärendet sändas över till den domstol som skall pröva överklagandet.

Vid överklagande tillämpas i övrigt bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket samt 9 och 10 §§.

(Jfr 38 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen reglerar vissa allmänna frågor om överklagande i ett domstolsärende.

Bestämmelsen i *tredje stycket* om att klaganden skall ange de grunder som åberopas för att *prövningstillstånd* skall beviljas har anpassats till att kravet på *prövningstillstånd* i domstolsärenden gjorts generellt. Av en hänvisning i paragrafens sista stycke till 9 § följer att hovrätten får

förelägga en klagande som brustit i det hänseendet att komplettera överklagandet.

39 §

Tingsrättens beslut överklagas till hovrätten.

För att hovrätten skall pröva tingsrättens beslut krävs prövningstillstånd.

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. *det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,*

2. *det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,*

3. *det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller*

4. *det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.*

I fråga om prövningstillstånd gäller även 49 kap. 14 a § rättegångsbalken.

(Jfr 39 § i Ds 2001:36.)

Paragrafen reglerar frågor om överklagande av tingsrättsbeslut.

I *andra stycket* har föreskrivits att alla sådana överklaganden omfattas av krav på prövningstillstånd (se avsnitt 12.4).

Bestämmelserna i *tredje stycket* har ändrats så att förutsättningarna för prövningstillstånd överensstämmer med de som gäller enligt 49 kap. 14 § RB, se kommentaren till den paragrafen.

Vad som föreskrivs i *fjärde stycket* om beslutets omfattning m.m. har ersatts av en hänvisning till 49 kap. 14 a § RB. I sak innebär den ändringen att det blir möjligt att meddela partiellt prövningstillstånd även i överklagade domstolsärenden.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. Äldre bestämmelser gäller i fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

(Jfr övergångsbestämmelser i Ds 2001:36.)

Samma övergångsbestämmelser i fråga om krav på prövningstillstånd ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, se kommentaren till punkten 3 i övergångsbestämmelserna till det förslaget.

16.26 Förslaget till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål

4 kap. 9 §

Bestämmelserna i rättegångsbalken om förhör per telefon vid huvudförhandling får tillämpas när den som skall höras befinner sig i en annan stat om den staten tillåter det. Om den andra staten kräver att dess myndigheter skall hjälpa till vid förhöret, skall svensk domstol ansöka om rättslig hjälp med telefonförhöret.

Behöver en svensk domstol hjälp av utländsk myndighet med ett telefonförhör, får domstolen ansöka om rättslig hjälp med förhöret om det har avtalats om sådan hjälp i en internationell överenskommelse med den andra staten eller om den staten annars ger sådan hjälp.

Av en ansökan om rättslig hjälp med telefonförhör skall det framgå att den som skall höras samtycker till telefonförhör.

(Paragrafen saknar motsvarighet i SOU 2001:103.)

Paragrafen innehåller bestämmelser om telefonförhör.

Första stycket har hittills innehållit en hänvisning till 46 kap. 7 § RB. Eftersom den paragrafen har upphävts, har hänvisningen utgått. Vid användning av telefon enligt denna lag blir reglerna i rättegångsbalken (5 kap. 10 §) om ljudöverföring tillämpliga och därmed också de villkor för att tillåta sådant deltagande som den bestämmelsen anger, se avsnitt 5.1.

Sammanfattning av betänkandet En modernare rättegång (SOU 2001:103)

Inledning

Utredningen har haft i uppdrag att undersöka hur reglerna om rättegången i tvistemål och brottmål kan förbättras. Inom ramen för detta uppdrag har det stått utredningen fritt att granska och föreslå uppmjukningar av de grundläggande principerna i rättegångsbalken om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Utredningen har särskilt uppmärksammat avvägningen mellan muntlighet och skriftlighet, bevisfrågor och frågor om förlikning. En huvuduppgift har också varit att undersöka om försökslagstiftningen om användning av video i rättegång kan permanentas. Härutöver har även andra frågor behandlats inom ramen för utredningens direktiv.

Utredningens utgångspunkt har varit ett medborgarperspektiv. Det är nyttan för den enskilde medborgaren av tilltänkta förändringar och reformer som har stått i fokus för utredningens arbete. Reformverksamheten bör styras av insikten att domstolarna inte är till för sin egen skull utan för medborgarnas bästa.

Användning av modern ljud- och bildteknik

Den 1 januari 2000 trädde lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång i kraft. Enligt denna får vid de domstolar som medverkar i försöksverksamheten parter under vissa förutsättningar närvara vid ett sammanträde inför rätten enligt RB genom videokonferens. Vidare får förhör med vittnen och andra under vissa förutsättningar ske genom sådan konferens.

Försöksverksamheten med videokonferens har av allt att döma fallit väl ut. Lagstiftningen bör i sina huvuddrag permanentas och utsträckas att gälla alla allmänna domstolar. Huvudregeln skall dock fortfarande vara att den som skall delta i ett sammanträde inför domstol inställer sig där sammanträdet skall hållas.

Reglerna om vilka som skall få närvara genom videokonferens föreslås bli generella. Parter, personer som skall höras i bevissyfte och andra skall alltså kunna delta i ett sammanträde genom videokonferens. Som förutsättning för detta skall gälla att det inte är olämpligt med hänsyn till ändamålet med sammanträdet och övriga omständigheter. Vid den bedömningen skall rätten – utöver parternas uppfattning i frågan – särskilt beakta de kostnader eller olägenheter som annars skulle uppkomma samt om någon känner stark rädsla för att vara närvarande. De sistnämnda s.k. rädslefallen tar sikte på bl.a. målsägande och vittnen i mål om organiserad brottslighet. Men även den som utsatts för mer vardagsnära brott såsom kvinnomisshandel m.m. bör kunna få medverka genom videokonferens. Denna möjlighet måste emellertid användas med försiktighet och omdöme. I rädslefallen bör sålunda alltid övervägas att i stället låta den som orsakar rädslan avlägsna sig ur rättssalen och följa ett förhör endast genom s.k. medhörning.

Parter bör alltid ha rätt att infinna sig där sammanträdet hålls, alltså normalt i rättssalen. Andra, främst personer som skall höras i bevissyfte, bör dock inte kunna påräkna full ersättning om de infinner sig i rättssalen, ifall de kallats att delta genom videokonferens.

Rättegångsbalkens sanktioner för den som underlåter att inställa sig till ett sammanträde föreslås kunna drabba även den som underlåter att medverka genom videokonferens.

För att tillgodose intresset av att den som under ett förhör inte får vistas i rättssalen (vid medhörningssituationer) ändå på ett så bra sätt som möjligt kan följa förhöret skall videotekniken kunna användas även för detta ändamål.

Villkoren för när det skall vara tillåtet att närvara vid ett sammanträde på telefon ändras så att de överensstämmer med reglerna för videokonferens. Undantag görs när det gäller åklagare, målsägande som för enskilt åtal, misstänkta och offentliga försvarare vid häktningförhandling och huvudförhandling i brottmål. Dessa skall aldrig kunna delta endast per telefon i sådana förhandlingar. Reglerna om telefon- och videokonferens sammanförs och regleras i en och samma paragraf i rättegångsbalken.

Det skall bli möjligt att delta i ett sammanträde genom videokonferens även vid handläggning enligt ärendelagen. Frågor om användningen av videoteknik och telefon regleras såväl när det gäller den lagen som när det gäller t.ex. konkurslagen genom hänvisningar till rättegångsbalken.

Det föreslås vidare att termen ljud- och bildöverföring används som ett samlande begrepp för videoteknik och liknande tekniska system. Lagstiftningen blir därmed mindre bunden till dagens teknik och terminologi. Av samma skäl byts ordet telefon i lagtexten mot ordet ljudöverföring.

Vissa rättegångar kan få en sådan omfattning att alla de som på ett eller annat sätt deltar i rättegången eller de som vill följa den som åhörare inte får plats i rättssalen. Utredningen föreslår en lagreglerad skyldighet för domstolar att under vissa förutsättningar ordna så att parter och andra kan följa ett sammanträde genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring i en annan lokal som ställts i ordning för detta ändamål (sidosal). Om det finns särskilda skäl får rätten anordna en sidesal även i ett sådant fall när det endast är åhörare som inte får plats i rättssalen. De ordningsföreskrifter som skall gälla för en rättssal föreslås bli tillämpliga även för en sidesal.

Allmänt om muntlighet, skriftlighet och omedelbarhet

Rättegångsbalken bygger på att brottmål och tvistemål skall avgöras efter muntlig huvudförhandling och att domen skall grundas endast på vad som förekommit muntligt vid denna förhandling. Dessa huvudprinciper om muntlighet och omedelbarhet syftar till att säkerställa en så god bevisprövning som möjligt.

Rättegångsbalkens princip om huvudförhandling har under årens lopp mjukats upp, inte minst som ett resultat av Rättegångsutredningens arbete och lagstiftningen om ett reformerat tingsrättsförfarande (1987). I andra förfarandelagar, såsom 1971 års förvaltningsprocesslag (FPL) och 1996 års ärendelag, finns inte några regler om huvudförhandling i

rättegångsbalkens mening. Ett sammanträde enligt FPL syftar inte till att åstadkomma ett fullständigt beslutsunderlag utan endast till att komplettera den i huvudsak skriftliga handläggningen på en eller flera punkter. Ärendelagen har samma konstruktion. Både FPL och ärendelagen anses fungera väl. Detta visar att åtminstone vissa mål och ärenden kan hanteras på ett bra sätt också utan de för rättegångsbalken bärande principerna. Det skall dock sägas att förvaltningsprocessen har närmat sig rättegången i allmän domstol genom att de muntliga inslagen har blivit mer vanligt förekommande samtidigt som processen enligt rättegångsbalken i vissa hänseenden har kommit att få ett större utrymme för skriftlighet.

I allmän domstol spelar bevisfrågorna generellt sett en större roll än i förvaltningsdomstolarna. Detta gäller i synnerhet i brottmålen. Det råder inte något tvivel om att principen om den fria bevisprövningen, varmed avses såväl fri bevisföring som fri bevisvärdering, även i fortsättningen bör utgöra det nav kring vilket rättegångsförfarandet i allmän domstol bör vara uppbyggt. Det råder också stor enighet om att rättegångsbalkens principer om omedelbarhet, muntlighet och koncentration utgör den bästa garantin för en god bevisprövning av detta slag.

Utredningen föreslår, mot bakgrund av det som nu har sagts, inte någon sammansmältning av rättegången i allmän domstol och förvaltningsprocessen. Utredningen föreslår dock en uppmjukning av flera regler i rättegångsbalken som anknyter till principerna om muntlighet och omedelbarhet.

Om sammanträden och huvudförhandling

Utredningen har övervägt om det efter mönster från förvaltningsprocessen behöver skapas en uttrycklig möjlighet att hålla sammanträde för behandling av endast en del av målet. Utredningens bedömning är att det redan enligt gällande rätt går att låta en del av ett tvistemål behandlas muntligt vid ett sammanträde under förberedelsen, varefter målet kan avgöras utan en formell huvudförhandling. Om det som sagts vid sammanträdet har dokumenterats skriftligt, kan det läggas till grund för avgörandet. Utredningen föreslår mot bakgrund härav inte några regler om någon ny typ av sammanträde.

Utredningen föreslår däremot att reglerna om sammanträden under målets förberedelse görs mera enhetliga. Inom ramen för en enhetlig sammanträdesform bör samtliga frågor som hör till förberedelsestadiet kunna handläggas. En och samma sammanträdesform skall alltså gälla för utredning av parternas ståndpunkter i fråga om saken samt för bevisupptagning och prövning av rättegångsfrågor. Samma regler för utevaropåföljder skall i princip gälla oavsett vilken sorts frågor som skall behandlas vid sammanträdet. Ett undantag är sammanträden då endast en fråga om rättegångshinder skall prövas. Parterna skall då kallas på samma sätt som till sammanträden i indispositiva mål.

Kravet på särskilda skäl för att få hålla sammanträde för förberedelse i brottmål slopas. I stället införs en regel enligt vilken sammanträde skall hållas, om det behövs för målets beredning eller av något annat skäl. I likhet med vad som föreslagits för tvistemålens del skall inom ramen för en enhetlig sammanträdesform samtliga frågor som hör till berednings-

stadiet kunna behandlas vid sammanträdet. En och samma sammanträdesform skall alltså gälla för utredning av parternas ståndpunkter i ansvarsfrågorna och för bevisupptagning och rättegångsfrågor. För tvångsmedel skall dock även fortsättningsvis gälla särskilda bestämmelser.

När det gäller huvudförhandling i tvistemål föreslår utredningen en omdisponering av reglerna så att ett avgörande efter huvudförhandling inte längre framställs som en huvudregel. Ett tvistemål skall enligt förslaget avgöras efter huvudförhandling, om det behövs med hänsyn till utredningen i målet, om det av något annat skäl är lämpligt eller om part begär det och parten inte på annat sätt har fått tillfälle att muntligt utföra sin talan i tillräcklig omfattning. Dessa rekvisit innebär att en part som fått tillfälle att utveckla sin talan muntligt under förberedelsen inte längre i alla situationer har en ovillkorlig rätt till huvudförhandling.

För brottmålsens del blir huvudförhandling även i fortsättningen det dominerande sättet att avgöra målen. Huvudförhandling i tingsrätt skall dock inte behöva hållas i sådana mål där det inte finns anledning att döma någon till annan påföljd än böter, om förhandling varken begärs av någon av parterna eller är påkallad med hänsyn till utredningen i målet eller av något annat skäl. Innan ett mål på detta sätt avgörs utan huvudförhandling, skall parterna få tillfälle att slutföra sin talan, om de inte redan kan anses ha gjort detta.

Om åklagaren har några önskemål om hur målet skall handläggas – t.ex. om det bör avgöras utan huvudförhandling – kan han eller hon ange detta redan i stämningsansökan. Om målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling, skall den tilltalade upplysas om detta i stämningen och om sin rätt att begära en huvudförhandling.

Avvägningen mellan muntlighet och skriftlighet

Muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna har inte så stor betydelse under ett måls beredning. Vid sammanträden under förberedelsen kan parterna sålunda hänvisa till handlingar utan att dessa behöver läsas upp. Detta gäller även om sammanträdet syftar till att ge underlag för ett beslut. Utredningen föreslår därför inte några nya regler för muntlighet och omedelbarhet såvitt gäller sammanträden under förberedelsen.

Vid huvudförhandlingar gäller motsatta regler. Endast det som muntligt förekommit vid huvudförhandlingen får läggas till grund för en dom i målet. Detta rimmar illa med en modern och efter det enskilda målet anpassad rättegång. Utredningen föreslår därför att parterna i ett tvistemål vid genomgång av yrkanden, redovisning av ståndpunkter, vid utvecklande av talan samt vid framläggande av bevisning i skriftlig form vid en huvudförhandling med rättens tillstånd skall få hänvisa till handlingar i målet. Med handlingar i målet avses även ljud- eller bildupptagningar. Motsvarande skall även gälla för brottmål. I dessa mål skall dessutom uppgifter om den tilltalades personliga förhållanden kunna läggas fram genom hänvisningar. Det material som omfattas av en hänvisning blir processmaterial och kan alltså läggas till grund för domen.

Enligt nu gällande regler bör rätten i ett tvistemål upprätta en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, om det är till fördel för handläggningen av målet. Denna regel föreslås ändrad på så sätt att ordet sammanfattning byts ut mot sammanställning samtidigt som det blir obligatoriskt att göra en sammanställning, när det är till fördel för handläggningen. En sammanställning skall innehålla uppgifter om vardera partens yrkanden, partens inställning till motpartens yrkanden, de omständigheter som parten åberopar till grund för sin talan samt partens inställning till vad motparten åberopat. Denna terminologi införs även i reglerna om vad som skall antecknas (protokollföras) vid ett sammanträde, om vad förberedelsen i ett tvistemål har till syfte att klarlägga, om vad parterna skall ange vid en huvudförhandling och vad en tvistemålsdom skall innehålla såvitt avser domens recit. Terminologin omfattar endast minimikrav. Genom den enhetliga terminologin och med användning av modern ordbehandlingsteknik är en tanke att domstolarna skall kunna använda sig av ett enhetligt dokument som byggs på allteftersom målets handläggning går vidare.

Sammanställningen skall liksom nu normalt upprättas av rätten, men rätten skall kunna förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.

Bevisupptagning vid andra tillfällen än vid huvudförhandling

Gällande regler om när bevisupptagning utom huvudförhandling är tillåten mjukas upp. Reglerna utsträcks till att omfatta i stort sett all sådan bevisupptagning under rättegången som kan förekomma vid andra tillfällen än vid en huvudförhandling.

Förhör med vittne och förhör med part under sanningsförsäkran skall – utöver i de fall där det är tillåtet i dag – kunna få ske utom huvudförhandling, om det kan antas att nytt förhör inte behöver hållas vid huvudförhandling eller att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling. Den föreslagna ändringen omfattar dels sådana fall då förhöret avser en fråga om saken som sedan skall prövas vid en huvudförhandling, dels sådana fall då förhöret avser vissa rättegångsfrågor som inte behöver prövas i samband med en huvudförhandling och dels sådana fall då huvudförhandling överhuvudtaget inte skall hållas i målet. Motsvarande regler föreslås i fråga om syn.

När rätten under förberedelsen skall besluta i en fråga som sedan skall prövas på nytt vid målets avgörande, t.ex. vid prövning av ett interimistiskt yrkande i ett vårdnadsfall, skall vittnesförhör och formellt förhör med part få hållas utom huvudförhandling endast om det finns synnerliga skäl eller det är tillåtet enligt särskilda bestämmelser. Motsvarande regler som för muntliga förhör föreslås i fråga om syn.

Har ett bevis tagits upp utom huvudförhandling i ett dispositivt tvistemål, dvs. ett mål där förlikning om saken är tillåten, skall beviset inte få tas upp på nytt vid huvudförhandlingen om ingen av parterna begär det. Detsamma skall gälla i dispositiva tvistemål, om ny huvudförhandling hålls och bevisning har tagits upp vid den föregående förhandlingen.

Utredningen har övervägt i vilken mån en upptagning av ett tidigare hållet förhör skall kunna användas på nytt vid huvudförhandlingen. En skillnad bör göras mellan sådana förhör som hållits inför rätten och andra förhör, såsom t.ex. polisförhör. Endast förhör som hållits inför rätten bör under vissa förutsättningar kunna ersätta eller komplettera förhöret vid huvudförhandlingen. Det föreslås att ett förhör skall kunna inledas med en uppspelning eller uppläsning av vad förhörspersonen har berättat tidigare inför rätta, om detta kan antas främja förhörets genomförande eller av annat skäl är lämpligt. Parterna och rätten skall få ställa frågor till vittnet efter uppläsningen eller uppspelningen. Den föreslagna bestämmelsen innebär alltså att förhöret inte behöver tas om i sin helhet.

Skriftliga berättelser

Det nu gällande förbudet att i bevissyfte åberopa en skriftlig berättelse mjukas upp såvitt gäller tvistemål. En part skall få lägga fram en skriftlig berättelse eller en inspelning, om motparten godtar det och det inte är uppenbart olämpligt. Detta gäller såväl dispositiva som indispositiva tvistemål.

Tidsplaner

Reglerna om tidsplan för handläggningen av tvistemål stramas upp något. Om en tidsplan upprättas, skall parterna vara skyldiga att förlöpande ha kontroll över att denna kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Uppstår svårigheter att hålla tidsplanen skall det genast anmälas till domstolen. Om domstolen finner att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

Domstolens möjlighet att föra in bevisning i målet

Utredningen föreslår att rättens möjlighet att i tingsrätt utan begäran från en part föra in bevisning i ett dispositivt tvistemål slopas.

Avvisande av bevisning

Rätten skall kunna avvisa ett åberopat bevis, om en bevisupptagning trots rimliga ansträngningar inte kan genomföras och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare. Avvisningsmöjligheten kan användas t.ex. när rätten inte får tag på ett åberopat vittne.

Parter som i dispositiva tvistemål skall höras i bevissyfte skall till det sammanträde vid vilket förhöret skall hållas kallas att infinna sig personligen vid påföljd att treskodom annars kan meddelas mot dem. Undantag görs för de situationer då det endast är en fråga om rättegångshinder som skall prövas. I indispositiva tvistemål skall en käreande som skall höras i bevissyfte kallas att komma personligen vid påföljd att käromålet annars förfaller.

Utredningen har övervägt om reglerna om domskrivning kan och bör förenklas. Utredningen menar emellertid att det i domarens uppgift att döma ligger att ge domskäl. Detta gäller inte bara i de mer omfattande eller komplicerade målen utan också i enklare mål. Inga parter skall behöva nöja sig med en dom där det inte framgår varför domstolen har dömt på visst sätt. Redan de nu gällande reglerna är så utformade att domstolen inte behöver skriva sådant som är onödigt. Utredningen föreslår därför inte någon ändring av reglerna om domskrivning.

Medling, förlikning och andra samförståndslösningar

Utredningen ser positivt på de i tvistemål förekommande instituten medling och förlikning. Några nya regler för medling föreslås dock inte. Däremot föreslår utredningen en vidgning av rättens skyldighet att verka för en förlikning eller annan samförståndslösning. Denna skyldighet skall sålunda omfatta även indispositiva tvistemål.

Utredningen har studerat det danska systemet med ”tilkendegivelser” som erbjuder parterna en speciell möjlighet att i tvistemål träffa en förlikning efter det att huvudförhandling har hållits. Utredningen föreslår att detta system provas även i Sverige. Systemet innebär att domstolen efter huvudförhandlingen med parternas samtycke lämnar ett preliminärt besked till dessa om hur den kommer att döma i målet. Godtar parterna innehållet i detta besked, har de möjlighet att träffa en förlikning som kan stadfästas genom dom eller leda till att målet återkallas. Några hinder mot att tillämpa detta system även i Sverige torde i och för sig inte föreligga enligt gällande rätt. Utredningen föreslår emellertid att det uttryckligen anges i RB att rätten, om den efter huvudförhandlingen men före domen vill verka för en förlikning eller annan samförståndslösning, får med parternas samtycke redovisa sin uppfattning om utgången i målet. Förslaget gäller såväl dispositiva som indispositiva tvistemål.

Avtal om att inte överklaga

Ett annat sätt för parterna i ett tvistemål att begränsa tid och kostnader och snabbt komma till avslut är att de träffar avtal om att inte överklaga domen i målet. Parterna kan ha ett intresse av att få saken rättsligt prövad utan att för den skull vilja riskera den tidsutdräkt och de kostnader som en prövning i flera instanser kan medföra. Utredningen föreslår att frågan om att ingå avtal att inte överklaga en dom alltid skall tas upp under ett tvistemåls förberedelse. Parterna föreslås få rätt att träffa ett sådant bindande avtal även i indispositiva tvistemål.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken¹

dels att nuvarande 35 kap. 9 §, 42 kap. 10 §, 43 kap. 8 §, 46 kap. 7 §, 47 kap. 10 och 21 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 5 kap. 9 §, 6 kap. 3 och 4 §§, 9 kap. 5 §, 17 kap. 7 §, 35 kap. 6, 7, 13 och 14 §§, 36 kap. 16, 18 och 19 §§, 38 kap. 6 §, 39 kap. 2 §, 42 kap. 6, 8, 12, 16–18 och 20 §§, 43 kap. 3, 5, 7, 9, 13 och 15 §§, 44 kap. 2–4 och 7 §§, 45 kap. 4, 10 och 13 §§, 46 kap. 3, 6, 9 och 10 §§, 47 kap. 6, 12, 14, 17, 20 och 24 §§, 49 kap. 2 §, 50 kap. 10 och 17 §§, 51 kap. 10 och 17 §§, 52 kap. 11 §, 55 kap. 15 § samt rubriken till 45 kap. skall ha följande lydelse,

dels att det skall införas tre nya paragrafer, 5 kap. 10 och 11 §§ samt 45 kap. 10 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

9 §²

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. *Han* får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder *otillbörligt*. *Han får också* begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda *att annan tar upp förhör på fonetisk väg*, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. *Fotografi får inte tas i rättssalen.*

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. *Ordföranden* får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder *olämpligt*. *Ordföranden får också* begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel.

Rätten får förbjuda *upptagning eller överföring av ljud under ett förhör*, om det kan antas att upptagningen *eller överföringen* så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. *En upptagning eller överföring av bild i rättssalen får ske endast om det är tillåtet i lag.*

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han *eller hon* omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas

¹ Senaste lydelse av 42 kap. 10 § 1987:747, 43 kap. 8 § 1987:747, 46 kap. 7 § 1987:747, 47 kap. 10 § 1987:747.

² Senaste lydelse 2001:177.

länge sammanträdet varar, dock där så länge sammanträdet varar, Bilaga 2
inte längre än tre dagar. dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll i domstol finns särskilda föreskrifter.

10 §

Om inte annat är föreskrivet i lag, skall vid sammanträden enligt denna balk, parter och andra som skall delta i sammanträdet infinna sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls. Rätten får dock låta en part eller annan delta i ett sammanträde genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring, om det inte är olämpligt med hänsyn till ändamålet med sammanträdet och övriga omständigheter. Vid bedömningen skall, utöver parternas uppfattning i frågan, särskilt beaktas de kostnader eller olägenheter som annars skulle uppkomma och om någon känner stark rädsla för att vara närvarande.

En part har, med de begränsningar som följer av 11 §, alltid rätt att själv infinna sig där sammanträdet hålls.

Vid häktningsförhandling eller huvudförhandling i tingsrätt får åklagare, målsägande som för enskilt åtal, misstänkta och offentliga försvarare inte delta endast genom ljudöverföring.

11 §

Om inte alla som skall delta i ett sammanträde kan få plats i rättssalen skall rätten se till att de som inte får plats kan följa sammanträdet genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring i en annan lokal som ställts i ordning för detta ändamål (sidosal). Om det finns särskilda skäl får rätten låta även åhörare som inte får plats i rättssalen följa sammanträdet på det sättet.

I fråga om sidosalar tillämpas 9 §. Rättens ordförande får uppdra åt annan att i sidosalen utöva

6 kap.

3 §³

Vid ett sammanträde skall följande antecknas:

1. tid och ställe för sammanträdet,
2. vilka som deltar i sammanträdet,
3. rättegångsfullmakter som ges muntligen inför domstolen,
4. när sammanträdet hålls inom stängda dörrar, anledningen till det,
5. parternas yrkanden och 5. vardera partens yrkanden och
invändningar samt medgivanden inställning till motpartens yrkan-
eller bestridanden av motpartens den,
yrkanden,
6. yrkanden av andra än parter 6. yrkanden av andra än parter
samt parternas medgivande eller samt parternas inställning till
bestridanden av sådana yrkanden, sådana yrkanden,
7. den utredning som läggs fram,
8. vad som iakttas vid en syn på stället, samt
9. det som i övrigt förekommer vid ett sammanträde, i den mån det kan
ha betydelse för parterna eller för högre rätt att det antecknas.

Anteckningar skall göras i anslutning till sammanträdet.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § om jäv gäller för den som gör anteckningarna.

4 §⁴

Vid ett sammanträde som hålls under förberedelsen av ett mål och som inte endast avser bevisupptagning skall utöver vad som anges i 3 § följande antecknas:

1. i korthet de omständigheter som parterna åberopar samt motpartens yttrande över dessa omständigheter,
2. de bevis som parterna vill åberopa och vad de vill styrka med varje bevis, samt
3. det som i övrigt behövs till ledning för en huvudförhandling.

Vid ett sammanträde som hålls under förberedelsen av ett mål och som inte endast avser bevisupptagning skall, i den omfattning det behövs, utöver vad som anges i 3 § följande antecknas:

1. de omständigheter som parten åberopar till grund för sin talan samt partens inställning till vad motparten åberopat,
3. det som i övrigt behövs inför målets avgörande.

9 kap.

5 §⁵

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller Den som vid ett sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller som utan tillstånd i rättssalen tar

³ Senaste lydelse 2000:172.

⁴ Senaste lydelse 2000:172.

⁵ Senaste lydelse 1991:241.

bryter mot förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till penningböter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

upp eller överför bild eller bryter mot förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till penningböter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Första stycket gäller också i fråga om sådan sidosal som avses i 5 kap. 11 §.

17 kap.

7 §⁶

En dom skall avfattas skriftligen och i skilda avdelningar ange

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande,
2. parterna samt deras ombud eller biträden,
3. domslutet,

4. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundats på och

4. vardera partens yrkanden, partens inställning till motpartens yrkanden, de omständigheter som parten åberopar till grund för sin talan samt partens inställning till vad motparten åberopat och

5. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet.

En högre rätts dom skall i den utsträckning det behövs innehålla en redogörelse för lägre rätts dom.

Om en part har rätt att överklaga eller att ansöka om återvinning, skall det i domen anges vad han i så fall skall iaktta.

35 kap.

6 §

Det ankommer på parterna att sörja för bevisningen. *Rätten äge ock, om det finnes erforderligt, självmant föranstalta om bevisning. Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, eller är fråga om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, må dock rätten ej utan framställning av part höra vittne, som ej förut hörts på parts begäran, eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis.*

Det ankommer på parterna att sörja för bevisningen. *Rätten får dock självmant inhämta bevisning i tvistemål där förlikning om saken inte är tillåten och i mål om brott som hör under allmänt åtal. Även utan begäran av part får i högre rätt omförhör alltid ske med den som redan har hörts i målet.*

7 §

Finner rätten, att omständighet, som part vill bevisa, är utan betydelse i målet eller att erbjudet bevis ej erfordras eller uppenbart

Rätten får avvisa bevisning

1. om den omständighet som part vill bevisa är utan betydelse i målet eller om bevisningen inte behövs

⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

skulle bliva utan verkan, må eller uppenbart skulle bli utan bevisningen ej tillåtas. Rätten äge verkan,

ock avvisa erbjudet bevis, om 2. om bevisningen med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan ringare besvär eller kostnad kunna föras på annat sätt, eller

3. om en bevisupptagning trots rimliga ansträngningar inte kan genomföras och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

13 §⁷

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset.

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset. *I mål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning inte ske, om ingen av parterna begär det.*

Har tingsrätten i ett mål som fullföljts till hovrätten tagit upp muntlig bevisning eller hållit syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. I högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

14 §⁸

En berättelse, som någon har avgett skriftligen i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång, eller en uppteckning av en berättelse, som någon i anledning av en sådan rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet eller annars utom rätta, får *åberopas* som bevis i rättegången *endast*

En berättelse, som någon har avgett skriftligen i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång, eller en uppteckning *eller inspelning* av en berättelse, som någon i anledning av en sådan rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet eller annars utom rätta, *får läggas fram* som bevis i rättegången

1. om det är särskilt föreskrivet,

2. om förhör med den som lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten eller

3. om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter.

I tvistemål får en berättelse som avses i första stycket läggas fram

⁷ Senaste lydelse 2000:172.

⁸ Senaste lydelse 1987:747.

som bevis i rättegången, om parterna godtar det och det inte är uppenbart olämpligt.

Vad som sägs i första stycket om en skriftlig eller upptecknad berättelse skall också tillämpas i fråga om fonetisk eller liknande upptagning av en berättelse.

36 kap.

16 §⁹

Ett vittne skall avge sin berättelse muntligen. *Skriftliga vittnesberättelser får inte åberopas.* Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör får vad vittnet tidigare *anfört* inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet *förebringas* endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han tidigare *anfört* eller när vittnet vid förhöret förklarar att han inte kan eller inte vill yttra sig.

Ett vittne skall avge sin berättelse muntligen. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör får vad vittnet tidigare *berättat* inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet *läggas fram* endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han *eller hon* tidigare *berättat* eller när vittnet vid förhöret förklarar att han *eller hon* inte kan eller inte vill yttra sig.

Kan det antas främja förhörets genomförande eller är det av annat skäl lämpligt, får förhöret inledas med en uppspelning eller uppläsning av vad vittnet berättat vid tidigare förhör inför rätta. Parterna och rätten får därefter ställa frågor till vittnet.

18 §¹⁰

Om det finns anledning anta att ett vittne av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller någon åhörars närvaro, eller om part eller åhörare hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla honom i talet eller på annat sätt, får rätten förordna att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret.

Vittnesberättelse, som enligt första stycket lämnats i parts frånvaro, skall återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet. När en vittnesberättelse enligt första stycket lämnas i en parts frånvaro, skall parten om möjligt få följa förhöret genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. I annat fall skall vittnesberättelsen återges i behöv-

⁹ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁰ Senaste lydelse 1987:747.

lig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet. Bilaga 2

19 §¹¹

Förhör med ett vittne får äga rum utom huvudförhandling,

1. om *det inte är möjligt för vittnet att infinna sig vid huvudförhandlingen eller* 1. om *vittnet inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen,*

2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen. 2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen, *eller*

3. *om det kan antas att nytt förhör inte behöver hållas vid huvudförhandling eller att målet kan komma att avgöras utan sådan förhandling.*

När rätten skall besluta i en fråga som skall prövas på nytt vid målets avgörande får vittnesförhör hållas utom huvudförhandling endast om det finns synnerliga skäl eller det är tillåtet enligt särskilda bestämmelser.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till förhör enligt första stycket.

38 kap.

6 §¹²

Bevisupptagning genom skriftlig handling får äga rum utom huvudförhandling,

1. om handlingen inte kan företes vid huvudförhandlingen, eller

2. om företeende vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisupptagningen sker vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

¹¹ Senaste lydelse 1987:747.

¹² Senaste lydelse 1987:747.

39 kap.2 §¹³

Syn får äga rum utom huvudförhandling,

1. om syn inte kan hållas vid huvudförhandlingen <i>eller</i> 2. om syn vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandling.	1. om syn inte kan hållas vid huvudförhandlingen, 2. om syn vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandling, <i>eller</i>

3. *om det kan antas att ny syn inte behöver hållas vid huvudförhandling eller att målet kan komma att avgöras utan sådan förhandling.*

När rätten skall besluta i en fråga som skall prövas på nytt vid målets avgörande får syn hållas utom huvudförhandling endast om det finns synnerliga skäl eller det är tillåtet enligt särskilda bestämmelser.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till syn enligt första stycket.

42 kap.6 §¹⁴

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. <i>parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,</i> 2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden, 3. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis, 4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande <i>och</i> 5. om det finns förutsättningar för förlikning.	1. <i>vardera partens yrkanden, partens inställning till motpartens yrkanden, de omständigheter som parten åberopar till grund för sin talan samt partens inställning till vad motparten åberopat,</i> 4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande, 5. om det finns förutsättningar för förlikning <i>eller annan samförstånds lösning, och</i> 6. <i>om parterna har ingått eller</i>

¹³ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁴ Senaste lydelse 2000:172.

avser att ingå avtal om att inte överklaga domen i målet.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning och, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt, upprätta en tidsplan för denna.

Upprättas en tidsplan skall parterna fortlöpande kontrollera att denna kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Uppstår svårigheter att hålla tidsplanen skall detta genast anmälas till domstolen. Om domstolen finner att tidsplanen inte kan hållas skall parterna underrättas om detta.

8 §¹⁵

Under förberedelsen skall parterna var för sig ange de ytterligare omständigheter som de vill anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De skall också, i den mån det inte skett tidigare, uppge de bevis som de vill åberopa och vad de vill styrka med varje bevis. Skriftliga bevis som inte redan företetts skall genast framläggas. Parterna är skyldiga att på framställning av motparten uppge, vilka andra skriftliga bevis de innehar.

Rätten skall, allt efter målets beskaffenhet, vid förberedelsen verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger allt som de vill åberopa i målet. Rätten skall genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar.

Rätten får bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig vid förberedelsen.

Rätten skall, allt efter målets beskaffenhet, vid förberedelsen verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger allt som de vill åberopa i målet. Rätten skall genom frågor, påpekanden och förelägganden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar.

12 §¹⁶

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att treskodom annars kan komma att meddelas *mot den som uteblir*. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite.

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde *under förberedelsen* vid påföljd att treskodom annars kan komma att meddelas. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite. *Parter som skall höras i bevissyfte skall dock föreläggas att infinna sig personligen vid*

¹⁵ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁶ Senaste lydelse 1987:747.

sammanträdet vid påföljd att annars tredskodom kan komma att meddelas.

I mål där förlikning om saken inte är tillåten skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att *hans talan i målet* annars förfaller. Skall *han* infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Svaranden skall föreläggas vite.

I mål där förlikning om saken inte är tillåten skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde *under förberedelsen* vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. *En kärande som* skall infinna sig personligen, skall också föreläggas vite. *En kärande som* skall höras i bevissyfte skall dock föreläggas att *infinna sig personligen* vid sammanträdet vid påföljd att *käromålet* annars förfaller. Svaranden skall föreläggas vite.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall parterna i stället för förelägganden enligt första och andra styckena föreläggas vite.

Avser sammanträdet endast en fråga om rättegångshinder tillämpas andra stycket.

Om det behövs skall det i kallelsen anges vad som skall behandlas vid sammanträdet.

16 §¹⁷

Är det till fördel för handläggningen av målet, *bör rätten* innan förberedelsen avslutas *göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten.* Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över *sammanfattningen.*

Är det till fördel för handläggningen av målet, *skall rätten* innan förberedelsen avslutas *göra en sammanställning av vardera partens yrkanden, partens inställning till motpartens yrkanden, de omständigheter som parten åberopar till grund för sin talan samt partens inställning till vad motparten åberopat.* Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över *sammanställningen.* Rätten *får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.*

17 §¹⁸

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas.

Rätten skall, om det inte är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och andra omständigheter, verka för att parterna förlikas eller på annat sätt når fram till en samförståndslösning.

¹⁷ Senaste lydelse 1987:747.

¹⁸ Senaste lydelse 1987:747.

Om det med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan rätten förelägga parterna att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

18 §¹⁹

Ett mål avgörs efter huvudförhandling. Utan sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela tredsdom,
3. meddela dom i anledning av talan som medgivits eller eftergivits,
4. stadfästa förlikning och
5. även i annat fall meddela dom, om huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och inte heller begärs av någon av parterna.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 5, skall parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, beredas tillfälle till detta.

Innan ett mål avgörs genom tredsdom enligt 44 kap. 7 a eller 7 b §, gäller vad som sägs i andra stycket i fråga om käranden.

Innan ett mål avgörs genom tredsdom enligt 44 kap. 7 c §, gäller vad som sägs i andra stycket i fråga om svaranden.

Ett mål skall avgöras efter huvudförhandling

1. om det behövs med hänsyn till utredningen i målet eller av något annat skäl är lämpligt, eller
2. om en part begär det och parten inte på annat sätt har fått tillfälle att muntligt utföra sin talan i tillräcklig omfattning.

Utan huvudförhandling får rätten alltid

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela tredsdom,
3. meddela dom med anledning av talan som medgetts eller eftergetts eller
4. stadfästa förlikning.

När ett mål avgörs utan huvudförhandling i annat fall än enligt andra stycket, skall parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

Innan ett mål avgörs genom tredsdom enligt 44 kap. 7 a eller 7 b §, gäller vad som sägs i tredje stycket i fråga om käranden.

Innan ett mål avgörs genom tredsdom enligt 44 kap. 7 c §, gäller vad som sägs i tredje stycket i fråga om svaranden.

20 §²⁰

Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Huvudförhandlingen får med parternas samtycke hållas i förenklad form, om det är möjligt med hänsyn till reglerna i 43 kap. 2 §. Sådan huvudförhandling kan äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett parternas samtycke får huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken är uppenbar.

¹⁹ Senaste lydelse 2000:172.

²⁰ Senaste lydelse 2000:172.

Om muntlig förberedelse hålls per telefon, får även huvudförhandling i förenklad form hållas per telefon i omedelbart samband med förberedelsen.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som ägt rum under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses ha ägt rum även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

43 kap.

3 §²¹

Om det finns sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 §, får huvudförhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att ny huvudförhandling behöver hållas enligt 11 § tredje stycket och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, om det är tillåtet enligt reglerna för bevisupptagning utom huvudförhandling och den som skall höras finns tillgänglig.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevis som tas upp utom huvudförhandlingen.

Om bevisning upptas med stöd av andra stycket tillämpas vad som föreskrivs om bevis som tas upp utom huvudförhandlingen.

5 §²²

Förhandlingen skall vara muntlig. Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga handlingar eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

Vad en part har anfört under förberedelsen får inte läsas upp annat än om utsagan vid förhandlingen avviker från den tidigare utsagan eller parten underlåter att yttra sig eller det finns något annat särskilt skäl.

7 §

Vid förhandlingen skall käranden framställa sitt yrkande och svaranden angiva, huruvida han

Om det är lämpligt skall rätten inledningsvis kort redogöra för tvisteläget och vad som skall

²¹ Senaste lydelse 2000:172.

²² Senaste lydelse 1987:747.

medgiver eller bestrider det. Parterna skola vidare var i sin ordning utveckla sin talan och yttra sig över vad motparten anfört.

Då omständigheterna föranleda därtill, må vid förhandlingens början rätten kort redogöra för tvisteläget.

Vad part anfört under förberedelsen må icke uppläsa i annat fall, än då hans utsaga vid förhandlingen avviker från den tidigare utsagan eller han underlåter att yttra sig eller eljest särskilda skäl äro därtill.

Äger förhandling rum, ehuru ena parten icke är tillstädes, skall genom rättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anfört.

behandlas vid huvudförhandlingen. Vardera parten skall sedan ange sina yrkanden och sin inställning till motpartens yrkanden, de omständigheter som de åberopat till grund för sin talan samt sin inställning till vad motparten åberopat. Vardera parten får sedan ytterligare utveckla sin talan.

Härefter skall bevisningen läggas fram. Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp rörande den omständighet förhöret gäller.

Om huvudförhandling hålls trots att ena parten inte är närvarande skall rätten, i den mån det behövs, se till att det som parten tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Vid sina framställningar enligt andra stycket och vid framläggande av bevisning i skriftlig form får parterna med rättens tillstånd hänvisa till handlingar i målet.

9 §

Efter bevisningens förebringande äge parterna anföra vad de till slutanförande av sin talan akta nödigt.

Sedan bevisningen lagts fram får parterna hålla slutanförenden.

13 §²³

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som upptagits vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte finns hinder mot att ta upp beviset. Om bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som upptagits vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte finns hinder mot att ta upp beviset. I mål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning inte ske, om ingen av parterna begär det. Om bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas

²³ Senaste lydelse 2000:172.

15 §

Om rätten sedan huvudförhandlingen avslutats men innan domen meddelas vill verka för en förlikning eller annan samförståndslösning, får rätten med parternas samtycke för dem redovisa sin uppfattning om utgången i målet.

44 kap.

2 §

Uteblir, då saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, ena parten från sammanträde för muntlig föreberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att annars tredskodom eljest må meddelas mot honom, skall om den tillstådeskomna parten yrkar det, sådan dom meddelas. Yrkas ej tredskodom, skall målet avskrivas.

Är det svaranden, som uteblir, må dock på yrkande av käranden målet utsättas till fortsatt muntlig förberedelse. Kommer svaranden ej heller då tillstådes, gälle vad i första stycket stadgas.

Uteblir ena parten från ett sammanträde under förberedelsen av ett mål där förlikning om saken är tillåten, skall tredskodom meddelas på yrkande av motparten, om den som uteblivit kallats vid påföljd av sådan dom. Yrkas inte tredskodom, skall målet avskrivas.

Första och andra styckena tillämpas också när en part, som förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd av tredskodom, underlåter att följa föreläggandet.

Avser sammanträdet endast en fråga om rättegångshinder skall i stället målet avskrivas, om käranden kallats att infinna sig vid påföljd att käromålet annars förfaller men underlåter att följa föreläggandet.

3 §

Uteblir, då saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, käranden från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att

Uteblir en kärande från ett sammanträde under förberedelsen av ett mål där förlikning om saken inte är tillåten, skall målet avskrivas om käranden kallats vid påföljd

komma tillstådes vid påföljd att hans talan i målet eljest förfaller, skall målet avskrivas.

Uteblir svaranden och har vite förelagts honom, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att *han* skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

att käromålet annars förfaller.

Uteblir svaranden och har vite förelagts honom *eller henne*, får rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att *svaranden* skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Första stycket tillämpas också när en käreande, som förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att käromålet annars förfaller, underlåter att följa föreläggandet.

4 §

Om parts utevarö från rättegångstillfälle för huvudförhandling gälle vad i 1 §, 2 § första stycket och 3 § sägs.

Har föreläggande meddelats part att *komma tillstådes* vid påföljd att annars treskodom *må* meddelas *mot honom* eller målet *må* avgöras utan hinder av hans utevarö, och meddelas *ej* treskodom, äge rätten på yrkande av den *tillstådeskomna parten företaga målet till förhandling. Framställes ej* sådant yrkande skall målet avskrivas.

Om en part uteblir eller underlåter att infinna sig personligen vid en huvudförhandling tillämpas 1–3 §§.

Har föreläggande meddelats *en* part att *inställa sig* vid påföljd att annars treskodom *kan komma att* meddelas eller målet *kan* avgöras utan hinder av hans *eller hennes* utevarö, och meddelas *inte* treskodom, *får* rätten på yrkande av den *part som inställt sig ändå genomföra huvudförhandlingen. Framställs inte något* sådant yrkande skall målet avskrivas.

7 §

Utebliva båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må fråga avgöras utan hinder därav.

Uteblir båda parterna eller en av dem från ett sammanträde under förberedelsen där en rättegångsfråga skall prövas eller bevisupptagning ske, får ändå frågan prövas eller beviset tas upp.

45 kap.

Om väckande av allmänt åtal

Om väckande av allmänt åtal, om måls beredning och om avgörande av mål utan huvudförhandling

4 §²⁴

I stämningsansökan skall åklaga-

I stämningsansökan skall åklaga-

²⁴ Senaste lydelse 1973:45.

ren *uppgiva*:

1. den tilltalade;
2. målsäganden, om sådan *finnes*;

3. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som *erfordras* för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som *äro* tillämpliga;

4. de bevis *han vill åberopa* och vad *han vill styrka* med varje särskilt bevis; samt

5. de omständigheter, som *betinga domstolens behörighet*, om *ej denna framgår av vad eljest anföres*.

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. 2 § väcka talan om enskilt anspråk, skall *han* i ansökan *uppgiva* anspråket och de omständigheter, *varå* det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad *han vill styrka* med varje särskilt bevis.

Om den tilltalade är eller har varit *anhållen, häktad eller tagen i förvar* arrest på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, skall åklagaren *angiva* detta i stämningsansökan. Uppgift skall dessutom lämnas om tiden för frihetsberövandet.

ren *uppgä*:

1. den tilltalade;
2. målsäganden, om sådan *finns*;

3. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som *behövs* för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som *är* tillämpliga;

4. de bevis *som åberopas* och vad *som skall styrkas* med varje särskilt bevis; samt

5. de omständigheter, som *gör domstolen behörig*, om *inte behörigheten framgår på annat sätt*.

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. 2 § väcka talan om enskilt anspråk, skall i ansökan *lämnas uppgift om* anspråket, de omständigheter *som* det grundas *på* samt de bevis som åberopas och vad *som skall styrkas* med varje särskilt bevis.

Om den tilltalade är eller har varit *anhållen eller häktad* på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, skall åklagaren *ange* detta i stämningsansökan. Uppgift skall dessutom lämnas om tiden för frihetsberövandet.

Har åklagaren några önskemål om hur målet skall handläggas, bör detta anges i stämningsansökan.

Ansökan skall vara undertecknad av åklagaren.

10 §²⁵

I stämningen skall rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen *uppgä* vilken bevisning *han åberopar* och vad *han vill styrka* med varje bevis. Detta gäller dock inte, om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning inte behövs.

I stämningen skall rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen *uppgä* vilken bevisning *som åberopas* och vad *som skall styrkas* med varje bevis. Detta gäller dock inte, om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning inte behövs.

²⁵ Senaste lydelse 1987:747.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt med att bevisuppgift lämnas.

Om det behövs för att huvudförhandlingen skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt får rätten också förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den.

Om målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling skall den tilltalade upplysas om detta och om sin rätt till sådan förhandling.

10 a §

Ett mål avgörs efter huvudförhandling. Utan sådan förhandling får rätten dock

- 1. avgöra mål på annat sätt än genom dom,*
- 2. meddela frikännande dom sedan åtalet lagts ned,*
- 3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller är påkallad med hänsyn till utredningen i målet eller av något annat skäl.*

Innan ett mål avgörs enligt första stycket 3 skall parterna beredas tillfälle att slutföra sin talan om de inte redan kan anses ha gjort detta.

13 §²⁶

Om särskilda skäl föreligger, får rätten hålla sammanträde för förberedelse med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse av parter skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar *förebere-
delsens syfte*. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall föreläggas eller att han skall hämtas till rätten.

Om det behövs för målets beredning eller av annat skäl skall rätten hålla sammanträde med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse av parter skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar *beredningen av målet*. Uteblir någon från ett sammanträde där en rättegångsfråga skall prövas eller *bevisupptagning ske*, får ändå frågan prövas eller *beviset tas upp*. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall

²⁶ Senaste lydelse 1987:747.

föreläggas eller att han skall hämtas till rätten. Bilaga 2

Vad som sägs om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf. *I fråga om sammanträden för prövning av tvångsmedel finns bestämmelser i 24–27 kap.*

46 kap. 3 §²⁷

Om det finns sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 § första stycket 4–6, får huvudförhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att ny huvudförhandling behöver hållas enligt 11 § tredje stycket och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, om det är tillåtet enligt reglerna för bevisupptagning utom huvudförhandling och den som skall höras finns tillgänglig.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevis som tas upp utom huvudförhandlingen. Om bevisning upptas med stöd av andra stycket tillämpas vad som föreskrivs om bevis som tas upp utom huvudförhandlingen.

6 §²⁸

Vid huvudförhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade skall uppmanas att kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren skall därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade skall i den mån det behövs beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Härefter skall målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning förebringas. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp rörande den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling äger rum trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, skall rätten i den mån det behövs tillse att ur handlingarna läggs fram vad han anfört. Om huvudförhandling hålls trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, skall rätten i den mån det behövs se till att det som han eller hon tidigare anfört läggs fram ur handlingarna.

Vid genomgång av yrkanden, inställning till yrkanden, utvecklande av talan och framläggande av bevisning i skriftlig form får

²⁷ Senaste lydelse 2000:172.

²⁸ Senaste lydelse 1987:747.

parterna med rättens tillstånd Bilaga 2
hänvisa till handlingar i målet.

9 §

Är brottet sådant, att annan I den mån det behövs skall rätten påföljd än böter synes kunna lägga fram uppgifter om den ifrågakomma, eller förekommer tilltalade från belastningsregistret eljest särskild anledning därtill, och annan utredning om den tilltalades personliga förhållanden. Skall utredning förebringas rörande straff, som tidigare ådömts den tilltalade, samt angående hans levnadsomständigheter och de personliga förhållanden, som kunna antagas vara av betydelse. Sådana uppgifter får läggas fram genom hänvisning till handlingar i målet.

10 §

Efter bevisningens förebringande Sedan bevisningen lagts fram får äge parterna anföra vad de till parterna hålla slutanförenden. slutanförande av sin talan akta nödigt.

47 kap.

6 §²⁹

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klargöra

1. den tilltalades inställning till åtalet och grunden för den,
2. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis samt
3. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning och, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövligt, upprätta en tidsplan för denna.

Upprättas en tidsplan skall parterna fortlöpande kontrollera att denna kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Uppstår svårigheter att hålla tidsplanen skall detta genast anmälas till domstolen. Om domstolen finner att tidsplanen inte kan hållas skall parterna underrättas om detta.

12 §³⁰

Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde

²⁹ Senaste lydelse 2000:172.

³⁰ Senaste lydelse 1987:747.

påföljd att han annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall han infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Den tilltalade skall föreläggas vite. Rätten förordnar om inställandet av den som är häktad.

under förberedelsen vid påföljd att han *eller hon* annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall *målsäganden* infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. *En målsägande som skall höras i bevissyfte skall dock föreläggas att infinna sig personligen vid sammanträdet* vid påföljd att han *eller hon* annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Den tilltalade skall föreläggas vite. Rätten förordnar om inställandet av den som är häktad.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor skall målsäganden i stället för föreläggande enligt första stycket föreläggas vite.

14 §

Uteblir målsäganden från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet, skall om den tilltalade yrkar det, förklaring härom givas; göres ej sådant yrkande, skall målet avskrivas.

Uteblir en målsägande från ett sammanträde under förberedelsen, skall rätten på yrkande av den tilltalade, förklara att målsäganden har förlorat sin rätt att föra talan om brottet, om målsäganden kallats vid sådan påföljd. Yrkas inte detta skall målet avskrivas.

Uteblir den tilltalade och har vite förelagts honom, *äge* rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att *han* skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till nästa dag.

Uteblir den tilltalade och har vite förelagts honom *eller henne*, får rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att *den tilltalade* skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till nästa dag.

Första stycket tillämpas också när en målsägande, som förelagts att infinna sig personligen vid sammanträdet vid påföljd att han eller hon annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet, underlåter att följa föreläggandet.

17 §

Utebliva under förberedelsen båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må frågan avgöras utan hinder därav.

Uteblir båda parterna eller en av dem från ett sammanträde under förberedelsen där en rättegångsfråga skall prövas eller bevisupptagning ske, får ändå frågan

20 §³¹

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

Är det till fördel för handläggningen av målet, skall rätten innan förberedelsen avslutas göra en sammanställning av vardera partens yrkanden, partens inställning motpartens yrkanden, de omständigheter som parten åberopar till grund för sin talan samt partens inställning till motpartens åberopanden. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen.

24 §³²

Vid enskilt åtal tillämpas i övrigt 45 kap. 1 § tredje stycket samt 2, 3, 5, 6, 8, 12 och 17 §§.

Vid enskilt åtal tillämpas i övrigt 45 kap. 1 § tredje stycket, 2, 3, 5, 6 och 8 §§, 10 § fjärde stycket samt 10 a, 12 och 17 §§.

Beträffande huvudförhandling i mål om enskilt åtal tillämpas bestämmelserna i 46 kap. med följande avvikelser.

1. I fråga om kallelse till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och föreläggande för part gäller det som sägs i 23 § i detta kapitel.

2. Om båda parterna uteblir från huvudförhandling, skall målet avskrivras. I fråga om påföljd för målsägande som uteblir eller underlåter att infinna sig personligen samt om måls återupptagande tillämpas bestämmelserna i 14–16 och 18 §§ i detta kapitel. Uteblir båda parterna eller en av dem från ett särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, får frågan avgöras utan hinder av detta.

2. Om båda parterna uteblir från huvudförhandling, skall målet avskrivras. I fråga om påföljd för målsägande som uteblir eller underlåter att infinna sig personligen samt om måls återupptagande tillämpas bestämmelserna i 14–16 och 18 §§ i detta kapitel. Uteblir båda parterna eller en av dem från en huvudförhandling för handläggning av en rättegångsfråga, får frågan avgöras utan hinder av detta.

3. Då mål sätt ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får rätten i stället för åtgärd som avses i 46 kap. 12 § besluta att förberedelsen skall äga rum på nytt samt meddela föreskrifter om detta.

49 kap.

2 §³³

Har parterna skriftligen avtalat

Har parterna skriftligen eller

³¹ Senaste lydelse 1987:747.

³² Senaste lydelse 2000:172.

³³ Senaste lydelse 1994:1034.

att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till visst rättsförhållande, gäller avtalet, *om förlikning om saken är tillåten*. Ett avtal som ingåtts före tvistens uppkomst gäller dock inte i mål som avses i 1 kap. 3 d § första stycket.

En utfästelse *att inte överklaga som har gjorts efter domen gäller, om förlikning om saken är tillåten*. En utfästelse *om att inte överklaga en dom i tvistemål gäller, om den har gjorts efter domen*.

50 kap.

10 §³⁴

Hovrätten skall sända över svarsskrivelsen till klaganden.

Om det behövs, får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig. En part får föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. I fråga om ett sådant sammanträde tillämpas bestämmelserna i 16 § första stycket och andra stycket första meningen, 21 § första stycket första meningen och 22 §.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

17 §³⁵

I övrigt skall det som sägs i 43 kap. 1–6 §§, 8 § *andra–fjärde styckena* och 10–14 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

I övrigt skall det som sägs i 43 kap. 1–6 §§, 7 § *tredje stycket andra meningen och femte stycket*, 10–12 §§, 13 § *första stycket, andra stycket första meningen och tredje stycket samt 14 §* tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

³⁴ Senaste lydelse 1999:84.

³⁵ Senaste lydelse 2000:172.

51 kap.10 §³⁶

Hovrätten skall sända över svarsskrivelsen till klaganden. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som sänds över till den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det behövs, får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig. En part får föreläggas att ge in mer än en skrivelse endast om det finns särskilda skäl.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet. I fråga om ett sådant sammanträde tillämpas bestämmelserna i 16 § första stycket och andra stycket första meningen, 21 § första stycket första meningen och 22 §. Hovrätten får besluta att den som är anhållen eller häktad skall inställas till sammanträdet.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 45 kap. 13 § och 47 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

17 §³⁷

I övrigt skall det som sägs i 46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 7–9, 11, 13, 16, och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten besluta om lämpliga åtgärder för att målet skall kunna slutföras vid den förhandlingen.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10–12 §§ i detta kapitel.

52 kap.11 §³⁸

Om det är nödvändigt för utredningen i målet att en part eller någon annan hörs muntligen, får hovrätten besluta om detta på lämpligt sätt. Hovrätten skall besluta att den som är anhållen eller häktad skall inställas till förhöret.

Det som sägs i 43 kap. 8 § fjärde stycket gäller även vid ett förhör

³⁶ Senaste lydelse 1999:84.

³⁷ Senaste lydelse 2000:172.

³⁸ Senaste lydelse 1994:1034.

enligt första stycket.

Bilaga 2

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

55 kap.

15 §³⁹

Vid rättegången i Högsta domstolen skall i övrigt följande bestämmelser tillämpas:

1. i tvistemål, 50 kap. 10 § tredje och fjärde styckena, 12 §, 14–22 §§, 24 § och 25 § första och andra styckena och

2. i brottmål, 51 kap. 8 § fjärde stycket, 10 § tredje och fjärde styckena, 12 §, 14–22 §§, samt 23 a, 24, 25 och 30 §§.

Vid rättegången i Högsta domstolen skall i övrigt följande bestämmelser tillämpas:

1. i tvistemål, 50 kap. 10 § tredje stycket, 12 §, 14–22 §§, 24 § och 25 § första och andra styckena och

2. i brottmål, 51 kap. 8 § fjärde stycket, 10 § tredje stycket, 12 §, 14–22 §§, samt 23 a, 24, 25 och 30 §§.

Det som sägs i 50 kap. 26–29 §§ rörande tvistemål samt i 51 kap. 26–29 §§ rörande brottmål om undanröjande av tingsrätts dom och om återförvisning gäller för Högsta domstolen i fråga om lägre rätts dom.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003.

2. Har ett åtal väckts före ikraftträdandet, får 45 kap. 10 a § första stycket 3 inte tillämpas utan att den tilltalade enligt 45 kap. 10 § har upplysts om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling om han eller hon inte begär en sådan förhandling.

³⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1996:242) om domstolsärenden *dels* att 19 § skall upphöra att gälla, *dels* att 21, 24 och 25 §§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §

I fråga om offentlighet och ordning vid ett sammanträde tillämpas 5 kap. 1–5 och 9 § rättegångsbalken.

Under sammanträdet skall det föras anteckningar om vad som förekommer vid detta när det gäller yrkanden, medgivanden, bestridanden, åberopanden, invändningar och erkännanden samt om den utredning som läggs fram. Har sammanträdet begränsats enligt 13 §, skall även det antecknas.

I fråga om offentlighet och ordning vid ett sammanträde tillämpas 5 kap. 1–5, 9 och 10 §§ rättegångsbalken.

24 §

Vid sammanträde får vittnesförhör hållas. Förhöret får hållas under ed. I övrigt tillämpas 36 kap. 1–18 och 20–25 §§ rättegångsbalken på förhöret.

Förhöret får hållas på telefon, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning vid ett sammanträde inför domstolen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att beviset tas upp på sådant sätt. Vid bevisupptagning på telefon gäller inte rättegångsbalkens bestämmelser om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaror.

25 §

I fråga om skriftliga bevis tillämpas 38 kap. 1–5 och 7–9 rättegångsbalken. I fråga om syn tillämpas 39 kap. 1 och 4–5 rättegångsbalken. I fråga om sakkunnig tillämpas 40 kap. rättegångsbalken, dock inte hänvisningen i 11 § till 36 kap. 19 § rättegångsbalken. *Förhör med sakkunniga får hållas*

I fråga om skriftliga bevis tillämpas 38 kap. 1–5 och 7–9 rättegångsbalken. I fråga om syn tillämpas 39 kap. 1 och 4–5 rättegångsbalken. I fråga om sakkunnig tillämpas 40 kap. rättegångsbalken, dock inte hänvisningen i 11 § till 36 kap. 19 § rättegångsbalken.

*på telefon enligt 24 § andra
stycket.*

Bilaga 2

Denna lag träder ikraft den 1 januari 2003.

3 Förslag till Lag om upphörande av lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång

Härigenom föreskrivs att lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång skall upphöra att gälla vid utgången av år 2002.

Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över betänkandet En modernare rättegång

Efter remiss har yttranden över betänkandet lämnats av Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland, Stockholms tingsrätt, Huddinge tingsrätt, Mora tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Växjö tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Mariestads tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Luleå tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Jönköping, Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Mariestad, Länsrätten i Skåne län, Justitiekanslern, Hyresnämnden i Stockholm, Domstolsverket, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Brottförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Statskontoret, Riksrevisionsverket, Marknadsdomstolen, Konsumentverket, Riksarkivet, Arbetsdomstolen, Konkurrensverket, Patentbesvärshovrätten, Statens va-nämnd, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Nämndemännens riksförbund och Sammanslutningen för Sveriges Juridiska Byråer.

Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges Akademikers Centralorganisation och Landsorganisationen i Sverige har avstått från att avge yttrande. Ett yttrande har dock inkommit från LO-TCO Rättsskydd AB.

Riksåklagaren har inhämtat yttranden från Åklagarmyndigheterna i Stockholm, Västerås, Linköping, Malmö, Göteborg och Umeå. Åklagarmyndigheten i Linköping har inhämtat ett yttrande från Åklagarkammaren i Jönköping. Ekobrottsmyndigheten har inhämtat yttranden från myndighetens avdelningar.

Sammanfattning av departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden (Ds 2001:36)

I promemorian behandlas frågor om hur man skall kunna åstadkomma en bättre balans mellan processen i tingsrätt och processen i hovrätt och hur man skall kunna modernisera själva hovrättsprocessen. Det övergripande målet för förslagen är att skapa ännu starkare garantier för riktiga domstolsavgöranden än de nuvarande reglerna ger och dessutom att åstadkomma ett förfarande som är betydligt snabbare och som inte är förenat med några onödiga resursinsatser från parterna eller domstolarna.

Krav på prövningstillstånd

Enligt de nu gällande reglerna krävs det i vissa fall prövningstillstånd för att hovrätten efter ett överklagande skall kunna ta upp ett avgörande från tingsrätt till prövning i sak. Det gäller huvudsakligen tvistemål om värden under ett basbelopp, brottmål där tingsrätten har dömt till böter samt vissa domstolsärenden. Kravet på prövningstillstånd innebär att hovrätten, när ett överklagande har kommit in till hovrätten, har att ta ställning till om det finns något som talar för att tingsrättsavgörandet kan vara felaktigt eller något annat som skulle kunna motivera en ny prövning i sak. Finns det inget ger hovrätten inget prövningstillstånd och tingsrättens avgörande får laga kraft, om inte hovrättsbeslutet ändras av Högsta domstolen. I promemorian föreslås att det i tvistemål och domstolsärenden alltid skall krävas prövningstillstånd vid överklagande från en tingsrätt till en hovrätt. Förslaget syftar till att man i tvistemål och ärenden som har avgjorts på ett riktigt sätt i tingsrätten inte i onödan skall företa någon prövning i sak i hovrätten. Det generella kravet på prövningstillstånd skall gälla även vid överklagande från miljödomstol till Miljööverdomstolen. För brottmålen görs inga ändringar när det gäller vilka fall som skall kräva prövningstillstånd.

Förutsättningar för prövningstillstånd

För att undvika att ett överklagande av ett tingsrättsavgörande som kan vara felaktigt inte tas upp till prövning i sak i hovrätten föreslås generösa regler för meddelande av prövningstillstånd. Så snart det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut till vilket tingsrätten har kommit fram skall prövningstillstånd meddelas (ändringsfall). Om det inte utan en prövning av målet eller ärendet i sak går att bedöma om tingsrättens avgörande är riktigt, skall detta vara ett skäl för prövningstillstånd (granskningsfall). Vidare skall hovrätten meddela prövningstillstånd om det behövs för ledning av rättstillämpningen (prejudikatfall) eller om det annars finns synnerliga skäl (extraordinära fall).

Normalt skall tre hovrättsdomare delta vid tillståndsprövningen. I enkla fall skall en domare som är ansvarig för målet ensam kunna meddela prövningstillstånd, däremot inte besluta att något sådant tillstånd inte skall meddelas. Ett prövningstillstånd skall kunna begränsas till en sådan del av tingsrättsavgörandet vars utgång inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet. De nya, generösare reglerna föreslås gälla även alla de mål och ärenden i vilka det redan med dagens ordning krävs prövningstillstånd vid överklagande till hovrätten, dvs. även i t.ex. vissa brottmål.

Videotekniken och tilltrosparagraferna

Förslagen när det gäller att modernisera hovrättsprocessen avser i övrigt ett bättre utnyttjande av videotekniken i samband med bevisförhör samt ett mindre strikt fasthållande vid vissa principer för en huvudförhandling. Ett förhör som hålls i en tingsrätt i bevissyfte spelas med dagens regler nästan alltid in på ljudband. Om någon av parterna överklagar kan beviset i en del fall läggas fram i hovrätten genom en uppspelning eller uppläsning av förhöret, men hovrätten kan inte annat än i rena undantagsfall ändra den lägre rättens bedömning av tilltron till utsagan utan ett omförhör. Detta medför att antalet omförhör i hovrätten är mycket stort. I promemorian föreslås för tvistemål och brottmål att berättelser som i tingsrätt lämnas i bevissyfte skall spelas in på video. Undantag görs dock för sådana fall där den som skall höras motsätter sig att medverka till detta eller där det finns något annat skäl mot en sådan inspelning, t.ex. att den lokal som behöver utnyttjas saknar nödvändiga tekniska anordningar. För uppgifterna i bilden föreslås en bestämmelse som innebär att det gäller sekretess, om det inte står klart att ett utlämnande kan ske utan att det uppstår något men för den hörde. Om någon begär att få del av videoinspelningen och något utlämnande inte kan ske, skall domstolen i stället tillhandahålla en ljudinspelning av förhöret. En hovrätt som får ta del av en videoinspelning har i stort sett lika goda möjligheter som tingsrätten att bedöma tilltrosfrågor. Av den anledningen föreslås ändrade regler angående omförhör i hovrätt. Om ett förhör med vittne eller sakkunnig eller ett förhör i bevissyfte med målsäganden eller i tvistemål med part har spelats in på video, skall hovrätten hålla förhör med samma person endast om det är nödvändigt att ställa ytterligare frågor. Hovrätten skall även utan ett omförhör ha möjlighet att ändra tingsrättens tilltrosbedömning i de fall där förhöret har spelats upp på video i hovrätten. Ansvar för att regler om tilltrosbevisning inte lägger något hinder i vägen för en ändring av tingsrättsavgörandet skall ligga på hovrätten i de fall där det har skett en videoinspelning. I reglerna om tilltrosbevisning görs även vissa förtydliganden.

Muntlighet och omedelbarhet

När ett avgörande i hovrätten kräver muntlighet, t.ex. därför att det behöver tas upp muntlig bevisning, måste hovrätten med dagens regler

hålla en huvudförhandling och det är i stort sett endast det som har presenterats muntligt vid denna förhandling som får läggas till grund för avgörandet (muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna). I promemorian föreslås att hovrätten skall kunna bestämma att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en upp-teckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall få läggas till grund för domen utan att ha lagts fram vid huvudförhandlingen.

Ikraftträdande

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

Lagförslagen i departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 §, 52 kap. 10 § och 56 kap. 10 § skall upphöra att gälla,

dels att nuvarande 51 kap. 23 a § skall betecknas 51 kap. 23 b §,

dels att 2 kap. 4 §, 5 kap. 9 §, 6 kap. 6 §, 35 kap. 13 §, 49 kap. 12–14 §§, 50 kap. 4, 7, 8 och 23 §§, 51 kap. 7, 8 och 23 §§, 52 kap. 6 och 7 §§, 55 kap. 7 och 8 §§, 56 kap. 7 § samt rubrikerna till 49 och 54 kap. skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas nio nya paragrafer, 49 kap. 14 a §, 50 kap. 7 a, 16 a och 23 a §§, 51 kap. 7 a, 16 a och 23 a §§, 52 kap. 6 a § och 56 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

4 §¹

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Finns det inte anledning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare. *Ett prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.*

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse *av ett käromål eller av ett överklagande* eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som

¹ Senaste lydelse 1999:84.

domför med en lagfaren domare.

avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Bilaga 5

Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av en annan tjänsteman i hovrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. Närmare bestämmelser om detta meddelas av regeringen.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra tjänstemän än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

5 kap.

9 §²

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen.

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen. *I de fall detta är tillåtet enligt särskilda föreskrifter får rätten dock i rättssalen anordna en videokonferens eller videospela ett förhör.*

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar finns särskilda föreskrifter.

6 kap.

6 §³

Berättelser som avges i bevis syfte skall tas upp genom ljudinspelning eller, i den omfattning *berättelserna* kan antas vara av betydelse i målet, skrivas ned. Detta gäller dock inte vid huvud-

En *berättelse* som avges i *tingsrätt* i bevis syfte skall tas upp genom en *videospelning*, om inte

1. den som skall höras motsätter sig att medverka till detta, eller
2. det finns något annat skäl mot

² Senaste lydelse 1981:1065.

³ Senaste lydelse 2000:172.

Om en berättelse som avges i bevissyfte inför domstol inte tas upp genom en videoinspelning, skall den tas upp genom en ljudinspelning eller, i den omfattning berättelsen kan antas vara av betydelse i målet, skrivas ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

Om berättelsen skrivs ned, skall parterna och den som hörts genast få tillfälle att kontrollera det som skrivits. Den som lämnat berättelsen skall tillfrågas om han eller hon har något att invända mot innehållet. En invändning som inte leder till någon ändring skall antecknas. Därefter får det som skrivits inte ändras.

35 kap.

13 §⁴

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset.

Har tingsrätten i ett mål som *fullföljts till hovrätten tagit upp muntlig bevisning eller hållit syn på stället*, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. I Högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Har tingsrätten i ett mål som *överklagats till hovrätten videoinspelat ett förhör med någon som inte är tilltalad, behöver hovrätten hålla förhör med samma person endast om det är nödvändigt att det ställs ytterligare frågor. Förhöret bör hållas som ett tilläggsförhör, om detta inte är olämpligt. Har tingsrätten tagit upp förhöret på annat sätt eller hållit syn på stället*, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. I Högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

49 kap.

Om rätten att överklaga tingsrätts domar och beslut

Om rätten att överklaga tingsrätts domar och beslut och om prövningstillstånd

⁴ Senaste lydelse 2000:172.

12 §⁵

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten krävs prövnings-tillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket och i annat mål där det värde som sägs i 1 kap. 3 d § tredje stycket uppenbart inte överstiger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser

1. ett avgörande i mål som skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning,

2. ett beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient,

3. ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare, eller

4. ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller ett överklagande avvisats.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket tillämpas.

För att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut krävs prövningstillstånd, om inte annat är föreskrivet.

13 §⁶

I brottmål krävs prövnings-tillstånd för att hovrätten skall pröva en tingsrätts dom genom vilken den tilltalade inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader.

Om tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade, gäller i den delen bestämmelserna i 12 §. Krävs inte prövningstillstånd enligt första stycket, eller meddelas

För att hovrätten skall pröva en tingsrätts dom i brottmål såvitt avser annat än enskilt anspråk mot den tilltalade krävs prövnings-tillstånd endast om den tilltalade genom domen inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader.

Har tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade krävs inte prövningstillstånd i den delen, om överklagandet avser frågan om den tilltalade skall dömas för den

⁵ Senaste lydelse 1994:1034.

⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

sådant prövningstillstånd, och avser överklagandet frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen, behövs inte prövningstillstånd för ett överklagande angående enskilt anspråk med anledning av gärningen.

Första stycket gäller inte om domen överklagas av Riksåklagaren, Justitiekanslern eller någon av Riksdagens ombudsmän.

Krav på prövningstillstånd enligt första eller andra stycket omfattar även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket tillämpas.

åtalade gärning till vilken det enskilda anspråket hänför sig och det inte krävs prövningstillstånd enligt första stycket eller sådant prövningstillstånd meddelas.

Kravet på prövningstillstånd enligt första stycket gäller inte om domen överklagas av Riksåklagaren, Justitiekanslern eller någon av Riksdagens ombudsmän.

Undantag från krav på prövningstillstånd enligt första till tredje styckena omfattar även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

I brottmål krävs inte prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva en tingsrätts slutliga beslut eller beslut som har meddelats under rättegången och som får överklagas särskilt.

14 §⁷

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt,
2. anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till eller
3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
2. det inte utan en prövning av målet går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

14 a §

Prövningstillstånd får begränsas till att gälla en viss del av en dom eller ett slutligt beslut vars utgång inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet.

Ett prövningstillstånd som

⁷ Senaste lydelse 1994:1034.

meddelas utan sådan begränsning som avses i första stycket gäller

1. domen eller det slutliga beslutet i den utsträckning parten har överklagat avgörandet,

2. överklagade beslut som tagits in i domen eller det slutliga beslutet och som inte angår ett ombud, ett vittne, en sakkunnig eller någon annan som inte var part eller intervenient i tingsrätten,

3. överklagade beslut som får överklagas endast i samband med att domen eller det slutliga beslutet överklagas.

I den utsträckning prövnings-tillstånd krävs men inte meddelas skall tingsrättens avgörande stå fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

50 kap.

4 §⁸

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens

domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,

4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövnings-tillstånd skall meddelas, *när sådant tillstånd krävs*, och

5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör med ett vittne, en sakkunnig eller en part eller förnyad syn på stället, skall han ange det och skälen till detta. Han skall också ange om han vill att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

7 §⁹

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § *första stycket 1–3 eller 5 eller andra stycket* eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att

⁸ Senaste lydelse 1994:1034.

⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket skall hovrätten besluta om prövningstillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt andra stycket.

8 §¹⁰

Om inte annat följer av andra stycket skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. Om skriftväxling inte har skett enligt 7 a §, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas.

16 a §

Hovrätten får besluta att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall anses vara framlagda vid huvudförhandlingen utan att de har lästs

¹⁰ Senaste lydelse 1994:1034.

eller har spelats upp vid denna. Parterna skall underrättas om beslutet innan huvudförhandlingen avslutas.

23 §¹¹

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet vittne *eller* sakkunnig eller part *under sanningsförsäkran* hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet *part*, vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om *beviset i hovrätten läggs fram genom en videoinspelning* eller det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

23 a §

Om förhör i tingsrätten har spelats in på video, svarar hovrätten för att inte 23 § lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet.

51 kap.

7 §

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § *första stycket 1–3 eller 5 eller andra stycket* eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket skall hovrätten, om det krävs prövningstillstånd, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om

¹¹ Senaste lydelse 1994:1034.

det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt andra stycket.

8 §¹²

Om inte annat följer av andra stycket skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om skriftväxling inte har skett enligt 7 a §, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning, reseförbud eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken får hovrätten ändra tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

16 a §

Hovrätten får besluta att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall anses vara framlagda vid huvudförhandlingen utan att de har lästs

¹² Senaste lydelse 1999:84.

eller spelats upp vid denna. Parterna skall underrättas om beslutet innan huvudförhandlingen avslutas.

23 §¹³

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet *part*, vittne eller sakkunnig *eller målsägande som inte för talan* hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade, *om beviset i hovrätten läggs fram genom en videoinspelning* eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

23 a §

Om förhör i tingsrätten har spelats in på video, svarar hovrätten för att inte 23 § lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet.

52 kap.

6 §¹⁴

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § *första stycket 1–3 eller 5 eller andra stycket* eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

6 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket

¹³ Senaste lydelse 1994:1034.

¹⁴ Senaste lydelse 1994:1034.

skall hovrätten, om det krävs prövningstillstånd, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt andra stycket.

7 §¹⁵

Om hovrätten finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet, skall överklagandet delges *honom* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Om hovrätten finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet *och skriftväxling inte har skett enligt 6 a §*, skall överklagandet delges *motparten* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Det överklagade beslutet får inte utan att motparten har lämnats tillfälle att yttra sig ändras såvitt angår hans rätt.

Har tingsrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att beslutet får verkställas även om det inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. Hovrätten får också ändra tingsrättens beslut i fråga om häktning, tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § eller reseförbud utan att höra motparten.

54 kap.

Om rätten att överklaga hovrätts domar och beslut.

Om rätten att överklaga hovrätts domar och beslut *och om prövningstillstånd.*

55 kap.

7 §¹⁶

Behövs prövningstillstånd, skall *Krävs* prövningstillstånd, skall

¹⁵ Senaste lydelse 1999:84.

¹⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

Högsta domstolen besluta om sådant tillstånd skall meddelas. *När det finns skäl för det, får frågan tas upp utan att skriftväxling har skett.*

8 §¹⁷

Om *inte annat följer av 7 §*, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om *skriftväxling inte har skett enligt 7 §*, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Har hovrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om sådan åtgärd, får Högsta domstolen omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har hovrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrätts eller hovrätts beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrätts beslut även om motparten inte hörts.

56 kap.*6 a §*

Krävs prövningstillstånd, skall Högsta domstolen besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

7 §¹⁸

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet, skall överklagandet delges *honom* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet *och skriftväxling inte har skett enligt 6 a §*, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till

¹⁷ Senaste lydelse 1999:84.

¹⁸ Senaste lydelse 1999:84.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

2 Förslag till lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 19 kap. 32 § jordabalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 kap.

32 §¹

Ett beslut av inskrivningsmyndigheten i ett inskrivningsärende får överklagas till hovrätten av den som beslutet rör, om det har gått honom eller henne emot.

Ett beslut om rättelse får överklagas även av den myndighet som avses i 18 kap. 5 § första stycket.

Vid överklagande tillämpas, om inte annat följer av denna balk, bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket, 9 och 10 §§ *samt* 38 § fjärde stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Vid överklagande tillämpas, om inte annat följer av denna balk, bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket, 9 och 10 §§, 38 § *tredje och fjärde styckena samt 39 § andra till fjärde styckena* lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. Vid överklagande av ett beslut som har meddelats före ikraftträdandet krävs inte prövningstillstånd.

¹ Senaste lydelse 2000:226.

3 Förslag till lag om ändring i miljöbalken

Härigenom föreskrivs att 23 kap. 1 och 2 §§ miljöbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

1 §

Miljödomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos Miljööverdomstolen. För överklagande gäller de tidsfrister som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken även i till miljödomstolen överklagade mål.

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol *i dit överklagat mål* krävs prövningstillstånd. *Krävs sådant tillstånd skall miljödomstolens dom eller beslut innehålla uppgift om detta och innehållet i 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291).*

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol krävs prövningstillstånd. Miljödomstolens dom eller beslut *skall innehålla uppgift om detta och om de grunder på vilka tillstånd ges.*

2 §

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291), *om målet överklagats till miljödomstolen. I annat fall tillämpas 49 kap. 14 § och 14 a § första och andra styckena rättegångsbalken.*

Meddelas inte prövningstillstånd står miljödomstolens dom eller beslut fast. En uppgift om detta skall tas in i Miljööverdomstolens beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser

4 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 37 kap. 8 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

37 kap.

8 §¹

Bestämmelserna i 7 § första stycket tillämpas på motsvarande sätt beträffande den som har dömts till skyddstillsyn.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av övervakningsnämnd i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 7 eller 11 §. Skrivelsen skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av övervakningsnämnd i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 7 eller 11 §. Skrivelsen skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1994:1037.

5 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 16 a § utsökningsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av juni månad år 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §¹

Talan mot övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket föres genom besvär hos hovrätt. Detsamma gäller beträffande talan mot övervakningsnämnds beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Besvärstiden räknas från den dag den dömde erhöll del av beslutet. Över hovrättens beslut må klagan icke föras.

Åtnöjes villkorligt frigiven icke med övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 22 §, äger han hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet. Talan må ej föras mot kriminalvårdsnämndens beslut.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse, såvida ej annorlunda förordnas.

Övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket får överklagas hos hovrätt. Detsamma gäller övervakningsnämnds beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Skrivelsen skall ges in till övervakningsnämnden inom tre veckor från den dag då den dömde fick del av beslutet. Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut. Hovrättens beslut får inte överklagas.

Om en villkorligt frigiven inte är nöjd med övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 22 §, får han hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet. Kriminalvårdsnämndens beslut får inte överklagas.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf gäller omedelbart, om inte annat beslutas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1974:913.

7 Förslag till lag om ändring i patentlagen (1967:837)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 67 § patentlagen (1967:837) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

67 §¹

Hovrätten är i mål, i vars avgörande i tingsrätten tekniskt sakkunnig ledamot deltagit, domför med tre lagfarna och två tekniskt sakkunniga ledamöter. Har tre lagfarna ledamöter deltagit i tingsrättens avgörande, skall dock minst fyra lagfarna ledamöter delta i hovrättens avgörande. Fler än fem lagfarna och tre tekniskt sakkunniga ledamöter får inte sitta i rätten.

Om hovrätten finner att medverkan av tekniskt sakkunniga ledamöter uppenbarligen inte behövs, är hovrätten domför utan sådana ledamöter.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En teknisk ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1986:233.

8 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §¹

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida inte hovrätten finner att medverkan av en sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter ingå i hovrätten.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En teknisk ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1990:1130.

9 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 12 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

12 §¹

En tingsrätts dom eller beslut får överklagas hos Arbetsdomstolen enligt 49 kap. rättegångsbalken. Överklagandet skall ske inom den tid som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ eller 52 kap. 1 § rättegångsbalken.

En tingsrätts dom eller beslut får överklagas hos Arbetsdomstolen enligt 49 kap. rättegångsbalken. Överklagandet skall ske inom den tid som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ eller 52 kap. 1 § rättegångsbalken.

Prövningstillstånd krävs inte för att Arbetsdomstolen skall pröva tingsrättens dom eller beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1994:1043.

10 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift

Härigenom föreskrivs att 10 a § lagen (1976:206) om felparkeringsavgift skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 a §¹

Hovrätten får inte pröva ett överklagande av ett beslut av en tingsrätt, om inte hovrätten meddelat prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser beslut som rör någon annan än en part, beslut i vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare eller beslut genom vilket en anmälan av bestridande avvisats.

Hovrättens beslut får inte överklagas av en enskild part. Hovrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹ Senaste lydelse 1996:257.

11 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att 21 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §¹

Den som vill överklaga skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ges in till nämnden inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva nämndens beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002

¹ Senaste lydelse 1994:1044.

12 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs i fråga om sekretesslagen (1980:100)
dels att 12 kap. 3 § skall ha följande lydelse,
dels att det skall införas en ny paragraf, 7 kap. 42 §.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***7 kap.**

42 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift i bild som tagits upp vid ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att det uppstår något men för den hörde.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

12 kap.3 §¹

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte sekretess enligt 5 kap. 6 §.

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte sekretess enligt 5 kap. 6 § *och* 7 kap. 42 §.

Förebringas sekretessbelagd uppgift som avses i första stycket vid förhandling inom stängda dörrar, består sekretessen under den fortsatta handläggningen, om domstolen inte förordnar annat. Sedan domstolen har skilt målet eller ärendet från sig, består sekretessen endast om domstolen i domen eller beslutet har förordnat om det. Sådant förordnande skall alltid meddelas för uppgift för vilken sekretess gäller enligt 9 kap. 3 § andra stycket, om det skulle strida mot avtal som avses där att uppgiften röjs.

Fullföljs talan i mål eller ärende vari domstol har meddelat förordnande om att sekretess för uppgift skall bestå, skall den högre rätten pröva förordnandet när den skiljer målet eller ärendet från sig.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1993:437.

13 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

Härigenom föreskrivs att 58 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

58 §¹

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1, 8–11 och 16 a §§ utsökningsbalken.

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1 och 8–11 §§ utsökningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av ett beslut som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹ Senaste lydelse 1993:520.

14 Förslag till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20)

Härigenom föreskrivs att 64 § konkurrenslagen (1993:20) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

64 §¹

Om något annat inte följer av denna lag tillämpas,

1. beträffande rättegången i frågor som avses i 23 § andra stycket och 63 § första stycket 1–3, vad som är föreskrivet i rättegångsbalken om tvistemål där förlikning inte är tillåten, och

2. beträffande handläggningen av frågor som avses i 13 § tredje stycket, 60 § första stycket och 63 § första stycket 4 och 5, lagen (1996:242) om domstolsärenden.

I mål och ärenden enligt 63 § skall vad som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen.

I mål och ärenden enligt 63 § skall vad som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande. Om det är uppenbart att ett överklagande är ogrundat, får Marknadsdomstolen meddela dom i målet utan att motparten har fått tillfälle att yttra sig.*

Om det finns särskilda skäl, får Marknadsdomstolen i mål eller ärende där enskilda är motparter till varandra, bestämma att var och en av parterna skall svara för sina rättegångskostnader.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1998:648.

15 Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

Härigenom föreskrivs att 31 § skuldsaneringslagen (1994:334) skall upphöra att gälla vid utgången av juni månad år 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av ett beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

16 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt

Härigenom föreskrivs att 2 och 7 §§ lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag.

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag.
Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva hyresnämndens beslut.

7 §

Har ett vittne, en sakkunnig *eller en part under sanningsförsäkran* hörts inför hyresnämnden och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får hyresnämndens beslut inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hyresnämnden antagit.

Har *en part*, ett vittne *eller* en sakkunnig hörts inför hyresnämnden och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får hyresnämndens beslut inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hyresnämnden antagit.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

17 Förslag till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450)

Härigenom föreskrivs att 51 § marknadsföringslagen (1995:450) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall vad som sägs i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden om hovrätten i stället gälla Marknadsdomstolen.

Föreslagen lydelse

51 §¹

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall vad som sägs i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden om hovrätten i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande. Om det är uppenbart att ett överklagande är ogrundat, får Marknadsdomstolen meddela dom i målet utan att motparten har fått tillfälle att yttra sig.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1999:1114.

18 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen om domstolsärenden (1996:242)

dels att 38 och 39 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas tre nya bestämmelser, 25 a, 39 a och 40 a §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 a §

En berättelse som avges i tingsrätt i bevissyfte får tas upp genom en videoinspelning, om inte den som skall höras motsätter sig att medverka till detta.

38 §

Den som vill överklaga ett beslut skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ha kommit in till den domstol som meddelat beslutet inom tre veckor från dagen för beslutet

1. om beslutet innebär att ärendet avgjorts,

2. om beslutet har meddelats vid ett sammanträde eller

3. om det vid ett sammanträde har angetts när beslutet kommer att meddelas.

I annat fall är klagotiden tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Om prövningstillstånd krävs, Klaganden skall ange de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. I sådant tillstånd skall meddelas.

Den domstol som meddelat beslutet prövar om överklagandet har gjorts i rätt tid och skall avvisa ett överklagande som har gjorts för sent. Om överklagandet inte avvisas, skall det tillsammans med övriga handlingar i ärendet sändas över till den domstol som skall pröva överklagandet.

Vid överklagande tillämpas i övrigt bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket samt 9 och 10 §§.

39 §

Tingsrättens beslut överklagas till hovrätten.

I de fall det är särskilt föreskrivet får hovrätten pröva ett överklagande endast om hovrätten har meddelat prövningstillstånd

Prövningstillstånd får endast om

1. det är av vikt för ledning av

För att hovrätten skall pröva tingsrättens beslut krävs prövningstillstånd.

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. *det finns anledning att betvivla*

rättstillämpningen att riktigheten av det slut som överklagandet prövas av högre tingsrätten har kommit till, domstol,

2. anledning förekommer till ändring i det slut till vilket tingsrätten kommit eller 2. det inte utan en prövning av ärendet går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till,

3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet. 3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller

4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken tillämpas. I fråga om prövningstillstånd tillämpas 49 kap. 14 a § rättegångsbalken.

Meddelas inte prövningstillstånd står tingsrättens beslut fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

39 a §

Om det behövs skall hovrättens beslut i frågan om prövningstillstånd föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde.

40 a §

Om det behövs skall Högsta domstolens beslut i frågan om prövningstillstånd föregås av skriftväxling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över departementspromemorian Hovrättsprocessen i framtiden

Efter remiss har yttranden över promemorian lämnats av Riksdagen ombudsmän, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland, Stockholms tingsrätt, Falu tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Örebro tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Gävle tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Umeå tingsrätt, Luleå tingsrätt, Kammarrätten i Jönköping, Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Skåne län, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Åklagarmyndigheten i Malmö, Åklagarmyndigheten i Västerås, Åklagarmyndigheten i Umeå, Brottsoffermyndigheten, Statskontoret, Riksrevisionsverket, Riksskatteverket, Riksarkivet, Arbetsdomstolen, Marknadsdomstolen, Konsumentverket, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund samt Landsorganisationen i Sverige.

Sveriges Akademikers Centralorganisation och Tjänstemännens Centralorganisation har avstått från att avge yttrande.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Linköping samt från Ekobrottsmyndigheten och Hovrätten över Skåne och Blekinge har bifogat ett yttrande från Skånska hovrättens yngreförening.

Yttranden har även inkommit från Umgängesrätts Föräldrars Riksförening, Svenska avdelningen av Internationella Juristkommissionen samt en privatperson.